

Wleński mikroregion osadniczy
w X-XVIII wieku
Przemiany krajobrazu kulturowego

Redakcja Jerzy Piekalski

Uniwersytet Wrocławski, Instytut Archeologii

Wrocław 2017

Uniwersytet Wrocławski

Instytut Archeologii

WLEŃSKI MIKROREGION OSADNICZY W X-XVIII wieku
Przemiany krajobrazu kulturowego

Redakcja Jerzy Piekalski

Wrocław 2017

Recenzenci:

prof. dr hab. Marian Rębkowski

prof. dr hab. Krzysztof Wachowski

Opracowanie redakcyjne i korekta: Barbara Krukiewicz

Opracowanie techniczne i skład komputerowy: Bartłomiej Gruszka

Projekt okładki: Marta Surudo

Fotografia na 4 stronie okładki autorstwa Ryszarda Sierki

ISBN 978-83-61416-85-2

DOI 10.23734/22.17.004

Uniwersytet Wrocławski
Instytut Archeologii

© Copyright: Uniwersytet Wrocławski i Autorzy, Wrocław 2017

Wydanie książki dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

**NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA**
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

Nakład: 400 egz.

Druk i oprawa: Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN im. Stanisława Kulczyńskiego Sp. z o.o.,
ul. Lelewela 4, 53-505 Wrocław

Spis treści

1. Uwagi wstępne (<i>Jerzy Piekalski</i>)	5
2. Przyrodnicze podstawy zagospodarowania mikroregionu osadniczego Wlenia – surowce mineralne oraz warunki glebowe (<i>Małgorzata Wistuba</i>)	9
3. Próba rekonstrukcji granic dystryktu wleńskiego (<i>Anna Łuczak</i>)	17
4. Uwarunkowania lokalizacji stanowisk osadniczych (<i>Anna Łuczak</i>)	25
5. Dzieje zamku Wleń (<i>Mateusz Goliński</i>)	35
6. Rekonstrukcja form osadniczych na Górze Zamkowej (<i>Anna Łuczak, Jerzy Piekalski</i>)	43
7. Analiza krajobrazu kulturowego dystryktu wleńskiego na podstawie danych ALS (<i>Maria Legut-Pintal</i>)	55
8. Wyniki badań nieinwazyjnych przeprowadzonych w Dębowym Gaju, gm. Lwówek Śląski i w Łupkach, gm. Wleń w 2014 r. (<i>Mirostław Furmanek</i>)	71
9. Próba rekonstrukcji pierwotnego układu przestrzennego miasta Wleń (<i>Małgorzata Chorowska</i>)	85
10. Znaki graniczne z okolic Wlenia (<i>Anna Łuczak, Jerzy Piekalski</i>)	91
11. Próba rekonstrukcji rozwoju sieci dróg w obrębie dystryktu wleńskiego (<i>Anna Łuczak</i>)	97
12. Relikty prawa penitencjarnego w krajobrazie mikroregionu Wlenia (<i>Paweł Duma, Anna Łuczak</i>)	105
13. Krajobraz kulturowy historycznego mikroregionu wleńskiego. Zakończenie (<i>Jerzy Piekalski</i>)	121
Aneks 1. Okręg wleński – „Lähne weichbild” do końca XVIII wieku w zasobach archiwalnych (<i>Ivo Łaborewicz</i>)	125
Aneks 2. Katalog nowo odkrytych stanowisk związanych z górnictwem złota (<i>Maria Legut-Pintal</i>)	149
Aneks 3. Katalog znaków granicznych wokół miast i zamku Wleń (<i>Anna Łuczak, Jerzy Piekalski</i>)	159
Literatura	183
Spis ilustracji	191
Autorzy	199

1. Uwagi wstępne

Instrumentarium metodyczne archeologii historycznej uległo w dwu ostatnich dziesięcioleciach intensywnym przemianom, wzbogacającym w istotny sposób zakres możliwości poznawczych. Głównym czynnikiem zmiany była intensyfikacja badań interdyscyplinarnych, bądź zintegrowanych i związany z tym import metod i technik wykorzystywanych w dyscyplinach sąsiednich, zarówno humanistycznych, jak i przyrodniczych. Wymiernym zyskiem poznawczym stała się większa niż dotychczas możliwość wglądu w relacje człowieka, wraz z tworzoną przez niego kulturą, i środowiska naturalnego. Szeroko pojęte rezultaty adaptacji do uwarunkowań natury określamy jako krajobraz kulturowy.

Archeologiczne badania Wlenia miały do niedawna charakter tradycyjnych wykopalisk. Koncentrowały się na elitarnym centrum – na zamku stanowiącym historyczną dominantę mikroregionu. Trwają one z przerwami od końca lat 80. XX wieku, a poczynione, dość nieoczekiwane odkrycia otworzyły nowy rozdział dyskusji nad początkami zamków na Śląsku i w Polsce. Dostępne w tej chwili metody otwierają szansę znaczącego poszerzenia spektrum badań, budowę nowego kwestionariusza pytań i kompleksowe naświetlenie procesów osadniczych, warunkowanych cechami środowiska naturalnego, czynnikami społecznymi i gospodarczymi.

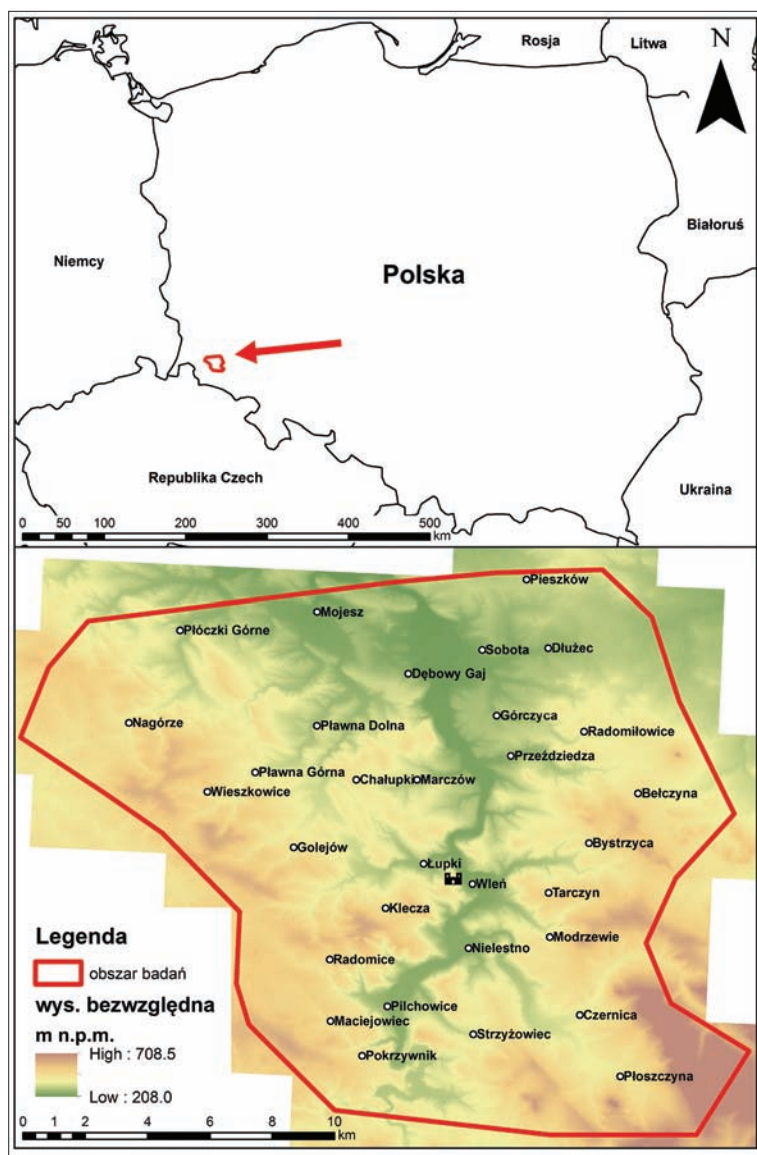
Celem zespołu autorskiego było wyjście poza dotychczasowy horyzont badań, poza niewątpliwie warty uwagi zamek, i próba analizy mikroregionu tworzonego w obrębie jego szerokiego zaplecza. Mikroregion ten rozumiemy jako strefę oddziaływań zamku i miasta Wlenia, przybierającą w późnym średniowieczu administracyjną, bądź sądowniczą postać okręgu określanego jako

dystrykt, bądź też weichbild. Jednostka ta dała początek „małej ojczyźnie”, wspólnocie tworzącej miasto i gminę w czasach nowożytnych i najnowszych.

Zasięg historycznego dystryktu zmieniał się w czasie i nie jest łatwy do ustalenia. Jego określenie jest raczej jednym z celów analizy. Tym samym zakres terytorialny naszego opracowania jest tylko przybliżony, obejmujący obszary wsi wymienianych w przekazach pisanych w koinotacji z Wleniem (ryc. 1).

Dolną granicę czasu, jakim się zajęliśmy, wyznaczają najstarsze zabytki archeologiczne pozyskane na wleńskim zamku, datowane na X wiek. Górna cezura to schyłek nowożytności, który we Wleniu widzielibyśmy w czasach napoleońskich. Uważamy, że odbudowa miasta po zniszczeniach 1813 r. i następująca po niej industrializacja wymagają odrębnego opracowania, inaczej zorientowanego źródłowo i metodycznie. Tak więc działania zespołu autorskiego ukierunkowane były na budowę interdyscyplinarnej podstawy źródłowej do analizy warunków oraz przebiegu historycznego rozwoju mikroregionu w czasach przedindustrialnych.

Głównym założeniem metodycznym było wykorzystanie nowych informacji, pozyskanych technikami właściwymi dla archeologii nieinwazyjnej, ale przy akceptacji istniejącego już, tradycyjnego zaplecza źródłowego. Nie kwestionowano przy tym w zasadniczy sposób dotychczasowych osiągnięć badawczych, nastawiając się raczej na ich wzbogacenie, a zwłaszcza na poszerzenie spektrum obserwacji, analizę uwarunkowań, przyczyn i skutków zachodzących przemian. Podjęte działania miały charakter źródłoznawczy, z elementami analizy. Przeprowadzono tradycyjną kwerendę źródeł archiwalnych,

Ryc. 1. Lokalizacja i zasięg obszaru badań.
Oprac. A. Łuczak

spodziewając się nowych informacji o rozwoju wiejskiego zaplecza osadniczego.

Punktem wyjścia prowadzonych analiz było przekonanie autorów, że dzieje człowieka czasów przedindustrialnych są w dużej mierze historią adaptacji do warunków środowiska naturalnego. Obszarów gór i wyżyn dotyczyło to w sposób szczególny. Tereny dawnego dystryktu wleńskiego leżą w strefie wybitnie wyżynnej, o dość trudnym klimacie i skróconym okresie wegetacji. Gospodarka agrarna, dominująca w czasach przedindustrialnych, napotykała tu na ograniczenia, od których wolne były nizinne tereny Dolnego Śląska. Swoistą rekompensatą były natomiast możliwe do eksploatacji złoża minerałów. Środowisko geograficzne okolic Wlenia zostało ostatnio obszernie opisane

(Borkowska i in. 2014, s. 7-16). Nie powielaliśmy więc w naszej pracy podstawowych informacji z tego zakresu. Podjęliśmy natomiast w kolejnych rozdziałach problem interakcji człowieka i przyrody, poczynając od lokalizacji i warunków pozyskania bogactw mineralnych. Pod tym kątem przebadaliśmy przydatność terenu do celów osadniczych. Korzystając z technik prospekcji nieinwazyjnej podjęliśmy próbę odtworzenia przemian osady towarzyszącej grodowi, zamkowi, a następnie nowożytnemu założeniu pałacowemu na Górze Zamkowej we Wleniu. Przeprowadziliśmy możliwie wnikliwą próbę analizy struktur osadniczych i gospodarczych w mikroregionie. Podstawą tego wycinka badań był skaning lotniczy połączony z prospekcją geomagnetyczną, nałożony na wyniki

kwerendy archiwalnej. Założone w XIII wieku miasto Wleń nie miało do tej pory analizy pierwotnego układu przestrzennego. W opracowaniu zawarto więc pierwszą próbę odtworzenia struktury lokacyjnej. Przeprowadzone badania powierzchniowe wzbogaciły w istotny sposób bazę informacji o wleńskich znakach granicznych. Ich lokalizacja i zróżnicowanie są podstawą prób rekonstrukcji granic administracyjnych i własnościowych. Analizy podjęte w ramach Geograficznych Systemów Informatycznych (dalej GIS) dały możliwość próby rekonstrukcji sieci drożnej, zweryfikowanej następnie historycznymi źródłami kartograficznymi. Przeprowadzone wcześniej wykopaliskowe badania szubienicy przy wsi Modrzewie zostały rozwinięte do analizy relikwów egzekucji prawa penitencjarnego w całym dystrykcie. Wzbogacono je o analizę źródeł kartograficznych i rekonstrukcję zasięgu widoczności, opracowaną w oparciu o narzędzia GIS. Informacje o dostępnej bazie surowcowej przedstawiono na podstawie materiałów kartograficznych i analiz geomorfologicznych.

Informacje o stanie badań i o dyskusji dotyczącej kolejnych wątków tematycznych zawarto w dotyczących ich rozdziałach książki. Tam też znalazły się odniesienia do literatury przedmiotu i niezbędny aparat naukowy. Intencją autorów było przestrzeganie rygorów wymaganych w pracy naukowej. Nie oznacza to jednak, że publikacja skierowana jest tylko, bądź głównie, do środowiska naukowego. Tę rolę wypełnia opublikowany równolegle artykuł, oparty na tych samych źródłach (Chorowska i in. 2016). Mamy raczej nadzieję, że prezentowana książka wzbogaci kategorię przekazu zaproponowaną ostatnio w obszernej, historycznej panoramie sąsiedniej gminy Świerzawa (Ruchniewicz, Wiszewski 2015; Nowosielska-Sobel, Strauchold, Wiszewski 2016), a także w monografii „Dzieje Wlenia” (Borkowska i in. 2014). Naszym zamierzeniem było przede wszystkim dotarcie do odbiorców spoza świata nauki, w tym do lokalnej społeczności Miasta i Gminy Wleń, której naszą książkę dedykujemy.

Jerzy Piekalski

2. Przyrodnicze podstawy zagospodarowania mikroregionu osadniczego Wlenia – surowce mineralne oraz warunki glebowe

SUROWCOWE MINERALNE

Oceniając zaplecze surowcowe mikroregionu osadniczego Wlenia na podstawie Szczegółowych Map Geologicznych Sudetów oraz ich objaśnień (Milewicz 1964; 1970; Szałamacha i Szałamacha 1964; 1993; Szałamacha 1978; Milewicz, Frąckiewicz 1988; Milewicz, Kozdrój 1994) można stwierdzić, że obszar ten nie należy do bardzo bogatych w surowce mineralne, zarówno pod względem ich rodzajów jak i ilości kopalin. Zdecydowanie przeważają surowce skalne, z których tylko część może mieć znaczenie przemysłowe. Opinia ta ma swoje podłoże w inżynierskim charakterze badań wykonanych dla surowców analizowanego obszaru (Milewicz 1964; 1970; Szałamacha i Szałamacha 1964; 1993; Szałamacha 1978; Milewicz, Frąckiewicz 1988; Milewicz, Kozdrój 1994), w których pod uwagę brano przede wszystkim zasobność złóż, jakość surowca i efektywność eksploatacji z punktu widzenia współczesnej wydajności ekonomicznej i rentowności wydobywania. Według tych kryteriów największe znaczenie w obszarze badań mają złoża wapieni krystalicznych, barytu i fluorytu, melafirów, andezytów oraz piasków i żwirów.

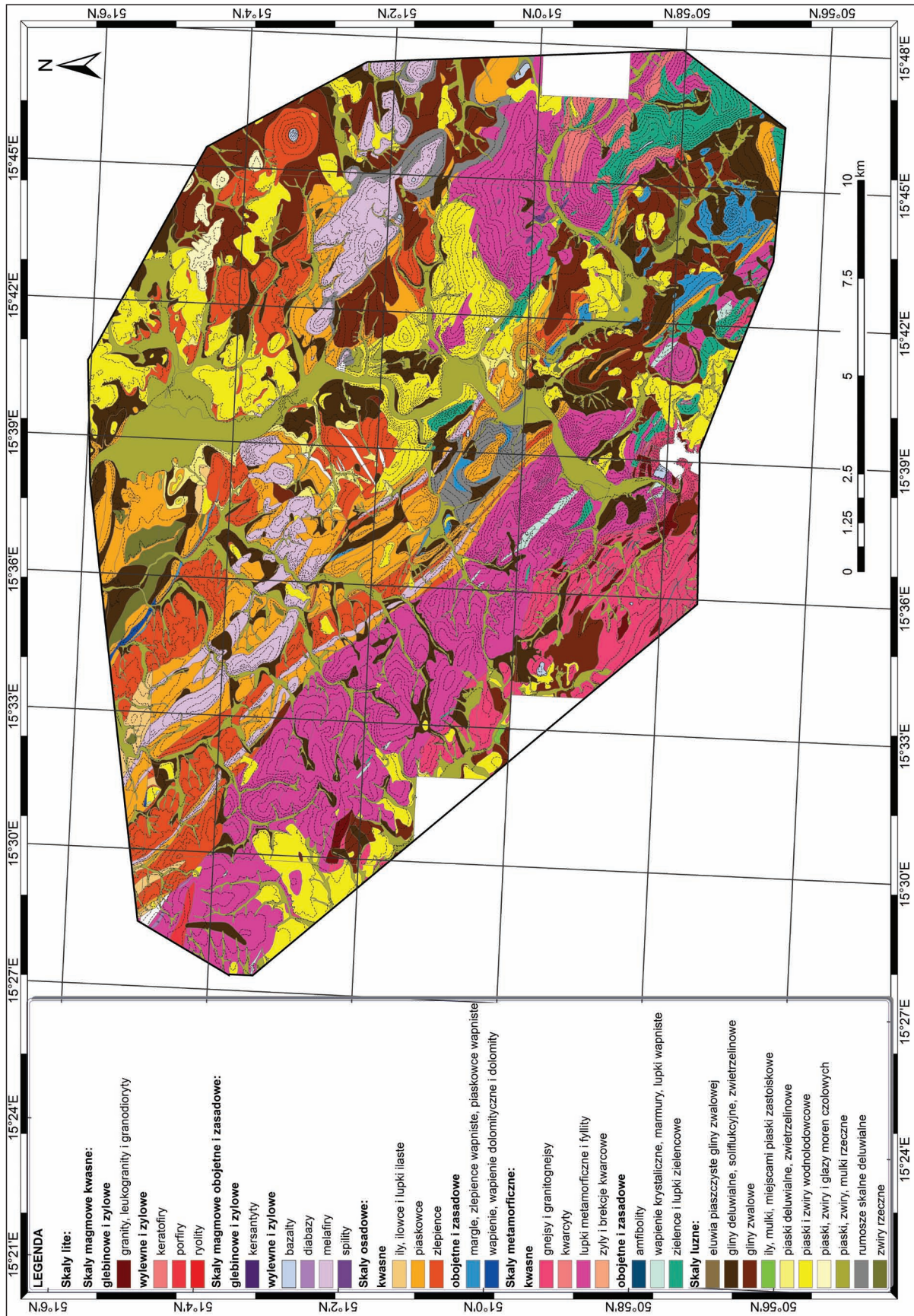
Nie oznacza to jednak, że analizowany obszar mikroregionu osadniczego Wlenia jest pozbawiony złóż surowców, które mogły być z powodzeniem i opłacalnie eksploatowane w przeszłości. Poniżej przedstawiono dane literaturowe dotyczące występowania i jakości kopalin mikroregionu osadniczego Wlenia i jego bezpośredniego otoczenia, w oparciu o objaśnienia dla arkuszy Szczegółowych Map Geologicznych Sudetów odpowiadających zasięgowi analizowanego obszaru (Milewicz 1964; 1970;

Szałamacha i Szałamacha 1964; 1993; Szałamacha 1978; Milewicz, Frąckiewicz 1988; Milewicz, Kozdrój 1994) oraz o literaturę (Kryza, Kryza 1982; Baranowski 1988; Janeczek, Kozłowski, Żaba 1991; Mikulski 1999; Bogdański 2001; Burda 2001; Mikulski, Oszczepalski, Wojciechowski 2011).

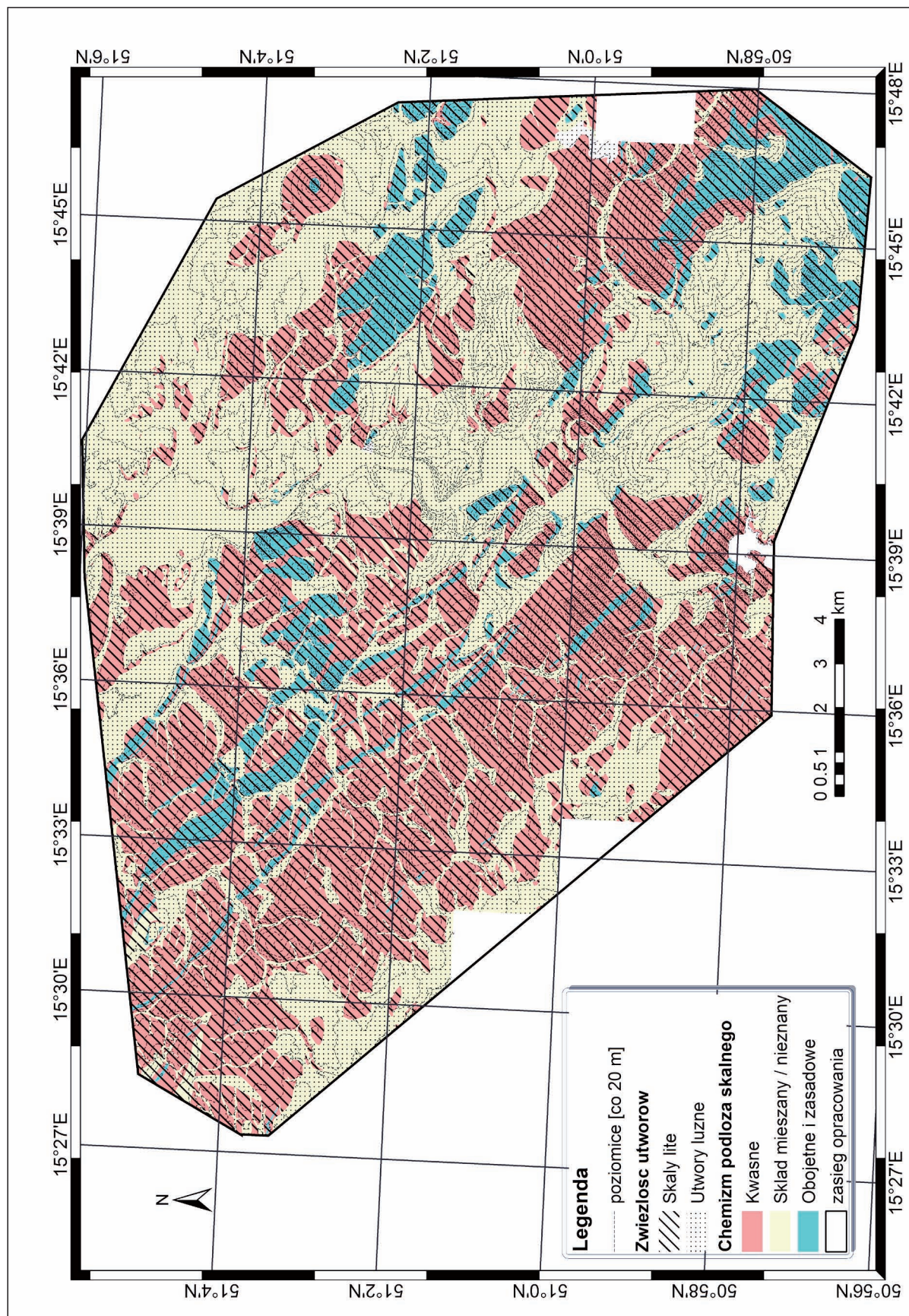
Rudy metali

W analizowanym obszarze występują rudy żelaza. Na zachód od Pławnej Górnej stwierdzono je w małym kamieniołomie, na bocznym, wschodnim grzbiecie Skalnika. Występują w formie smug hematytowych w wapieniach. Mineralizacja ma charakter lokalny, a współcześnie złoża te są określane jako pozbawione znaczenia przemysłowego.

Na obszarze Gór Kaczawskich występują także złoża polimetaliczne, jednak największa mineralizacja tego typu występuje poza mikroregionem osadniczym Wlenia, na wschód od niego, wokół ryolitowych masywów Żeleźniaka i Bukowinki (złoża Stara Góra), w Radzimowicach. Mineralizacja ta ma genezę hydrotermalną i jest związana z żyłami kwarcowymi zawierającymi również kalcyt, dolomit i baryt. Żyły okruszczone są siarczkami miedzi, arsenu, żelaza, cynku, ołowiu, z domieszkami złota i srebra. Złoża te były przedmiotem eksploatacji górniczej począwszy od średniowiecza. Według badań geofizycznych polimetaliczne złoża miedzi-ołowiu-arsenu, wanadu-niklu-kobaltu-molibdenu-cyny mogą występować także na Szybowisku w Jeżowie Sudeckim. Stwierdzono, że tamtejszej żyły barytowej towarzyszy na pewno mineralizacja cynku-ołowiu-miedzi.

Ryc. 2. Mapa litologiczno-genetyczna utworów geologicznych występujących na obszarze badań. Oprac. M. Wistuba

Ryc. 3. Uproszczona mapa utworów powierzchniowych występujących na obszarze badań. Oprac. M. Wistuba

SUROWCE CHEMICZNE

Złoża barytu i fluorytu występują między Jeżowem Sudeckim i Dziwiszowem, w formie żyły z dodatkową mineralizacją cynku-ołowiu-miedzi. Na południowo-wschodnim stoku Szybowiska znajdują się ślady starego wyrobiska i hałdy barytovej.

Wapienie krystaliczne i dolomity wapniste występujące na analizowanym obszarze to surowce chemiczne, budowlane i drogowe. Główne, współcześnie eksploatowane złożo wapieni krystalicznych znajduje się w Wojcieszowie, poza mikroregionem osadniczym Wlenia, na wschód od niego. Inne złoża, których ogólną zasobność określono jako dużą, występują w rejonie Podgórek, na wzgórzu Widok, na Wzgórzach Radomickich (np. od Radomic po Pławnę Górną, na północ i wschód od Golejowa i na południe od kolonii Pławna). Nieczynne obecnie kamieniołomy wapieni znajdują się w Radomicach, nad potokiem Łupkowskim, w Pławnie Górnej, na zachód od Mojesza, w Płóczkach Dolnych i na zachód od Radłówki.

W złożach rejonu Wlenia występują wapienie drobnokrystaliczne barwy szarej, jasnoszarej bądź białej, smugowane, często przeławiczone z łupkami i wraz z nimi sfałdowane. Nadają się one do produkcji wapna budowlanego i cegły wapienno-piaskowej, wapna niegaszonego dla celów budowlanych oraz klinkieru cementowego, do produkcji wapna rolniczego, nawozowego, dla przemysłu chemicznego – do produkcji sody, sody potasowej, jako surowiec dla przemysłu cukrowniczego oraz do produkcji wapiennego topiku wielkopieczowego. Dolomity stwierdzono w okolicy miejscowości Mojesz, jednak w większości są one już wyeksploatowane. Były stosowane głównie do produkcji wapna budowlanego i nawozowego.

SUROWCE SKALNE

Skąły związłe

Złoża melafirów w analizowanym obszarze są bogate, ale ich miąższość jest zmienna (20-150 m). Główne zasoby występują w Lubiechowej, pomiędzy Płóczkami i Pławną, w rozległym masywie w okolicy Bystrzycy, na wzgórzach na północ od Marczojowa, w formie grzbietu w okolicy Płóczek Górnych (biegnie od Gradowa na południowy wschód). Mniejsze wystąpienia odnotowano w okolicy Łupki – Wleński Gródek. Zasoby te nie były dotąd eksploatowane.

Główną wadą melafirów w analizowanym obszarze jest naprzemienne występowanie odmian migdałowcowych (porowatych, bardziej miękkich i mniej odpornych) i bardziej wartościowych użytkowo odmian zbitych. Melafiry porowate mogą być wykorzystywane głównie jako kruszywo w budownictwie drogowym, a odmiany zbite jako kamień łamany, tłuczeń, grys, kamień drogowy, kolejowy.

Największe wystąpienie bazaltów w analizowanym obszarze to Ostrzyca Proboszczowicka, która obecnie jest rezerwatem. Pozostałe złoża znajdują się w Różanej, Bełczynie, Bystrzycy, na zachód od Wleńskiego Gródka, w Wojciechowie i Grudzy na Kamienistej. Oprócz tego występują także inne liczne, drobne odsłonięcia. Ich zasobność jest mała, a eksploatacja jest możliwa jedynie na potrzeby lokalne, na kamień łamany, tłuczeń i grys. Bazalty rejonu Wlenia nie nadają się raczej na kostkę brukową, jedynie na tłuczeń drogowy. Nieczynne kamieniołomy bazaltu znajdują się w Pilchowicach, w Siedlęcinie Górnym, w okolicy Wleńskiego Gródka, w Łupkach, 1,5 km na zachód od Wlenia, przy drodze do Kleczy. Pięć już nieczynnych kamieniołomów bazaltowych znajduje się we wsi Żerkowice.

Ryolity występujące na analizowanym obszarze są silnie spękane i porowate, przez co stanowią niskiej jakości surowiec na kamień budowlany, jedynie na potrzeby lokalne. Złoża o lepszych parametrach są nieliczne. Przykładem jest wzgórze Wielisławka, którego wykorzystanie przemysłowe jest współcześnie niemożliwe – jest to rezerwat.

Andezyty występują na wzgórzach ciągnących się od Bełczyny przez Sokołowiec do Lubiechowej oraz w formie małych kominów wulkanicznych w okolicy Sędziszowej i Różanej, i na zachód od Sokołowca. Możliwe zastosowanie tych złóż to produkcja grys, kruszywa, tynków, krawężników, tłuczni, kamieni budowlanych na fundamenty i mury oraz wypełniaczy mas bitumicznych. Wykorzystanie przemysłowe złóż jest współcześnie ograniczone, mogą one znaleźć zastosowanie jedynie na potrzeby lokalne.

Największe zasoby diabazów w mikroregionie Wlenia występują w okolicy Wleńskiego Gródka, a mniejsze w Rząśniku w pobliżu Szczehowa, w okolicy Modrzewia. Diabazy te mogą być wykorzystywane jako grys lub tłuczeń drogowy, ich zasoby szacunkowe są duże, nie były dotąd eksploatowane na dużą skalę. Wiemy jednak, że właśnie ta skała posłużyła jako podstawowy materiał do budowy wleńskiego zamku.

Złoże łupków grafitowych w analizowanym obszarze są rozproszone na znacznej powierzchni w formie smug w pasie łupków metamorficznych. W większości zawierają one także stosunkowo małe ilości substancji węglistej, która jest trudna do pozyskania. W przeszłości były jednak podejmowane próby eksploatacji. Znane są stare hałdy i sztolnie na północ od stacji kolejowej Pilchowice-Nielestno, gdzie występują miękkie, szklisto czarne, brudzące łupki dość bogate w węgiel/grafit. Podobny jakościowo surowiec występuje także na zachód od Czernicy – w kierunku Janówka.

Leukogranity występują na zachodnim zboczu wzdłuż Skalnik. W ich obrębie znajdują się dwa nieczynne obecnie kamieniołomy. Leukogranity ze Skalnika są potencjalnym źródłem surowca skaleniowego, np. dla przemysłu ceramicznego. Podobne zastosowanie mogą znaleźć granity porfirowe z Sośnicy.

Na obszarze mikroregionu osadniczego Wlenia występują izerskie gnejsy słoju-oczkowe, gnejsy średnio- i drobnoziarniste oraz granity izerskie grubo- i średnioziarniste. Złoże w otoczeniu Wlenia nadają się do eksploatacji na potrzeby lokalne: do budowy dróg, obmurowań, jako kamień budowlany przy budowie zapór, progów wodnych, fundamentów mostów i umocnień. Mogą znaleźć zastosowanie jako kamień budowlany-ozdobny.

Kwarcyty występują w okolicy Tarczyna w formie przewarstwień lub soczewek w łupkach metamorficznych. Mogą stanowić surowiec tylko na potrzeby lokalne. Złoże są zbyt słabej jakości dla wydobycia przemysłowego.

Wychodnie żył kwarcu występują rozproszone na większości analizowanego obszaru. Główne złoże występują jednak na południe od Pokrzywnika, w Siedlęcinie i w pobliżu Jeżowa Sudeckiego, w metamorfiku izerskim. Szerokość tych wychodni to 1-10 m. W ich partiach centralnych, gdzie dominuje czysty kwarc zakładane były kamieniołomy, np. na Gęziej Górze, w Siekierkach, między Pasiecznikiem i Barcinkiem oraz w pobliżu Janic i Nowej Kamienicy. Obecnie są one nieczynne. Wydobycie prowadzono dla przemysłu materiałów ogniotrwałych, ceramicznego i hutniczego. Współczesne normy jakościowe spełnia jedynie surowiec z Nowej Kamienicy, reszta jest zbyt słabej jakości i nadaje się tylko do produkcji wyrobów krzemionkowych.

W mikroregionie osadniczym Wlenia stwierdzono występowanie kilku stref piaskowców. Pierwszą z nich jest rów Wlenia, gdzie znajdują się ich liczne drobne wyrobiska. Piaskowce były tam eksploatowane dla potrzeb

budownictwa lokalnego (budownictwo wiejskie: pod fundamenty, szczególnie fundamenty nadziemne, schody wewnętrzne, obudowy otworów okiennych i drzwi). Wielkość kamieniołomu w okolicy Nielestna sugeruje, że wydobycie było znaczne, ale piaskowce te są silnie porowate i z przeważającym spoiwem ilastym, szybko wietrzejącym. Piaskowce o spoiwie ilasto-kwarcowym występują na północ od mostu kolejowego przy stacji Pilchowice-Nielestno, na północnym brzegu Bobru. Były one eksploatowane dla budownictwa drogowego, budowano z nich mosty kolejowe i wiadukty w okolicy Nielestna. W rowie Wlenia występują również bardziej odporne piaskowce o spoiwie krzemionkowo-ilastym, w obrębie których także znajduje się kilka nieczynnych kamieniołomów.

W kolejnej strefie, w okolicy Pławnej i Łupek, występują piaskowce budowlane dużych zasobach, bardziej odporne. Ich spoiwo jest krzemionkowo-ilaste, ale są one spękane na bloki. W tym obszarze znajduje się kilka kamieniołomów. W kolejnej strefie, w masywie Radzieja i w masywie Gniazda, odnotowano znaczne zasoby piaskowców, które są jednak dość kruche i różnoziarniste, słabej jakości. W ostatniej strefie, w okolicy Lwówka, stwierdzono bardzo obfite złoże piaskowców o zróżnicowanej jakości. Występują tam liczne kamieniołomy, z których obecnie czynne są tylko dwa.

Spośród surowców skalnych w rowie Wlenia występują również margle, które mają jednak zbyt niską zawartość węgla wapnia by stanowić surowiec do produkcji cementu. Potencjalnymi, lokalnymi źródłami surowców skalnych są w analizowanym obszarze także wychodnie zieleńców (pod kruszywo drogowe i kolejowe) i łupków łyszczkowych (surowiec skalny, budowlany).

Skąty luźne

Na obszarze mikroregionu osadniczego Wlenia stwierdzono złoże ilów, które występują w Sokołowcu. Są one źródłem surowca do produkcji cegieł, w oparciu o które działała cegielnia. Iły zastoiskowe występują w obniżeniach Jeżowa Sudeckiego i w pobliżu Pilchowic – tu były eksploatowane w gliniankach przy szosie i linii kolejowej Jelenia Góra – Lwówek Śląski. Ich jakość jest dobra – nadają się do produkcji ceramiki. Złożu brak jednak warunków i zasobności potrzebnej do wydobycia przemysłowego. Złoże ilów zastoiskowych w okolicach Starej i Nowej Kamienicy oraz w Wojciechowie i w okolicy Janic

(fragmentarycznie zachowane ility na głębokości 1,2-2,2 m pod glinami zwałowymi), były eksploatowane na potrzeby lokalne, w małych, płytkich gliniankach.

Piaski i żwiry rzeczne występują w dolinie Bobru, na całej jej długości. Ich miąższość sięga 10-15 m. Przeważają wśród nich żwiry silnie piaszczyste, miejscami zglinione o obniżonej jakości, ze względu na dużą zawartość okruców skał mało odpornych (nawet ok. 30%).

Złoża piasków i żwirów wodnolodowcowych są w analizowanym obszarze dość znaczne, ale rozproszone i różnej miąższości. Szczególnie duże zasoby stwierdzono w okolicy Proboszczowa oraz między Sokołowem a Sędziszową, w pasie obejmującym dolinę Jeżowa, okolice Strzyżowca po Pilchowice i na obszarze rowu Wlenia, w pradolinie Bobru, w okolicy Wlenia, Bystrzyca, Bełczyny, Radomiłowic, Gorczyca, Dłużca. W większości jest to jednak materiał mało odporny, niskiej jakości. Był eksploatowany w żwirowniach w okolicy Wrzeszczyna, Strzyżowca, Siedlęcina, w Popielówku, Wojciechowie i Zalesiu. Eksploatację prowadzono na potrzeby lokalnego budownictwa. Piaski i żwiry moren czołowych występują na wzgórzu Capek na północ od Bełczyny. Ich jakość jest podobnie niska jak w przypadku piasków i żwirów wodnolodowcowych.

Żwiry i pospółki występują w niewielkich ilościach, a ich złoża są rozproszone. Żwiry odnotowano w okolicy Mojesza, a pospółki na północny wschód od Lubomierza. Mniejsze zasoby zarejestrowano koło Płuczek, na północny wschód od Nagórza, koło Pławny, Golejowa, Wojciechowa, Oleszny. Złoża te były w przeszłości częściowo eksploatowane. Ich zasoby są małe, ale wystarczające na lokalne potrzeby. Bardziej obfite złoża występują w okolicy Lwówka. Kiedyś były one intensywnie eksploatowane w licznych, dziś nieczynnych żwirowniach.

Gliny pylaste występują w rowie Wlenia i w sąsiednich dolinach. Mogą one stanowić dobre jakościowo domieszki przy produkcji ceramiki. Natomiast zasoby glin zwałowych w analizowanym obszarze nie posiadają znaczenia przemysłowego, a jedynie do budownictwa lokalnego. Występują one w okolicach Nowej i Starej Kamienicy, Rybnicy-Barcinka oraz w obniżeniu Lubomierza, w Wojciechowie.

Kamienie ozdobne

Na wschód od analizowanego obszaru, w Nowym Kościele (dokładniej na południe od Dynowic w dolinie Kaczawy, w dolinie Piekiełko i na szczycie Wygorzel)

występują agaty. Mają one formę geod w zwietrzelinie ryolitowej i w ryolitach. Agatom niekiedy towarzyszy ametyst, kwarc różowy lub dymny. Ich wartość użytkową w przypadku złóż w Nowym Kościele obniża silne spękanie. Złoża agatów w mikroregionie Wlenia występują także w Sokołowcu Dolnym (szczyt Owczarnia), w Różanej (szczyt Wołek), w Gozdnie, w Lubiechowej, w Płóczkach Górnych, w Przeździecy (wzgórze Folwarczna na południowy zachód od miejscowości).

Złoto

Pod względem uwarunkowań geologicznych za najbardziej korzystne pod względem występowania pierwotnych złóżowych koncentracji złota w Sudetach uznaje się:

- strefy kontaktowo-metasomatyczne wokół waryscyjskich intruzji granitoidowych i porfirowych,
- zmetamorfizowane osadowe i wulkaniczne (bazaltowo-andezytowe) formacje paleozoiczne,
- piaskowcowo-ilaste osady z pogranicza czerwonego spągowca i cechsztynu.

W związku z powyższym obszar mikroregionu osadniczego Wlenia i jego otoczenia, jako część tzw. obszaru południowo-kaczawskiego oraz niecki północnosudeckiej, uznaje się za jeden z najbardziej perspektywicznych w Sudetach. Występują tam stare kopalnie Klecza-Radomice i Radzimowice, o szacowanym wydobyciu złota odpowiednio 2-3 Mg i 2-4 Mg. Złoża te reprezentują typy: żył kwarcowo-złotych, żył polimetalicznych, żył złoto-srebrowych (typ genetyczny: orogeniczne złoża żyłowe). Mediana zasobów rudy w tych złożach waha się od 0,03 do 0,8 mln Mg, a mediana zawartości złota wyrażona w ppm waha się od 1 do 16. Te typy genetyczne mineralizacji oprócz złota zawierają również stosunkowo wysokie koncentracje srebra (np. w Radzimowicach 100-400 ppm) oraz innych metali, takich jak np. miedź, cynk, ołów, bizmut czy kobalt, które podnoszą wartość ewentualnych złóż.

W ogólności, cały pas metamorficznych łupków paleozoicznych (szerokość 10 km, długość 50 km) w południowej części struktury kaczawskiej jest silnie złotonosny. Najważniejsze są porzucone złoża złota w rejonach (od zachodu na wschód): Pławna Górna – Pławna Dolna – Mielęcice – Lubomierz, Golejów – Radomice – Klecza – Nielestno – Pilchowice oraz Wielisław Złotoryjski, Radzimowice i Grudno. Złoża te były przedmiotem eksploatacji górniczej w okresie od średniowiecza do lat 30. ubiegłego stulecia, a suma wydobycia najprawdopodob-

Tabela 1. Surowce skalne mikroregionu osadniczego Wlenia

Oznaczenia na szczegółowych mapach geologicznych		Nowe oznaczenia po zgeneralizowaniu				
Typ utworu	Wiek utworu					
granity gruboziarniste porfirowate	karbon	granity, leukogranity i granodiority	skały głębinowe i żyłowe	skały kwaśne	skały magmowe	skały lite
granity drobnoziarniste, miejscami porfirowate						
granity grubo- i średnioziarniste, porfirowate						
mikrogranodiority						
granodiority	proterozoik					
granity porfiroblastyczne dwulyszczykowe						
miejscami granity drobno- i równoziarniste						
granity gruboziarniste, dwulyszczykowe, porfiroblastyczne						
leukogranity	prekambr					
leukogranity						
aplity	karbon	aplity				
ryolity	trias-jura	ryolity				
ryolity	perm					
katakazyty, mylonity i brekcje z barytem i fluorytem	trias-jura	tufy ryolitowe	skały wylewne			
tufy ryolitowe	perm					
porfiry	karbon	porfiry				
tufy porfirowe		tufy porfirowe				
keratorify masywne i złupkowane	kambr-ordowik	keratorify				
kersantyty	karbon	kersantyty	skały głębinowe i żyłowe	skały obojętne i zasadowe		
spility i diabazy	ordowik	spility				
spility						
diabazy	starszy paleozoik	diabazy				
bazalty	trzeciorzęd	bazalty				
tufy bazaltowe		tufy bazaltowe				
dacyty i andezyty	perm	melafiry				
andezyty i dacyty (melafiry)						
melafiry, częściowo migdałowcowe						
melafiry						
zwietrzeliny melafirowe	trzeciorzęd-czwartorzęd	zwietrzeliny melafirowe	skały wylewne			

niej nie przekroczyła łącznie 4-7 Mg złota. Złóża złota w analizowanym regionie były eksploatowane do głębokości maksymalnie około 200 m, a ich skomplikowana budowa geologiczna (prawie pionowe zaleganie żył oraz uskoki poprzeczne) i trudne warunki hydrogeologiczne spowodowały, że tylko część, głównie płytko zalegających, złotonośnych rud siarczkowych została z nich wydobyta.

We wschodniej części struktury kaczawskiej, 4 km na wschód od Wojcieszowa, leży dawny rejon złożowy Radzimowice. Z żył kwarcowo-siarczkowych uzyskiwano tam miedź, srebro oraz złoto. Najwięcej złota pochodziło z żyły Wanda (ok. 0,5-0,8 Mg), gdyż była ona najbogatsza w złoto (średnio ok. 18 ppm). Ponadto perspektywiczne zasoby złota występują około 2 km na wschód od złoża w Radzimowicach, w Lipie i Grudnie, gdzie stwierdzono kilka żył rudnych z mineralizacją siarczkową wraz ze

złotem oraz żyły z hematytem i śladami złota. Perspektywny jest także rejon dawnego złoża w okolicy Pławnej Górnej i Dolnej, gdzie maksymalna głębokość eksploatacji osiągnęła zaledwie 18 m i żyły były prawie pionowe.

W obszarze południowo-kaczawskim można spodziewać się zasobów złota nie tylko w obrębie starych obszarów kopalnictwa kruszcu, ale również pomiędzy tymi obszarami, gdzie żyły złotonośne nie wychodzą na powierzchnię. Za perspektywiczne uznawane są głównie sfałdowane i słabo zmetamorfizowane łupki (grafitowe i/lub zieleńcowe) oraz utwory strefy kontaktowej białego spągowca i wapienia podstawowego, występujących pod niewielkim nadkładem młodszych utworów w rejonie Nowego Kościoła-Leny w niecce północnosudeckiej (złoża miedzi-srebra z możliwością występowania złota).

W obszarze mikroregionu osadniczego Wlenia i w jego otoczeniu występują także okruchowe i antropogeniczne złoża złota. Złoża okruchowe to kopalina towarzysząca w aluwialnych żwirowych, żwirowo-piaskowych i piaskowo-żwirowych (kruszywa naturalnego) w dolinie Bobru pomiędzy Pilchowicami a Kraszowicami (złoża kruszywa „Winna Góra”, „Rakowice”, „Włodzice”, „Kraszowice”, „Nowa”), gdzie stwierdzono jego obecność i wykazano możliwość odzysku w trakcie przeróbki kruszywa naturalnego. Prawdopodobnie złoto okruchowe występuje także w złożu kruszywa „Dębowy Gaj” w dolinie Bobru, w sąsiedztwie złoża „Winna Góra” i (poza mikroregionem osadniczym Wlenia, na wschód od niego) w złożu „Rzymówka”, w dolinie Kaczawy w okolicach Złotoryji.

Perspektywy występowania złota obejmują także trzeciorzędowe pokrywy żwirowo-piaszczyste na wododziale Bobru i Kaczawy oraz Bobru i Kwisy, szczególnie żwiry kwarcowe rejonu Suszek, Nowych Jaroszewic i Żerkowic, gdzie stwierdzono już obecność złota okruchowego.

Jako kruszywo zawierające złoto okruchowe traktowane są także odpady po średniowiecznych pracach górniczych w rejonie Suszek, Włodzic Wielkich, Nowych Jaroszewic, Żerkowic i Płakowic-Nowego Dworku na prawym (wschodnim) brzegu doliny Bobru, towarzyszące tamtejszym potencjalnym nagromadzeniom kruszywa. Podobnie utwory żwirowo-piaszczyste wieku trzeciorzędowego z rejonu Złotoryi (Kopacz, Sępów) i towarzyszące im odpady po średniowiecznych robotach górniczych są uznawane za złoża złota.

WARUNKI GLEBOWE

Obszar Sudetów, w tym mikroregionu osadniczego Wlenia, cechuje duże zróżnicowanie skał macierzystych gleb, wśród których, obok starszych skał zwięzłych, występują różnorodne luźne utwory czwartorzędowe. Drugim, obok skały macierzystej, czynnikiem decydującym o zróżnicowaniu pokrywy glebowej na analizowanym obszarze są warunki bioklimatyczne, przede wszystkim piętrowość klimatyczno-roślinna typowa dla obszarów górskich (Prusinkiewicz, Bednarek 1999).

Gleby wykształcone w skałach zwięzłych cechuje zróżnicowana miąższość, zależna od miąższości zwietrzałej warstwy powierzchniowej. W przypadku skał macierzystych magmowych i metamorficznych, mogą to być częściowo gleby skaliste i szkieletowe, płytkie, trudne do uprawy. W niższych partiach Sudetów, do których należy mikroregion Wlenia, na zwietrzelinach zasadowych skał bazaltowych wykształciły się górskie gleby brunatne właściwe, na zwietrzelinach kwaśnych granitów, granitognejsów i gnejsów – gleby brunatne kwaśne, a na zwietrzelinach skał węglanowych (wapieni krystalicznych, dolomitów i margli) – rędziny (Prusinkiewicz, Bednarek 1999). Gleby brunatne kwaśne i wyługowane występują także na zwietrzelinach zwięzłych skał osadowych (np. piaskowców, zlepieńców) (Prusinkiewicz, Bednarek 1999). Spośród gleb wykształconych na skałach litych, gleby wykształcone na podłożu kwaśnym są na ogół mniej żyzne niż gleby wykształcane na podłożu obojętnym i zasadowym.

Gleby wykształcone w utworach luźnych, gdzie mogły wykształcić się głębsze niż w skałach zwięzłych profile glebowe, są na ogół łatwiejsze w uprawie. Wyjątkami mogą być silnie spoiste utwory ilaste oraz gliny zawierające znaczne domieszki głązów i głązików narzutowych. Żyzność gleb wykształconych w skałach luźnych zależy od odczynu utworu macierzystego, na przykład od zawartości ziaren kwarcu lub domieszki węglanów, oraz od jego frakcji, która decyduje o przepuszczalności gleby. Na obszarze mikroregionu Wlenia do luźnych skał macierzystych gleb należą gliny zwałowe, na których wykształcić się mogły gleby brunatne, pylaste piaski deluwialne, zwietrzelinowe i wodnolodowcowe, na których również mogły wytworzyć się gleby brunatnoziemne, osady rzeczne, na których występują mady oraz piaski i żwiry wodnolodowcowe i morenowe, na których mogą występować gleby bielicoziemne (Prusinkiewicz, Bednarek 1999).

Małgorzata Wistuba

3. Próba rekonstrukcji granic dystryktu wleńskiego

Problem rekonstrukcji podziałów terytorialnych, wśród których wyróżnia się terytoria księstw oraz mniejsze jednostki terytorialne, jak okręgi grodowe i kasztelanie, jest znany w literaturze i wciąż wzbudza liczne dyskusje i kontrowersje (m.in. Orzechowski 1972; Ptak 1997; Nowakowski 2009, tam dalsza literatura). Terytorium weichbildu wleńskiego ukształtowało się w XIII wieku, w wyniku przemian społeczno-kulturowych. W źródłach pisanych od 2. połowy XIII wieku zaczęły się pojawiać określenia dotyczące nowych jednostek organizacyjnych, jak: *districtus*, *pertinentia*, *territorium* czy też *terra*. Następnie, już w wieku XIV nazwy te zastępowano ich niemieckojęzycznymi odpowiednikami: Weichbild, Zugehörung, Herrschaft i Land. Nowa organizacja terytorialna wynikała z rozwoju ustroju feudalnego, a wraz z nim – nadań ziemskich na rzecz instytucji kościelnych i rycerzy oraz kolonizacji wsi i miast na prawie niemieckim, zastępując tym samym poprzedni podział terytorialny oparty na kasztelanach. Weichbildy miały zatem podłoże ekonomiczne i jurysdykcyjne czyli pełniły rolę okręgu sądowego, w którym miał siedzibę książęcy namiestnik (Zientara 1973, s. 686, 687; Nowakowski 2009, s. 263-278; Wiszewski 2013). W literaturze przedmiotu dominuje pogląd iż centrami śląskich weichbildów były głównie miasta lokowane na prawie niemieckim, choć zdarzały się przypadki, gdzie ich ośrodkami były zamki określane jako Burgweichbild. W XIV-XV wieku zachodziły kolejne przemiany podziałów terytorialnych, będące swego rodzaju korektami pierwotnego podziału obszarów weichbildów, przez co w rezultacie część okręgów została wchłonięta przez pozostałe (Pauk, Wólkiewicz 2013). Sytuacja taka miała miejsce także w stosunku do interesującego nas

weichbildu wleńskiego, który wraz z weichbildem gryfowskim stał się częścią weichbildu lwóweckiego (Wiszewski 2013; Pauk, Wólkiewicz 2013). Mimo iż od około XV wieku omawiany obszar nie stanowił już samodzielnej jednostki administracyjnej, to dla rekonstrukcji przemian społeczno-kulturowego krajobrazu jego dawne granice były w dalszym ciągu istotne. Zamek i miasto Wleń dalej tworzyły ośrodek centralny między Jelenią Górą na południu a Lwówkiem na północy, oddziałując mocno na swój historyczny mikroregion.

Dla rekonstrukcji zasięgu weichbildów podstawę stanowią wzmianki w źródłach pisanych, w których wymieniane są wsie i miasta znajdujące się w ich obrębie oraz archiwalne opracowania kartograficzne. Niestety, te ostatnie najczęściej pochodzą z okresu późniejszego i mogą przedstawiać obraz terytoriów poddany już znacznym modyfikacjom, zwłaszcza jeśli chodzi o granice polityczno-administracyjne. Źródła pisane do badań procesów osadniczych i podziałów administracyjnych Śląska są opracowane i opublikowane w *Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis* (CDS 14) i w opracowaniu źródłowym pt. *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego* (Landbuch 2000-2007). Z wykorzystanych do analizy dzieł kartograficznych wymienić należy m.in. mapy małoskalowe Fryderyka Khünoviusa, Mattheusa von Schubartha i Johanna Wolfganga Wielanda (w skalach ok. 1:100 000 – ok. 1:200 000, mapy wydano w 1750 r.; Konias 1995) oraz mapy średnioskalowe Christiana Friedricha von Wrede (mapy powstały w 1747-1753 r., w skali ok. 1:35 000) i Ludwika Wilhelma Reglera (mapy powstały w 1764-1770 r., w skali ok. 1:24 000) (więcej na ten temat: Łuczak 2015, tam dalsza literatura). Dla porównań sięgnięto również do

znacznie dokładniejszych, lecz zarazem młodszych map topograficznych z połowy XIX i XX wieku, określanych mianem Urmesstischblätter i Messtischblätter.

Weichbild Wleń miał powstać z przekształcenia dawnej kasztelanii wleńskiej. Jej centrum wiąże się z ośrodkiem wzmiankowanym w 1155 r. w bulli papieża Hadriana IV, jako *Valan* (SUB, t. 1, 28). Rzeczywiste odniesienia do funkcji kasztelanii pojawiły się kilkakrotnie w wieku XIII (SUB, t. 2, nr 287; IV, nr 418). Abstrahując od dyskusji na temat struktury administracyjnej państwa Piastów w XII wieku, przyjmujemy, że na pewno istniało wówczas założenie obronne we Wleńiu. Dzięki pracom archeologicznym przeprowadzonym na zamku odkryto ślady grodu, którego początki można datować na X wiek. Sam dystrykt wleński wchodził w skład większego podziału terytorialnego, a mianowicie księstwa jaworskiego, które zostało wydzielone przez Bolesława Rogatkę, między rokiem 1274 a 1277, z – powstałego około roku 1248 – księstwa legnickiego. Nowe księstwo jaworskie otrzymał najstarszy syn Bolesława Rogatki Henryk V Gruby. Około 1291 r. doszło do połączenia księstw jaworskiego i świdnickiego, znajdujących się pod władzą Bolka I Surowego. Dalsze przemiany terytorialne księstw miały miejsce w 1297 r., kiedy to Bolko I odebrał Henrykowi III Głogowczykowi okręg bolesławiecki i chojnowski, a następnie przekazał synom Henryka V Grubego. Księstwo jaworskie należało do dynastii Piastów śląskich do śmierci Bolka II Małego w 1368 r. Władzę po nim do 1392 r. sprawowała wdowa Agnieszka, a po jej śmierci – wg zapisu Bolka II Małego z 1353 r. – ziemie księstwa świdnickiego i jaworskiego, przeszły pod panowanie czeskiej dynastii Luksemburgów – aż do 1437 r., czyli do momentu wygaśnięcia rodu. Dalszą władzę nad tymi księstwami sprawowali kolejni królowie czescy oraz Jagiellonowie (Władysław II i Ludwik), a od 1526 r. – austriaccy Habsburgowie (Żerelik 2002; Chorowska i in., brw.).

OBRAZ WEICHBILDU WLEŃSKIEGO ZNANY ZE ŹRÓDEŁ PISANYCH

W kwestii początków dystryktu wleńskiego pierwszych znaczących informacji dostarcza wspomniana już powyżej księga uposażeń biskupstwa wrocławskiego *Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis* (CDS, 14) spisana na początku XIV wieku (ok. 1300-1305 r.). Dowiadujemy się z niej, że na terenie księstwa jaworskiego istniało siedem okręgów (dystryktów): jeleniogórski, bolesławiecki, gryfowski, wleński, lwówecki, świerzawski i jaworski. W skład dystryktu wleńskiego wchodziły wsie: Belczyna,

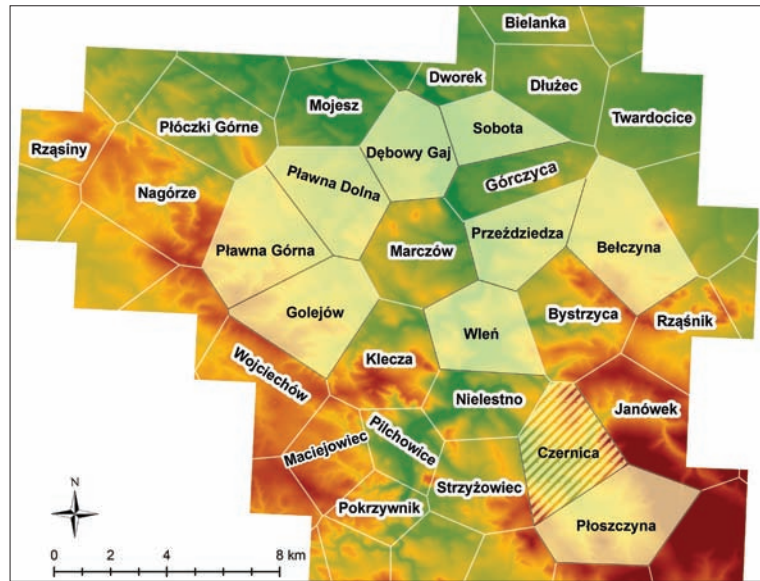
Czernica, Dębowy Gaj, Golejów, Pławna, Płoszczyna, Przeździeca, Sobota oraz miasto Wleń (ryc. 4).

Na podstawie młodszych źródeł z lat 1366-1376 i 1385-1407, zebranych w Landbuchu księstw świdnickiego i jaworskiego (Landbuch 2000-2007), zawierającym głównie dokumenty związane z transakcjami majątkowymi na terenie tytułowych księstw, można także odnaleźć informacje o przynależności miejscowości do poszczególnych dystryktów/weichbildów. W konotacji z Wleniem przytacza się tu więcej miejscowości, co daje nam pełniejszy obraz zasięgu dystryktu. Znalazły się w nim: Nagórze, Pławna (Górna i Dolna), Dębowy Gaj, Sobota, Górczyca, Przeździeca, Belczyna, miasto Wleń, Marczów, Klecza, Maciejowiec, Pilchowice, Nielestno, Czernica oraz Płoszczyna (ryc. 5). Zwiększony zasób informacji o osadnictwie zawdzięczamy nie tylko stanowi zachowania dokumentów do naszych czasów, ale także wzrostowi obrotu ziem i dóbr, jaki miał miejsce w XIV i XV wieku i trwał nieprzerwanie do późnej nowożytności. Warto także zwrócić tu uwagę, że w przypadku niektórych wsi, pojawiły się w tym źródle także wskazania ich przynależności do sąsiednich dystryktów. Nie jest to związane w żaden sposób z czasem powstania dokumentu, co mogłoby sugerować powolne wchłanianie poszczególnych obszarów dystryktu przez dystrykt sąsiadujący. Prawdopodobnie świadomość zasięgu i przynależności administracyjnej danej własności ziemskiej do dystryktu nie była w pełni rozwinięta, bądź istotna dla sporządzających dokument, albo był to zwykły błąd pisarza (por. Ruchniewicz, Wiszewski, 2015, s. 57, przyp. 87). Jednym z takich przykładów może być wieś Dębowy Gaj, którą w dokumencie z 1380 r. określono jako należącą do dystryktu wleńskiego¹. Tak też jest w dokumentacjach z lat: 1386, 1390, 1397, 1399 i 1400 (Landbuch 2000-2007, t. II, nr. 229, 742; t. III, nr 286, 287, 588, 702, 925, A55). Z kolei w latach: 1385, 1393, 1395, 1396, 1398 wieś znajduje się w obrębie dystryktu lwóweckiego (Landbuch 2000-2007, t. II, nr 36, 70, 1258, 1259, 1428; t. III, nr 153, 424, 479, 480)². Poniżej zestawiono miejscowości wraz z ich przynależnością do dystryktu wleńskiego wg źródeł pisanych.

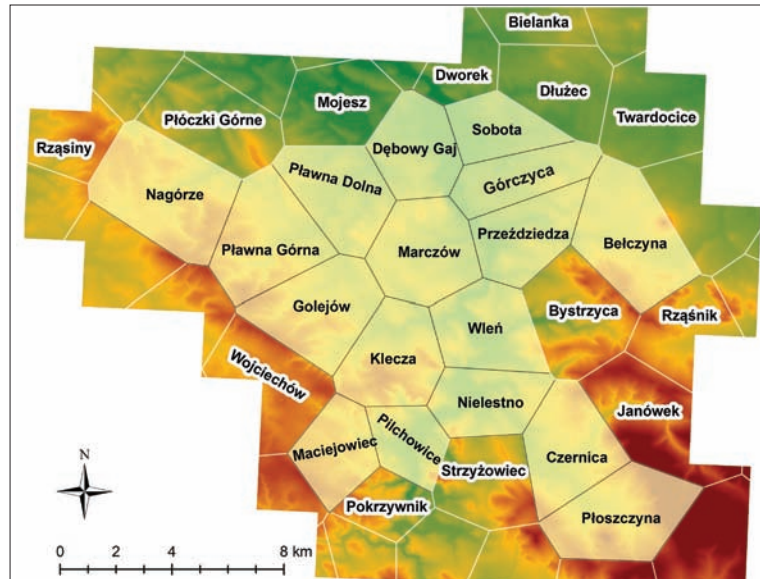
¹ „(...) zu Sebeneychen yn dem weichbilde zum Lehn gelegen (...)” (Landbuch I, nr A55, s. 232).

² Np. z dokumentu z kwietnia 1385 r.: „(...) uf dem vorwerke zu Sebeneyche (...) und ein par uf dem gute, das man die Helle nennet, alle in dem wichbilde zu Lauwenberg.” (Landbuch 2000-2007, t. II, nr 36, s. 8).

Ryc. 4. Miejscowości w obrębie dystryktu wleńskiego wg *Liber fundationis episcopatus Wratislaviensis* z około 1300-1305 r. i ich zasięg teoretyczny (wieloboki Thiessena). Oprac. A. Łuczak

Ryc. 5. Miejscowości w obrębie dystryktu wleńskiego wg *Landbucha księstw świdnickiego i jaworskiego* z lat 1366-1376 i 1385-1407 i ich zasięg teoretyczny (wieloboki Thiessena). Oprac. A. Łuczak

Metody rekonstrukcji

W celu rekonstrukcji zasięgu dystryktu wleńskiego i określenia jego granic posłużono się analizą wyznaczania hipotetycznego zakresu danej miejscowości (Site Catchment), opartej na metodzie wieloboków Thiessena³. W analizie tej uwzględniono tylko punkty lokalizacji miejscowości,

³ Metoda ta, mimo wielu swoich ograniczeń, umożliwiła badanie sąsiedztwa lub tzw. stref wpływów poszczególnych punktów i polega na wygenerowaniu wokół punktów granic pod postacią wieloboków. Granice wieloboków znajdują się w połowie odległości od każdej pary punktów. Mankamentem tej metody jest brak możliwości uwzględniania przeszkód terenowych, czy też wielkości lub hierarchii analizowanego zjawiska (Conolly, Lake 2006, s. 211-213; Kobyliński 1988, s. 148).

które pojawiły się w wymienionych wyżej źródłach pisanych. Utworzone w ten sposób granice hipotetycznych obszarów porównano z przebiegiem granic znanych ze źródeł kartograficznych, w celu sprawdzenia poprawności działania tej metody oraz jej przydatności w identyfikacji najbardziej optymalnego przebiegu granicy weichbildu. Wykorzystane archiwalne mapy dotyczące Śląska zostały do tego celu poddane rektyfikacji⁴, tak aby móc dokładnie

⁴ Do rektyfikacji obrazów kartograficznych z XVIII w. użyto metody transformacji określanej jako rubber sheeting (lub inaczej spline transformation), ponieważ mapy te nie są kartometryczne a ich obrazy posiadają zmienną skalę. Punktami kontrolnymi wykorzystanymi do wpasowania map we współczesny system współrzędnych geograficznych były

Tabela 2. Zestawienie miejscowości, występujących w źródłach pisanych: CDS 14 (=Liber Fundationis Episcopatus Vratislaviensis) i Landbuch 2000-2007 w obrębie dystryktu/weichbildu wleńskiego. Oprac. A. Łuczak

Miejscowość	Dystrykt wg CDS 14	Dystrykt wg Landbuch (nr tomu w nawiasie)	Źródło
Bełczyna (niem. Süßenbach)	wleński	wleński (1), jeleniogórski (2, 3), lwówecki (3)	CDS 14, D 131; Landbuch, t. 1, nr: 549, 697, 892; t. 2, nr: 731; t. 3, nr: 1152, 1166
Czernica (niem. Nieder-, Ober-, Langenau)	wleński/jeleniogórski	wleński (2)	CDS 14, D 130a/ CDS 14, D 319; Landbuch, t. 2, nr: 410, 411, 414, 415, 797
Dębowy Gaj (niem. Siebeneichen)	wleński	wleński (1, 3), lwówecki (1, 2, 3)	CDS 14, D 135; Landbuch, t.1, nr: A28, A35, A55; t. 2, nr: 36, 70, 229, 742, 1258, 1259, 1428; t. 3, nr: 153, 286, 287, 424, 479, 480, 588, 702, 925
Golejów (niem. Klein Röhrsdorf)	wleński	lwówecki (2, 3), gryfowski (3)	CDS 14, D 133; Landbuch, t. 2, nr: 248, 697; t. 3, nr: 105, 250, 1737
Górczyca (niem. Hohndorf)		wleński (1, 3), lwówecki (1, 3)	Landbuch, t. 1, nr: 465, 624, 726, 831, 923, 970; t. 3, nr: 825, 930, 1093, 1591
Klecza (niem. Nieder-, Ober-, Hussdorf)		wleński (1, 2, 3), lwówecki (3)	Landbuch, t. 1, nr: 535, 874; t. 2, nr: 378; t. 3, nr: 34, 1469, 1673, 1813
Maciejowiec (niem. Nieder-, Ober- Matzdorf)		wleński (2, 3), lwówecki (3)	Landbuch, t. 2, nr: 190; t. 3, nr: 49, 898, 1438
Marczów (niem. Märzdorf am Bober)		wleński (3)	Landbuch, t. 3, nr: 60, 1112
Nagórze (niem. Neundorf-Liebenthal)		wleński (1,2), lwówecki (1, 2, 3)	Landbuch, t. 1, nr: 294, 912, 1089; t. 2, nr: 123, 168, 172, 448, 896; t. 3, nr: 45, 651, 1049, 1373, 1802, 1850, 1869
Nielestno (niem. Waltersdorf)		wleński (1, 2, 3), lwówecki (3)	Landbuch, t. 1, nr: 535, 874; t. 2, nr: 378, 409; t. 3, nr: 34, 717, 1469, 1847
Pilchowice (niem. Nieder-, Ober- Mauer)		wleński (1, 2, 3)	Landbuch, t. 1, nr: 875; t. 2, nr: 190; t. 3, nr: 34, 1469
Pławna Dolna-, Górna-, (niem. Schmottseifen)	wleński	wleński (1), lwówecki (2,3)	CDS 14, D 134; Landbuch, t. 1, nr: 63, 489, 910, 966, 969; t. 2, nr: 453, 470, 695; t. 3, nr: 332, 841, 1549, 1675, 1699, 1736, 1877
Płoszczyna (niem. Flachenseifen)	wleński	wleński (1, 2), lwówecki (1, 2, 3)	CDS 14, D 132; Landbuch, t. 1, nr: 83, 815, 876; t. 2, nr: 190, 1229; t. 3, nr: 233, 425, 906, 1367, 1585
Przeździedza (niem. Dippelsdorf)	wleński	wleński (1), lwówecki (2, 3)	CDS 14, D 136; Landbuch, t. 1, nr: 584; t. 2, nr: 574, 575, 1128, 1129, 1380; t. 3, nr: 114, 115, 1373, 1799, 1801-1803, 1850, 1865
Sobota (niem. Zobten am Bober)	wleński	wleński (1, 3), lwówecki (2, 3)	CDS 14, D 137; Landbuch, t. 1, nr: 981; t. 2, nr: 691; t. 3, nr: 561, 825-827, 1286, 1886
Wleń (niem. Lähn)	wleński	wleński (1, 2, 3)	CDS 14, D 130; Landbuch, t. 1, nr: 63, 83, 294, 582, 584, 624, 629, 697, 817, 831, 874, 910, 966, 969, 970, 1089, A28, A35, A55; t. 2, nr: 136,190, 229, 378, 409, 448, 742, 782, 797; t. 3, nr: 34, 49, 60, 286, 287, 588, 825, 826, 925, 930, 1093, 1286, 1438, 1591, 1847

zlokalizować przestrzenne położenie wyrysowanych tam granic dystryktów, umożliwiając porównanie ich z hipotetycznymi granicami wieloboków Thiessena. Całość analiz i prac wykonano wykorzystując oprogramowanie ArcGIS 9.3 i SAGA GIS.

punkty lokalizacji stanowisk, które pozyskano z Bazy Danych Ogólnogeograficznych (BDO pozyskano ze strony CODGiK: <http://www.codgik.gov.pl/index.php/darmowe-dane/bdo-250gis.html>) o stopniu szczegółowości odpowiadającym mapie w skali 1:250 000. Arkusze map Messtischblätter ze względu na ich dokładność i precyzyjne wykonanie, wpasowano w układ współrzędnych „3-degree Gauss-Kruger zone 5” (właściwy dla tych map) w oparciu o współrzędne zamieszczone w ramce map, a następnie dokonano ich reprojekcji do układu PUWG 1992 (szerzej na temat zastosowanych metod: Łuczak 2015).

Wyniki

Obraz struktury i zasięgu terytorialnego weichbildu wleńskiego uzyskany na podstawie *Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis* w połączeniu z analizą teoretycznego zasięgu miejscowości opartej na wielobokach Thiessena można określić jako niepełny. Wpływ na to ma charakter źródła pisanego, które przedstawia spis miejscowości zobowiązanych w danym dystrykcie do płacenia dziesięciny na rzecz kościoła. Pozostaje pytanie, w jakiej zależności pozostawały pozostałe wsie, które wg innych źródeł (szczegółowy w Aneksie 1) istniały już w XIII wieku? Najprawdopodobniej te wsie w czasie tworzenia dokumentu *Liber fundationis* były w rękach prywatnych bądź też pozostawały w zależności od innych wsi, nie stanowiąc tym

samym samodzielnej jednostki terytorialnej. Tak mogło być w przypadku wsi Strzyżowiec, która nie stanowiła samodzielnych dóbr, lecz zawsze była powiązana z którąś z sąsiednich miejscowości (Czernicą lub Pilchowicami). Jeśli oprzeć rozważania tylko na tym dokumencie, rekonstrukcja granic staje się właściwie niemożliwa.

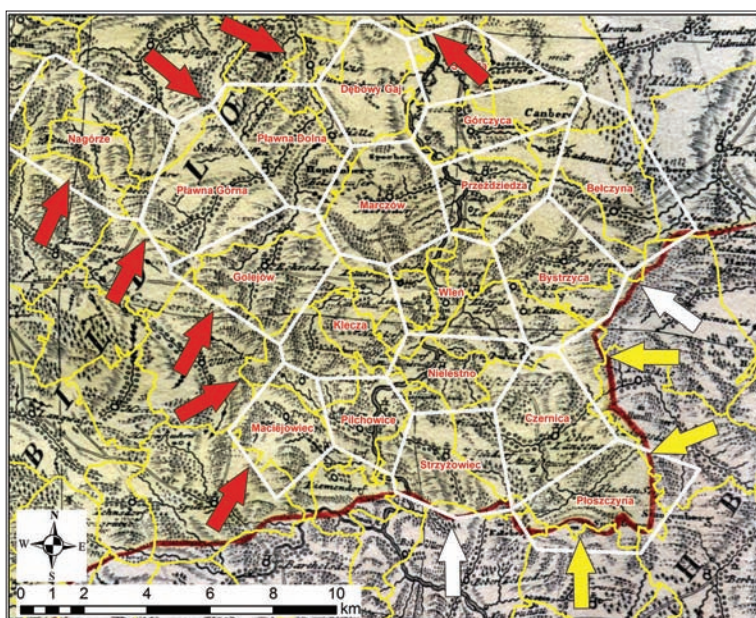
Dzięki informacjom zawartym w Landbuchach księstw świdnickiego i jaworskiego można było uzupełnić luki w obrazie dystryktu, powstałym na bazie *Liber foundationis*. Wzmianki źródłowe z Landbuchów, jak wspomniano wcześniej – odnoszące się do przypisania miejscowości do dystryktu – są niejednoznaczne i tym samym niepewne. Uwzględniając każdą wieś, która przynajmniej raz wystąpiła w dokumencie pod postacią obszarów należących do dystryktu wleńskiego, otrzymano stosunkowo jednorodne przedstawienie jego zasięgu i kształtu. Jednakże na rycinie 2 zwraca uwagę brak w omawianych źródłach wsi Bystrzyca, co tworzy swoistą lukę między Wleniem a Bełczyną. W źródłach pisanych wieś ta pojawia się już w 1217 r. i od tego czasu datuje się istnienie w jej obrębie kościoła (SUB, t. 1, nr 164), a w 1268 r. Bystrzyca została wymieniona wśród wsi znajdujących się w dobrach wrocławskiego klasztoru NMP na Piasku (SUB, t. 4, nr 47). Innym prawdopodobnym powodem pominięcia nazwy tej wsi w Landbuchach i w *Liber foundationis* jest to, że Bystrzyca stanowiła część dóbr lennych określanych jako Stary Folwark Wleński (*die alten Vollwerk Vlan*), obejmujących też okoliczne wsie (patrz Aneks 1). Zatem można uznać, że obszar Bystrzycy wchodził w zakres weichbildu wleńskiego. Następną wsią, która nie pojawiła się w obu omawianych źródłach, jest Strzyżowiec, który także w źródłach pisanych pojawił się wraz z Bystrzycą i Nielestnem w 1217 r. (SUB, t. 1, nr 164). Jak wspomniano wcześniej, dobra związane ze Strzyżowcem nie stanowiły odrębnej jednostki terytorialnej i były związane z wsiami Czernica lub Pilchowice (zob. Aneks 1), należącymi z pewnością do dystryktu wleńskiego. Można na tej podstawie z dużym prawdopodobieństwem założyć, że również Strzyżowiec mógł należeć do weichbildu wleńskiego. Ciekawie natomiast przedstawia się kwestia przynależności wsi Pokrzywnik. Jeśli uznać słuszność przypuszczeń wydawców *Liber foundationis*, którzy identyfikują *Beimuti villa* jako zniekształconą formę *Reimari villa*, czyli obecny Pokrzywnik (niem. Riemendorf) (CDS 14, D 162), to oznaczałoby, że już na początku XIV wieku wieś ta wchodziła w obręb dystryktu lwóweckiego. Pierwsza pewna wzmianka o Pokrzywniku pochodzi z 1393 r. (Landbuch 2000-2007, t.

II, nr 1229) – ze wskazaniem jego przynależności terytorialnej także do weichbildu lwóweckiego. Pokrzywnik, być może podobnie jak Strzyżowiec, od momentu powstania nie stanowił odrębnych dóbr i był częścią dóbr ziemskich w Barcinku (Berthelsdorf). W późniejszym czasie właścicielami Pokrzywnika byli prawdopodobnie Schaffgotschowie ze Starej Kamienicy. Z czasem jednak wieś weszła w skład majątku rycerskiego w Maciejowcu (zob. Aneks 1). Uwzględniając powyższe informacje i to, że nie ma żadnych przesłanek potwierdzających przynależność Barcinka do weichbildu wleńskiego, można przypuszczać, że do momentu włączenia Pokrzywnika do dóbr w Maciejowcu (co mogło nastąpić w XV w. – zob. Aneks 1) wieś ta prawdopodobnie mogła nie znajdować się w granicach dystryktu wleńskiego.

Podsumowując niniejsze rozważania można zrekonstruować przebieg granicy południowej i wschodniej weichbildu, posiłkując się granicami wieloboków Thiessena. Granicę południową tworzyły granice obszarów dóbr ziemskich, idąc od południa (ryc. 5): Maciejowiec, Strzyżowiec, Płoszczyna i być może Pokrzywnik(?). Granicę wschodnią zamykały wsie: Czernica, Bystrzyca, Bełczyna oraz Górczyca. W związku z powyższym obie te granice są w pewnym stopniu możliwe do zrekonstruowania, a potwierdzeniem tego jest porównanie ich z linią graniczną przedstawioną na małoskalowych mapach z XVIII wieku oraz z dokładnie pomierzonymi granicami gmin wiejskich z map średnioskalowych z 1. połowy XX wieku. Wyniki tych porównań zostały przedstawione na rycinach 6-9. Dzięki zastosowaniu Systemów Informacji Geograficznej (GIS), a zwłaszcza możliwości georeferencji obrazów rastrowych, nawet tych, które nie są kartometryczne, możliwe staje się wykorzystanie ich do dalszych badań i analiz (Afek 2012). Pierwsza z analizowanych map (ryc. 6) została wydana w 1745 r. Na mapie przedstawione zostały granice ówczesnie istniejących weichbildów. Rekonstruowana granica weichbildu wleńskiego stanowiła wówczas część południowo-zachodniej granicy weichbildu lwóweckiego. Nawet pobieżna analiza tej mapy pozwala zauważyć dużą zbieżność przebiegu granicy z granicami wieloboków Thiessena. Kolejną analizowaną mapą z XVIII wieku jest dzieło autorstwa Wielanda-Schubartha z 1736 r. (ryc. 7), która – choć młodsza od poprzedniej – okazuje się wyjątkowo dokładna. Zawiera także mniejsze błędy odległości lokalizacji poszczególnych miejscowości i granic dystryktów (więcej o tym: Konias 1995), a obraz przebiegu granic południowej i wschodniej dystryktu wleńskiego jest bardziej szczegółowy i wykazuje wiele podobieństw

Ryc. 6. Porównanie granic obszarów wieloboków Thiessena (białe linie) dla miejscowości znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego z mapą Johanna Matthiasa Haasa z 1745 r. oraz nałożonymi granicami gmin z arkuszy Messtischblätter (1. poł. XX w.; żółte linie). Objasnienie: żółte strzałki – podobieństwo przebiegu granicy z Messtischblätter z granicą na mapie J.M. Haasa; białe strzałki – podobieństwo przebiegu granicy wieloboków Thiessena z granicą na mapie J.M. Haasa. Oprac. A. Łuczak

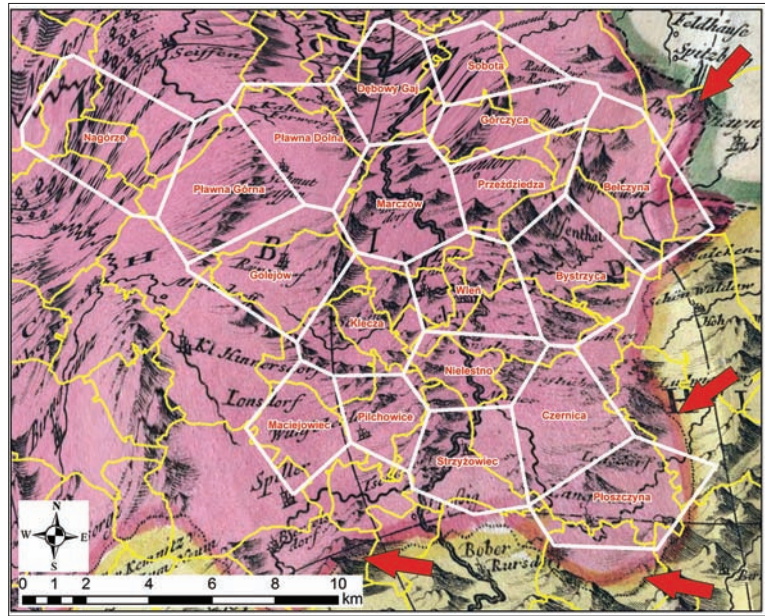
Ryc. 7. Porównanie granic obszarów wieloboków Thiessena (białe linie) dla miejscowości znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego z mapą autorstwa Wielanda-Schubartha z 1736 r. oraz nałożonymi granicami gmin z arkuszy Messtischblätter (1. poł. XX w.; żółte linie). Objasnienia: żółte strzałki – podobieństwo przebiegu granicy z Messtischblätter z granicą na mapie Wielanda-Schubartha; białe strzałki – podobieństwo przebiegu granicy wieloboków Thiessena a granicą na mapie Wielanda-Schubartha; czerwone strzałki – prawdopodobny przebieg granicy północno-zachodniej. Oprac. A. Łuczak

do granic gmin utworzonych na podstawie w pełni kartometrycznego zdjęcia topograficznego z XX wieku (map Messtischblätter). W pewnym stopniu można to traktować jako potwierdzenie prawidłowości wyniku rekonstrukcji granicy weichbildu wleńskiego. Warto również wspomnieć, że do czasu wprowadzenia precyzyjnych technik pomiarowych, opartych na sieci triangulacyjnej, a więc do połowy XIX wieku, pomiary terenowe opierały się głównie na mierzeniu kierunków i odległości od charakterystycznych punktów w terenie. Takimi punktami były wówczas m. in. widoczne z daleka wieże kościołów (Konias 1995, s.136). Dlatego granice podziałów administracyjnych, jeśli nie

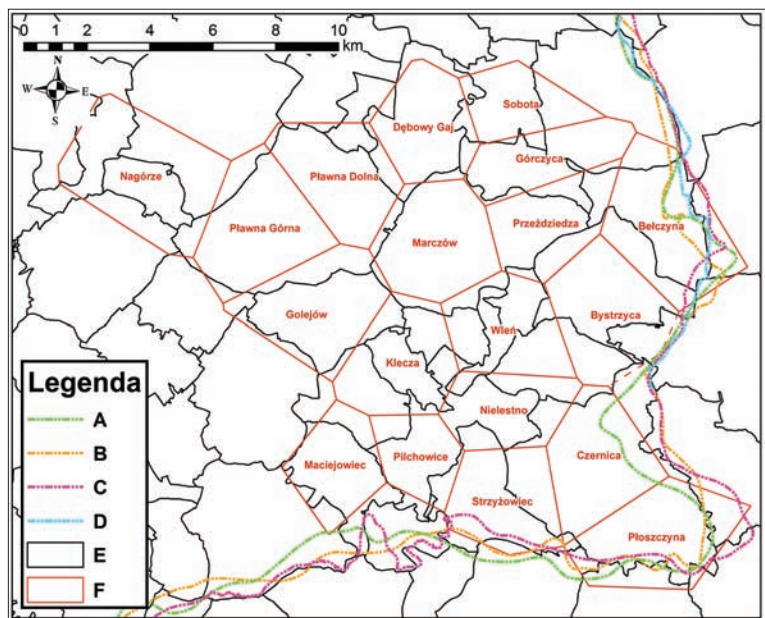
znajdowały się na wyróżniających się formach terenowych, nie mogły zostać precyzyjnie (jak na ówczesne warunki) pomierzone, a na mapie przedstawiano je w uproszczony sposób. Uproszczenia te widoczne są także na mapach średnioskalowych autorstwa Christiana Friedricha von Wrede i Ludwika Wilhelma Reglera (obrysy granic z tych map przedstawiono na ryc. 9).

Ostatnim dziełem kartografii śląskiej, który poddano analizie, jest mapa Fryderyka Khünoviusa (lub Khün) z 2. połowy XVII wieku, także wydana w 1697 r., po śmierci autora. Jest ona obarczona dość dużymi błędami pomiarów, lokalizacja niektórych miejscowości także oka-

Ryc. 8. Porównanie granic obszarów wieloboków Thiessena (białe linie) dla miejscowości znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego z mapą autorstwa Fryderyka Khünoviusa z 1697 r. oraz nałożonymi granicami gmin z arkuszy Messtischblätter (1. poł. XX w.; żółte linie). Objaśnienie: czerwone strzałki wskazują znaczne przesunięcia granic weichbildów na mapie F. Khünoviusa. Oprac. A. Łuczak

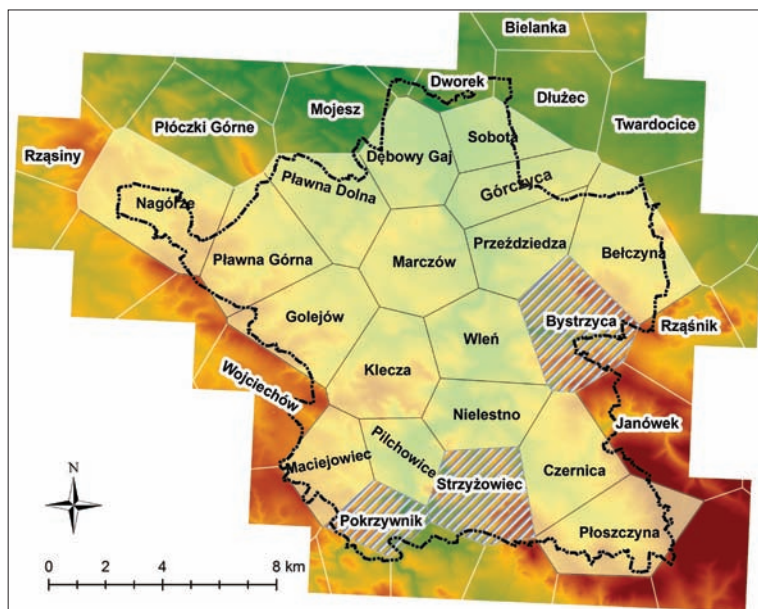
Ryc. 9. Porównanie granic obszarów wieloboków Thiessena dla miejscowości, znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego, z obrysami granic pochodzącymi z map XVIII-wiecznych. Objaśnienia: A – granica wg mapy J.M. Haasa; B – granica wg mapy Wielanda-Schubartha; C – granica wg mapy Ch. F. Wrede; D – granica wg mapy L. W. Reglera; E – granice gmin z Messtischblätter; F – granice wieloboków Thiessena. Oprac. A. Łuczak

zała się w wielu przypadkach niewłaściwa. Przykładem jest tu m.in. Płoszczyna, którą Khünovius przesunął znacznie na południe – w kierunku Jeleniej Góry, przez co znalazła się w obrębie weichbildu jeleniogórskiego. Z kolei w obręb weichbildu lwóweckiego została przemieszczona wieś Barcinek, która w oparciu o przekazy źródłowe należała do dystryktu jeleniogórskiego. Przebieg samej granicy również odznacza się wyjątkowo dużymi odchyleniami, co sugeruje swobodne ich potraktowanie przez autora. W związku z tym omawiane dzieło nie wnosi istotnych informacji dla rekonstrukcji zasięgu weichbildu wleńskiego. Dla zilustrowania skali odchylenia linii granicznej nałożono

na mapę Khünoviusa granice obrysowane z poprzednio omówionych map oraz granice gmin z Messtischblattów. Zaskakującym wynikiem analizy jest także to, jak bardzo granice gmin z XX wieku pokrywają się z tymi, które narysowano na XVIII-wiecznych mapach (ryc. 7 i 9). Co ciekawe, utworzone dla miejscowości wieloboki Thiessena, mimo swego bardzo schematycznego i uproszczonego kształtu, także wykazują pewne podobieństwa dla granic obszarów XX-wiecznych gmin.

Podsumowując, można uznać, że udało się w pewnym stopniu zrekonstruować przebieg południowej i wschodniej granicy weichbildu wleńskiego, która prawdopodobnie

Ryc. 10. Zrekonstruowana granica weichbildu wleńskiego na tle obszarów wieloboków Thiessena dla miejscowości, znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego (szrafurą zaznaczono obszary o niepewnej przynależności do weichbildu wleńskiego). Oprac. A. Łuczak

mogła w przybliżonym kształcie istnieć w okresie funkcjonowania dystryktu. Większy problem pojawił się przy analizie granic zachodniej i północnej (oddzielające dawny weichbild wleński od lwóweckiego). Ich kształt i przebieg nie jest znany, a na mapach XVIII-wiecznych także nie ma po nich śladu. Jedynym przyczynkiem do ich rekonstrukcji pozostają granice wieloboków Thiessena oraz granice gmin z XX-wiecznych Messtischblattów w konfrontacji ze źródłami pisanyymi. Oczywiście należy mieć na uwadze, że ich przebieg będzie miał charakter czysto hipotetyczny. Według informacji zawartych w Landbuchu i *Liber fundationis* północną granicę tworzyły dobra ziemskie związane z wsiami: Nagórze, Pławna (Górna i Dolna), Dębowy Gaj i Sobota. Granicę zachodnią weichbildu, tworzyć mogły zachodnie granice obrębów wsi: Nagórze, Pławna, Golejów, Klecza, Maciejowca oraz najpewniej obszar dzisiejszych Radomic⁵.

Tereny graniczące z tymi wsiami w całości należały do weichbildu lwóweckiego. W związku z tym, bez wątpienia wymienione obszary wsi należących do weichbildu wleńskiego były także wsiami granicznymi między dystryktami. Kształt tych granic, w oparciu o ich podobieństwo z XVIII-wiecznymi mapami, można rekonstruować na podstawie zasięgów gmin znanych z Messtischblattów, które w swoim ogólnym zarysie mogą odzwierciedlać te istniejące w średniowieczu (ryc. 7, 9, 10). W efekcie niniejszych rozważań, na rycinie 10 przedstawiono propozycję rekonstrukcji kształtu weichbildu wleńskiego, którą utworzono na podstawie obrysu granic gmin z XX-wiecznych map.

Anna Łuczak

⁵ Wg Ivo Łaborewicza tereny należące do obszaru dzisiejszej wsi Radomice znajdowały się w obrębie majątku związa-

nego w Wleńskim Gródku i zawsze były własnością jego posiadaczy (zob. Aneks 1).

4. Uwarunkowania lokalizacji stanowisk osadniczych

Na terenie rekonstruowanego weichbildu wleńskiego tylko nieliczne stanowiska archeologiczne zostały rozpoznane metodami wykopaliskowymi. Zdecydowana większość punktów osadniczych z tego obszaru, datowanych na okres średniowiecza i nowożytności, znana jest wyłącznie z odkryć powierzchniowych. Taki stan rzeczy utrudnia formułowanie ostatecznych wniosków na temat rozwoju sieci osadniczej.

OBSZAR BADAŃ

Analizy preferencji osadniczych na terenie weichbildu wleńskiego przeprowadzono na obszarze 391,075 km², wykraczającym poza rekonstruowane granice dystryktu. Na badanym terenie zarejestrowano ponad 200 stanowisk archeologicznych datowanych na okres średniowiecza i czasy nowożytne (ryc. 11). Pod względem funkcjonalnym, na podstawie dokumentacji Archeologicznego Zdjęcia Polski (dalej AZP), stanowiska te można podzielić na: ślady osadnicze, rozumiane jako ślady penetracji terenu (60 stanowisk), osady (67), grodziska (8) oraz grodziska i zamki (7), cmentarzysko szkieletowe (1), kamienie i znaki graniczne (46), kopalnie kruszców (22), szubienice (2), krzyże pokutne (2), groble (1), fragmenty mostu (1). Do analiz zostaną wykorzystane tylko stanowiska określane jako ślady osadnicze i osady oraz siedziby obronne (grodziska, zamki). Te ostatnie potraktowane zostaną jako czynniki socjoekonomiczne. Według dokumentacji AZP, są to głównie stanowiska późnośredniowieczne; 6 określono jako wczesnośredniowieczne, a tylko 2 – jako nowożytne; analizowane będą łącznie.

Na badanym obszarze można zaobserwować nierównomierne rozmieszczenie stanowisk. Większe ich skupiska występują w okolicy Wlenia, Siedlęcina, Dębowego Gaju i Soboty, Bielanki, Wojcieszowa i Płoszczyny (ryc. 12).

Wykorzystując informacje o lokalizacji tych stanowisk i potencjał analityczny Geograficznych Systemów Informacyjnych (GIS) w badaniu zjawisk przestrzennych, uzyskujemy możliwość znacznego poszerzenia wiedzy o zgromadzonych dotychczas pozostałościach średniowiecznego osadnictwa⁵.

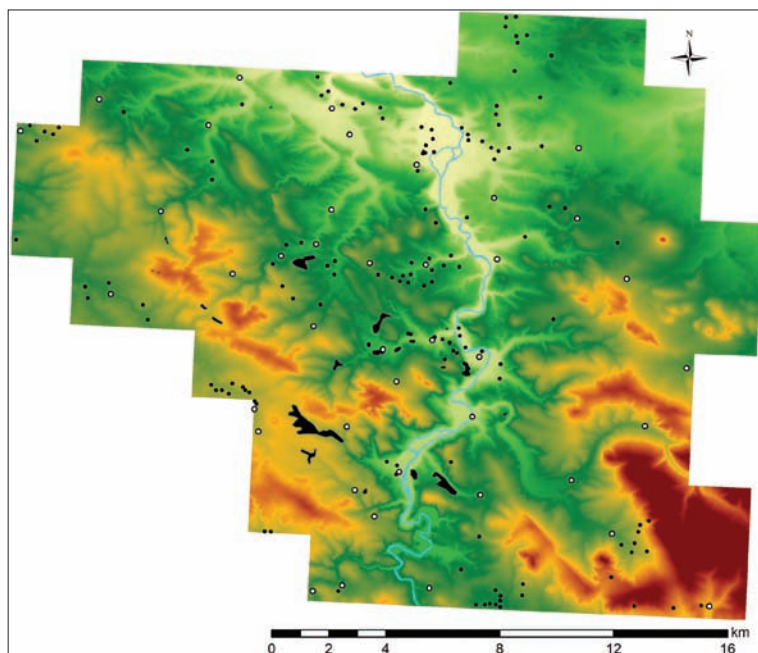
METODY

W niniejszych analizach GIS kluczowym elementem jest numeryczny model terenu (NMT), o rozdzielczości terenowej komórki rastra 5 × 5 m⁶, który powstał poprzez wygładzenie i zmianę rozdzielczości NMT (1 × 1 m) utworzonego z pomiarów ALS. Informacje o sieci hydrograficznej pozyskano z NMT⁷, a wynik porównano z mapami archiwalnymi z 1. połowy XX wieku (Messtischblätter). Lokalizacja stanowisk archeologicznych została ustalona na podstawie arkuszy map AZP. Wszystkie informacje i dane

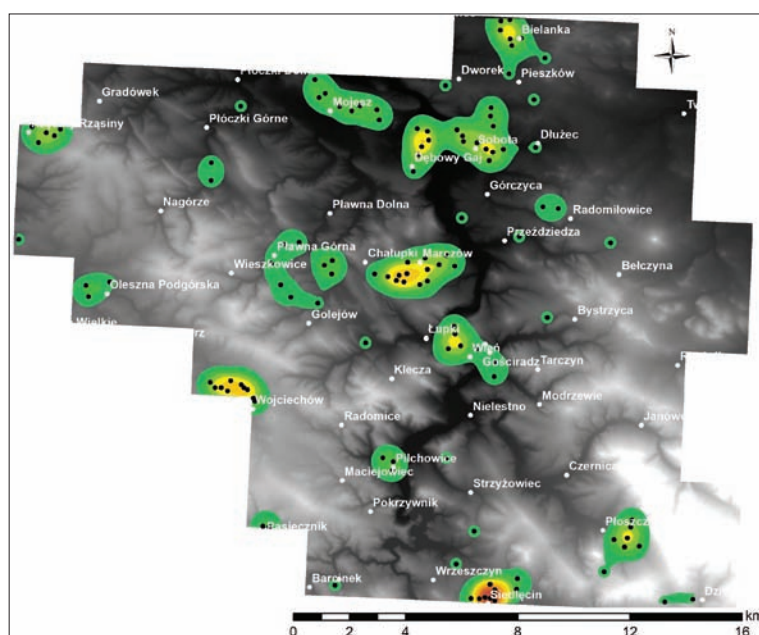
⁵ Założenia metodologiczne analiz GIS zostały szczegółowo przedstawione w pracy autorów Łuczak, Gruszka 2012, s. 16-18 (tam dalsza literatura).

⁶ NMT utworzono poprzez wygładzenie i zmianę rozdzielczości NMT (1 × 1 m) utworzonego z pomiarów ALS (Airborne Laser Scanning – lotniczy skanowanie laserowe).

⁷ Cieki przedstawiono w oparciu o obliczenia kierunku spływu i akumulacji spływu z NMT. Szerzej o tym: Urbański 2010, s. 159-167).

Ryc. 11. Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych (czarne oznaczenia) na badanym obszarze; białe punkty – miejscowości. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 12. Rozkład gęstości stanowisk na badanym obszarze w promieniu 1 km² (KernelDensity). Oprac. A. Łuczak

wykorzystane w niniejszej analizie zostały przetransformowane do wspólnego układu współrzędnych PUVG 1992.

Na podstawie NMT utworzono mapy reprezentujące siedem parametrów morfometrycznych, w tym dwa podstawowe atrybuty topograficzne: wysokość terenu, stopień nachylenia terenu i cztery wtórne atrybuty terenu: promieniowanie słoneczne (obliczone na dzień 22 XII), indeks wilgotności (TWI), współczynnik zdolności transportowania osadu (LS) oraz wysokość względną mierzoną od lustra cieków wodnych) (Łuczak, Gruszka 2012,

s. 17, 18, 26, tab. 2; Urbański 2010, s. 152-169; Jasiewicz, Hildebrandt-Radke 2009a). Uwzględniono w analizach również aspekt socjoekonomiczny (kulturowy), który ze względu na skąpe informacje o charakterze osadnictwa wczesnośredniowiecznego ograniczono do dwóch czynników: odległość od cieków wodnych oraz odległość od grodzisk. Odległość od cieków wodnych zmierzono w linii prostej (odległość euklidesowa) a do tego celu wykorzystano ciekii wygenerowane na podstawie NMT, kierunku spływu i akumulacji spływu, które następnie podzielono

na rzędy wg klasyfikacji Strahlera⁸. Cieki rzędu od III do V zostały uznane za stałe (nieokresowe) i w znacznej mierze pokrywają się z obecnie istniejącymi większymi ciekami i rzekami.

Charakter kulturowy można także przypisać zmiennej opisującej wysokość względną, która może wskazywać miejsca charakteryzujące się naturalną obronnością (Jasiewicz, Hildebrandt-Radke 2009b, s. 2099, 2100).

Otrzymane w ten sposób dane o środowisku naturalnym i kulturowym dla badanego obszaru poddane zostały analizom statystycznym, których zadaniem było określenie relacji między uwzględnionymi czynnikami środowiskowymi i kulturowymi oraz wskazanie preferencji lokalizacji osadnictwa na badanym terenie. Do tego celu wykorzystano analizę rozkładu gęstości, która pozwala określić różnice między rozkładem gęstości wartości danej zmiennej na badanym obszarze (krzywa terenu) a rozkładem gęstości tej zmiennej w miejscu występowania stanowisk archeologicznych (krzywa stanowiska) (Jasiewicz 2009, s. 186, 187; Jasiewicz, Hildebrandt-Radke 2009b, s. 2100; Łuczak, Gruszka 2012, s. 18). Dodatkowo zastosowano model regresji logistycznej⁹, która pomogła wskazać zmienne środowiskowe i kulturowe mogące mieć

wpływ na lokalizację średniowiecznego i nowożytnego osadnictwa na badanym obszarze.

WYNIKI

Badając lokalizację stanowisk archeologicznych można, na podstawie zebranych informacji i wykonanej analizy, wskazać na pewne preferencje osadnicze na badanym terenie, co potwierdzają zarówno wykresy gęstości, jak i analiza regresji logistycznej (tabela 3).

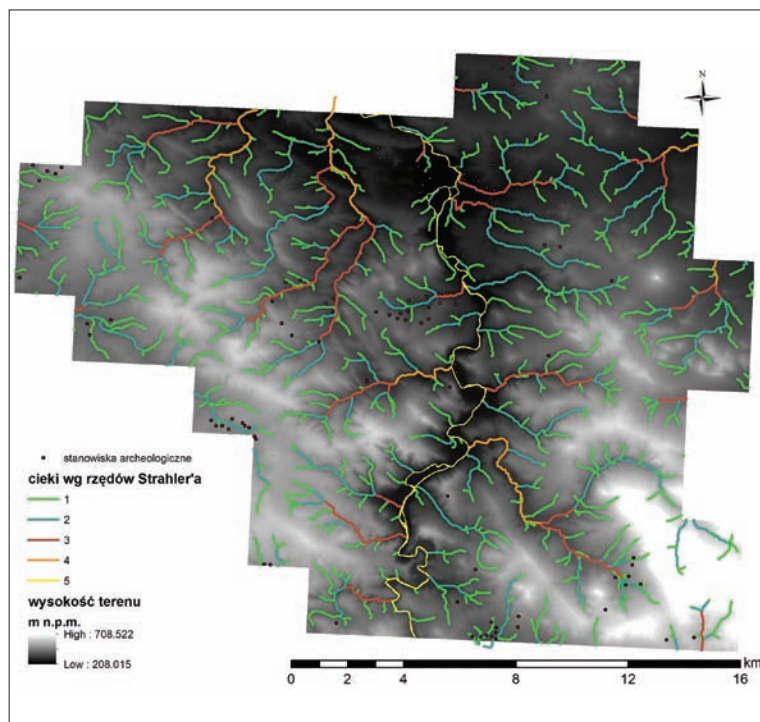
Lokalizacja stanowisk względem wysokości n.p.m. wskazuje, że wybierane były miejsca położone względnie nisko (ryc. 13, 14). Dla osad wartości te wahały się pomiędzy 200 a 230 i 290 a 400 m n.p.m., ślady osadnicze wykazują większe wahania preferencji – między 200 a około 700 m n.p.m. Pod względem nachylenia zboczy (ryc. 15, 16) widoczne są także podobne zależności, gdzie osady zdecydowanie preferowały miejsca o małym nachyleniu do 10°, natomiast ślady osadnicze częściej występowały na terenach o nachyleniu od 10° do 20°. Wyniki te podkreślają wyżynny charakter badanego obszaru. W przypadku wskazania preferencji pod względem nasłonecznienia trudno jest powiedzieć, czy czynnik ten miał istotne znaczenie dla osadnictwa na tym terenie, ponieważ stanowiska skupione są głównie w miejscach dominacji wartości średniego nasłonecznienia, a więc 0,4-0,8 kWh/m² (ryc. 17, 18). Zależności między rozkładem gęstości osadnictwa w stosunku do indeksu wilgotności (ryc. 19, 20) uwiadamniają bardzo wyraźne preferencje obszarów o niskim indeksie 0-6 w przypadku zarówno śladów osadniczych jak i osad. Interpretować to można w ten sposób, że wartości te wskazują na szukanie terenów o względnie dobrej stabilności gruntu, jednocześnie sprzyjającej wegetacji roślin. Podobnie do indeksu wilgotności przedstawia się kolejny analizowany indeks LS (ryc. 21, 22), również opisujący stabilność gruntu i podatność na erozję. Pod

⁸ Więcej o podziale cieków na rzędach wg Strahlera można znaleźć w dokumentacji programu ArcGIS: <http://webhelp.esri.com/arcgisdesktop/9.3/index.cfm?TopicName=Stream%20Order>

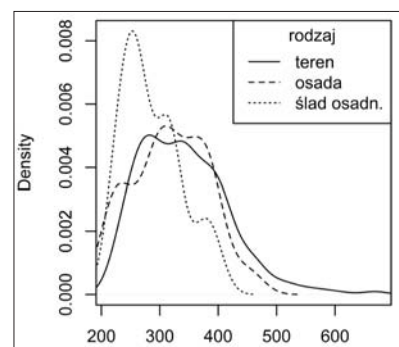
⁹ Mowa jest o Uogólnionym Modelu Liniowym (GLM), który wykonano za pomocą darmowego pakietu statystycznego R (R Core Team, 2012) oraz rozszerzenia MGET (Roberts, Best, Dunn, Treml, Halpin 2010). Do zbudowania modelu regresji posłużono się tu funkcją selekcji krokowej wstecznej przy selekcji najbardziej istotnych zmiennych dla lokalizacji stanowisk archeologicznych. Selekcja ta korzysta z kryterium informacyjnego Akaikego (AIC). (Więcej na ten temat: <http://www.statsoft.com/textbook/general-linear-models>)

Tabela 3. Zestawienie wyników analizy istotności zmiennych środowiskowych i kulturowych z wykorzystaniem regresji logistycznej (GLM); istotne wartości (przy $p < 0,05$) zaznaczono na czerwono. Oprac. A. Łuczak

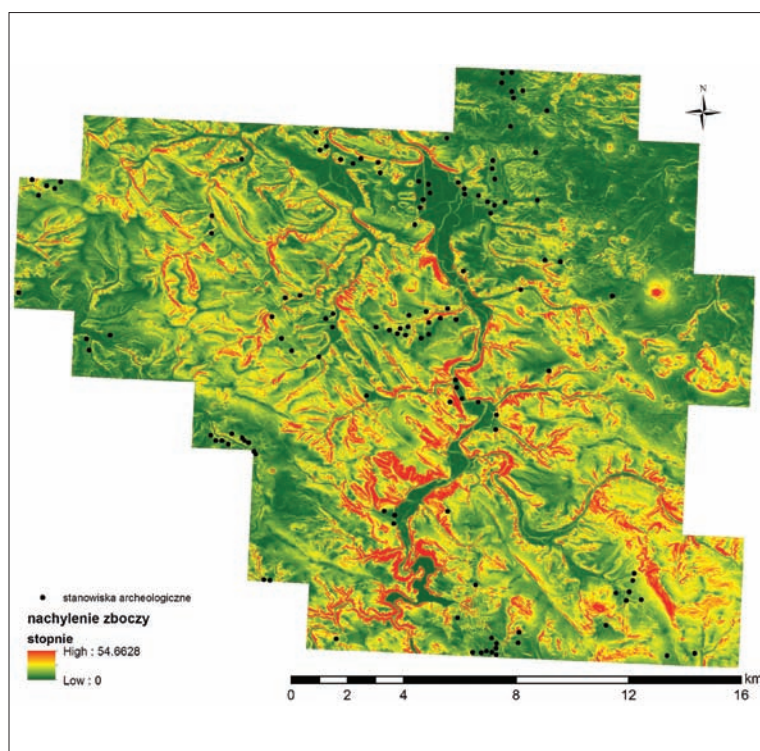
Nazwa zmiennej	Wyniki statystyk			
	Estimate	Std.Error	z value	Pr(> z)
(Intercept)/wyraz wolny modelu	2,384	0,645	3,698	0,000
wysokość bezwzgl.	-0,009	0,002	-4,022	0,000
stopień nachylenia zboczy	-0,096	0,026	-3,644	0,000
Indeks wilgotności (TWI)	-0,064	0,029	-2,195	0,028
odl. od cieków III rzędu	0,000	0,000	2,828	0,005
odl. od cieków IV rzędu	0,000	0,000	4,686	0,000
odl. od cieków V rzędu	-0,000	0,000	-2,670	0,008
odl. od grodzisk/zamków	-0,000	0,000	-5,009	0,000

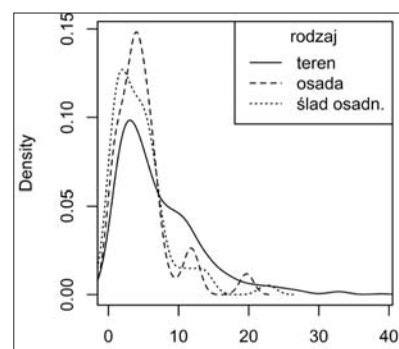
Ryc. 13. Mapa przedstawiająca wysokość terenu oraz podział cieków na rzędy wg Strahlera. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 14. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej wysokość terenu n.p.m. na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 15. Mapa przedstawiająca stopień nachylenia zboczy na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

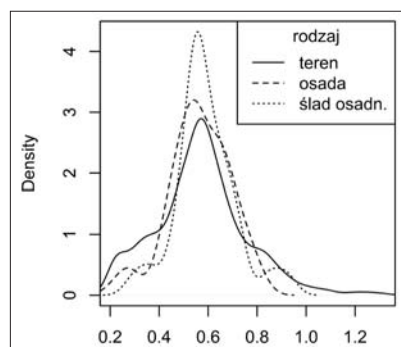
Ryc. 16. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej stopień nachylenia zboczy na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

tym względem stanowiska archeologiczne położone są na obszarach o niskim indeksie LS od 0 do 5. Trudno jednak wskazać wyraźne preferencje, gdyż na podstawie wykresu gęstości można zauważyć, że te wartości na badanym terenie dominują. Biorąc pod uwagę wysokość względ-

ną mierzoną od lustra cieków wodnych, zarówno osady, jak i ślady osadnicze preferowały wartości od 0 do 20 m n.p.l.w. (ryc. 23, 24). Interesujące wyniki przyniosło porównanie zależności lokalizacji stanowisk pod względem odległości od cieków wodnych (ryc. 25-30). Oba rodzaje

Ryc. 17. Mapa przedstawiająca wartość nasłonecznienia na dzień 22 XII.

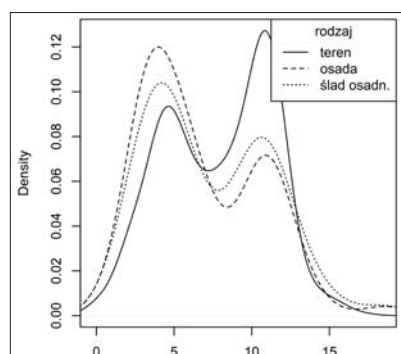
Oprac. A. Łuczak

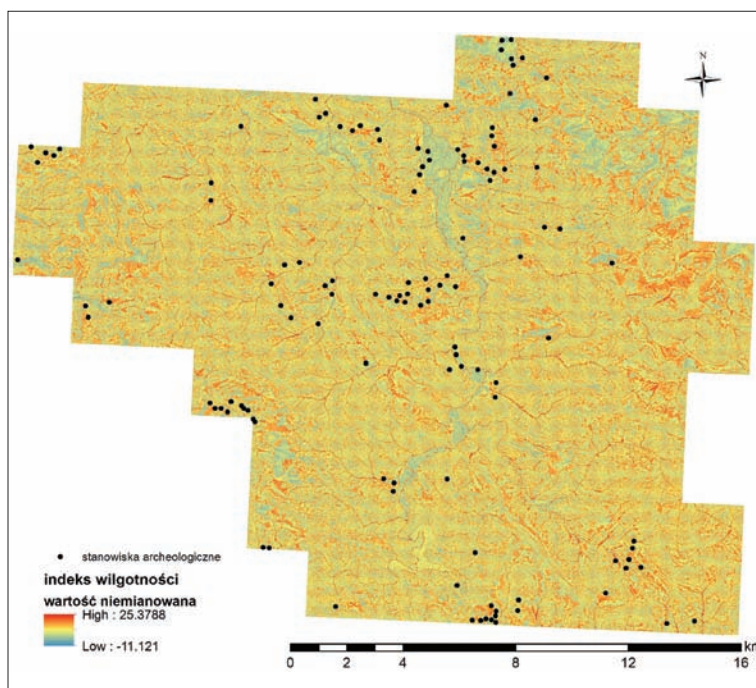
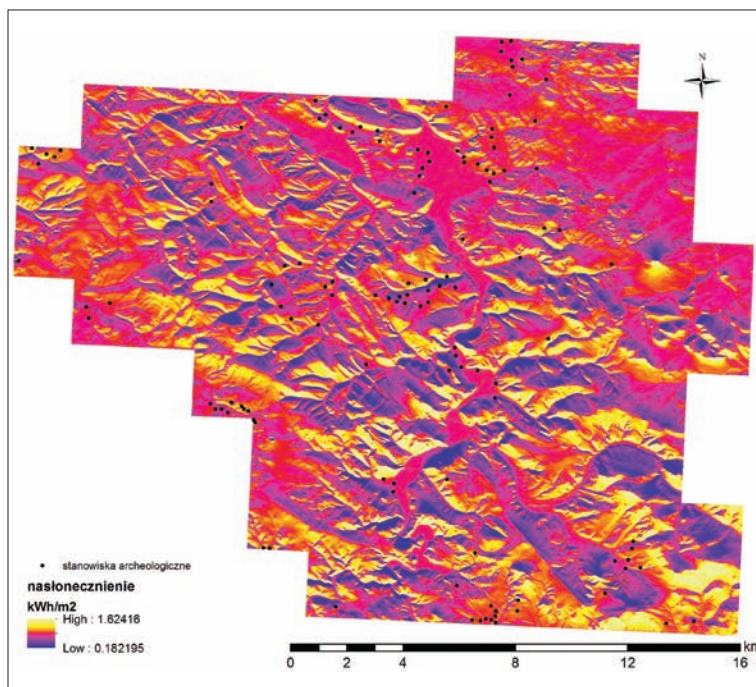
Ryc. 18. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej nasłonecznienie na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 19. Mapa przedstawiająca wartość indeksu wilgotności na badanym terenie.

Oprac. A. Łuczak

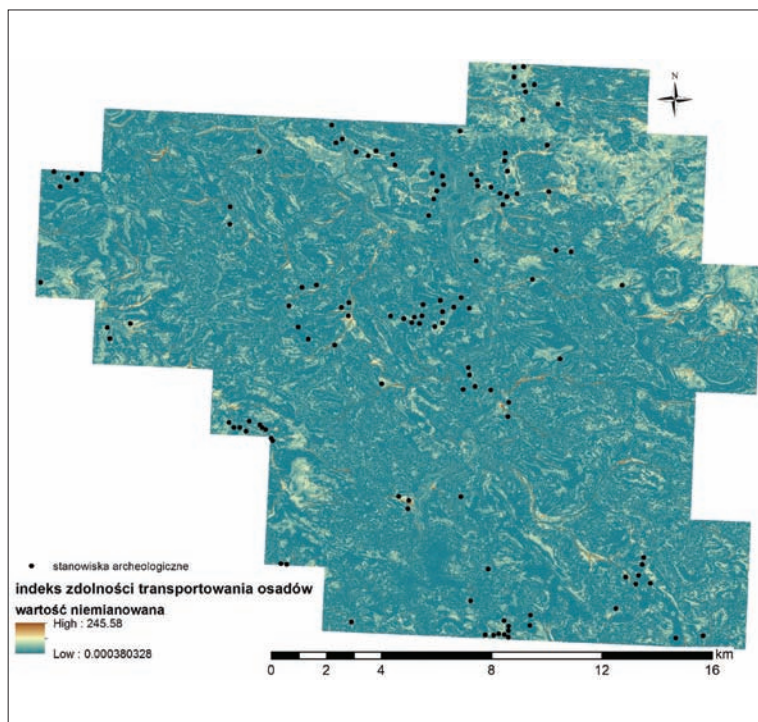

Ryc. 20. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej indeks wilgotności na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

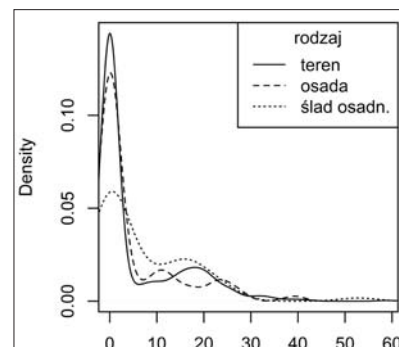

stanowisk preferowały odległości od cieków wodnych I rzędu od 100-300 m (ryc. 25, 26). W stosunku do cieków II rzędu (ryc. 27, 28) osady preferowały odległości do 400 m, a ślady osadnicze – do 600 m. Preferowana odległość od cieków rzędu III dla śladów osadniczych i osad wynosiła do 2 km (ryc. 29, 30). Odległość od cieków rzędu IV, wskazuje dla osad preferencje dla dystansu do 3 km i powyżej 7 km, a dla śladów osadniczych od

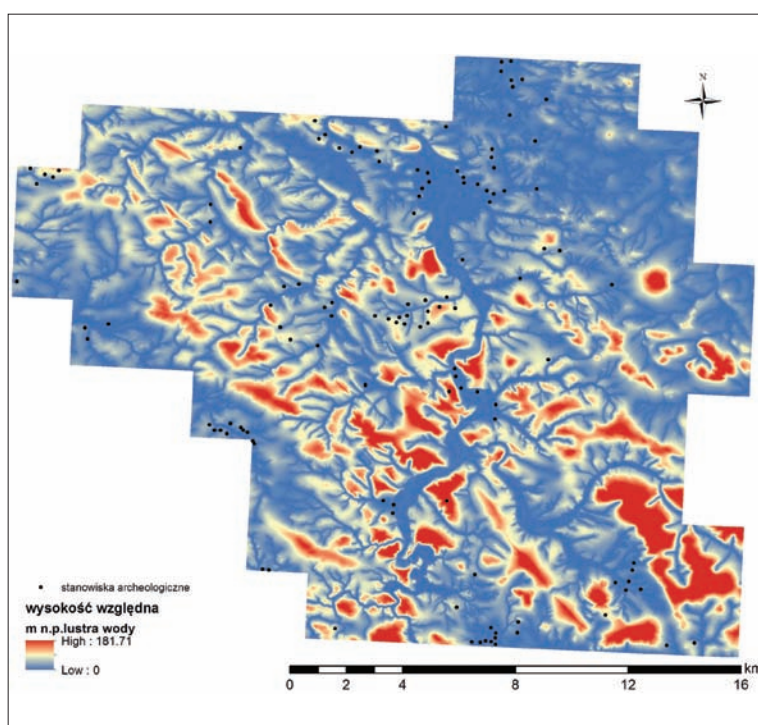
4-7 km (ryc. 30, 31). W przypadku cieków V rzędu (tutaj jest to rzeka Bóbr) preferowano odległość do 1 km w przypadku osad i do 4 km w przypadku śladów osadniczych (ryc. 33, 34). Ostatni analizowany czynnik – odległość stanowisk archeologicznych od założeń obronnych (grodzisk i zamków) – wskazał na bardzo wyraźną zależność. Osady były położone nie dalej niż 4 km od tych miejsc, co zazwyczaj przekłada się na około godzinę marszu w jedną

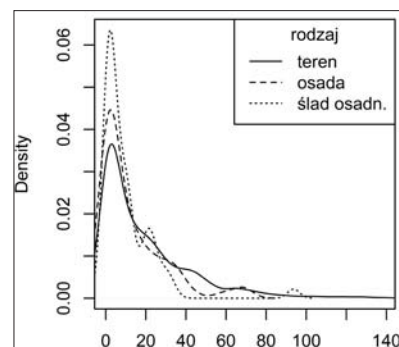
Ryc. 21. Mapa przedstawiająca wartość indeksu zdolności transportowania osadów na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 22. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej indeks zdolności transportowania osadów na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 23. Mapa przedstawiająca wysokości względne nad poziomem lustra wody na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

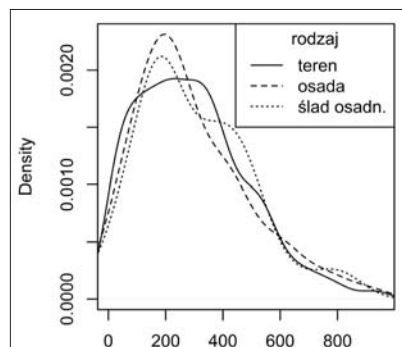
Ryc. 24. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej wysokość względną nad poziomem lustra wody na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

stronę, natomiast ślady położone są w miejscach powyżej 4 km (ryc. 35, 36).

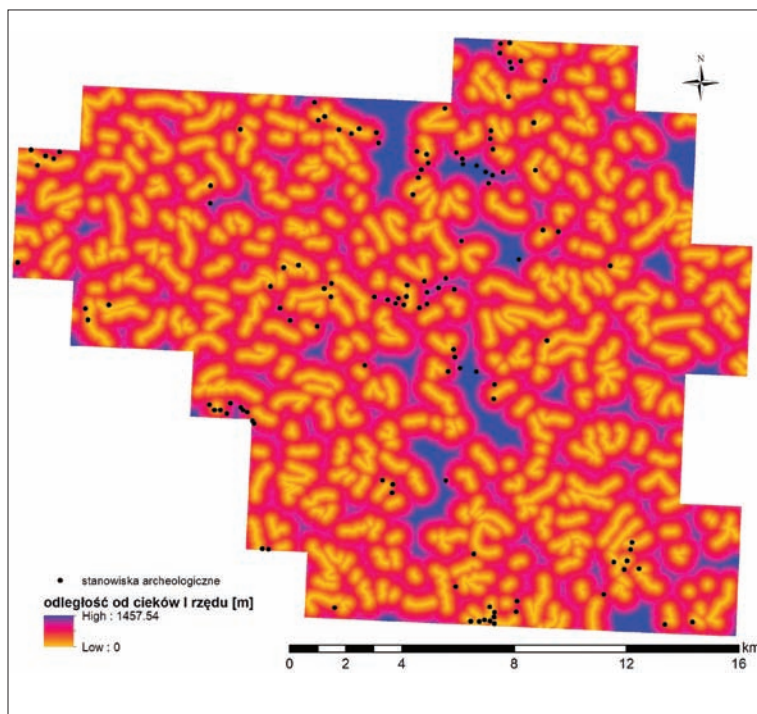
Kolejny test, przeprowadzono z wykorzystaniem regresji logistycznej. Miał on na celu wskazanie, które z zaproponowanych zmiennych mogły mieć decydujący wpływ na lokalizację stanowisk archeologicznych. Rezultaty prze-

prowadzonego modelowania regresyjnego wykazały, że na poziomie istotności $p < 0,05$ ważne okazały się takie czynniki, jak: wysokość bezwzględna, nachylenie terenu, indeks wilgotnościowy (TWI), odległość od cieków rzędu od III-V oraz dystans od grodziska. Pozostałe czynniki okazały się nieistotne. Sam model wyjaśnia badane

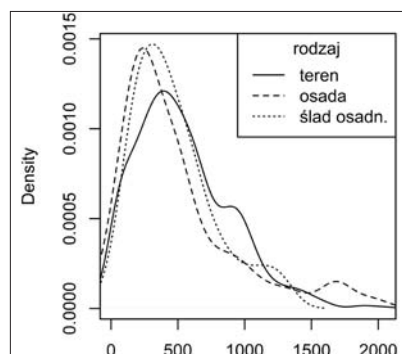
Ryc. 25. Mapa przedstawiająca odległość od cieków I rzędu na badanym terenie.
Oprac. A. Łuczak

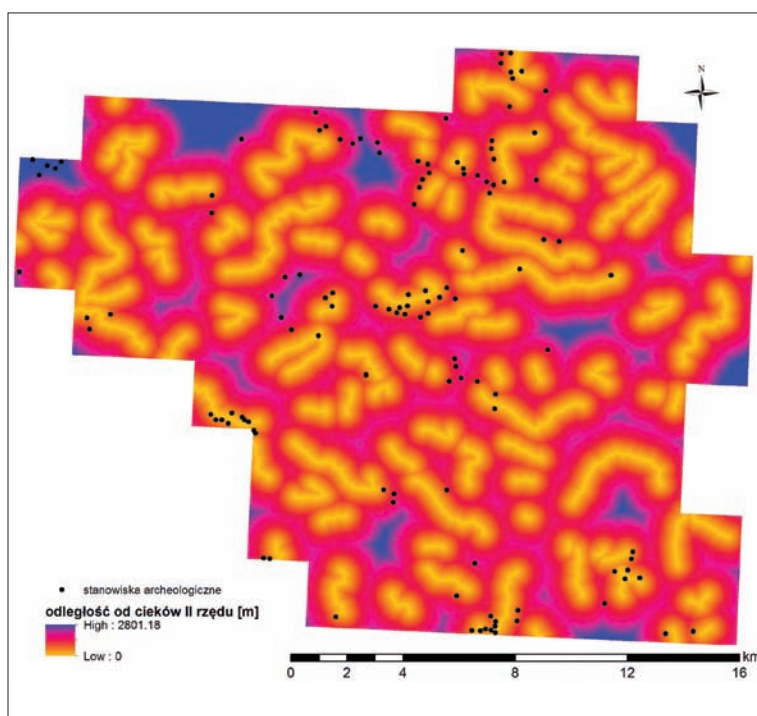
Ryc. 26. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków I rzędu na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk.
Oprac. A. Łuczak

Ryc. 27. Mapa przedstawiająca odległość od cieków II rzędu na badanym terenie.
Oprac. A. Łuczak

Ryc. 28. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków II rzędu na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk.
Oprac. A. Łuczak

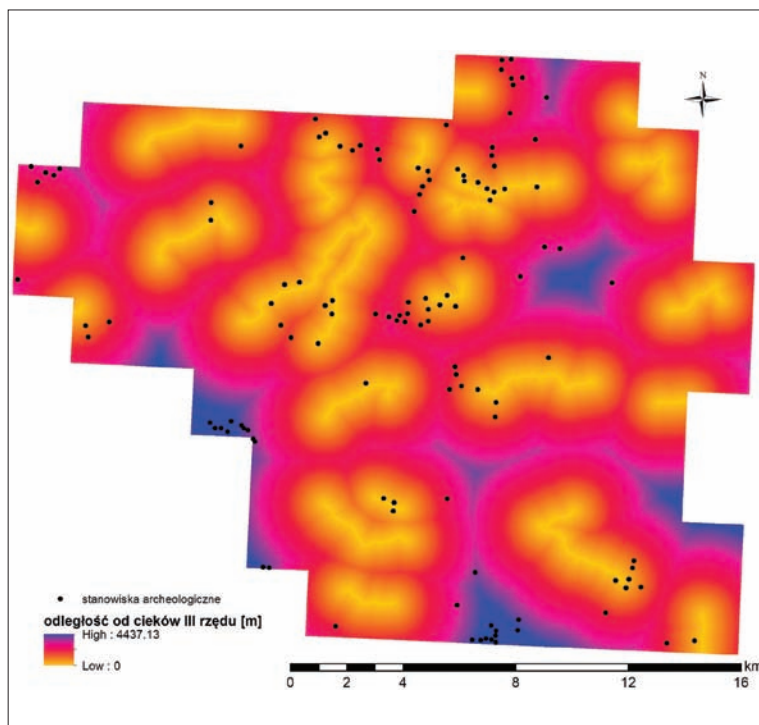

zjawisko osadnictwa tylko w 15,9%, a więc należałoby uwzględnić inne czynniki mogące opisywać charakter lokalizacji stanowisk (tabela 4).

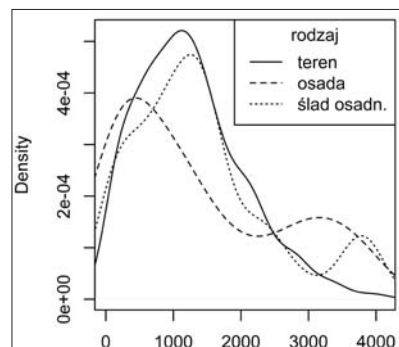
Jest wiele sposobów oceny jakości dopasowania otrzymanego modelu regresji. Jedną z nich jest weryfikacja otrzymanych wyników w terenie. Niestety, w tym przypadku jest to niemożliwe, dlatego do oceny

Tabela 4. Macierz pomyłek (confusion matrix). Stanowiska przewidziane przez model regresji (GLM) vs znane stanowiska archeologiczne. Oprac. A. Łuczak

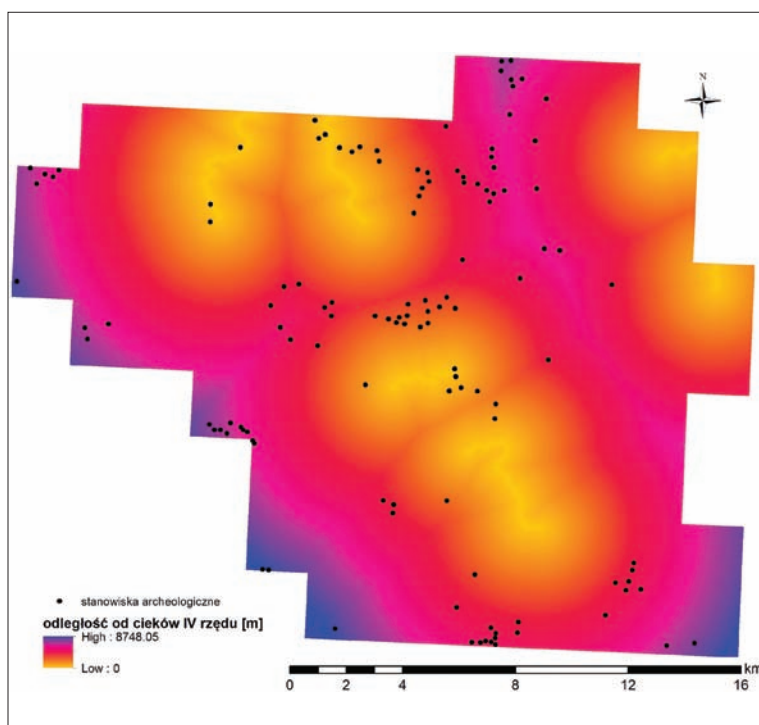
	Aktualne 1	Aktualne 0	Razem
Przewidziane 1	97	166	266
Przewidziane 0	30	469	499
RAZEM	127	635	762

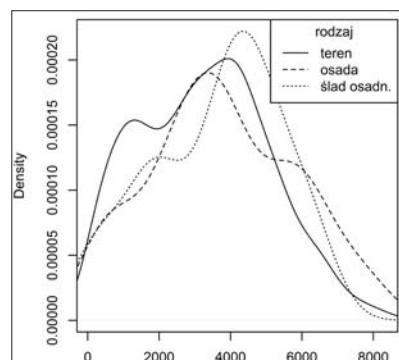
Ryc. 29. Mapa przedstawiająca odległość od cieków III rzędu na badanym terenie.
Oprac. A. Łuczak

Ryc. 30. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków III rzędu na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk.
Oprac. A. Łuczak

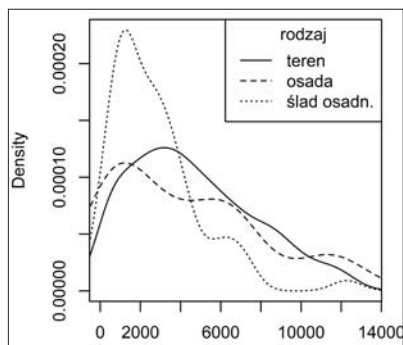

Ryc. 31. Mapa przedstawiająca odległość od cieków IV rzędu na badanym terenie.
Oprac. A. Łuczak

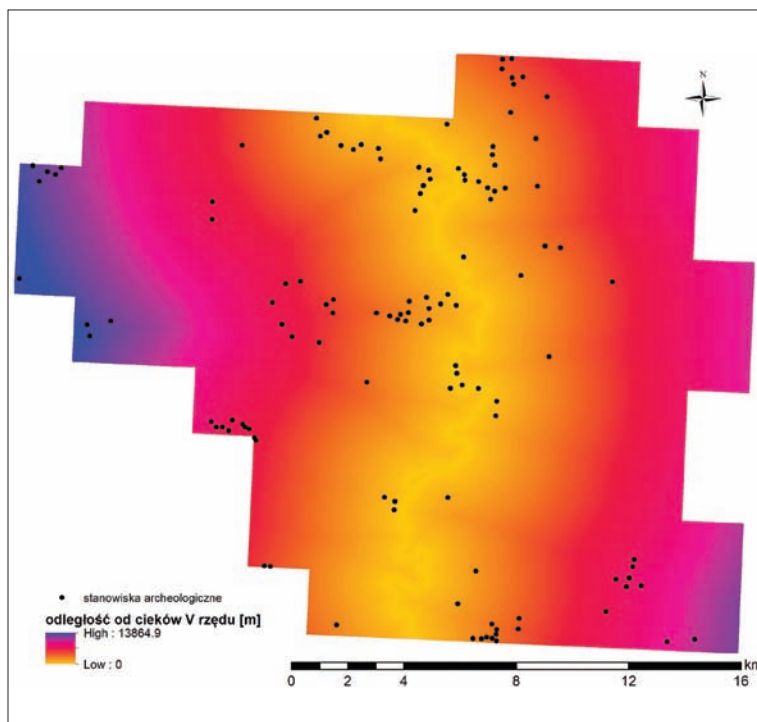

Ryc. 32. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków IV rzędu na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk.
Oprac. A. Łuczak

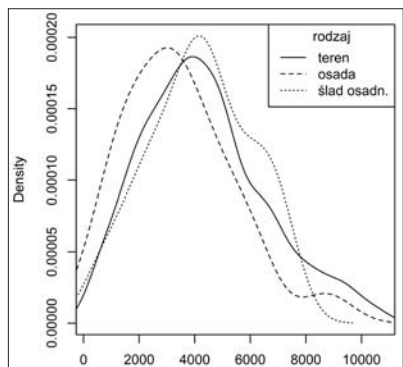
Ryc. 33. Mapa przedstawiająca odległość od cieków V rzędu na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

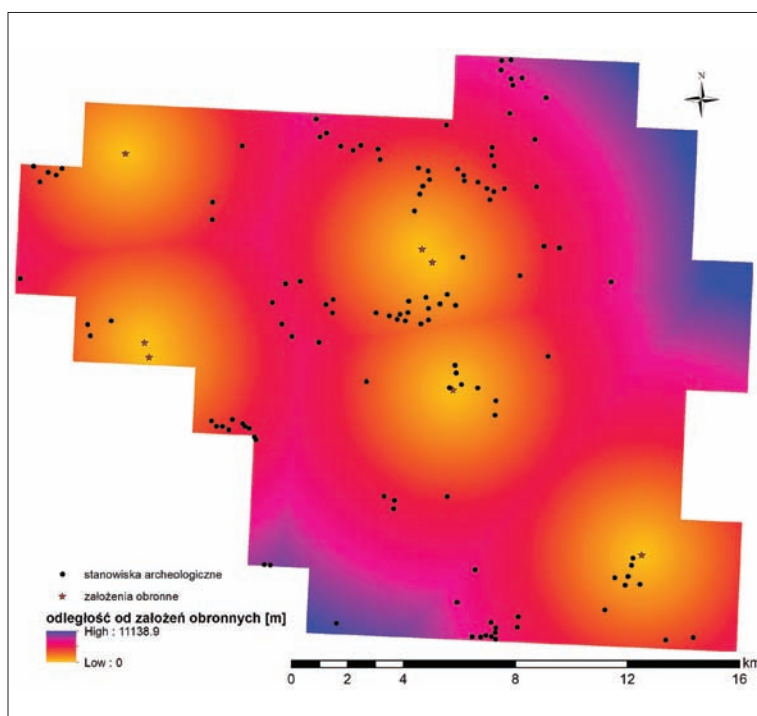
Ryc. 34. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków V rzędu na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

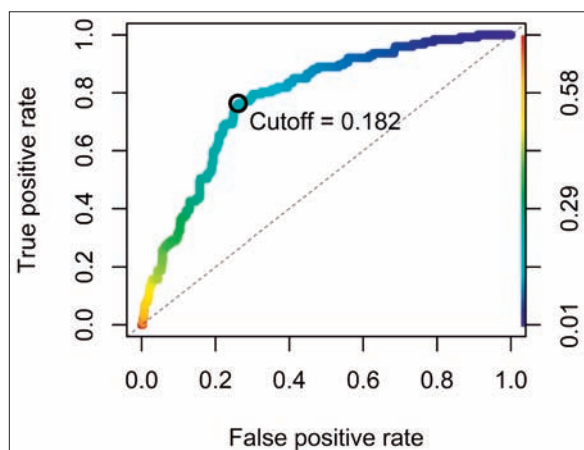

Ryc. 35. Mapa przedstawiająca odległość od założeń obronnych rzędu na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 36. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od założeń obronnych na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 37. Wykres krzywej ROC, w oparciu o wartości wrażliwości ($TP/(TP+FN)$) i specyficzności ($TN/(FP+TN)$). Gdzie: TP – true positive; FN – false negative; TN – true negative; FP – false positive. Oprac. A. Łuczak

modelu regresji i jego poprawności posłużyły testy statystyczne. Pierwszym takim testem jest wynik analizy krzywej ROC (ang. Receiver Operating Characteristic), a w szczególności wartości pola pod tą krzywą, czyli wartość statystyki AUC (Kopczewska, Kopczewski, Wójcik 2009, s. 530-533). W przypadku omawianego tu modelu wartość AUC nie jest dość wysoka i wynosi 0,784, lecz jest to więcej niż wartość minimalna 0,5, w przypadku której wynik modelowania należałoby uznać za losowy (ryc. 37).

Inną metodą sprawdzenia modelu jest macierz pomyłek (ang. confusion matrix), pod postacią dwuwymiarowej (2×2) tabeli kontyngencji (tabela 4), podliczającej wartości aktualne i przewidziane przez model. I tutaj można zauważyć, że model przewidział na podstawie zmiennych uznanych jako istotne 97 znanych stanowisk, ze 127 (czyli 76,38% znanych stanowisk), a pomylił się w przypadku tylko 30.

WNIOSKI

Podsumowując wyniki przeprowadzonych analiz należy mieć na uwadze, że badanie preferencji osadniczych na podstawie dokumentacji AZP, która jest mało precyzyjna jeśli chodzi o charakter i dokładną lokalizację stanowisk, nie należy do zadań łatwych. Trzeba także zwrócić uwagę, że niewielki obszar jaki poddano analizom oraz liczba uwzględnionych w badaniach stanowisk archeologicznych również znacząco wpływają na jakość otrzymanych wyników. Pomimo tych uwag można uznać, że część czynników środowiskowych okazała się pod względem statystycznym istotna przy lokalizacji stanowisk archeologicznych. Uwzględnione tu czynniki kulturowe, jakim są odległość od założeń obronnych i odległość od stałych cieków wodnych rząd III-V, okazały się bardzo istotne z punktu widzenia lokalizacji osadnictwa.

Anna Łuczak

5. Dzieje zamku Wleń

Nazwa Wleń (historyczna: Wlen), jak dowodzą najstarsze przekazy źródłowe, obejmowała tak pierwotny gród, a potem zamek ulokowany na wzgórzu, jak i późniejsze miasto rozciągające się poniżej. Z czasem zaczęto jednak odróżniać miasto Wleń, niemieckie Lähn (odzwierciedlające brzmienie formy zmienzonej: Len), od zamku Lähnhaus (pisownia tej ostatniej nazwy była zmienna) i towarzyszącej mu osady Wleński Gródek (Lähnhausburg). Zniekształcona pierwotna nazwa polska kojarzyła się Niemcom jedynie ze słowem „das Lehen” – lenno, a że zamek taką właśnie formę własności do 1605 r. przedstawiał, nazwa „dom lenny” (siedziba lenna) znalazła swe uzasadnienie. Nie zmienia to faktu, że po przywróceniu miastu historycznej nazwy Wleń rozciągać ją powinniśmy i na zamek, a stosowanie w tej sytuacji określeń „Zamek-Lenno” czy „Wleński Gródek” (dla zamku a nie wsi) jest niekonsekwencją. Nazwę Wleń, rekonstruowaną na *Вѣльнъ*, językoznawca Stanisław Rospond wywodził od podstawy *вѣл-* oznaczającej „wilgoć, mokry”, odrzucając tym samym starszej daty etymologie: *вѣ ланѣ* = „w lan” (Rospond 1984, s. 429).

Pierwsze źródłowe potwierdzenie istnienia miejscowości Wleń pochodzi z 23 IV 1155 r. (tzw. bulla wrocławska – KDS, t. 1, nr 35). Wówczas to papież Hadrian IV na prośbę biskupa wrocławskiego Waltera wziął jego diecezję w opiekę i zatwierdził posiadłości. Listę tychże poprzedza jednak osobne zdanie, niemające jasnego związku z resztą treści, a w którym wymieniono 14 lub 15 miejscowości odczytywanych jako punkty określające południowe i zachodnie granice diecezji. Wymienione tam przypuszczalnie grody (dokument nie precyzuje ich charakteru, używając określenia „civitates, castella, villas, custes et

plebs”) uważać można za ośrodki centralne nadgranicznych okręgów, z których dochody także przewidziano dla Kościoła. Ich lista prowadzona była od wschodu, tak że miejscowość *Valan* (Wleń) wymieniono jako dziesiątą, umieszczając między *Zpini* (Świnami) a tajemniczymi (bądź tajemniczym) *Godiuice*, *Szobolezke*. Statusu Wlenia, nawet przy założeniu, że nie był on *civitas* ani *villa*, określić nie możemy. Bulla bowiem w dalszej części subtelnie rozróżniała *castellum* (jakim był np. Otmuchów) od *castrum* (Milicz), a każdym z nich (tłumaczonym w historiografii tak samo: jako kasztelania, albo gród) mogła być przecież nasza miejscowość.

Między 25 X a 31 XII 1217 r. biskup wrocławski Wawrzyniec nadał kościołowi NP Marii *in Biztric* (w Bystrzycy koło Wlenia?) dziesięcinę „de Neleztno et Ztrissoua et Pilhouic”, z Nielestna, Strzyżowca i Pilchowic, a więc wsi położonych niedaleko Wlenia (KDS, t. 2, nr 192). Uposażenie to było możliwe dzięki zamianie, jaką przeprowadzili wcześniej książę Henryk Brodaty i jego małżonka Jadwiga z Henrykiem Bawarem plebanem we Wleniu. W zamian za niewymienione odszkodowanie książęca para uzyskała od niego dziesięcinę z całego okręgu bystrzyckiego – „toto Biztrichzto”, w jakie wyposażył kościół NP Marii *in Wlan* w momencie konsekracji jeden z poprzedników obecnego biskupa – Walter. O tym ostatnim wiemy, że kierował wrocławską diecezją w latach 1149-1169. W ten sposób stwierdzamy, że wleński kościół mariacki (identyfikowany dzięki dokumentowi z 1349 r. ze świątynią na wzgórzu zamkowym) powstał około połowy XII wieku, a więc był współczesny wspomnianej bulli wrocławskiej. W 3. ćwierci XII wieku, w czasach księcia Bolesława Kędzierzawego i biskupa Waltera, Wleń

więc jawi się nam nie tylko jako pograniczna warownia (ośrodek administracyjny?), ale i stały ośrodek kościelny (protoparafia?). Omawiany dokument z 1217 r. mówi również o zamianie dotychczas uiszczanych dziesięcin w skórach „wiewiórczych” na zbożowe. Nazwa jednej z wymienionych tu wsi – Pilchowice – może wskazywać, że dokładnie chodziło tu o pilchy czyli popielice, gryzonie futerkowe mylone z wiewiórkami. Łowiectwo należeć musiało do zajęć tutejszej ludności, dopiero od XIII wieku przestawianej wyłącznie na rolnictwo oparte o uprawę zbóż.

Okresu 2. połowy XII wieku dotyczy szereg dużo późniejszych wzmianek kronikarskich. Jan Długosz omawiając dzieje Władysława II Wygnańca wspominał pod rokiem 1159, że istnieje ich wersja opowiadająca o powrocie księcia do kraju, gdzie zdążył jeszcze z pomocą cesarza wybudować trzy zamki, Wleń, Grodziec i Niemczę, zanim prowadząc wojnę z braćmi nie został otruty (Długosz ks. 5, s. 84). Bałamutna wiadomość o śmierci Wygnańca pochodzi z „Kroniki Wielkopolskiej”, źródło to jednak nic nie wspomina o owych zamkach. Prawdopodobnie Długosz, chcąc rozbudować tę wersję, posunął się do kompilacji różnych przekazów i to na różny temat. O Niemczy i Grodźcu ten sam dziejopis wspominał już pod rokiem 1147, podając, że kiedy Konrad III, odstąpiwszy od czynnego poparcia sprawy wygnanego Władysława dał mu oddział zbrojnych, ten przy ich pomocy wznosił właśnie zamki, z których to niepokoił Polskę (Długosz ks. 5, s. 48). W tym przypadku Długosz oparł się na relacjach kronik „Polskiej” i „Książąt Polskich” (MPH III, s. 632, 633, 477)¹⁰. Skąd jednak wziął się tu Wleń? Zamek Wleń, wymieniany nierozłącznie z Legnicą (castra Len et Legnicz), dwukrotnie pojawia się na kartach śląskiej „Kroniki Polskiej” w związku z opowiadaniem o burzliwych dziejach po powrocie do kraju Bolesława I Wysokiego i spiskujących przeciwko niemu w 1172 i 1177 r. synu Jarosławie i bracie Mieszku Płatonogim (MPH III, s. 636, 637, 646). Jakkolwiek fakty tam podane nie zawsze przyjmowane są przez naukę (nie znajdują pełnego potwierdzenia w bliższej chronologicznie opisywanym wydarzeniu kronice Wincentego Kadłubka), a proponowana tam datacja uchodzi za błędną, uznać przynajmniej możemy, że u schyłku XIII wieku – w czasach gdy powstawała „Kronika Polska” – istniało

przeświadczenie, że owe wspomniane warownie, Wleń i Legnicę, wzniesiono za czasów Bolesława Wysokiego (1163-1201)¹¹. Warto w tym miejscu przypomnieć, że niewątpliwie poważne prace fortyfikacyjne miały miejsce na Śląsku około roku 1167. Donosi o tym kronika mistrza Wincentego, informując że synowie Władysława Wygnańca po powrocie do kraju wykorzystali zaangażowanie Bolesława Kędzierzawego na innym odcinku (Prusy), aby zagarnąć trzymane jeszcze przez niego ważniejsze grody na Śląsku. Po ich umiejętnym ufortyfikowaniu skutecznie opierali się przeważającym wojskom stryja (Kadłubek, s. 172, 173). Podane dotąd fakty, jak i wzmianki z 1. połowy XIII wieku wskazują, że Wleń należał do takich właśnie ważniejszych punktów w dzielnicy śląskiej, jest więc prawdopodobne, że znalazł się na liście grodów, które usiłował utrzymać w swym ręku senior. Położenie na skraju puszczy granicznej, oddalenie od centralnych ośrodków państwa sprzyjało z kolei przechwyceniu go przez siły odśrodkowe w momencie osłabienia władzy centralnej.

Nowy element historiograficzny do rozważań nad początkami Wlenia wniósł następnie XVII-wieczny badacz śląski Ephraim Ignatius Naso (Naso 1667). W oparciu o swą ogólniejszą wiedzę historyczną założył istnienie tu starodawnego pogańskiego grodu, który został zastąpiony zamkiem przez Bolesława Kędzierzawego. Myśl ta chętnie podejmowana była w literaturze polskiej (np. Zwoźny 1986). Wykoncypowany gród słowiański połączono z domniemanym plemieniem Bobrzan, potencjalnie mogącym tu mieć swe siedziby, zaś jako twórca pogranicznej twierdzy państwowej wskazywany bywa też Bolesław Krzywousty, władca toczący na Śląsku boje z Czechami i Niemcami.

Obecność w XII wieku takiej świątyni przy grodzie, czy nawet na jego terenie, która przed 1217 r. włączona została w struktury parafialne, może wskazywać, że na treść Wlenia składało się coś więcej niż obiekt militarny zapewniający panowanie nad okolicą. Dla dalszych dziejów osadnictwa w tak nazywanym miejscu miało więc istotne znaczenie powstanie u stóp wzgórza zamkowego miasta, które z czasem przejęło część niemilitarnych funkcji starego grodu, pozostawiając mu zadania twierdzy i siedziby feudała (zamek). Niestety, początki osady miejskiej we Wleniu pozostają nieudokumentowane. Wspomniany XVII-wieczny historyk Naso, opierając

¹⁰ W naszych czasach dały one też podstawę do refleksji casteologicznych A. Boguszewiczowi (Boguszewicz 2001, s. 18-23).

¹¹ Stąd np. J.G. Thomas, łącząc wszystkie przytoczone wyżej elementy chronologiczne, kładł budowę grodu na lata 1163-1178 (Thomas 1825, s. 3).

się na tradycji lub źródłach dziś już zaginionych, podał, że w roku 1214 Henryk I Brodaty osiedlił na miejscu zagajnika brzozowego we Wleniu osadników z Lwówka, głównie sukienników – stąd ponoć brzoza w herbie Wlenia (Naso 1667, s. 213; CDS 7/1, s. 91). W ten sposób powstać miało miasteczko Birkenau, które z czasem przyjęło od grodu nazwę Wleń. W 1215 r. osadnicy rzekomo rozpoczęli budowę przyszłego kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja (Naso 1667, s. 214; CDS 7/1, s. 93). Informacje te uzupełnił w XIX wieku Augustin Knoblich, zapewne na podstawie tradycji utrwalonej w aktach wizytacyjnych parafii, stwierdzając, że wleński kościół św. Mikołaja poświęcił biskup Wawrzyniec 4 VI 1217 r. (Knoblich 1863, s. 19; CDS 7/1, s. 100).

Uprawdopodobnienie powyższych danych dostarcza znana ogólnie działalność osadnicza księcia Henryka Brodatego oraz cytowany już dokument z 1217 r. w sprawie uposażenia kościoła w Bystrzycy (KDS, t. 2, nr 192). Przeprowadzona przez parę książęcą zamiana dochodów ze starym kościołem p.w. NP Marii we Wleniu oraz zmiana w przedmiocie dziesięcin pośrednio wskazują na prowadzenie w tym rejonie akcji kolonizacyjnej połączonej z przebudową sieci parafialnej (Zientara 1975, s. 130). W dokumencie występował Henryk Bawar, pleban wleński. Jesienią 1217 r. funkcjonowała tu więc rzeczywistość parafia. Mimo, że pleban zarządzał majątkiem starej świątyni grodowej, nie przeczy to możliwości istnienia nowego kościoła w mieście. Plebanom wleńskim podlegały bowiem obie świątynie, na co znajdujemy dowód w dalej omówionym dokumencie z 1349 r. Wraz z domniemanym przeniesieniem centrum osadniczego do miasta, kościół na wzgórzu zamkowym stracił znaczenie duszpasterskie i nie miał szans na zachowanie odrębności. Przenosinom siedziby parafii z kościoła p.w. NP Marii do p.w. św. Mikołaja nie musiały towarzyszyć analogiczne przesunięcia ludności z rejonu grodu, jeśli miasto ówczesnym obyczajem próbowano zasiedlać poprzez sprowadzenie osadników z zewnątrz. Nowy kościół położony w dolinie i tak skazany był na sukces, gdyż pozostawał łatwiej dostępny i zarazem zlokalizowany atrakcyjniej – w ośrodku wymiany. To, że tak się w XIII wieku stało, nie przesądza jednak o prawdziwości zaproponowanej wyżej wczesnej chronologii wydarzeń. Równie dobrze wzmiankowany w 1217 r. kościół mariacki nadal mógł być parafialnym, wyznaczając punkt centralny osadnictwa przedlokacyjnego przy grodzie, zaś miasta jeszcze nie założono.

W czasach Henryka I wleńska świątynia na górze zamkowej posiadała status książęcej kaplicy. Działającego

wówczas na książęcym dworze kanonika wrocławskiego Henryka tytułowano kapelanem z Wlenia – np. w dokumencie z 17 VII 1224 r.: *canonicus Vratizlaviensis et capellanus de Wlan* (KDS, t. 3, nr 301). Wskazywałoby to, że jeszcze w 1. połowie XIII wieku Wleń zachował przynajmniej teoretycznie rangę jednej z siedzib książęcych. Teoretycznie, gdyż brak nam z kolei dokumentów wydawanych w tym miejscu, świadczących o faktycznej obecności księcia (jak np. działo się to w małej Rokitnicy). Omówiony dalej dokument z 1228 r. pozwala przyjąć identyczność postaci wleńskiego plebana i kapelana. Z racji obecności przy dworze i katedrze Henryk nie mógł prawidłowo wypełniać zadań duszpasterskich we Wleniu. Tak więc, albo jego kościół stał przeważnie zamknięty, albo utrzymywał on zastępcę (w wariacie istnienia parafii miejskiej byłoby to wręcz konieczne). Nie sposób natomiast rozstrzygnąć, czy kaplicą książęcą był dokładnie kościół p.w. NP Marii, czy jeszcze inny obiekt w pobliżu. Patronat nad kościołem wleńskim sprawowała wspólnie z księciem małżonka, co prawdopodobnie należało do stałych kompetencji księżnych – obok Jadwigi w związku ze sprawami tejże świątyni występowała w 1228 r. jej synowa Anna (SUB, t. 1, nr 287). Być może ten stan rzeczy znalazł odzwierciedlenie w późno ujawnionej tradycji o pobytach św. Jadwigi na zamku wleńskim w 1216, 1218 i 1220 r. (Thomas 1825, s. 4, 5), mógł być zaś wynikiem hipotetycznego wyznaczenia Wlenia wianem księżnej (Zientara 1975, s. 130).

Dnia 22 IV 1228 r. Henryk I udokumentował transakcję przeprowadzoną w związku z zamianą dóbr z opatem lubiąskim Gunterem, któremu to za klasztorną wieś *Kotkhov* dostała się książęca *minora Sichova* (SUB, t. 1, nr 287). Dziesięcinę z Małej Sichowej (obecnie: Sichów) do tej pory otrzymywał kościół we Wleniu (*in Wlan*). Książę namówił więc swego kapelana Henryka, do którego należały dochody kościoła wleńskiego, do zamiany z klasztorem. W zamian za wspomniane świadczenie kapelan (pleban) otrzymał dziesięcinę ze wsi *Lasnitova parva* i *Creyoua*, najwidoczniej niewystarczającą, gdyż zatrzymał jeszcze daninę z ostatnich trzech łanów w Sichowej. Transakcję potwierdził 27 kwietnia biskup Wawrzyniec, wspominając przy tym, że zamiana miała miejsce w obecności świętej pamięci prepozyta Ottona i Arnolda plebana *de Noua Ecclesia* (SUB, t. 1, nr 288). Pozwala to na uściślenie datacji wydarzenia: przed 1226 r. W tym bowiem roku umrzeć musiał najpóźniej Otton, którego następcą na stanowisku proboszcza katedralnego występuje od 1 V 1226 r. Obecna wieś Sichów (niedaleko Złotoryi)

dzieli od Wlenia stosunkowo duża odległość, a pomiędzy obu miejscowościami leżą inne stare parafie (np. Nowy Kościół, skąd pleban świadczył opisanej zamianie), do których bardziej logiczne byłoby przypisanie dziesięcin z Sichowa. Nadanie wspomnianych dochodów mogło więc nastąpić w roku 1217, kiedy, jak pamiętamy, para książęca jakoś rekompensowała kościołowi we Wleniu utracone dziesięciny z najbliższych wsi.

W 1227 r. powołani na rozjemców opaci klasztorów w Naumburgu i Buchu oraz dziekan miśnieński rozstrzygnęli polubownie spór między księciem Henrykiem I a biskupem Wawrzyńcem o dziesięciny z kilku wymienionych kasztelanii (*de castellaturis*), w tym wleńskiej – *Wlen* (KDS, t. 3, nr 337). Spór dotyczył kasztelanii położonych na zachodnich krańcach państwa: Krosno, Bytom, Żagań, Bolesławiec, Wleń, a więc terenach poddanych intensywnej kolonizacji książęcej (Zientara 1975, s. 189-191). Dla nas jednak najważniejsze jest tu stwierdzenie statusu Wlenia jako siedziby kasztelanii i to wymienionej na równi z bardziej znanymi ośrodkami. W dokumencie raz jeszcze spotykamy się z potwierdzeniem dotąd leśnego charakteru gospodarki tych okolic: świadczeniami ludności polskiej z okolic Wlenia nadal miały być skórki „wiewiórcze” (tzn. popielic). Dnia 12 III 1228 r. biskup Wawrzyńiec przyznał kanonikom katedralnym uposażonym w – uznana za niewystarczającą – prebendę w Cerekwicy dochód 100 grzywien srebra rocznie z niezasiedlonych ziem pomiędzy Bolesławcem a Wleniem (*Vleam*), które książę przeznaczył dla Niemców (SUB, t. 1, nr 285). Akt ten jest więc bezpośrednim potwierdzeniem, że Wleń stanowił południową granicę terytorium objętego wielką akcją kolonizacyjną na prawie niemieckim podjętą przez Henryka Brodatego. Wreszcie, 9 III 1245 r. papież Innocenty IV, na prośbę biskupa Tomasza I, wydał kolejną bullę protekcyjną dla diecezji wrocławskiej (SUB, t. 2, nr 287). W dokumencie wymieniono 22 kasztelanie, w których (*in... castris*) prawa majątkowe posiadał Kościół. Na końcu listy, na której figurowały takie centra jak Wrocław, Legnica czy Głogów, zgodnie z jej geograficznym układem, wspomniano o Wleniu (*Wlan*). Nie ulega więc wątpliwości, że jeszcze około połowy XIII wieku zamek wleński należał do grupy podstawowych ośrodków sprawowania kontroli nad terytorium księstwa.

Podział dzielnic śląskiej, jaki dokonał się około 1248 r. i potem dalsze rozbitcie na mniejsze księstwa nie spowodowały wzrostu znaczenia Wlenia. Wprost przeciwnie, rola zamku w księstwie legnickim i ostatecznie jaworskim malała, stawał się on lokalną siedzibą feudal-

ną, począwszy od uposażonych w tutejsze księżce dobra kasztelanów. Wpływ miał na to rozwój konkurencyjnych ośrodków władzy, powstających przy atrakcyjniejszych od Wlenia większych miastach. Wieńczące proces kolonizacyjny zagospodarowanie Kotliny Jeleniogórskiej pociągnęło za sobą spadek znaczenia Wlenia jako twierdzy granicznej i punktu oparcia osadnictwa – szlak wzdłuż Bobru nie prowadził już w puszcze pozbawione innych centrów panowania nad okolicą. Nowa sytuacja znajduje odzwierciedlenie w źródłach, gdzie nie tylko coraz rzadziej pisano o zamku wleńskim, ale coraz częściej o mieście Wleniu u jego stóp. Z pierwszym udokumentowanym świadectwem istnienia osady o statusie miasta spotykamy się 15 IX 1261 r., kiedy wspomniano o Marcinie, wójcie we Wleniu – *Len* (SUB, t. 3, nr 362). Badacze traktujący opowiadanie o założeniu miasta w 1214 r. tylko jako legendę, kładą lokację Wlenia na te właśnie późne czasy (np. Handbuch, s. 260, 261). Dodajmy, że cytowany już A. Knoblich, na podstawie sobie tylko znanych źródeł twierdził, że już w 1286 r. Wleń był siedzibą nowego typu okręgu administracyjno-sądowego (*weichbildu*), a w 1292 r. Bolko I zezwolił powiększyć miasto i kościół parafialny (Knoblich 1863, s. 44).

Pierwszym znanym z imienia użytkownikiem książęcego zamku Wleń był kasztelan Maciej (*dominus Mathyas de Wlen castellanus*), występujący jako świadek na dokumencie księcia lwóweckiego Bernarda 13 VII 1281 r. (SUB, t. 4, nr 418)¹². Być może godność tę – oznaczającą we wspomnianym okresie bardziej już dzierżenie lenna zamkowego niż wykonywanie urzędu terytorialnego – wymieniony rycerz otrzymał w tymże 1281 r., wcześniej bowiem (1277-1281) występował on w źródłach bez wspomnianego tytułu (Cetwiński 1982, s. 144). Pierwej jednak wleński zamek spełniał rolę szczególnego więzienia. W 1256 r. książę legnicki Bolesław II Łysy, zwany też Rogatką, porwał z Górki koło Sobótki biskupa Tomasza I wraz z dwoma towarzyszącymi duchownymi i wywiózł do Wlenia (*castrum Ulan*). Tu, dla wymuszenia okupu, wtrącił do więzienia prepozyta Bogusława i kanonika Hekarda, a biskupa obwoził po grodach, aby wreszcie zamknął w wieży w Legnicy (Rocznik Wielkopolski – MPH III, s. 29, 30; Kronika Wielkopolska, s. 254). Podobnie postąpił Bolesław w 1277 r., kiedy z Jelcza porwał księcia wrocławskiego Henryka IV i uwięził go we Wleniu –

¹² Dokument rzekomo z 10 VII 1206 r., gdzie występuje Artmann kasztelan z Wlenia (*de Len*), jest fałszyfikatem trzebnickim z 2. poł. XIV w. (KDS, t. 2, nr 238).

Leen, castrum Len lub *Vlen* (Rocznik Lubiąski – MPH III, s. 707; Kronika Polska – MPH III, s. 665). Wybór zamku nie mógł być przypadkowy. W czasach Rogatki położony jeszcze na obrzeżach księstwa, był najdalszym miejscem ucieczki przed ewentualnym pościgiem, a gdy w drugim przypadku porwanie pociągnęło za sobą wojnę, wydawać się musiał bezpieczny. W ciągu 1. połowy XIV wieku spotykamy coraz częściej w źródłach informacje o mieście Wleń (*Len*), przeżywającym wówczas okres rozwoju (Knoblich 1863, s. 51). Z zamkiem Wleń mamy zaś do czynienia najwyżej w jednym dokumencie. Najwyżej, gdyż dyplom wystawiony 19 V 1344 r. we Wleniu (*Len*) przez księcia jaworskiego Henryka I dla magdalenek w Nowogrodźcu nie musiał koniecznie być wydany na zamku, ale np. w kościele, lub przed kościołem (RS I, nr 181)¹³.

Dnia 13 V 1349 r. notariusz publiczny udokumentował w Lubomierzu istotną z naszego punktu widzenia umowę (RS II, nr 63). Oto Mikołaj pleban we Wleniu „mieście lub miasteczku” (*in Len civitate seu opidolo*), ze względu na istniejące zaniedbania duszpasterskie wobec Polaków, przekazał benedyktynom w Lubomierzu kaplicę NP Marii na górze przed zamkiem Wleń (*capellam in monte apud Beata Virginem ante castrum Len*), pod warunkiem przejścia przez klasztor troski o posługi dla Polaków oraz z dokładnym określeniem wzajemnych obowiązków oraz praw plebana i przyszłego kapelana kaplicy, który powinien znać języki polski i niemiecki. Na to stanowisko opatka Małgorzata wyznaczyła prezbitera Henryka, krewnego plebana Mikołaja. Mikołaj (znany na wspomnianym stanowisku od 1341 r. – CDS 30, nr 6718) przekazał ze swych dochodów benedyktynom jako uposażenie kaplicy 7,5 grzywny „czynszu biskupiego” (*sui episcopalis census*) ze wsi: Nielestno, Strzyżowiec, Wielkie i Małe Pilchowice, Klecza oraz „przed grodem Wleń” (*Waltheri villa, Zceisdorf, Magna Mura ac Parva, Hossikisdorf ac ante castrum Len*). Ostatnią utożsamiać możemy z osadą Wleński Gródek. Wszystkie wymienione leżały w pobliżu Wlenia, lecz co najciekawsze – z trzema z nich spotkaliśmy się już w 1217 r. Wtedy dziesięciny z Nielestna, Strzyżowca i Pilchowic, należące do kościoła NP Marii od czasu jego konsekracji, przekazano kościołowi mariackiemu w bliżej niezidentyfikowanej Bystrzycy¹⁴ (KDS, t. 2, nr 192). Tak

więc, nieznaną drogą stare uposażenie kościoła grodowego (teraz ściągane w formie ryczałtu pieniężnego) powróciło między 1217 a 1349 r. do Wlenia, aby w końcu trafić do pierwszego właściciela. Na wspomnianych dochodach zresztą się nie skończyło. Omawiany akt z 1349 r. mówi też o darowiźnie dla kaplicy dokonanej przez kasztelana wleńskiego Konrada *de Czedelicz*, za zgodą małżonki Katarzyny, dwóch grzywien czynszu z ich dóbr w Kleczy. Podsumowując powyższe konstatacje stwierdzić musimy, że w wyniku przeobrażeń narodowościowych zaplecza osadniczego, od połowy XIV wieku przywrócono funkcje duszpasterskie dawnemu kościołowi/kaplicy grodowej we Wleniu. Kiedy w realiach 1217 r. rozdzielenie osadników na prawie niemieckim od ludności rodzimej na prawie książęcym (koncentrowanej, zdaje się, we wspomnianej Bystrzycy – Zientara 1975, s. 130) jeszcze łączyło się z separacją na gruncie kościelnym, to później nastąpił normalny etap integracji obu grup. Jakież czynniki uniemożliwiły jednak kontynuowanie tego procesu w obrębie parafii miejskiej we Wleniu. Stanem pożądanym była sytuacja, kiedy przynależność parafialna pokrywała się z lokalizacją świadczeń uiszczanych na rzecz Kościoła. Polskich wiernych kaplicy wleńskiej potencjalnie należałoby więc szukać pośród chłopów z wymienionych w 1349 r. osad, w tym Wleńskiego Gródka.

Kiedy książę Bolko II, 3 VII 1353 r. udokumentował z królem czeskim Karolem IV umowę o sposobie ewentualnego dziedziczenia jego księstwa, w zdaniu określającym stan posiadania Piasta wspomniano Wleń – *Len* (RS II, nr 888, 889). Nie wymieniono go jednak pośród miast, ale w osobnym punkcie – między „twierdzami i targami” (*vesten und merkten*), na równi np. z Gryfem, Gryfowem, Świerzawą i Kliczkowem, co mogło oznaczać, tak zamek, jak i miasteczko. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w dokumencie z 4 IV 1356 r., gdzie Wleń (*Lehen*) znalazł się w spisie *vesten und stete* (CDS 27, s. 175; RS II, nr 246), oddając ustalony już podział ziemi na okręgi (dystrykty, *weichbilde*), z których jeden to wleński. Listę wasali księstwa, gwarantów praw Anny, żony Karola IV Luksemburskiego, do spadku po stryju Bolku

¹³ O pobycie „*in Wylin castrum*” w 1311 r. Bolesława III księcia legnicko-wrocławskiego mówią rachunki miasta Wrocławia, jednak chodziło o zamek w Wieluniu.

¹⁴ W literaturze przeważa pogląd najprostszy o obecnej Bystrzycy (Wiesenthal) koło Wlenia. Usiłował to uzasadnić

Knoblich (1863, s. 235), twierząc że w Bystrzycy istniał stary kościół mariacki, wśród którego pierwszych dobrodziejów wymieniano biskupa Wawrzyńca. Ruiny świątyni rozebrano w 1859 r. Gorąco zaprzeczał tej identyfikacji Schulte (1914, s. 319), utożsamiając źródłową Bystrzycę z trochę dalej położonym Proboszczowem (dodajmy, że tamtejszy kościół posiada detal późnoromański z połowy XIII w.). Zdanie L. Schultego pozostaje jednak odosobnione.

II przytacza dokument cesarski z 11 X 1369 r. (CDS 27, s. 177). Wśród wyliczonych tam członków rady książęcej i burgrabiów (który to termin wyparł dawnych kasztelanów – Adamska-Heś 2001, s. 214) znaleźli się bracia Bernard i Mikołaj „von Czedlicz, burgraven czum Lehn”. Według rozpowszechnionego w dawniejszej literaturze sądu, lenno zamkowe we Wleniu właśnie około 1370 r. nadała braciom von Zedlitz wdowa po Bolku II, Agnieszka, dożywotnia pani księstwa (Patschovsky 1925, s. 20). Zważywszy jednak, że w 1349 r. tamtejszym kasztelanem był Konrad także piszący się von Zedlitz, przypuszczać możemy, że rozpatrywana posiadłość już wcześniej miała charakter (choć niekoniecznie formalny status) lenna utrzymanego przez przedstawicieli jednej rodziny rycerskiej i stopniowo prywatyzowanego. Także Bernard i Mikołaj, a szczególnie sam Bernard, dowodnie od 1362 r. pisali się we Wleniu/z Wlenia – *in/de Lehen* (Stelmach 2014, nr 3151; Landbuch 2000-2007, t. I, nr 24), lub od 1367 – *burggravius in Lehn* (Landbuch 2000-2007, t. I, nr 63). W 1371 r. księżna Agnieszka sprzedała Bernardowi i Mikołajowi m.in. podatek i daninę mincerską z Kleczy i Nielestna, które dotąd należały do wleńskiego zamku, oraz zezwoliła na przyłączenie do tamtejszego lenna połowy wójtostwa we Wleniu, połowy udziału we młynie wójtowskim, czynszów z 11 ław chlebowych, 6 ław obuwniczych, 7 ław mięsnych, 2 grzywien z łaźni miejskiej (Knoblich 1863, s. 55). Korzyści w Kleczy i Nielestnie pozostawały w ręku Zedlitzów po wyzbyciu się lenna zamkowego, 18 VII 1371 r. zdefiniowanego już wyraźnie jako dziedziczne (*erburglehn uf dem hause zu Lehn*). Wówczas to znani nam Bernard zwany z Wlenia i jego brat Mikołaj *Grünheubt* sprzedali lenno ochmistrzowi książęcej Mikołajowi Bolz (*Bolcze*), z przywołaniem opisanego wyłączenia (Landbuch 2000-2007, t. I, nr 535). Zedlitzowie zachowali też las pod zamkiem, o czym była mowa jeszcze w 1384 r., a Bernard uparcie do 1387 r. pisał się z Wlenia (Landbuch 2000-2007, t. II, nr 378, 437).

Król Wacław IV, jako dziedzic księstw świdnickiego i jaworskiego oraz korony czeskiej, 8 XII, a jego ojciec cesarz Karol już 1 IX, 1377 r. zatwierdzili dokonaną przez Bolzów, czyli Mikołaja z *Czeistenburg* (zamku Cisy) ochmistrza książęcej i jego krewnego Kleryka, sprzedaż zamku i miasta Wlenia wraz z sądownictwem krajowym (czyli wyższym) i miastem Świerzawą oraz przynależnościami za 880 kop groszy praskich znanemu współpracownikowi monarchów Thimonowi von Kolditz (*Koldicz*), ówczesnie staroście wrocławskiemu. Połączenie posiadania zamku i miasta w rękach prywatnych wzięło się z dokonanego

wcześniej zastawienia u wspomnianych rycerzy wymienionych dóbr i uprawnień przez księżną Agnieszkę, których wykup po jej śmierci przysługiwał odtąd królowi (Lehns 1, s. 521-523 nr 31, 32; Landbuch 2000-2007, t. III, nr A9). Potencjalnie zmieniało to funkcje warowni, kreując ją na centrum rezydencyjne (co nie dotyczyło działającego gdzie indziej Kolditza) i zarządu możnowładczego majątku z podporządkowanym miasteczkiem na wzór innych takich ośrodków wielkiej własności wyłaniającej się w księstwach świdnickim i jaworskim w 2. połowie XIV wieku. Nabywca Kolditz i jego dziedzice zobowiązani zostali do wydania na ulepszenie zamku 120 kop groszy, które doliczone miały być do kwoty zastawu przy jego wykupie przez króla. Jest to więc pierwsza informacja o nakazanych rycerzowi pracach budowlanych przy twierdzy; ich nadzór monarcha zlecił mieszczanom wrocławskim. Jednak odnotowanym 21 VII 1391 r. sprzedającym dziedziczne lenno zamkowe był już nieznanego imienia przedstawiciel rodziny Kittlitz (*von Kethelicz*), który w imieniu swoim i brata zbył je Jonowi von Redern (*Yone von Reddern*) (Landbuch 2000-2007, t. II, nr 1042). W 1400 r. z Wlenia (*de Lehn*) pisał się krewny tego ostatniego, Johannes de Redern (Landbuch III, nr 798). Bratu tegoż Jana, Tristramowi von Redern przypisuje się zasługę skutecznej obrony zamku przed husytami, którzy po zniszczeniu miasta 26 V 1428 r. musieli odejść spod Wlenia (Patschovsky 1925, s. 20).

Około 1460 r. lub w 1463 r. Jana (Hansa) von Redern usunął z lenna Jerzy z Podiebradów, przekazując je Wacławowi von *Warnsdorf* (Knoblich 1863, s. 70; Patschovsky 1925, s. 21; Handbuch, s. 273, 274; Boguszewicz 2010a, s. 234). Ten jednak odsprzedał zamek i miasto Wleń wraz z sądownictwem krajowym i miastem Świerzawą, nadal jako zastawione królewskoczynny, za 1906 węgierskich guldenów Hansowi von Zedlitz zwanemu *Röchlitz* (*Rochlicz*). Tenże, przy okazji zatwierdzenia przeniesienia nań własności przez króla Jerzego 1 V 1465 r., zobowiązany został wraz z dziedzicami do wydatkowania 200 węgierskich guldenów na ulepszenie zamku, co po zgłoszeniu wykonania skontrolowane miało być przez starostę i miejscowego burmistrza. Tak jak poprzednio kwota ta doliczona miała być do wspomnianej wartości zastawu w razie jego wykupu przez monarchę (Lehns 1, s. 530, 531 nr 40). Jest to druga informacja o postulowanych pracach budowlanych we Wleniu, od około 1466 r. bywało, że pełniącym funkcję siedziby raubritterskiej – w ten sposób bowiem przedstawiana była propodiebradzka i projağielońska opozycja rycerska w księstwie przeciwko władzy

antykróla, potem króla Macieja Korwina i to bez zbyteńnego rozmijania się z prawdą (Patschovsky 1925, s. 21; Chorowska i in. brw., s. 243; Boguszewicz 2010b, s. 18; 2010a, s. 234). Oblężenie twierdzy przez wojska królewskie Macieja w 1478 r. okazało się bezskuteczne, jednak sytuacja Hansa Röchlitzta była na tyle trudna, że w 1482 r. poszukiwał on chętnych do przejścia kompleksu dóbr i dochodów w zamian za sumę zastawną 2500 „florenów” (Boguszewicz 2010b, s. 19). Odpowiadało to w zaokrągleniu kwocie 2506 węgierskich guldenów, do której nominalnie powiększył wartość zastawy 3 V 1478 r. Władysław Jagiellończyk, odwdzięczając się Hansowi i jego dwóm synom za wierne poparcie. Ponieważ doliczył wówczas 400 guldenów do 2106, oznacza to, że Zedlitzom zaliczono wykonanie prac budowlanych za wskazaną sumę (Lehns 1, s. 532). Dzieje tego i innych zamków w księstwie w okresie walk o sukcesję czeską pozostają wyjątkowo burzliwe i w sumie słabo poznane. W każdym razie w 1502 r. posiadanie zamku wleńskiego wraz z zastawami w rękach synów Hansa-Caspara i Melchiora von Zedlitzów zostało potwierdzone przez króla Władysława (Lehns 1, s. 534, nr 44). W 1506 r. zamek z przynależnościami od Caspara odkupił Heinz (Heinrich) von Reichenbach zwany Heller za 800 węgierskich guldenów oraz obietnicę spłaty pozostałych spadkobierców dalszymi 400 guldenami. Przekazanie własności udokumentowano 23 III 1512 r., jednak była ona obciążona długami i niedługo później wierzyciele przystąpili do zajmowania posiadłości (Lehns 1, s. 536 nr 46, 47; Knoblich 1863, s. 74). W 1524 r. Heinz z bratem Kunzem wyceniali wartość dóbr, wciąż obejmujących także Świerzawę, na ponad 600 guldenów (Ruchniewicz, Wiszewski 2015, s. 100). Od 1527 r. zamek użytkował Hans Dippold, od 1530 do 1536 r. Melchior von Hohberg z braćmi (Handbuch, s. 273, 274; Chorowska i in. brw., s. 247).

Znajdujący się w bardzo złym stanie zamek objął w 1536 r. Christoph von Redern, otrzymując równocześnie od króla Ferdynanda I obietnicę pomocy w wysokości 300 guldenów na rozbudowę twierdzy (Patschovsky 1925, s. 21). Mielibyśmy tu więc do czynienia z trzecią potencjalną przebudową. Nowy posiadacz zezwolił poddanym osiedlać się koło zamku, co odczytywane jest jako początek obecnej wsi Wleński Gródek (Patschovsky 1925, s. 22). Jak wspominaliśmy, na istnienie tej jeszcze bezimienniej osady w XIV wieku wskazywał dokument z 1349 r. Być może uległa ona zniszczeniu w czasie oblężenia w 1428 r., a przeciwko jej odbudowie przemawiały dotąd nie tyle względy militarne, ile ogólny kryzys osadniczy na XV-

-wiecznym Śląsku. Zamek wleński nie należał do dóbr atrakcyjnych i, pomimo że chciano się go pozbyć, długo nie znajdował kupca. W 1556 r. skusił się wreszcie Balthasar Schoff zwany Gotsch, jak poprzednik liczący na dotacje cesarskie. Posiadając jednak wrogów na dworze otrzymał tylko 600 talarów, co uznał za niewystarczające do przeprowadzenia remontu. Zaniedbany zamek popadł w ruinę (Patschovsky 1925, s. 22).

Po śmierci Gotscha lenno objął w 1567 r. Sebastian von Zedlitz-Neukirch, podejmując się wielkiej przebudowy na własny koszt (Patschovsky 1925, s. 22; Chorowska i in. brw., s. 247). O tej potencjalnie czwartej, znanej nam akcji budowlanej, posiadamy najwięcej informacji. Przede wszystkim von Zedlitz rozwiązał zaopatrzenie zamku w wodę, którą do tej pory dowożono codziennie transportem końskim. Jeszcze w 1567 r. zbudowano wodociąg długości 3235 łokci (2157 m)¹⁵, prowadząc wodę z Kleczy do folwarku, łaźni zamkowych, gorzelnii, na podwórzec i do dwóch wielkich kamiennych koryt przed zamkiem. Zbiorniki te, z których większy miał 4,5 łokcia (3 m) długości, 7/4 łokcia (1,17 m) głębokości i 2 łokcie 2 cale (1,38 m) szerokości, sprowadzono za pomocą 62 koni z Nielestna. Początkowo remontowano któryś ze starych budynków, w końcu jednak go zburzono, zastępując nową budowlą z kamiennym detalem przyokiennym, kolumnami i szybami w oknach. Mowa też o budowie ze względów przeciwpożarowych sklepienia nad głównym wejściem i o przebicciu w izbie (której?) okna na południe. Na „wysokim domu” powstała wieżyczka z zegarem tzw. bijącym i 24-godzinna tarczą. Nadbudowano stary stołp do 72 łokci (48 m) wysokości. Szczyt wieży, o grubości murów 3 łokcie (2 m), zwieńczyło 13 zębów blank w odległościach 2-łokciowych (1,33 m). Izba w niej się znajdująca, dawne więzienie, otrzymała piec kaflowy i okno. W całym wysokim zamku miało być 26 okien i 13 drzwi z kamiennym obramowaniem. Poprowadzono na nowo mur obwodowy, w którym do tej pory wyłomy zabezpieczano deskami. Liczył on 98 łokci (65,37 m) długości, 6 łokci (4 m) wysokości i 1,5 łokcia (1 m) grubości. Wykonano w nim 40 strzelnic. Wieżę i budynki na nowo pokryto gontem. Całość kosztów przebudowy wyniosła 1843 talary 34 grosze 16 halerzy. Prace budowlane prowadził majster Georg zwany *der Wahlich*, a kamieniarskie – Kaspar Goebel z Wlenia (Patschovsky 1925, s. 22, 23). W czasie swego

¹⁵ Przeliczenie ze stosowanego w XIX w. łokcia pruskiego (0,66 m). Jeśli jednak cytowany tu badacz odwoływał się do danych źródłowych, chodzić musiałyby o krótszy łokieć wrocławski (0,57 m).

pobytu na zamku w 1574 r. Zedlitz dodatkowo polecił cieślom wybudować wodociąg prowadzący aż na górne piętro domu zamkowego (Patschovsky 1925, s. 23). Tak przygotowana rezydencja gościć mogła od 17 V 1574 r. uczestników skierowanej przeciwko tzw. filipistom i kalwinistom dysputy teologicznej zwołanej przez ortodoksyjnego teologa luterńskiego Matthiasa Flaciusa Illyricusa, a przeniesionej potem do dworu w pobliskiej Czernicy (Patschovsky 1925, s. 23; Handbuch, s. 273, 274).

Po osiągnięciu pełnoletności synów Balthasara Gotscha, Sebastian von Zedlitz odsprzedał w 1581 r. zamek Balthasarowi Schaffgotschowi von Kynast. Od tego ostatniego w 1595 r. posiadłość przeszła na brata, Caspara. Schaffgotsch wpadł jednak w długi i już w 1598 r. Wleń wraz z innymi dobrami sprzedano Konradowi von Zedlitz auf Wiesenthal (Patschovsky 1925, s. 23; Chorowska i in. brw., s. 248). Po wycenie posiadłości przez komisję cesarską, w nowym akcie nadania lenna zastawnego, wystawionym Zedlitzowi 29 I 1599 r., powiększono je o Urbacz. Wspomnianemu aktowi towarzyszył cenny opis inwentaryzacyjny zamku:

„Zamek tego lenna grodowego, wprawdzie nieduży, leży na wysokiej górze i skale, całkiem z kamieni zbudowany; tam po prawej ręce od wejścia położona (jest) mocna, czworoboczna wieża, w której u dołu (jest) piękne duże sklepienie, po lewej ręce od wejścia murowane schody kręcone, (tak) że się do izby, tak do góry położonej, iść musi, nad którą jest więzienie. Dalej po lewej ręce ku przodowi jest blok wysoki (na) 3 kondygnacje; i był od dawna na dolnej kondygnacji młyn koński, przy tym sklepienie i pod tym kilka piwnic; na drugiej kondygnacji istnieją: izba, przy niej komora i w wejściu sala, i po drugiej stronie znów jest komora położona; na trzeciej kondygnacji duża suszarnia siana, na tym kilka komór deskami przepierzonych, i nad tym pod dachem strych, na tym wieżyczka, tam cyferblat z zegarem bijącym, wszystko gontami pokryte. Po drugiej stronie ku zachodowi jest inny blok, (na) dwie kondygnacje wysoko zbudowany, z dużą izbą i przed nią salą; na górnej kondygnacji (jest) kilka przepierzonych komór; na podwórku murowana kuchnia, obok tego izdebka dziecięca i pod tym sklepienie i piwnica. Między tymi obu blokami ku południowi (stoi) wysoka kamienna wieża z więzieniem około 40 łokci głęboka. Poza górą zamkową są przy wejściu po lewej ręce murowane trzy stajnie i piekarnia i naprzeciwko nowy zbudowany z drewna dom, pod tym szopa do wozów urządzona będzie, na tym jest suszarnia siana, pod tym budynkiem ładna piwnica” (Patscho-

vsky 1925, s. 24). Dodano, że: „zamkowy folwark jest prawie z wszelakimi budynkami, stodołami, stajniami i owczarniami trwale zbudowany” oraz, że: „miasto Wleń jest od dawna zobowiązane do czynszowania na zamek 34 ciężkich grzywien i 32 groszy, który (to) podatek, obok wyższego sadownictwa w Świerzawie i kilku innych wpływów właściciele dóbr Bystrzyca w roku 1535, z zastrzeżeniem wykupu za 1000 węgierskich florenów, wprawdzie sprzedali, ale zaś wykupili, i poprzez sprzedaż będzie (on) Konrada von Zedlitz. Ratusz miasta Wleń ma również od dawna czynszować na zamek rocznie 7 kamieni rozpuszczonego łożu, 10 piekarzy każdy rocznie (uiszczać) 6 białych groszy, 16 szewców każdy 3 białe grosze itd.” (Thomas 1825, s. 25).

Dnia 12 XII 1605 r., cesarz Rudolf II nadał wreszcie użytkownikom zamku Wleń tytuł jego pełnej własności wraz z dziedzicznym wyższym sądownictwem w mieście (Patschovsky 1925, s. 24). W 1632 r., po śmierci Konrada von Zedlitz dobra przejął syn Fabian (Patschovsky 1925, s. 25). To ostatni pan na zamku Wleń – jego następcy byli właścicielami już tylko ruin. Stało się to za przyczyną wojny 30-letniej. Trzy razy obrabowany przez żołnierzy cesarskich i dwa razy przez szwedzkich, z powodu swego dogodnego położenia zamek wleński wielokrotnie był miejscem postoju różnych wojsk. W 1640 r. doszło nawet do bitwy o jego opanowanie. Ostatecznie, 28 VII 1646 r. obległ zajmujących Wleń Szwedów cesarski generał Raimondo de Montecuccoli i po doprowadzeniu 6 IX do kapitulacji zamku, 7 IX kazał go podpalić, aby więcej twierdza nie mogła służyć żadnym wojskom (Patschovsky 1925, s. 25, 26). Od tej pory zamek pozostaje w ruinie, od XIX wieku poddawanej przeróbkom dla zaadaptowania dla zwiedzających.

Pierwszym nowym właścicielem zamku po zburzeniu był do około 1653 r. Heinrich von Reichenbach. Wówczas zastąpił go Adam von Kühlhaus (Koulhas), fundator zbudowanej niżej rezydencji barokowej, do której budowy wykorzystano elementy rozbiórkowe. Dnia 5 V 1662 r. rozpoczął on budowę, na miejscu ocalałego na podgrodziu kościółka, nowej kaplicy p.w. św. Jadwigi (Knoblich 1863, s. 148; Patschovsky 1925, s. 26; Chorowska i in. brw., s. 250). Moment ten uznać możemy za zakończenie pierwszego, 500-letniego etapu funkcjonowania kontynuaterek starej świątyni grodowej, być może rówieśniczki wleńskiego założenia obronnego (por. Buško 1995, s. 267).

Mateusz Goliński

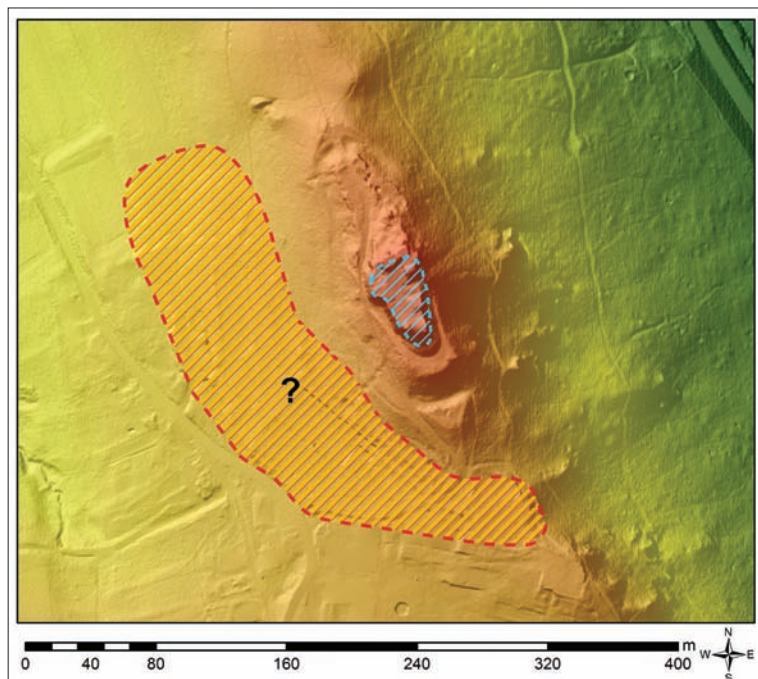
6. Rekonstrukcja form osadniczych na Górze Zamkowej

Archeologiczne badania struktur osadniczych obecnych w przeszłości na wleńskiej Górze Zamkowej, prowadzone z przerwami od końca lat 80. XX wieku, zaowocowały relatywnie dobrym stanem ich rozpoznania. Przedmiotem szczególnego zainteresowania było tamtejsze założenie obronne i jego przemiany od wczesnego średniowiecza do czasów wojny trzydziestoletniej (Buśko, Dymek, Piekalski 1990; 1991; 1992; 1993; 1994; Buśko, Niegoda, Piekalski 1996, Piekalski, Wysocka 2000a; 2000b; Marek, Piekalski 2005; Chorowska i in. 2008; Jaworski i in. 2012). Uzyskane metodą wykopaliskową źródła znacznie wzbogaciły stan wiedzy castellologicznej, a jednocześnie wzbudziły intensywne zainteresowanie i ożywioną dyskusję badaczy średniowiecznego Śląska. Istotnym elementem tej dyskusji był problem początków zamków na Śląsku i w Polsce (Buśko 1998; Boguszewicz 1998; 2001; 2010, s. 61, 164-166; Czechowicz 1998; Rozpędowski 1999; Chorowska 2003, s. 52-55; 2008, s. 68-74; Kajzer, Kołodziejki, Salm 2003, s. 13-34, 541-543; Mruczek 2005; Buśko, Michniewicz 2006; Michniewicz i in. 2007; Chorowska i in. brw.). Zróżnicowanie treści przedstawianych poglądów i interpretacji wynikało z relacji do różnych nurtów i tradycji badawczych, a także z profilu zawodowego badaczy uczestniczących w dyskusji. Istotnym aspektem różnicującym poglądy była przyjmowana definicja zamku, a w jej obrębie relacja grodu do zamku. Autorzy niniejszego opracowania uważają najczęściej stosowany podział średniowiecznych założeń obronnych na drewniane grody i murowane zamki za problematyczny, a wręcz nierzeczywisty (zob. też Piekalski, Wachowski 2013, s. 129-132). W drewniano-ziemnych konstrukcjach grodów stosowano bowiem często zabudowę murowaną, a w późnośrednio-

wiecznych i wczesnonowoczesnych zamkach fortyfikacje wznoszone bez zastosowania technik murarskich również są na porządku dziennym. Za bardziej istotne wypada raczej uznać zmieniające się techniki obrony, uwarunkowania społeczne i prawne. Problem odróżnienia grodów od zamków, właściwy dla polskiej tradycji badawczej, mniej istotny w literaturze obcej, omawiany był już wielokrotnie (m.in. Rozpędowski 1978; Kajzer 1993), nie przełamując jednak podejścia tradycyjnego. Za neutralną, właściwą dla polskiej rzeczywistości historycznej, przydatną także dla analizy wleńskiego zamku, uznać wypada definicję wypracowaną przed laty przez Bohdana Guerquin (1974, s. 15). Obiekty takie określa on jako: „zespół elementów warownych i budynków mieszkalnych powiązanych w zamknięty obwód obronny, zespół, który powstał w ustroju feudalnym jako ośrodek władzy książęcej, siedziba możnowładcy, siedziba rycerza lub placówka militarna. Zasadniczą cechą takiego zespołu stanowi zamknięty obwód obronny, początkowo w postaci wałów lub konstrukcji drewniano-ziemnej, a w następnych okresach murowany”.

POCZĄTKI OSADNICTWA. PROBLEM NAJSTARSZEGO GRODU

Jednym z zasadniczych celów badań wykopaliskowych podjętych przez Katarzynę Dymek w 1988 r. była identyfikacja relikwów wczesnośredniowiecznej warowni, określonych zgodnie z tradycją i późniejszymi przekazami pisanymi jako kasztelania wleńska – gród zarządzający jednostką administracyjną wczesnośredniowiecznego państwa piastowskiego (Buśko, Dymek, Piekalski 1990, s. 283). Stan zachowania najstarszych śladów działalności

Ryc. 38. Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Próba rekonstrukcji obszaru zajmowanego przez gród (niebieska szrafura) i osadę przygrodową (pomarańczowa szrafura) na przełomie X i XI wieku. Oprac. A. Łuczak

człowieka na wleńskiej Górze Zamkowej okazał się mocno fragmentaryczny, a na pierwsze wnioski trzeba było poczekać do czasu zaawansowania badań. Abstrahując od rzeczywistej funkcji i roli administracyjnej wczesnego Wlenia (Cetwiński 2001, s. 274) można powiedzieć, że wieloletnie wykopiska w różnych strefach wyższych partii Góry Zamkowej potwierdziły tezę o obecności osadnictwa we wczesnym średniowieczu, w tym także umocnień obronnych.

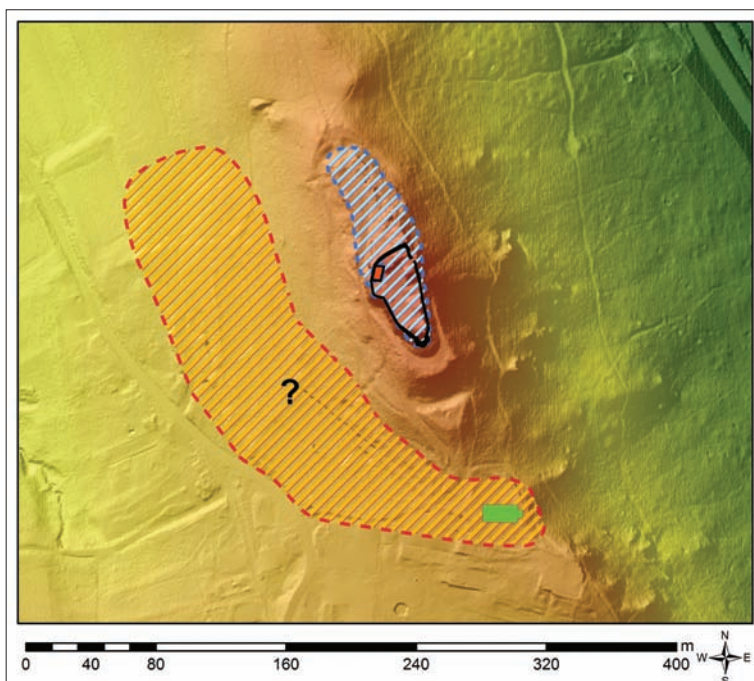
Relikty osady otwartej datowanej na X wiek stwierdzono w trzech miejscach – w ogrodzie pałacowym, przy kościele p.w. św. Jadwigi i przy pałacowym gołębniku. Ich lokalizacja pozwala powiedzieć, że osada zajmowała dobrze nasłoneczniony teren położony na południe i południowy zachód od szczytu Góry Zamkowej, uformowany w łagodny skłon (ryc. 38). Odległości między skrajnymi punktami dotychczasowych odkryć najstarszej ceramiki informują, że osada rozciągała się na obszarze o długości co najmniej 100 m w linii północ-południe i co najmniej 150 w linii wschód-zachód. Zasięg południowy został określony sondażami archeologicznymi, a wschodni wyznacza grzbiet Góry Zamkowej i krawędź stromego stoku. Otwarta zostaje kwestia zasięgu zachodniego i północnego. W przypadku pierwszego z nich prospekcję utrudnia obecna zabudowa i zagospodarowanie terenu w obrębie wsi. Próbę określenia zasięgu północnego podjęto z zastosowaniem metod nieinwazyjnych, nie uzyskując jednak

jednoznacznego wyniku (zob. rozdział 8 tej książki). Badania powierzchniowe przeprowadzone w 1986 r. w ramach badań Archeologicznego Zdjęcia Polski doprowadziły do wydzielenia tam datowanego na wczesne średniowiecze stanowiska Łupki 7. Dzisiaj teren ten ma postać zarośniętego nieużytku niepoddającego się weryfikacji powierzchniowej. Najwięcej informacji dotyczących osady uzyskano w ogrodzie pałacowym. W założonym w jego obrębie wykopie o powierzchni 27 m² stwierdzono w 1992 r. relikty zagłębionego w podłoże budynku zaopatrzonego w palenisko. Odkryto w nim żelazny grot strzały, fragment wędzidła, przęślik, osełkę, liczne fragmenty naczyń glinianych i kości zwierzęcych. Cechy ceramiki pozwoliły datować cały ten zespół na X wiek (Buśko, Dymek, Piekalski 1994, s. 436-440). Taką chronologię przyjęto również dla ułamków naczyń pozyskanych na wtórnym złożu, w nowożytnych jamach grobowych za wschodnim zamknięciem kościoła p.w. św. Jadwigi, a także dla znalezisk poczynionych w 2004 r. w wykopach pod przewody elektryczne przy barokowym gołębniku (Marek, Piekalski 2005, s. 162). Oba te punkty wyznaczają linię południowej krawędzi najstarszej osady.

Ułamki naczyń ceramicznych z X-XI wieku znane są także ze szczytu Góry Zamkowej. Uzyskano je z profilu po osunięciu wiosną 2006 r. południowo-zachodnim odcinku muru obwodowego zamku. Wyniki badań prowadzonych w związku z odbudową muru nie zostały dotąd

Ryc. 39. Wleń-Łupki, Góra Zamkowa.

Obszar zajmowany przez zamek (niebieska szrafura) i osadę przyzamkową w 2. połowie XII wieku (pomarańczowa szrafura). Kolorem zielonym zaznaczono kościół p.w. NM Panny. Oprac. A. Łuczak

opublikowane. O ich pozyskaniu z najstarszej warstwy wiadomo nam dzięki uprzejmości kierownika badań, p. Grzegorza Jaworskiego. Nie potrafimy jednak określić ich relacji do najstarszych umocnień Góry Zamkowej, a więc do ewentualnego, tak datowanego grodu. Pewne natomiast wydaje się, że kulminacja Góry Zamkowej wykorzystana była od początków zasiedlenia terenu, a istotne znaczenie miały przy tym naturalne walory obronne skalistego wzgórze. Jego wschodnia krawędź jest na długim odcinku stromym urwiskiem niewymagającym w warunkach wczesnośredniowiecznej techniki wojennej mocnego ufortyfikowania. Łagodniejszy stok zachodni pozbawiony jest naturalnej bariery.

Znaleziska datowane na późniejszą fazę wczesnego średniowiecza, głównie na wiek XII, stwierdzono w różnych punktach w każdym z członów zamku (ryc. 39) – na zamku wysokim, średnim i dolnym (Buśko, Dymek, Piekalski 1990, s. 288-290; 1991, s. 257; 1993, s. 370; 1994, s. 342; 1996, s. 281-286; Piekalski, Wysocka 2000a, s. 219-223). Chodzi przy tym głównie o ułamki naczyń ceramicznych odkrywanych *in situ* w skrawkach zachowanej wczesnośredniowiecznej warstwy kulturowej, jak i w nawarstwieniach i wkopach fundamentowych z późniejszych faz rozwojowych zamku. Dowodzą one, iż cały teren późniejszego zamku, na długości w linii północ-południe przekraczającej 130 m, zajęty był wówczas osadniczo. Stwierdzone w dwóch punktach relikty fortyfikacji upoważniają do stwierdzenia, że osadnictwo to miało

charakter obronny. Przy północno-zachodnim krańcu zamku dolnego, w wykopie XV założonym na zewnątrz muru zamkowego stwierdzono wczesnośredniowieczną fosę (jednostka stratygraficzna 8b), o przebiegu równoległym do późniejszego muru zamkowego. Na jej zasypisku umieszczono w XIII wieku bruk drogi (Chorowska i in. 2008, s. 311). Relikty wału drewniano-kamienno-ziemnego zidentyfikował natomiast Grzegorz Jaworski na profilu nawarstwień odsłoniętych po zawaleniu się muru obwodowego przy południowo-zachodnim krańcu zamku.

Bulla z 23 kwietnia 1155 r. nie określa jasno charakteru Wlenia w tym czasie (KDS, t. 1, nr 35; SUB, t. 1, 28). Miejscowość wymieniono wśród *civitates, castella, villas, curtes et plebes*. Skłonni byłibyśmy jednak łączyć w tym przypadku źródła archeologiczne i przekaz pisany, wyciągając tym samym wniosek o funkcjonowaniu w XI-XII wieku na Górze Zamkowej grodu tożsamego z wymienionym w bulli punktem granicznym *Valan*.

Rozwój grodu w 2. połowie XII wieku

Powrót synów księcia Władysława Wygnańca na Śląsk, związana z tym wojna z księciem seniorem Bolesławem Kędzierzawym, militarne interwencje cesarskie oraz wewnętrzne spory między powracającymi książętami, wiązały się z co najmniej kilkoma inwestycjami w budownictwie obronnym. Według późniejszych przekazów kronikarskich wzmocniono, bądź wręcz zbudowano wów-

Ryc. 40. Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Wnętrze domu rzymskiego, ściana zachodnia.
Fot. J. Piekalski

czas zamki w Legnicy i we Wleniu (MPH III, s. 481-482, 637, 646; zob. też Zientara 1971). Określenie zakresu prac budowlanych przeprowadzonych wówczas we Wleniu jest bodaj najtrudniejszym wątkiem prowadzonych na zamku badań wykopaliskowych. Relikty, które można wiązać z tą fazą nie mają bowiem stabilnych podstaw datowania. Dotyczy to zarówno najstarszych budowli kamiennych, jak i zabytków ruchomych. Pomocne zwykle przy określeniu chronologii ułamki naczyń ceramicznych mają w tym przypadku te same cechy w 2. połowie XII wieku i w pierwszych dziesięcioleciach kolejnego stulecia. Odkryte relikty kamiennych budowli nie zawierają detalu architektonicznego, który pozwoliłby przybliżyć datowanie. Wczesne datowanie najstarszych budowli zdają się natomiast potwierdzać daty radiowęglowe (Buśko, Michniewicz 2006; Michniewicz i in. 2007).

Stratygraficznym świadectwem inwestycji budowlanych tego czasu są nasypy ziemno-kamienne odsłonięte w południowo-zachodniej krawędzi zamku górnego. Ich celem było stworzenie *plateau* pod zabudowę i dziedzińiec późniejszy zamku górnego. Zabytki z warstw kulturowych z terenu zamku średniego i dolnego świadczą jednocześnie o tym, że wyodrębnienie części murowanej nie oznaczało rezygnacji ze stref zajętych wcześniej pod gród. Najstarszą budowlą kamienną był rzymski dom mieszkalny. Odkryto go w 1989 r. a w sezonach 1991, 1992 odsłonięto w całości i zadokumentowano (ryc. 40) określając jako budowlę 5 (Buśko, Dymek, Piekalski 1991; 1993; 1994, s. 427, 428). Posadowiono go na naturalnej skale diabazytowej, częściowo fundamentując łamanymi kamieniami, nadając plan równoległoboku o wymiarach

zewnętrznych 10,5 m (ściany wschodnia i zachodnia) \times 7,5 m (ściana północna) \times 7,0 m (ściana południowa). Ściana zachodnia wsparta była na fundamentowym łuku konstrukcyjnym niwelującym nierówność skały. Wnętrze miało plan prostokąta (4,7 \times 8,9 m), a różnice w narysie zewnętrznym i wewnętrznym wynikają z różnej grubości ścian wymurowanych w systemie *opus emplectum*. Ich jądro tworzyły kamienie łamane – diabazyt i biały piaskowiec – w bryłach o średniej wielkości 15 \times 20 \times 25 cm. Lica ścian zbudowano z ciosów białego piaskowca, od strony zewnętrznej przebarwionych miejscami w trakcie pożaru na barwę różową. Licowe partie ciosów miały powierzchnie w granicach 25-45 \times 36-60 cm, były starannie opracowane, a ślady dłuta układały się w słabo widoczną jodełkę. Ciosy były starannie dopasowane, tworząc równe, cienkie spoiny, zatarte i ozdobione kreską. Zastosowana zaprawa miała strukturę pylistą, złożoną z iłu lub drobnoziarnistego piasku z niewielką ilością wapna, a na stykach ciosów dostrzegalne są także drobiny łupku. Wejście do budynku umieszczono w ścianie wschodniej nadając mu szerokość 1,6 m. Po stronie zewnętrznej ograniczały je obustronnie węgary szerokości 8 cm i grubości 23 cm, podparte progiem z ciosów wysokim na 25 cm i szerokim na 23 cm. W ścianie zachodniej, w odległości 1,55 i 6,1 m od naroża południowo-wschodniego, mieściły się dwa rozglifione, szczelinowe otwory okienne o wymiarach wewnętrznych 50 \times 75 i 50 \times 54 cm. Otwory umieszczono na wysokości 1,7 m powyżej poziomu użytkowego. Podobny otwór mieścił się przypuszczalnie w ścianie wschodniej, w odległości 1,7 m od naroża północno-wschodniego. Jego reliktem był piaskowcowy cios w zewnętrznym licu

ściany, pozostały po dolnym obramieniu okna. Wykute w piaskowcu zagłębienie tworzy część parapetu otworu zwężającego się do szerokości 20 cm w kierunku zewnętrznego lica (Buško, Dymek, Piekalski 1994, s. 427, 428). Dom miał co najmniej dwie kondygnacje, nie możemy jednak określić, czy osiągał formę typowej w tamtych czasach wieży mieszkalnej. Zastosowana technika murarska pozwala jedynie stwierdzić, że była to budowla reprezentacyjna.

Brakuje nam materialnych śladów funkcjonującej wówczas przy zamku osady. Na jej istnienie wskazuje jedynie kościół p.w. Najświętszej Marii Panny umieszczony poza zamkiem (*antecastrum*), konsekrowany przez biskupa Waltera przed 1169 r., obecny w przekazach pisanych od 1217 r. (KDS, t. 2, nr 192; SUB, t. 1, 164). Identyfikujemy go z budowlą poprzedzającą istniejący obecnie barokowy kościół p.w. św. Jadwigi. Według przytoczonych wyżej przekazów kronikarskich ufortyfikowany w tej fazie gród, czy też zamek miał przetrwać oblężenie wojsk księcia Bolesława Kędzierzawego.

ZAMEK ROMAŃSKI

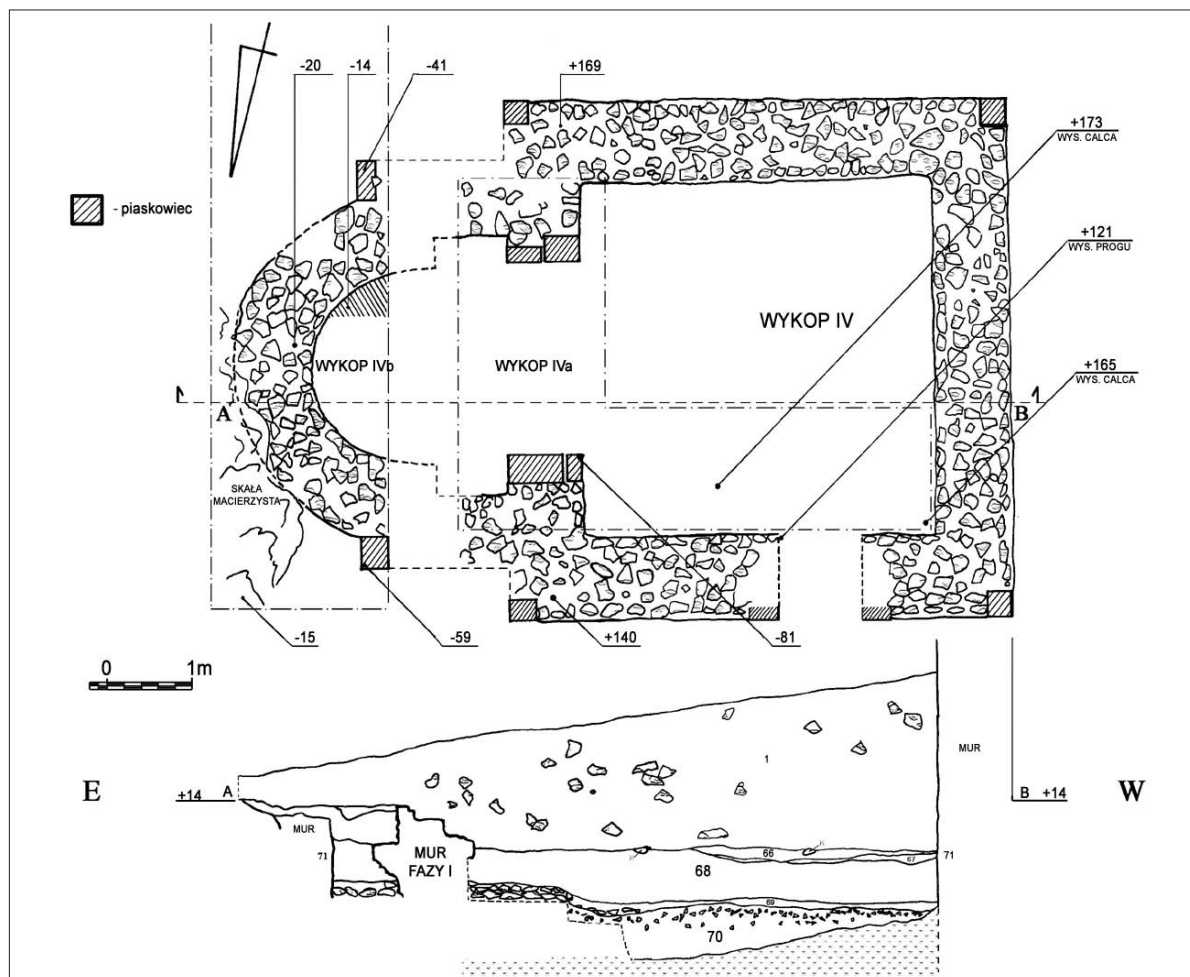
Przeprowadzona zapewne w końcu XII wieku budowa opisanego wyżej kamiennego domu mieszkalnego była pierwszym aktem realizacji założenia, które możemy zaliczyć do grupy określanej umownie jako śląskie zamki romańskie (Boguszewicz 1998; 2001; Chorowska 2008). Drugim etapem rozwoju romańskiego zamku była budowa kaplicy i nowego muru obwodowego, a także sześciobocznego bergfriedu zamykającego całość od południa. Niewielka kaplica, długości zaledwie 9,1 m, sąsiadowała

od południa z domem mieszkalnym (ryc. 41). Na jej plan składała się nawa, prostokątne, zredukowane prezbiterium oddzielone od nawy półfilarami łuku tęczowego i półkolistą apsydą orientowaną na wschód (ryc. 42). Nawa miała w rzucie poziomym kształt kwadratu o zewnętrznych wymiarach $5,9 \times 5,9$ m przy grubości ścian 0,95 m. Prezbiterium zawierało się w prostokącie o wymiarach zewnętrznych $1,6 \times 4,7$ m. Z oddzielającego je od nawy łuku tęczowego przetrwały prostokątne w rzucie poziomym półfilary o szerokości 0,9 m, występujące od murów nawy i prezbiterium na 0,93 i 0,86 m. Zewnętrzna średnica półkolistej apsydy mierzyła 3,9 m. Otwór wejściowy, oprawiony w prosty piaskowcowy portal, mieścił się w północnej ścianie nawy. Jego szerokość osiągała około 1 m, a rekonstruowana wysokość mierzyła około 2 m. Mury wzniesiono z łamanego kamienia, głównie miejscowego diabazytu, a zewnętrzne naroża i łuk tęczowy skonstruowano ze starannie obrobionych ciosów piaskowcowych. Ściany kaplicy pokryto tynkiem, malowanym we wnętrzu czerwoną, niebieską i białą farbą. Funkcję posadzki pełniła wylewka wapienna (Buško, Dymek, Piekalski 1992, s. 105-108). Stratygrafia nawarstwień kulturowych między kaplicą a domem z ciosów poświadcza, że jest ona w tej relacji budowlą młodszą.

Równocześnie z budowlą kaplicy nastąpiła przebudowa fortyfikacji zamkowych. Nowy mur obwodowy otaczał zachodnią ścianę kaplicy i dobijał do południowo-zachodniego naroża domu z ciosów (Chorowska i in. 2008, s. 307-309, 315; Jaworski i in. 2012). Zbudowano go z miejscowego, łamanego zieleńca układanego warstwami i spojonego twardą, jasnobieżową zaprawą. Wspólna warstwa budowlana kaplicy i muru obronnego zawiera ułamki

Ryc. 41. Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Kaplica romańska po wczesnonowożytniej przebudowie. Widok od północy. Fot. J. Piekalski

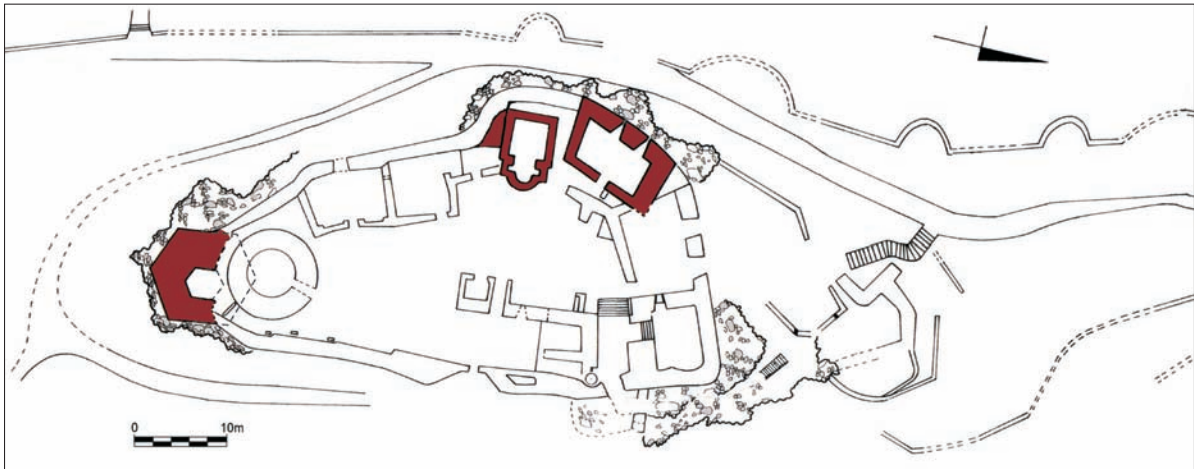

Ryc. 42. Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Kaplica romańska, rzut i przekrój, Oprac. J. Piekalski

naczyń glinianych datowanych na późny etap wczesnego średniowiecza, bez cech właściwych dla kolonizacyjnego warsztatu garncarskiego.

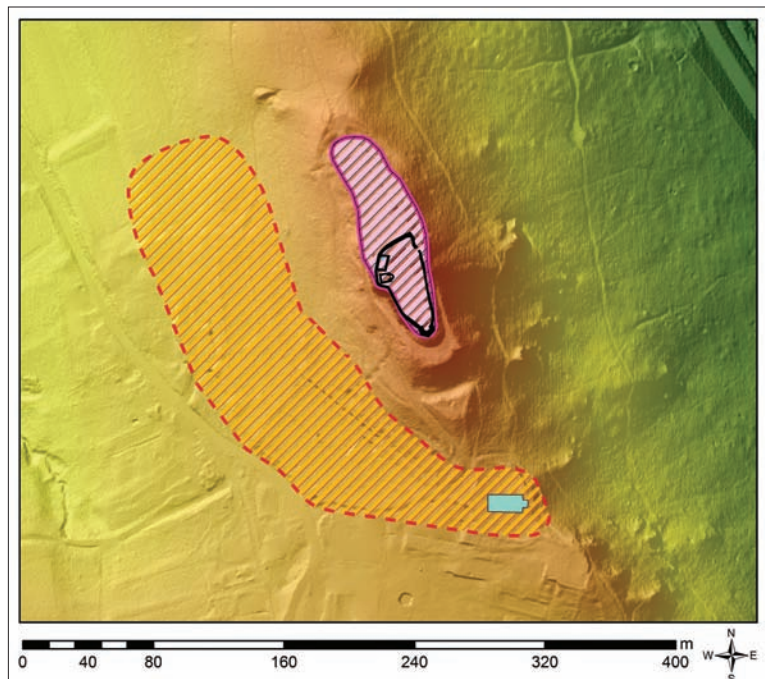
Bergfried w południowym zamknięciu zamku wysokiego nie ma bezpośredniego stratygraficznego połączenia z kaplicą i związanym z nią odcinkiem muru obwodowego. Możemy natomiast powiedzieć, że warstwa z czasu jego budowy (warstwa 13 w wykopie 1 z 1988 r.) zawiera czysty materiał wczesnośredniowieczny, a mur obwodowy dobiegający do jego północno-zachodniej krawędzi był od niego młodszy (Buśko, Dymek, Piekalski 1990, s. 288, 289; Buśko, Niegoda, Piekalski 1996, s. 280; Piekalski, Wysoczek 2000a, s. 217-219; 2001, s. 323-326). Wieżę zbudowano na skale opadającej z północy na południe, nadając jej plan sześcioboku, z którego przetrwała część południowa, złożona z czterech ścian. Długości ścian od strony wnętrza wynosiły: południowo-wschodniej 2,30 m, południowo-zachodniej 2,20 m, wschodniej 2,50 m a zachodniej

około 2,60 m. Rekonstruowana długość ścian północno-zachodniej i północno-wschodniej musiała mieścić się w przedziale 2,20-2,30 m. Zewnętrzne lica ścian, nie zawsze równoległe do wewnętrznych, miały długość: południowo-wschodnia 5,50 m, południowo-zachodnia 6,30 m, wschodnia więcej niż 3 m, a zachodnia 6,20 m. Grubości ścian wahały się w granicach 3-3,60 m. Maksymalna szerokość wieży we wnętrzu osiągała 4,10 m, a na zewnątrz 10 m. Do budowy murów wieży użyto łamanego diabazytu układanego warstwami, a naroża uformowano z ciosów białego piaskowca. Technika budowy jest mocno zbliżona do zastosowanej przy realizacji kaplicy. Zbliżone są także relacje stratygraficzne obu budowli w stosunku do podłoża i do warstwy wczesnośredniowiecznej. Jest bardzo prawdopodobne, że powstały one w zbliżonym czasie, jako dzieło tego samego warsztatu. Wieża jest najstarszą budowlą w południowej części zamku. Jej datowanie na koniec wieku XII lub raczej na początku XIII uzasadnia

Ryc. 43. Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Murowana zabudowa zamku romańskiego. Oprac. N. Lenkow

Ryc. 44. Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Obszar zajmowany przez zamek (różowa szrafura) i osadę przyzamkową w 1. połowie XIII wieku (pomarańczowa szrafura). Oprac. A. Łuczak

także analiza porównawcza, wykonana głównie dla obszaru Europy Środkowej (Mruczek 2005).

Wymienione budowle – dom mieszkalny z ciosów piaskowcowych, kaplica i sześcioboczny bergfried – otoczone murem z kamienia łamanego tworzyły romański zamek wysoki (ryc. 43). W tej samej fazie istniały także pozostałe człony warowni – zamek średni i zamek dolny (ryc. 44). Na ich fortyfikacje składały się fosa i wał kamienno-ziemny, czytelne wokół północnej strefy zamku dolnego (Piekałski, Wysocka 2000a, s. 219-222; 2001, s. 327-330). Wyniki badań i przeprowadzona dyskusja pozwalają powiedzieć, że

romański Wleń nie powstał w krótkim czasie jako dzieło zaplanowane przez jednego budowniczego. Jego powstanie widzimy raczej jako postępujący w czasie proces, a nie jako rezultat jednej akcji budowlanej.

Poza zamkiem, w odległości około 110 m na południe od niego, istniał w dalszym ciągu kościół NM Panny. Przyjmujemy, że południowo-zachodni i zachodni, łagodny stok wzgórza zajmowała osada. Jej odzwierciedleniem zdaje się być znane z Archeologicznego Zdjęci Polski stanowisko Łupki 7. Powierzchnia i zasięg osady w tej fazie są jednak trudne do ustalenia.

ZAMEK PÓŹNOŚREDNIOWIECZNY

Dalszy rozwój zamku wyznaczyły jego przebudowy przejawiające się powstaniem nowych budowli kamiennych i częściową likwidacją bądź zmianą przeznaczenia starych (ryc. 45). Niektóre z prac budowlanych znalazły odzwierciedlenie w źródłach pisanych wykorzystanych przez A. Knoblich (1863), zaginionych prawdopodobnie w czasie II wojny światowej (zob. rozdział 5). Wiemy o akcjach budowlanych podejmowanych w 1377 r. przez Thymona von Kolditz i przez Hansa von Zedlitz-Rochlitz w 1465 r. Identyfikacja kolejnych budowli z tymi właśnie, bądź innymi, nieznanymi przekazom pisanim inwestycjami byłaby ryzykowna.

Czytelne jest, że w późnym średniowieczu, w prywatnym zamku poddanym prawnym zasadom lenna, zaznaczyła się wyraźna tendencja do tworzenia zabudowy wzdłuż murów obwodowych. Dawny, romański dom mieszkalny oznaczony jako budowla 5 stracił funkcję głównej rezydencji. Zastąpił ją nowy „wysoki dom” związany ze wschodnim murem obwodowym. Stan jego rozpoznania nie jest zaawansowany, możemy jednak powiedzieć, że jego długość wzdłuż muru osiągała 32 m, przy szerokości 7,5 m. Posiłkując się opisem zawartym w urbarzu wykonanym przez komisję cesarską z 1599 r. stwierdzimy, że dom był trzykondygnacyjny (Müller 1837, s. 406, 407). Na najniższym poziomie mieściły się sklepione, częściowo zagłębione piwnice, na drugim izby, komory i sala, a więc część mieszkalna i reprezentacyjna, a na trzecim, pod dachem, komory i magazyn na zboże. Nad północną częścią domu górowała wieża. Do wnętrza prowadziły co najmniej trzy otwory. Do piwnic wchodziło się przez zewnętrzny korytarzyk umieszczony w środku zachodniej elewacji domu, z wejściem szerokości 1,1 m, z prostym ostrołuczny portalem z piaskowca. Komunikacja na wyższe kondygnacje możliwa była dzięki schodom widocznym w północnej części elewacji zachodniej oraz kamiennym schodom w cylindrycznej klatce schodowej przy narożu północno-wschodnim. Jako budulec użyto łamanego diabazytu o przeciętnych wymiarach $0,4 \times 0,3 \times 0,65$ m, a sporadycznie białego piaskowca, łączonych dość słabą zaprawą barwy żółtej. Układ warstwowy jest słabo czytelny. Stwierdzono, że północno-zachodnie naroże domu oblicowano blokami piaskowca o wymiarach $0,2 \times 0,35$ m i podobnymi, wśród których znalazł się fragment płyty z otworem, pochodzącej z pieca typu hypokaustum (Buśko, Niegoda, Piekalski 1996, s. 277, 278).

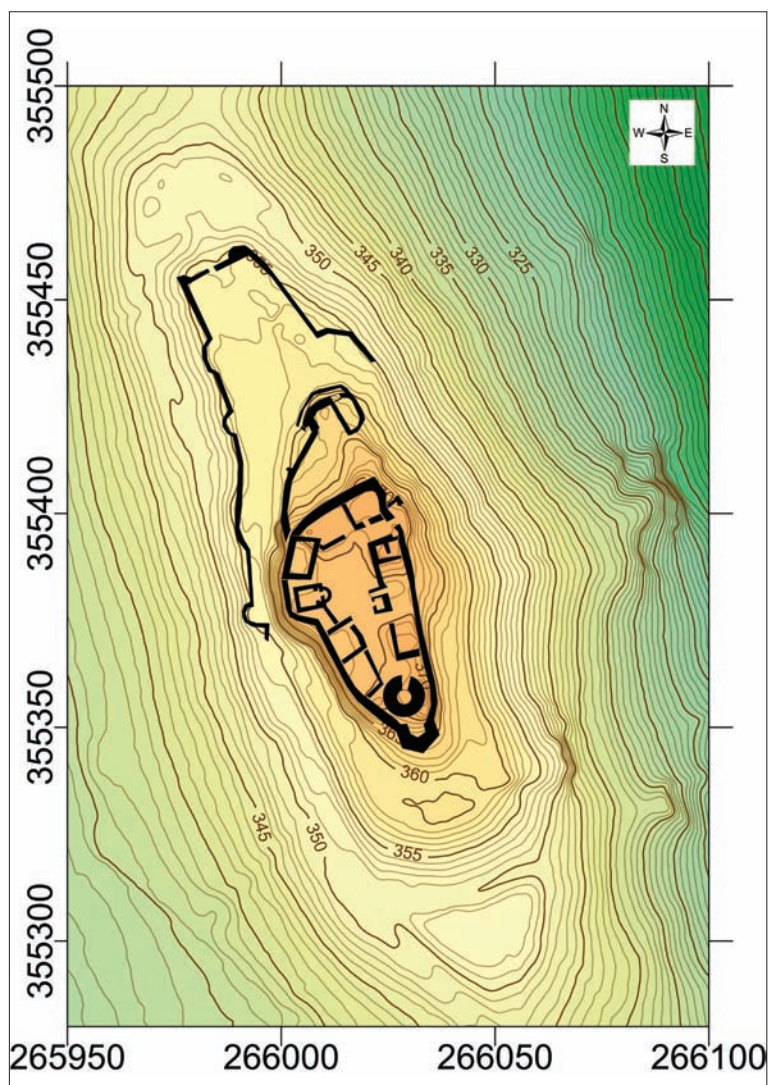
Północno-wschodnie naroże zamku górnego zajmowała budowla 7, usytuowana przy wejściu z zamku średniego. Zbudowano ją przez dostawienie ścian południowej i zachodniej do muru obwodowego. Długości jej ścian mierzone we wnętrzu wynosiły: północna 6,65, wschodnia 5,60, południowa 6,25 i zachodnia 5,05 m. Grubość ściany zachodniej wynosiła 1,85 m. Zbudowano ją z łamanego zieleńca – dużych brył uzupełnianych okrzeskami. W odległości 3,40 m od naroża północno-zachodniego i 37 cm od południowo-zachodniego umieszczono w nim otwór wejściowy szerokości 1,36 m. Ościeża otworu zbudowane były z wtórnie użytych ciosów piaskowcowych. Przynajmniej niektóre nich mogą pochodzić z destrukcji romańskiej budowli 5. Ściana południowa miała grubość 1,75-1,95 m. Budowla jest młodsza od muru obwodowego z 1. połowy XIII wieku, a starsza od sąsiadującej z nią od zachodu budowli 6, powstałej zapewne w XV wieku (Jaworski i in. 2012).

Budowla 6 powstała przez zamknięcie od południa przestrzeni między murem obwodowym i sąsiednimi budowlami 5 i 7. Jako nowe powstały ściany południowa (od strony dziedzińca) i zachodnia, nakładająca się częściowo na romański, ciosowy mur budowli 5. Nowe pomieszczenie uzyskało plan trapezu o wymiarach wewnętrznych: ściana północna 11,30 m, wschodnia 6,90 m, zachodnia 6,20 m i południowa 9,48 m. Otwór wejściowy mieścił się we wschodniej części ściany południowej i prowadził na dziedzińiec. Nowo powstałe ściany południową i zachodnią, grubości 0,9 m, zbudowano z łamanego zieleńca w układzie warstwowym. Użyta w nich zaprawa murarska zawiera charakterystyczny wypełniacz barwy purpurowej.

Budowla 5 – romański dom mieszkalny – została przebudowana równocześnie z realizacją budowli 6. Jej dolną kondygnację przykryto wówczas kolebą wzniesioną na osi północ-południe, a w narożu południowo-zachodnim umieszczono piec hypokaustyczny ogrzewający piętro. Zastosowano przy tym zaprawę z purpurowym wypełniaczem tożsamym ze stwierdzonym w budowli 6 (Buśko, Dymek, Piekalski 1993, s. 371).

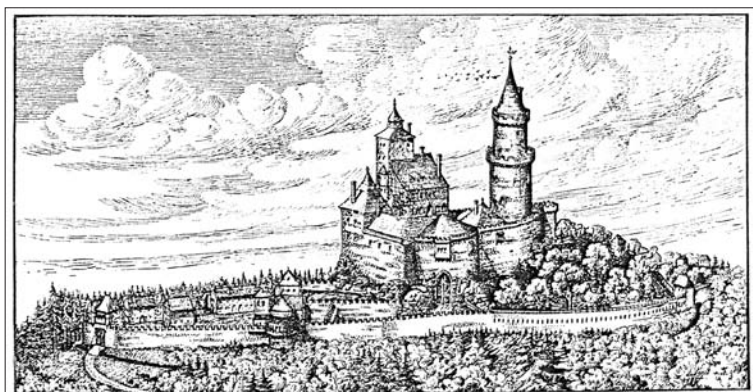
Jednocześnie z przebudową romańskiego domu z ciosów i realizacją budowli 6 powstał nowy bergfried w południowej strefie zamku wysokiego. Pierwotna, zbudowana na trudnym podłożu wieża sześcioboczna uległa pęknięciu i częściowej rozbiórce. Jej zachowana część stanowiła od tej pory południowe zamknięcie zamku. Nową wieżę, o cylindrycznej formie, zbudowano nieco wyżej. Jej średnica u podstawy wynosi 10,3 m,

Ryc. 45. Wleń-Łupki, Góra Zamkowa.
Zabudowa zamku u schyłku średniowiecza
i w czasach wczesnonowożytnych.
Oprac. A. Łuczak

a na wysokościach 0,54 m i 1,96 m od poziomu posadowienia zmniejsza się o odsadzki szerokości 15 cm. Grubość ściany mierzona powyżej drugiej odsadzki wynosi 3,1 m, a zachowana wysokość wieży od skały rodzimej, według pomiaru przy zewnętrznym licu od strony północnej – 17 m. Na wysokości 13 m od poziomu posadowienia, od strony dziedzińca, mieści się otwór wejściowy o wymiarach 1,4 × 1,9 m. Wydaje się, że jest on podniesiony w stosunku do pierwotnego, zamurowanego, którego ślad jest widoczny około 1,30 m poniżej (Buśko, Dymek, Piekalski 1990, s. 303). Wieżę zbudowano z miejscowego, łamanego zieleńca układanego warstwami. Sporadycznie występuje też piaskowiec, być może z rozbiórki starej wieży. Zastosowana zaprawa z charakterystycznym purpurowym wypełniaczem, jest identyczna do użytej w budowlach 5 i 6 oraz w północnej bramie zamku dolnego.

Z południowo-zachodnim odcinkiem muru obwodowego związany był budynek identyfikowany z wymienioną w opisie z 1599 r. „Kinderstube” (Müller (1837, s. 406, 407). W rzucie poziomym miała ona kształt prostokąta o wymiarach 6,2 × 6,4 m. Grubość ścian wynosiła 80-85 m. Pierwotny otwór wejściowy mieścił się w ścianie południowej i miał szerokość 1,2 m. W ścianie wschodniej znajdowało się okno wychodzące na dziedziniec. *In situ* przetrwała z niego część piaskowcowego parapetu o długości 2,25 m. Odkryte na wtórnym złożu elementy kamieniarki informują, że okno miało postać biforyjną, z otworami o szerokości 95 cm, wysokości około 80 cm, zwieńczonymi łagodnymi łękami w kształcie odcinka koła, o strzałce długości 17 cm (Buśko, Dymek, Piekalski 1990 s. 304, 305). Dodajmy, że przestrzeń między południową ścianą tego budynku a cylindrycznym bergfriedem zajęta była przez kuchnię, po której pozostały

Die Burg Schutzhans vor ihrer Zerstörung im Jahre 1646.
Rekonstruktion nach der Beschreibung von W. Patschovsky, Dittersbach-Liebau i. Schl. Gezeichnet von Rob. Stodter, Liebau i. Schl.

Ryc. 46. Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Próba graficznej rekonstrukcji zamku wykonana podstawie opisu z 1599 r. Wg: Patschovsky 1925

ślady licznych, nakładających się palenisk i kamiennoglinianych pieców. Charakter towarzyszącej im warstwy sugeruje, że kuchnia miała postać wiaty bądź budynku o lekkiej konstrukcji szachulcowej, zniszczonej jeszcze w średniowieczu przez pożar (Buśko, Dymek, Piekalski 1991, s. 244-249).

Mur okalający zamek wysoki nie jest jednolity pod względem techniki budowy i zastosowanego materiału (Buśko, Dymek, Piekalski 1993, ryc. 8, 9; Chorowska i in. 2008, s. 316). Nosi ślady licznych napraw, przebudów i większych rekonstrukcji. W jego odcinkach północnych mieści się więcej pierwotnej substancji budowlanej, powstałej w 1. połowie XIII wieku. Do wewnętrznego łoża muru dostawiono tam, odkryte w kilku punktach filary, wspierające ganek obronny. Odcinek południowo-zachodni, który uległ destrukcji wiosną 2006 r., datowany był na późne średniowiecze. Odcinki wschodnie zawierają najwięcej obcego materiału budowlanego, jakim jest na Górze Zamkowej piaskowiec. W dużej mierze formowany w kwadry. Jest prawdopodobne, że te właśnie odcinki były przedmiotem remontów w czasach późniejszych (wczesnonowożytnych?). Znaczne odcinki murów noszą także ślady intensywnej ingerencji konserwatorskiej z czasów przed II wojną światową.

Nie znamy dotąd efektów późnośredniowiecznej działalności budowlanej na zamku średnim, a tylko w niewielkim stopniu na zamku dolnym. W tym ostatnim członie nasza wiedza ogranicza się do ustalenia prawdopodobieństwa, że równoległe do budowy cylindrycznego bergfriedu wzniesiono murowaną bramę zachodnią, stosując zaprawę o tych samych cechach. Mur obwodowy powstał zapewne dopiero w XV wieku, zastępując wał kamiennie-ziemny (Piekalski, Wysocka 2001b, s. 327-330; Marek, Piekalski 2005, s. 165-167; Chorowska i in. 2008, s. 311-313).

WCZESNONOWOŻYTNE PRZEBUDOWY ZAMKU

W wiekach XVI i 1. połowie XVII miały miejsce przebudowy i remonty budowli zamkowych. Przemiany fortyfikacji zmierzały do dostosowania do nowych technik prowadzenia wojny i miały obszerny zakres. Odwołując się do przekazów pisanych należy wskazać działania budowlane Christiana von Reder po 1536 r. i Sebastiana von Zedlitz-Neukirch po 1567 r. (zob. rozdział 5). Z drugiej strony trzeba jednak zaznaczyć, że tej fazie rozwoju zamku poświęcono dotąd najmniej uwagi badawczej.

Analiza reliktyw odsoniętych w trakcie wykopalisk wskazuje, że w fazie wczesnonowożytnej przebudowano wejście na zamek górny, umieszczone, jak dawniej, przy jego północno-wschodnim narożu. Przestrzeń między domem zamkowym a narożną budowlą 7, określoną w urbarzu jako wieża, przykryto kolebą, tworząc rodzaj szyi bramnej bądź otwartej sieni wejściowej. Sama rezydencja również została przebudowana. Prowadzące od strony dziedzińca wejście do piwnic zostało zaopatrzone w murowany korytarz (Buśko, Niegoda, Piekalski 1996, s. 277, 278). Tylko ze źródeł pisanych i ikonograficznych wiemy, że nad zachodnią partią domu górowała wieża zegarowa (ryc. 46) W parterze narożnej budowli 7 zamurowano pierwotne wejście, mieszczące się w ścianie zachodniej i przebito nowe, prowadzące do sieni wejściowej. Jej pierwszą kondygnację przesklepiono kolebą umieszczoną na osi wschód-zachód. W sąsiadującej z nią od zachodu budowli 6 podniesiono poziom użytkowy, przebudowano otwory okienne wychodzące na zamek średni, a w narożu północno-zachodnim zbudowano piec kaflowy (Buśko, Niegoda, Piekalski 1996, s. 278, 279; Jaworski i in. 2012). W zachodniej strefie zamku

przebudowano romańską kaplicę odcinając jej apsydę i zaopatrując w kolebę. Jej sakralna funkcja wygasła (Buśko, Dymek, Piekalski 1992, s. 107, 108; Chorowska i in 2008, s. 306, 307, 315). W budowlu 2 określonej umownie jako „Kinderstube” zamurowano wejście w ścianie południowej i przebito nowe, od strony dziedzińca, umieszczając je na północ od biforyjnego okna. Między „Kinderstube” a bergfriedem wymurowano budynek kuchni, zaopatrując ją w palenisko na prostokątnym w rzucie cokole (Buśko, Dymek, Piekalski 1990, ryc. 3; 1991, s. 244-250).

Prace budowlane prowadzono także na dziedzińcu zamku dolnego, a ich zachowanym świadectwem jest obszerna, sklepiona piwnica umieszczona w części centralnej. Nowożytny fortyfikacje zamkowe, umiejscowione głównie od strony zachodniej mają charakter umocnień kamiennie-ziemnych z cechami właściwymi dla systemów bastejowych. Ich bliższe określenie wymaga dalszych badań.

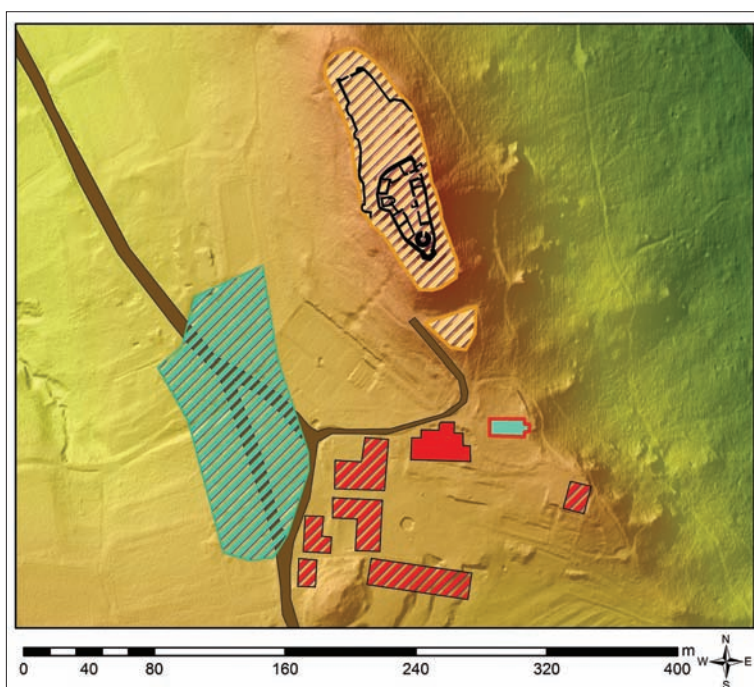
Towarzysząca zamkowi wieś zajmowała miejsce na południowo-zachodnim stoku wzgórza. Jej reliktu stwierdzono w liniowych wykopach ratowniczych, założonych w związku z budową wodociągu (G. Jaworski 2009). Uzyskane wówczas wyniki sugerują odsunięcie zabudowy wsi od zamku na odległość większą niż dotychczas. We wczesnych fazach średniowiecza sąsiedowała ona z ufortyfikowaną, szczytową partią wzgórza.

W późnym średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych odległość od południowo-zachodniej krawędzi zamku wynosiła co najmniej 90 m. Przemianę tę można wiązać ze zmianami technik obrony i oczyszczeniem przedpola zamku, warunkowanymi szybkim rozwojem artylerii.

PAŁAC BAROKOWY

Zniszczenia spowodowane wojną 30-letnią, a zwłaszcza destrukcja po zdobyciu zamku przez wojska austriackie w 1646 r. zamknęły okres jego rezydencjonalnego i obronnego wykorzystania. Po wojnie nie podjęto jego odbudowy. Nowy właściciel Adam von Kuelhaus podjął po 1653 r. budowę pałacu, zgodnego z duchem czasu, nowymi wymaganiami rezydencjonalnymi i aktualnym trendem w sztuce (zob. rozdział 5). Nowa siedziba powstała w odległości 90 m na południe od starego zamku. Zajmowała łagodny, południowy stok wzgórza, pozbawiony wartości obronnych. Lokalizacja taka dawała natomiast znacznie większy komfort mieszkania. Pałac zbudowano w linii wschód-zachód, zwracając reprezentacyjną 9-osiową elewację na południe. Barokową bryłę tworzyły trzy kondygnacje – piwnice, podwyższony parter i piętro. W tym samym czasie na miejscu dawnego kościoła p.w. NM Panny wzniesiono nową barokową świątynię, nadając jej wezwanie św. Jadwigi śląskiej. Pamiątką po

Ryc. 47. Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Obszar zajmowany przez zamek (pomarańczowa szrafura) i osadę przyzamkową (niebieska szrafura; zabudowa – czerwona szrafura) w dobie późnego średniowiecza i okresu wczesnonowożytnego. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 48. Wleń-Łupki. Widok zespołu pałacowego od południa. Pocztaówka z początków XX wieku

starszej fazy budowli pozostała gotycka zakrystia przy ścianie południowej. Na południe od pałacu powstał obszerny, prostokątny dziedziniec otoczony zabudową gospodarczą, a na północ od niego ogród pałacowy. Utworzono w ten sposób nowy zespół architektoniczny, funkcjonujący w krajobrazie kulturowym Wlenia do tej

pory (ryc. 47, 48). Ruiny zamku pozostały jego istotną częścią, a od końca XIX wieku poddano go kilkakrotnie pracom konserwatorskim i zabezpieczającym.

Anna Łuczak, Jerzy Piekalski

7. Analiza krajobrazu kulturowego dystryktu wleńskiego na podstawie danych ALS

Obszar analiz danych uzyskanych metodą skaningu lotniczego obejmował teren dawnego weichbildu wleńskiego, w którego obrębie znajdowały się miejscowości: Wleń, Łupki, Marczów, Bystrzyca, Klecza, Przeździeca, Radomice, Nielestno, Pilchowice, Strzyżowiec, Czernica, Płoszczyna, Maciejowiec, Pławna (Górna i Dolna), Nagórze, Dębowy Gaj, Sobota, Górczyca i Bełczyna, uwzględniono także tereny miejscowości sąsiadujących z dawnym weichbildem: m.in. Miłęcic, Olesznej Podgórskiej, Gradówka, Płóczek Dolnych i Górnych. Obszar ten znajduje się na obrębie czterech jednostek mezoregionalnych: Pogórze Izerskiego, Doliny Bobru i Gór Kaczawskich. Charakteryzuje się stosunkowo niewielką rozpoznaną liczbą stanowisk archeologicznych, datowanych na średniowiecze i okres nowożytny, co wydaje się być efektem stanu badań, nie zaś stanu rzeczywistego.

Celem podjętych analiz była identyfikacja nowych stanowisk posiadających własną formę terenową, w szczególności zajmujących dużą powierzchnię, znajdujących się na terenach zalesionych, stosunkowo słabo przebadanych w trakcie realizacji Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP), a możliwych do identyfikacji na podstawie analizy Numerycznego Modelu Terenu (NMT) wygenerowanego z danych z lotniczego skanowania laserowego. Szczególną uwagę zwrócono na miejsca wydobywania i obróbki surowców mineralnych – relikty pól górniczych związanych z wydobywaniem złota i innych kruszców, płuczki oraz kamieniołomy. Ponadto podjęto próbę identyfikacji elementów krajobrazu kulturowego o mniejszej wartości kulturowej, nieklasyfikowanych dotychczas jako stanowiska archeologiczne, takich jak relikty dawnych dróg i grobli stawów. W wyniku podjętych badań spodziewano się

również zdobycia nowej wiedzy o znanych stanowiskach archeologicznych, średniowiecznych osadach, grodach i zamkach, przez szersze niż to było dotychczas możliwe, rozpoznanie ich otoczenia. Efektem prac było stworzenie numerycznych modeli stanowisk, a na ich podstawie materiału dokumentacyjnego i ilustracyjnego.

CHARAKTERYSTYKA DANYCH I METODA OPRAWOWANIA

Dane pochodzące z projektu ISOK (Informatyczny System Osłony Kraju przed nadzwyczajnymi zagrożeniami) charakteryzują się różnym stopniem dokładności. Jakość danych uzależniona jest od wielu czynników. Podstawowy czynnik to gęstość punktów – z zasady im większa, tym dokładniejszy jest uzyskany model. Jakość modelu zależy również od pory roku, w której dokonywany był nalot. Dla uzyskania numerycznego modelu terenu o największej dokładności najkorzystniejsze są naloty wykonywane w miesiącach, w których vegetacja jest najmniej obfita, a jednocześnie nie ma pokrywy śnieżnej (późna jesień – wczesna wiosna). Jakość danych może zależeć także od innych czynników związanych z ich pozyskiwaniem (użyty sprzęt i jego parametry, warunki pogodowe, ilość i jakość szaty roślinnej) i ich obróbką (użyte algorytmy transformacji).

W ramach projektu ISOK dokonano skanowania w dwóch standardach: standard I – 4-6 pkt/m² i standard II – 12 pkt/m². W standardzie II wykonano skanowanie dla wybranych obszarów miejskich. Dane dla interesującego nas terenu wykonano w standardzie I, gdzie średnia gęstość punktów wynosi 4 pkt/m². Obszar zainteresowania

znajduje się w granicach 72 arkuszy w formacie ArcInfo Grid, do szczegółowych analiz wytypowano także 170 arkuszy w formacie LAStools.

Dane opracowywane były przy pomocy otwartego oprogramowania – SAGA GIS oraz LAStools. Format ArcInfo Grid reprezentuje dane w postaci siatki grid o oczku siatki 1 m, zostały one wykorzystane do celów poglądowych i wstępnej identyfikacji stanowisk. Dane w formacie LAStools posłużyły do stworzenia siatki grid o oczku 0,5 (wyjątkowo 0,2 m), co pozwoliło na uzyskanie numerycznego modelu terenu o znacznej dokładności. Za podstawową formę wizualizacji numerycznego terenu uznano cieniowanie (Analytical Hillshading) nałożone na model Grid z przezroczystością 30-40%. Jako drugą formę zobrazowania wybrano plan warstwiczny o gęstości warstwic dostosowanej do poszczególnych stanowisk (0,2-0,5 m). Dla wybranych stanowisk wykonano profile oraz dodatkowe analizy (m.in. z wykorzystaniem funkcji Slope i Sky View Factor).

ANALIZA ELEMENTÓW KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Nowe stanowiska archeologiczne zidentyfikowane dzięki analizom NMT

a) pola górnicze i płuczki

Najliczniejszą grupę wśród nowo odkrytych stanowisk tworzyły na badanym terenie te związane z eksploatacją surowców naturalnych, w szczególności zaś złota. Rejon położony na zachód od Wlenia, w rejonie Kleczy i Radomic został określany jako jeden z perspektywicznych pod względem znajdujących się tam pierwotnych złóż złota w Raporcie PIG „Weryfikacja stanu wiedzy o złóżach złota wraz z aktualną oceną perspektyw złóżowych” z 2011 r. (Mikulski, Oszczepalski, Wojciechowski 2011) (zob. rozdział 2). Dotychczas jednak nie zidentyfikowano w tym rejonie reliktyw, które mogłyby świadczyć o wydobyciu tego kruszcu w średniowieczu i wczesnym okresie nowożytnym. Relikty takie odkryto natomiast w niedalekich Płóczkach, w rejonie Płakowic oraz na stokach Góry Szybowcowej między Jeżowem Sudeckim a Dziwiszowem (Dziekoński 1972, Kaźmierczyk 1976; Firszt 2006; 2009; Stolarczyk 2012).

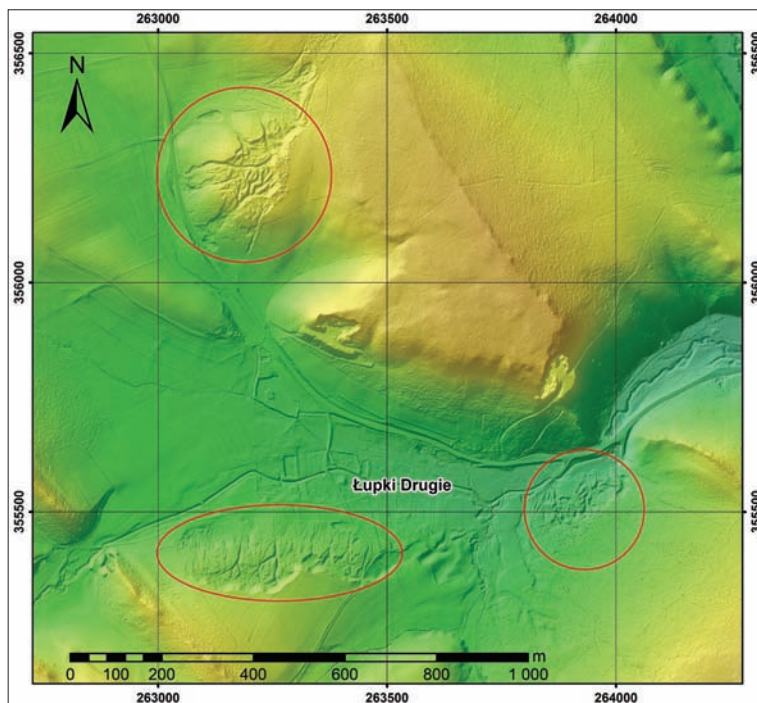
Na niewielkie zainteresowanie badaczy zajmujących się historycznym górnictwem na Śląsku obszarem wokół Wlenia wpłynął również niedostatek historycznych

wzmianek o działalności górniczej (można przypuszczać, że spowodowany zniszczeniem archiwum na zamku we Wleniu podczas pożaru w 1646 r.). O eksploatacji kruszców przed XIX wiekiem świadczą jedynie niejasne informacje w miejscowych kronikach i literaturze krajoznawczo-turystycznej, nie zawsze potwierdzone źródłowo. Między innymi historyk i autor kroniki Wlenia Augustin Knoblich wspominał dokument z 1479 r., w którym wymieniane są dwie kopalnie (Bergwerke) w Pławnej (Knoblich, 1863, s. 72). Ze względu na skąpą wymowę źródeł pisanych, źródłem mogącym zaświadczać o wydobyciu złota na obszarze mikroregionu Wlenia może być toponomastyka. O związku Pławnej z wydobyciem złota ze złóż okruchowych od momentu jej powstania, może świadczyć nazwa miejscowości (niem. Schmottseiffen) zawierająca człon -seiffen wiązany z płukaniem (człon Schmott być może związany z Schamotte – glinka) (Zientara 1975, s.116). Nazwa Seiffengrunt występuje na mapie Urmesstischblatt w górnym odcinku potoku Jamna, a jedna z dolin jej dopływów nosi nazwę Silbergrundt. Również prawy dopływ Bobru, zwany dzisiaj Lipka lub Chrośnicki Potok, wpływający do Bobru w okolicy Nielestna został oznaczony na mapie z początku XIX wieku jako Seyfenbach. Zaleganie w aluwialach tego cieku okruchów złota jest tym bardziej prawdopodobne, że ma on swoje źródła w górnej części Płószczyzny (Flachenseiffen) na stokach Góry Szybowcowej, której złóża złota stały się podstawą rozwoju ośrodka górniczego w Jeżowie Sudeckim (Firszt 2006, s. 77). O świadomości występowania złóż złota w okolicy Strzyżowca i Pilchowic mogą świadczyć natomiast zapiski śląskiego filozofa i botanika doby renesansu, Caspara Schwenckfelda (1600, s. 367).

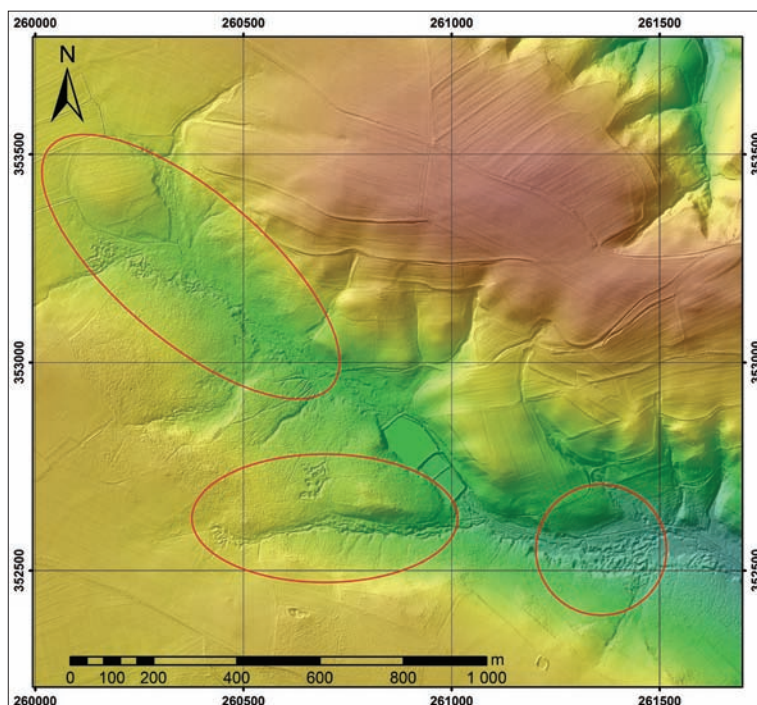
Do poszukiwań złota w rejonie Wlenia wrócono w wieku XIX i XX, kiedy powstały spółki poszukiwawcze (głównie złota i arsenu) i wytyczono pola górnicze w Radomicach, Kleczy, Pilchowicach, Pławnej i Lubomierzu. Podczas eksploatacji nowych kopalń natrafiano także na starsze wyrobiska – jak twierdzono, sprzed wojny 30-letniej (Madziarz, Kobyłańska 2010, s. 314).

Wykonane analizy NMT ujawniły istnienie szeregu niezarejestrowanych dotąd stanowisk o znacznej powierzchni (od kilku do kilkudziesięciu hektarów), zlokalizowanych w przeważającej części na zachodnim brzegu Bobru, na terenie Pogórza Izerskiego. Największe ich skupisko wystąpiło wokół Wzgórz Radomickich, w dolinach spływających z nich strumieni. Miejsca eksploatacji żwirów zawierających okruchy złota zidentyfikowano po północno-zachodniej i zachodniej stronie masywu,

Ryc. 49. Stanowiska górnicze w dolinie Jamnej; model cieniowanego reliefu.
Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

Ryc. 50. Stanowiska górnicze między Radomicami, Pilchowicami i Maciejowcem; model cieniowanego reliefu.
Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

wzdłuż potoku Jamna, na terenie miejscowości Golejów, Klecza oraz Łupki. Duże stanowiska związane zapewne z pozyskiwaniem złota ze złóż okruchowych wystąpiły także po południowej stronie Wzgórz Radomickich, w źródłiskowej strefie potoków Kościelnica (Pilchowicki Potok) oraz Dzikiego Potoku w Maciejowcu. Trzy stanowiska rozpoznano w dolinie potoku Srebrna, płynącego przez

Pławna. Nieliczne stanowiska, które można wiązać z eksploatacją warstwy złotoносnej zarejestrowano na prawym brzegu Bobru. Słabo zachowane lejowate układy dróg i hałd urobku stwierdzono jedynie na wschodnich i północnych zboczach góry Czyżyk, w okolicy Piechowic i wzdłuż potoku Strzyżówka. Nowo odkryte stanowiska w rejonie Wlenia różniły się znacząco od stanowisk znanych z okolic

Lwówka Śląskiego i Złotoryi (Cembrzyński, Legut-Pintal 2014). Podczas, gdy tam przeważała eksploatacja warstwy złotonośnej metodą szybową, w rejonie Wlenia częściej stosowano metodę odkrywkową. Powodem doboru tej metody był zapewne sposób zalegania warstwy złotonośnej – stosunkowo płytko, na stokach wzniesień i w dolinach rzecznych. Rozpoznane stanowiska związane są zapewne z poszukiwaniem i eksploatacją złóż okruchowych złota towarzyszących piaskom i żwirom. Chociaż nie ma dowodów na próby eksploatacji złóż pierwotnych (żyłowych) złota na terenie Wniesz Radomickich w okresie przedindustrialnym, wydaje się prawdopodobne, że łatwo dostępne złoża okruchowe (o charakterze colluvium, rzadziej alluvium) mogły być znane i eksploatowane już od średniowiecza. Złoża miały charakter wtórny i związane są z procesem erozji, transportu i akumulacji materiału ze złóż pierwotnych występujących w pasie między Gryfowem Śląskim a Jelenią Górą, w szczególności zaś w rejonie Kleczy-Radomic. Charakterystyczne dla tego obszaru są wyrobiska odkrywkowe w formie lejowatej, gdzie ściana wyrobiska postępuje w górę stoku, a nadkład formowany jest w hałdy układane wzdłuż drogi. Powyżej ściany wyrobiska często odkrywane są zasypania szybów (Łupki nr 44, Pławna nr 19). Być może ich celem było sprawdzenie dalszego występowania warstwy złotonośnej lub też punktowa eksploatacja szybowa poprzedzała późniejszą odkrywkę. W kilku przypadkach stwierdzono działalność wydobywczą i płuczkarską bezpośrednio w dolinie potoku (Radomice nr 1). Wyrobiska te nie były wcześniej badane, chociaż ich wpływ na rozwój osadnictwa i podstawy gospodarcze funkcjonowania mikroregionu wleńskiego od wczesnego średniowiecza wydaje się znaczący. Przeprowadzone prace, zgodnie z założeniami projektu, miały charakter wstępny – ich celem była jedynie ewidencja nowych stanowisk. Problematyczna do ustalenia wydaje się chronologia odkrytych wyrobisk oraz kontekst kulturowy, związek wczesnego osadnictwa z eksploatacją łatwo dostępnych złóż. Fragmentaryczność źródeł pisanych i toponomastycznych pozwala jedynie na hipotetyczne określenie przedziału czasowego, w jakim mogły być eksploatowane odkryte wyrobiska, na od 1. połowy XIII wieku (powstanie wsi o nazwach związanych z płuczkarstwem) do połowy XVII wieku (zniszczenie archiwum na zamku we Wleniu). Dalszym etapem w badaniach powinno być rozpoznanie genezy i zasobności złóż oraz ustalenie dokładnej chronologii ich eksploatacji. Ze względu na brak zachowanych źródeł pisanych, jedyną drogą do rozpoznania stają się nieinwazyjne i inwazyjne badania terenowe.

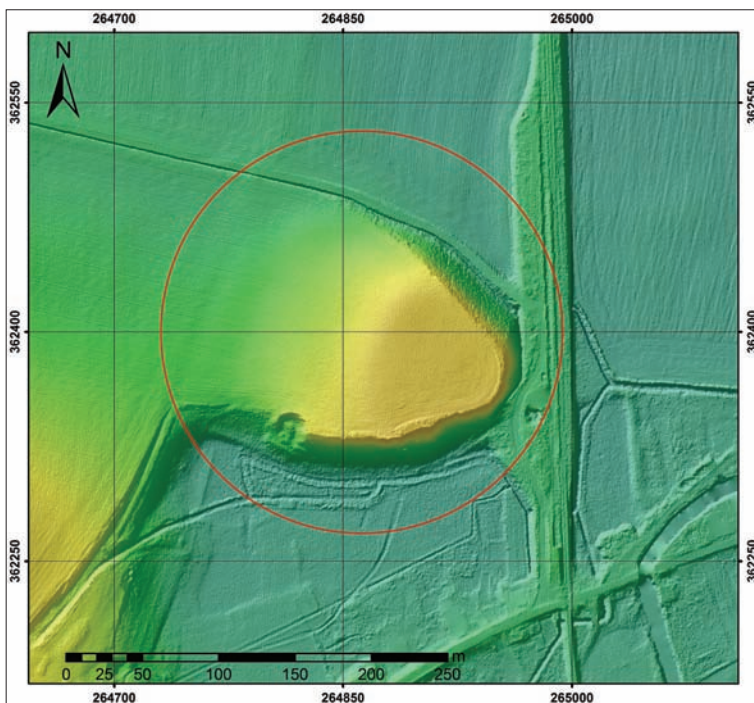
Rozpoznanie dzięki analizom numerycznego modelu terenu pochodzącego ze skanowania lotniczego anomalii w ukształtowaniu terenu, które mogą być związane z eksploatacją wtórnych depozytów złota jest istotne dla dalszych badań nad znaczeniem wydobycia tego kruszcu na terenie Sudetów Zachodnich i ich Pogórza. Już wstępne analizy wskazują, że podobnie ukształtowane wyrobiska, być może związane nie tylko z pozyskiwaniem złota, ale też innych surowców znajdują się w innych rejonach Pogórza Izerskiego (okolice Lubomierza i między Bobrem a Kaczawą) (ryc. 49, 50).

b) grodziska domniemane Dębowy Gaj, Grodowa

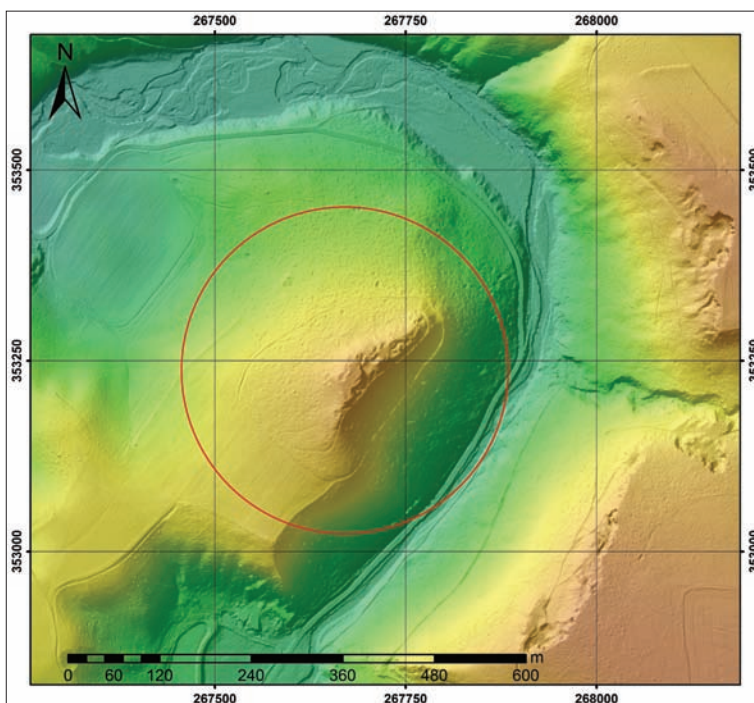
Na podstawie analiz numerycznego modelu terenu pozyskanego z lotniczego skanowania laserowego wytypowano dwa stanowiska, które mogą być związane z pradziejowym lub średniowiecznym osadnictwem grodowym. Wybitnie korzystne ze względów obronnych położenie ma domniemane grodzisko lokalizowane na północ od zabudowań wsi Dębowy Gaj, na skalnym cyplu wcinającym się w terasę zalewową Bobru. Domniemane stanowisko zlokalizowano na wyniesieniu o charakterze piaskowcowego ostańca o trójkątnym kształcie (wymiary boków ok. 130-140 m) i ścianach o wysokości dochodzącej do 10 m od strony doliny Bobru. Analizy NMT ujawniły słabo zarysowane anomalie w zachodniej części cypla, od strony wysoczyzny, które mogą być pozostałościami po rozsypisku wału i po fosie. Intensywna działalność rolnicza prowadzona w tym rejonie zatarała ślady ewentualnych umocnień w terenie. Weryfikacja istnienia wału i fosy wymaga wykorzystania innych technik prospekcji. W wyniku badań powierzchniowych, podjętych w 1998 r. w ramach AZP, odnotowano w południowo-zachodniej części cypla dwa ślady osadnictwa, datowane na pradzieje i średniowiecze (łącznie 4 fragm. ceramiki). Pewne możliwości dalszej interpretacji, potwierdzające wnioski płynące z analizy NMT, przynoszą wyniki badań magnetometrycznych, wykonanych przez Mirosława Furmanka (zob. rozdział 8).

Drugie stanowisko o charakterze grodziska domniemanego zidentyfikowano na szczycie Grodowej Góry w Nielestnie. Wzniesienie to posiada wybitne walory obronne, położone jest w zakolu Lipki (Chrośnickiego Potoku), a stromo opadające ku dolinie strumienia stoki chronią je od wschodu, północy i zachodu. Na szczycie znajdują się dwie formacje skalne, o charakterze platform o stromych ścianach i płaskich wierzchołkach. Pierwotny

Ryc. 51. Domniemany obiekt obronny w Dębowym Gaju (stan. 7); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

Ryc. 52. Domniemany obiekt obronny na górze Grodowa w Nieleśnie (stan. 3); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

wygląd formacji skalnych został zniekształcony w wyniku działalności związanej z pozyskiwaniem piaskowca w kamieniołomach położonych wzdłuż ich ścian.

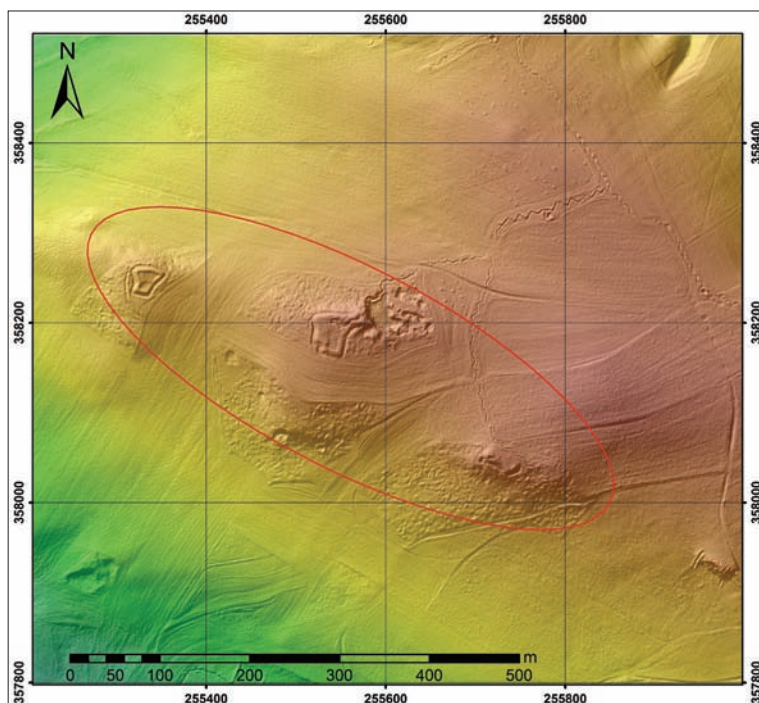
W południowo-zachodniej części większej z platform widoczne są słabo zachowane relikty niskiego wału (ok. 1 m wysokości), zaznaczające się na długości około 25 m. Charakter tego wału oraz określenie jego chronologii

wymaga podjęcia dalszych badań. Możliwe, że stanowisko tożsame jest z grodziskiem o nieznanym lokalizacji zgłoszonym służbom konserwatorskim w okresie przedwojennym. Dawni badacze regionu sugerowali istnienie na szczycie wzniesienia strażnicy związanej z zamkiem we Wleńiu (Knoblich 1863), której istnienie dementują nowsze opracowania (Chorowska i in. brw., s. 283, 284) (ryc. 51, 52).

c) fortyfikacje nowożytne

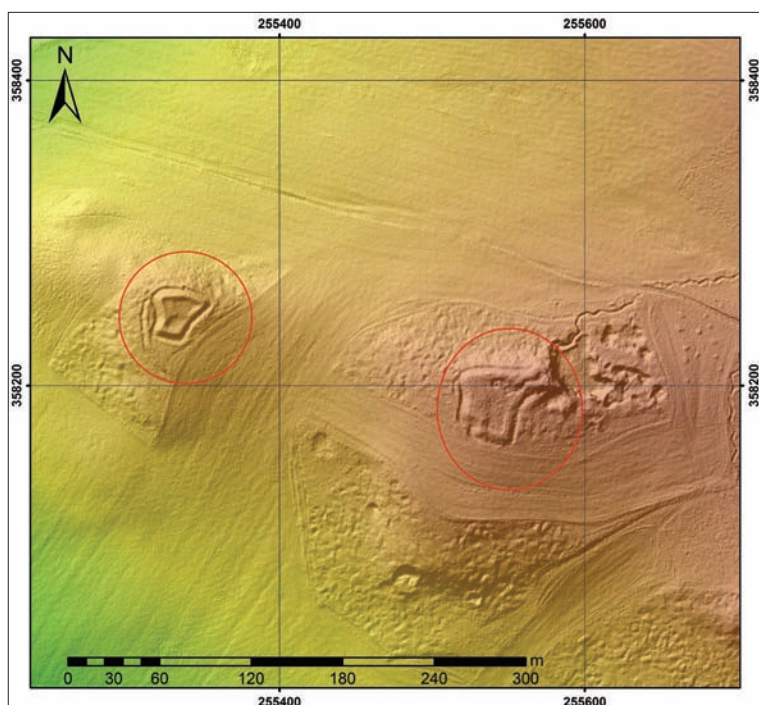
W wyniku podjętych analiz NMT zidentyfikowano 4 stanowiska, które zaliczyć można do grupy nowożytnych fortyfikacji polowych. Dwa najciekawsze z nich znajdują się na krawędzi obszaru objętego badaniami, na wyniesieniu o nazwie Skalnik, w obrębie gruntów wsi Oleszna Podgórska (ryc. 53, 54). Na wierzchołkach

masywu o układzie wschód-zachód zlokalizowano trzy obiekty o charakterze fortów polowych, o kształcie w przybliżeniu trapezowatym, z wypukłym czołem. Ustalenie ich chronologii wymaga dalszych badań, przypuszcza się, że mogą one być związane z działaniami związanymi z okresem wojen śląskich (1740-1763). W pobliżu fortów znajduje się sieć okopów z XIX-XX wieku.

Ryc. 53. Nowożytne fortyfikacje polowe i okopy w pobliżu Olesznej Podgórskiej; model cieniowanego reliefu.

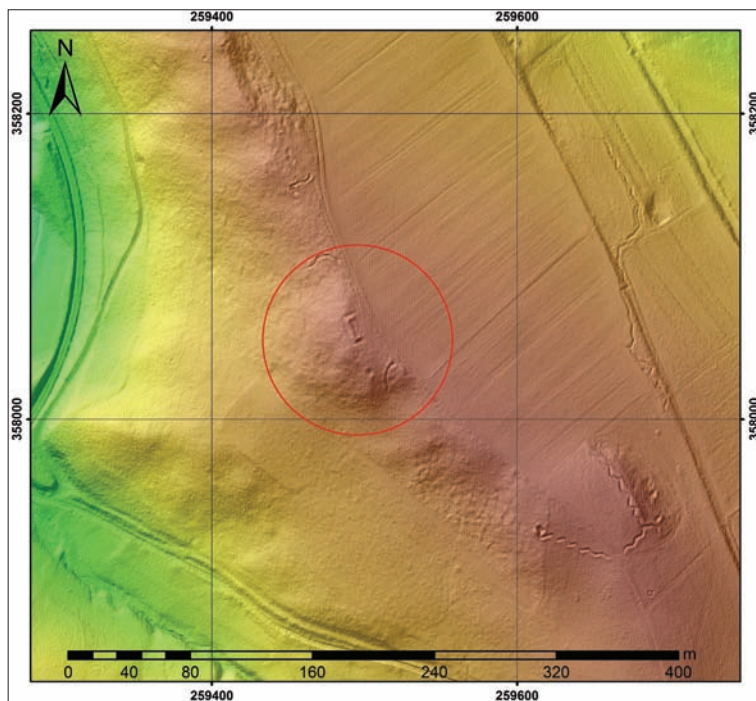
Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

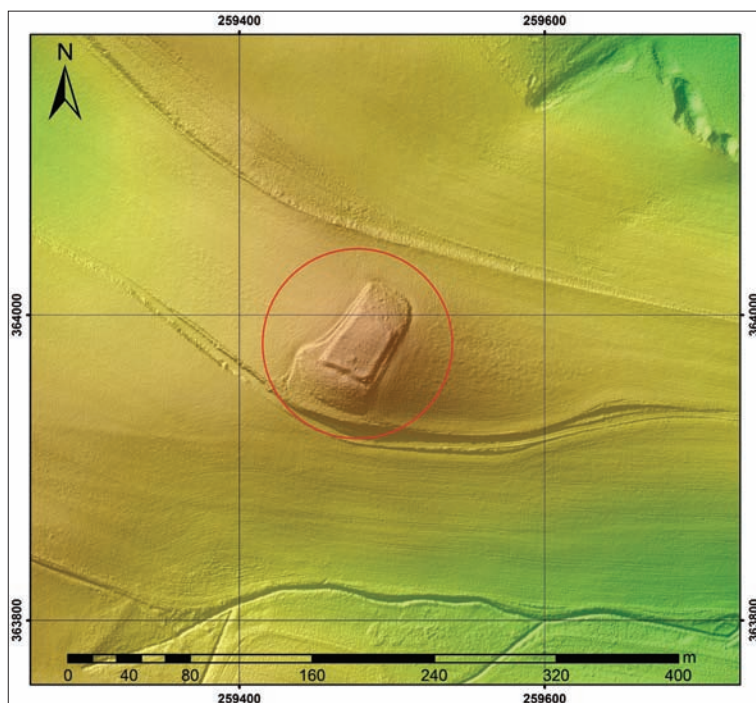
Ryc. 54. Nowożytne fortyfikacje polowe, Oleszna Podgórska (stan. 8 i stan. 9); model cieniowanego reliefu.

Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

Ryc. 55. Fortyfikacja polowa w Pławnej Górnej (stan. 20); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

Ryc. 56. Domniemany obóz polowy w Płóczkach Dolnych (stan. 7); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

Niewielkie fortyfikacje polowe w formie czworokąta z trzech stron umocnione wałem (bateria) zarejestrowano na wyniesieniu położonym nad miejscowością Pławna Górna (ryc. 55). Umocnieniu towarzyszyły okopy w układzie kleszczowym, nie jest jednak znana relacja chronologiczna zachodząca między fortyfikacją a okopami.

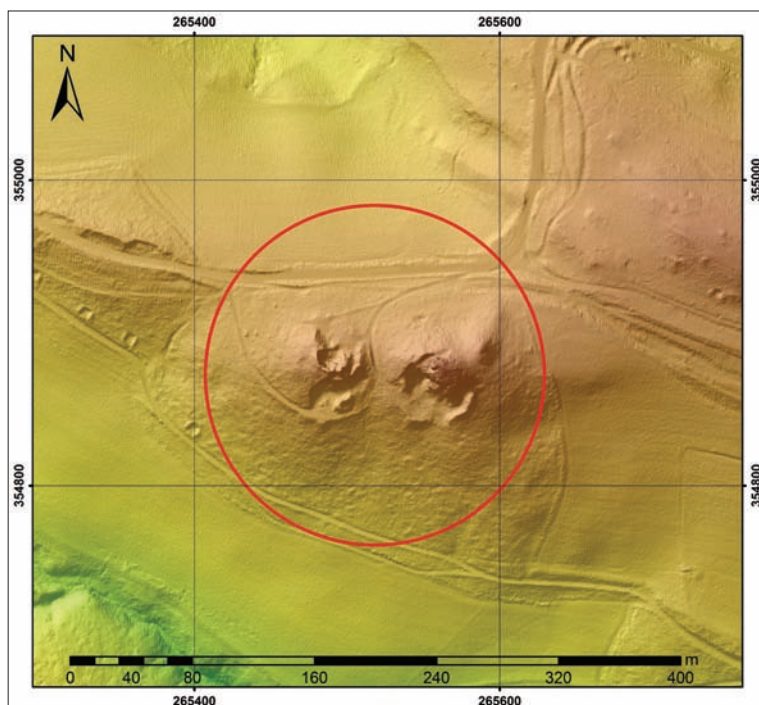
Prawdopodobnie relikty obozu polowego zidentyfikowano na gruntach miejscowości Płóczki Dolne. Obiekt o kształcie prostokąta o wymiarach 30 × 40 m, otoczony niskim wałem, położony jest na wyniesieniu przy drodze polnej łączącej Pławna Dolną z Mojeszem (ryc. 56). Obiekt wymaga weryfikacji terenowej oraz określenia chronologii.

Inne relikty krajobrazu kulturowego

a) kamieniołomy

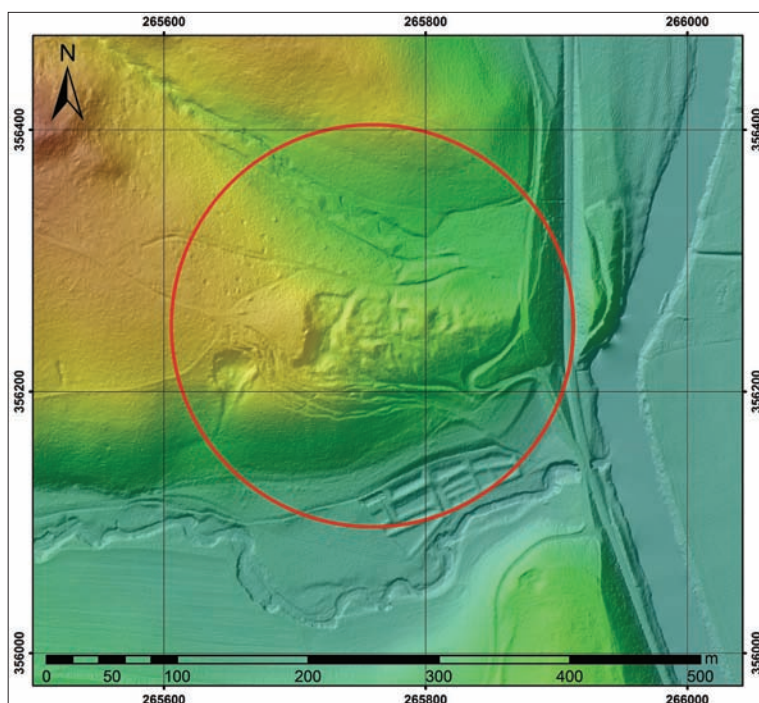
Wśród licznych stanowisk związanych z eksploatacją surowców skalnych na obszarze poddanych analizie, chronologię wcześniejszą niż XIX wiek wydają się mieć dwa stanowiska położone w niewielkiej odległości od

Wlenia, na terenie wsi Łupki. Pierwsze z nich związane jest z eksploatacją surowca bazaltowego i obejmuje dwa niewielkie wierzchołki wzniesienia. Istnieje prawdopodobieństwo, że materiał pozyskany z tego kamieniołomu mógł posłużyć do konstrukcji zamku oraz budynków związanych z położonym pod nim dworem i folwarkiem (ryc. 57). Drugie stanowisko znajduje się na północny wschód od wsi Łupki, na stromym stoku opadającym do

Ryc. 57. Kamieniołomy w łupkach (stan. 48); model cieniowanego reliefu.

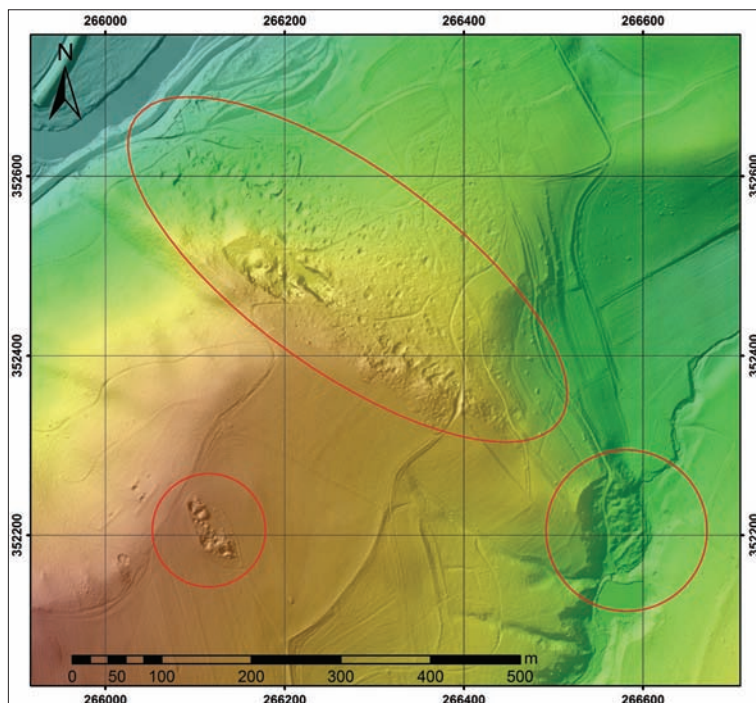
Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

Ryc. 58. Kamieniołom w łupkach (stan. 49); model cieniowanego reliefu.

Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

Ryc. 59. Kamieniołomy i wyrobiska w między Nielestnem a Strzyżowcem; model cieniowanego reliefu.
Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

doliny Jamnej, w pobliżu jej ujścia do Bobru (ryc. 58). Na wczesną chronologię wyrobiska może wskazywać jego charakterystyczny, lejowaty kształt.

Liczne ślady eksploatacji piaskowców o różowym zabarwieniu stwierdzono w pobliżu Nielestna (ryc. 59). Łatwy do eksploatacji i obróbki kamień złoza cechował się jednak niewielką trwałością i podatnością na erozję.

Wśród kamieniołomów funkcjonujących do XX wieku starszą chronologię mogą mieć wyrobiska poożone na północnych stokach góry Dwory, a być może także kompleks niewielkich kamieniołomów położonych na stromych, wschodnich stokach doliny Lipki (Chrośnickiego Potoku), naprzeciwko góry Grodowej. Skala wydobywania była tutaj niewielka, a o starszej metryce może świadczyć lejowaty kształt wyrobiska. Dokładne określenie datowania i rodzaju eksploatowanego w wyrobisku surowca wymaga dalszych badań.

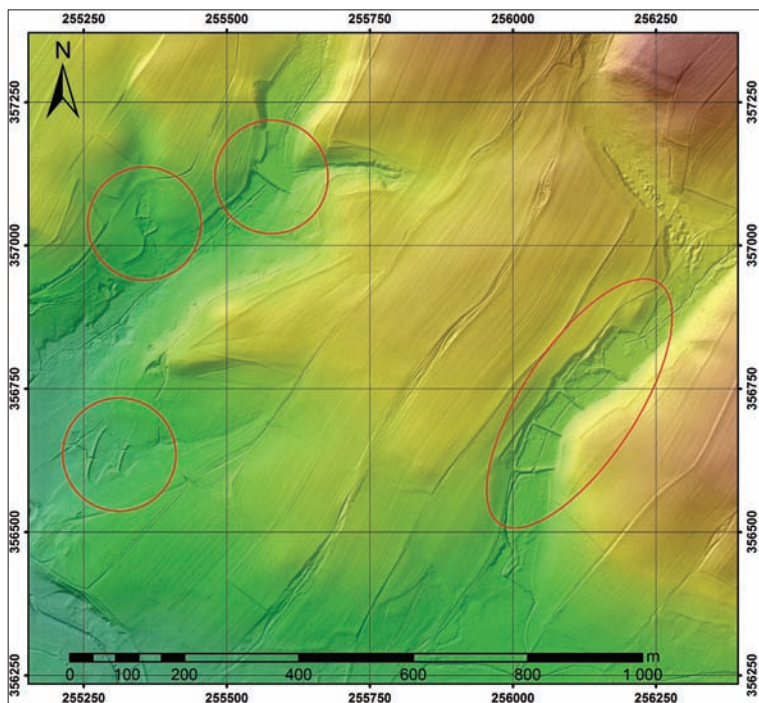
b) groble

Na obszarze objętym analizami stwierdzono znaczną liczbę relikwów dawnych stawów, w postaci grobli, położonych w przeważającej części w źródłiskowych partiach niewielkich potoków (ryc. 60). Część tych obiektów mogła być związana z procesem płukania złota (funkcja odstożników), inne mogły mieć znaczenie gospodarcze, jako miejsce hodowli ryb. Problemem jest określenie

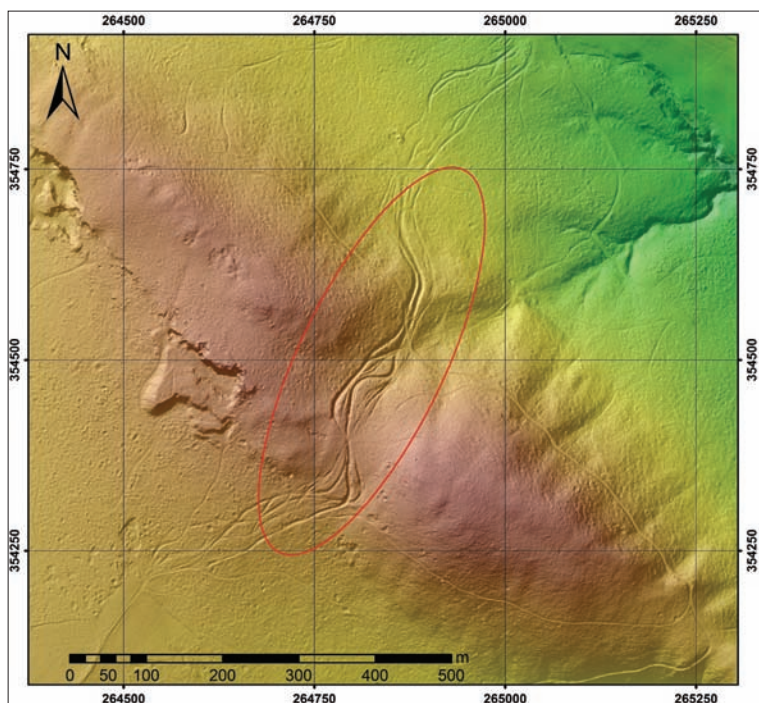
czasu powstania tych urządzeń. Analizy NMT nie pozwalają na odróżnienie grobli stawów pochodzących z czasów współczesnych od relikwów powstałych we wcześniejszych okresach historycznych. Wydaje się, że niektóre z nich mogą być średniowieczne, jednak wytypowanie ich i potwierdzenie chronologii wymaga dalszych studiów.

c) relikty dróg

Numeryczny model terenu ujawnił istnienie na badanym obszarze śladów dawnych układów drożnych, w tym tzw. głębocznic lub holwegów – dróg w wąwozach. Odcinki licznych odnóg dawnych dróg zachowały się jedynie fragmentarycznie, na terenach zalesionych, w miejscach, gdzie ulegały one rozmyciu i konieczne były częste zmiany ich usytuowania, w szczególności na stromych podjazdach. Większość ze zidentyfikowanych fragmentów dróg stanowiła zapewne drogi lokalne, stosunkowo rzadko użytkowane, ale mogą być wśród nich również odcinki szlaków, których użytkowanie było bardziej intensywne w różnych okresach historycznych. Datowanie poszczególnych fragmentów dróg pozostaje niejasne, gdyż nie dysponujemy w tej kwestii metodą umożliwiającą ich bezwzględne datowanie. Przynajmniej chronologia niektórych z nich może sięgać średniowiecza (ryc. 61).

Ryc. 60. Groble stawów na ciekach w pobliżu Płóczek; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

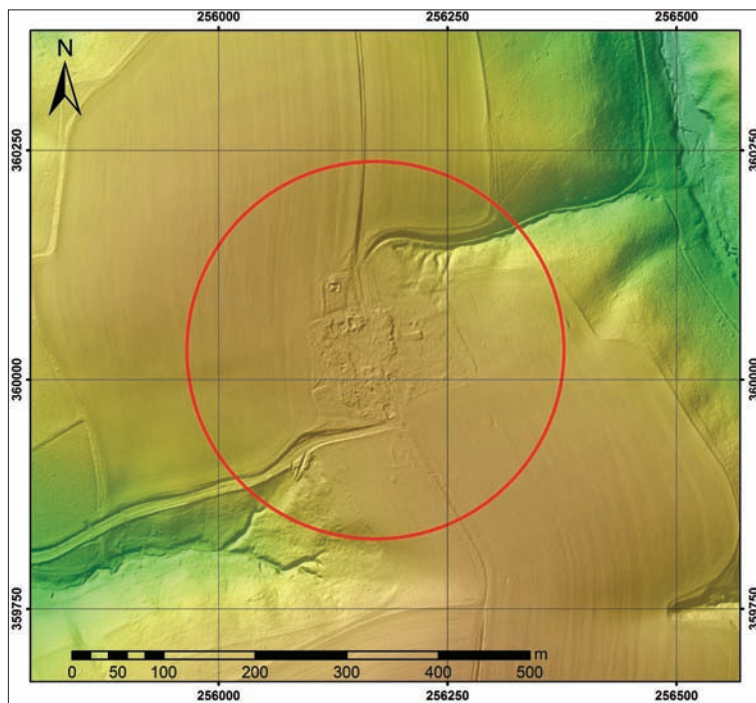
Ryc. 61. Relikty dawnych dróg w pobliżu Wlenia; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

d) zanikłe folwarki

W wyniku analiz NMT obszaru zainteresowań, zidentyfikowano kilka stanowisk związanych z zanikłymi częściami osad (opuszczone domostwa), w tym także z zanikłymi folwarkami. Większość z nich zanikła dopiero w XIX-

-XX wieku, gdyż widnieją na mapach Urmesstischblatt z 1. połowy XIX wieku i Messtischblatt pochodzących z lat 1910-1945. Najbardziej interesujące wydają się relikty zabudowań zidentyfikowane na terenie zalesionym, na północ od wzniesienia Ostrzyca (ryc. 62). Weryfikacja ich chronologii wymaga podjęcia badań terenowych.

Ryc. 62. Teren dawnego folwarku w Nagórzu; model cieniowanego reliefu.
Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

Analizy NMT znanych stanowisk średniowiecznych z terenu weichbildu wleńskiego

a) analiza otoczenia zamku we Wleniu

Opracowanie MNT przynosi istotne wskazówki co do dalszego wnioskowania o rozwoju osadnictwa i fortyfikacji na Górze Zamkowej. Dane pochodzące z lotniczego skanowania laserowego zostały w tym przypadku wykorzystane do podjęcia próby identyfikacji reliktyw umocnień wczesnośredniowiecznego grodu. Ze względu na znaczne przekształcenia terenu, związane z działalnością rolniczą na zachodnim stoku Góry Zamkowej, adaptacją części stoku na ogród oraz powstaniem zespołu zabudowań dworskich w jego części południowej, NMT nie ujawnił wyraźnych śladów dawnych umocnień grodowych. Obraz uzyskany z danych w formacie LAStools NMT o siatce 0,5 m. umożliwił wytypowanie miejsc wartych weryfikacji archeologicznej w dalszych badaniach. Szczególnie interesujący pod względem przyszłych prac okazał się teren ogrodu i parku pałacowego (ryc. 63, 64). Weryfikacji wymaga, czy i w jakim stopniu zarys dawnych obwarowań grodu został powtórzony w późniejszym przebiegu ogrodzenia ogrodu przypałacowego. Z pewnością w obrębie ogrodzenia znalazła się niewielka

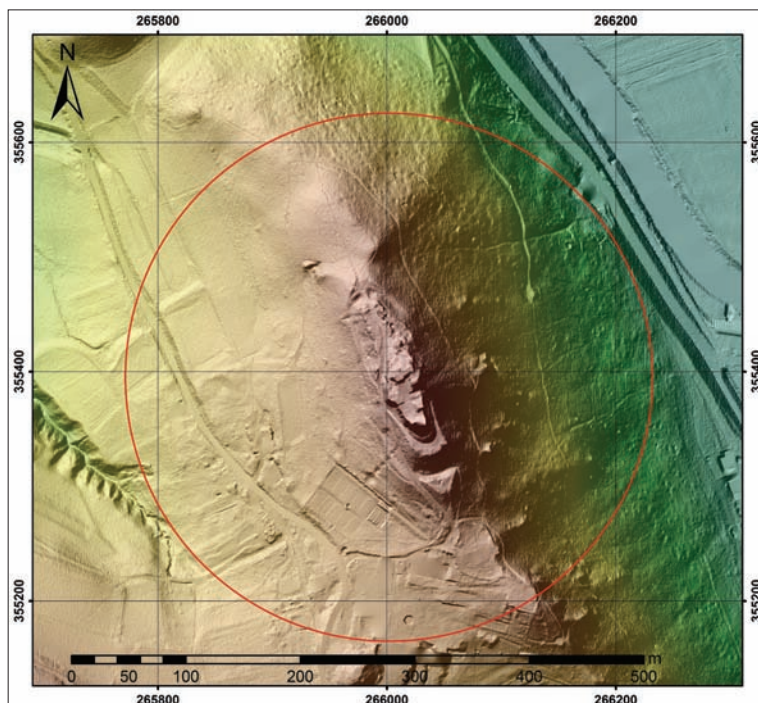
część fortyfikacji ze średniowiecznej (i nowożytniej) fazy rozwoju zamku, położona w południowo-zachodniej części założenia.

b) analiza ukształtowania terenu wokół miasta Wleń

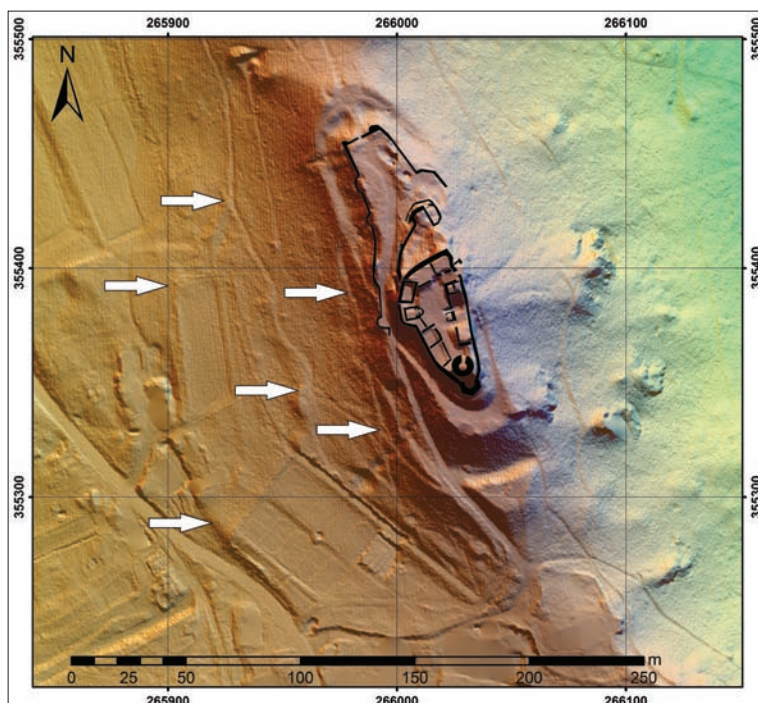
Przekształcenia terenu w obrębie miasta lokacyjnego (budowa wałów przeciwpowodziowych, obwodnicy miejskiej i przemiany związane z zabudową i kształtowaniem działek i ogrodów przydomowych oraz przemiany związane z akumulacją materiału podczas powodzi) spowodowały brak możliwości identyfikacji ewentualnych obwałowań miejskich przy wykorzystaniu NMT (ryc. 65). Nie wyklucza to możliwości odkrycia śladów umocnień przy wykorzystaniu innych metod prospekcji.

c) grodzisko w Marczowie (st. 1, AZP 80-15/18)

Pozyskane dane umożliwiły wykonanie dokładnego NMT i planu warstwicowego grodziska w Marczowie oraz jego najbliższego otoczenia (ryc. 66). Na modelu wyraźnie widoczna jest fosa i niewielki wał odcinające cypel, na którym mogła znajdować się zabudowa (K. Jaworski 2005, 2009). Najbardziej na północ wysunięta część cypła uzyskała wła-

Ryc. 63. Rejon Góry Zamkowej i zamku Wleń; model cieniowanego reliefu.
Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

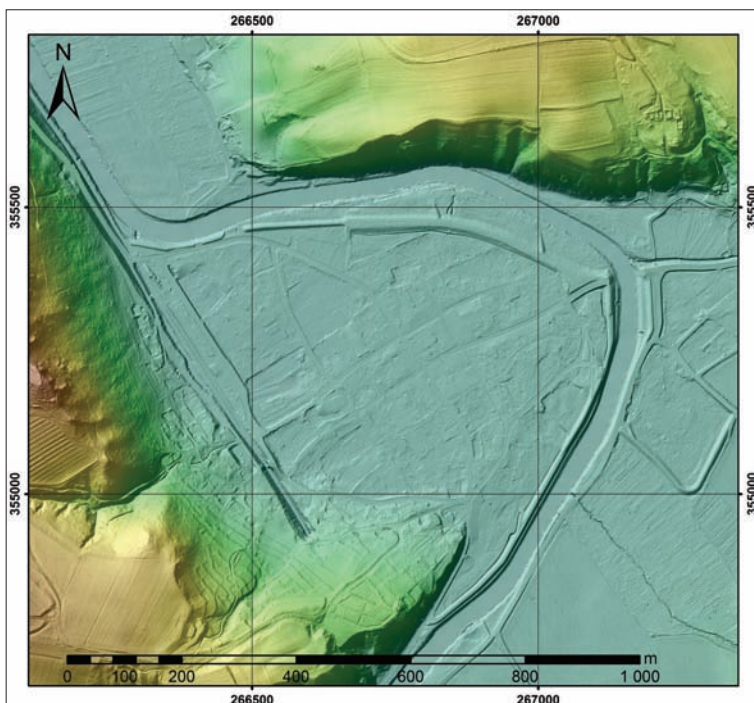

Ryc. 64. Zamek Wleń – anomalie terenowe widoczne na modelu cieniowanego reliefu.
Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

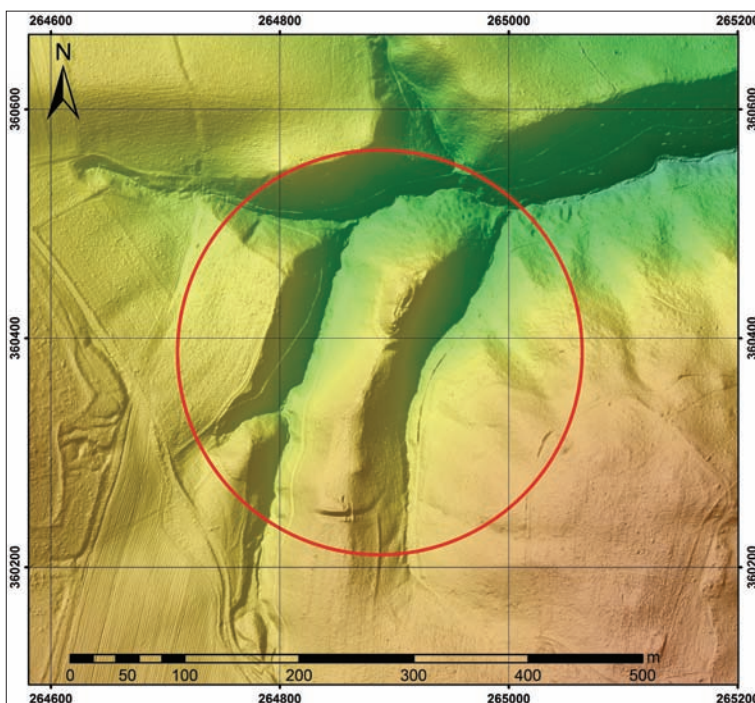
sne fortyfikacje w postaci fosy i wału, w momencie zlokalizowania na kulminacji obiektu późnośredniowiecznego (Chorowska i in, brw., s. 139-141; Boguszewicz 2010a, s. 234-236). W otoczeniu obiektu nie stwierdzono natomiast anomalii, które mogłyby być śladami zaplecza gospodarczego grodu, a później zamku, co ma zapewne związek

z przekształceniami terenu związanymi z działalnością rolniczą. Prawdopodobne wydaje się, że w pobliżu grodziska przebiegała jedna z dróg łączących w średniowieczu Wleń z Lwówkiem Śląskim. Relity tego szlaku przetrwały do dziś w postaci drogi leśnej i polnej, na niektórych odcinkach biegnącej w wąwozach (tzw. holwegi).

Ryc. 65. Miasto Wleń; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

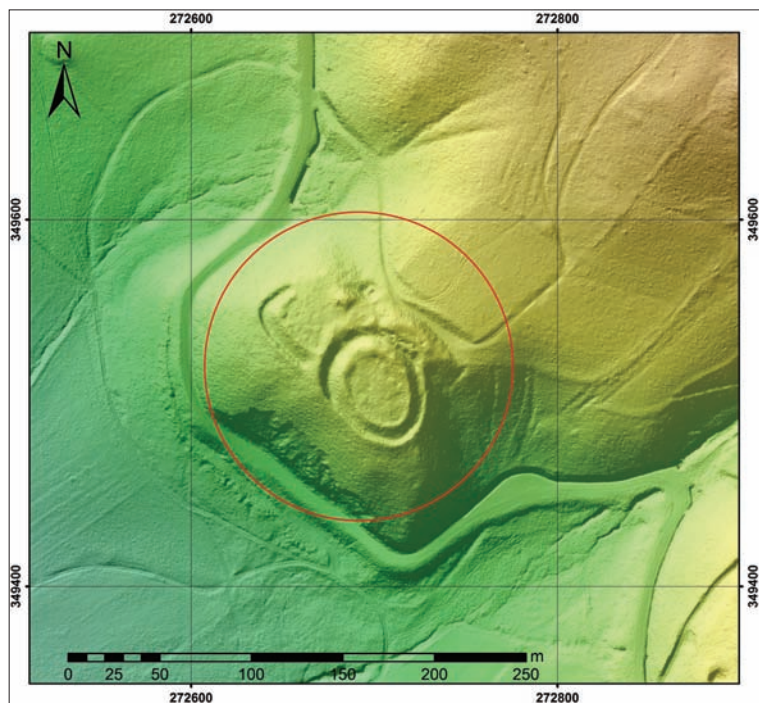
Ryc. 66. Grodzisko w Marczowie (stan. 1); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

d) zamek w Płoszczynie
(Płoszczyna st. 1, AZP 82-16/1)

Pozyskane dane umożliwiły wykonanie dokładnego NMT i planu warstwicowego zamku w Płoszczynie (ryc. 67), dla którego istniał dotychczas jedynie niezbyt dokładny plan

sytuacyjny (Chorowska i in. brw., s. 155-157, Boguszewicz 2010a, s. 246, 247). Obiekt składa się z dwóch członów, główny człon otacza niewysoki wał, głęboka fosa oraz wał zewnętrzny. Od zachodu przylega do niego podgrodzie zabezpieczone fosą i wałem od południa, natomiast od północy chronione jedynie wałem. Stwierdzono znaczne

Ryc. 67. Płaszczyna stan. 1, grodzisko/zamek; model cieniowanego reliefu.
Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

podobieństwo formalne układu przestrzennego i sposobu formowania umocnień między obiektem w Płaszczynie oraz zamkiem Pirszyn. W wyniku analiz najbliższego otoczenia obiektu zlokalizowano ciąg szybowych wyrobisk górniczych na stoku przeciwległego wzgórza, układających się w linii południowy zachód – północny wschód, na długości blisko 80 m.

e) zamek Pirszyn (Gradówek st. 1, AZP 80-14/1)

Wykonano NMT i plan warstwiczny dla stanowiska, umożliwiającą identyfikację układu przestrzennego zamku oraz zniszczeń spowodowanych działalnością kamieniołomu po południowo-wschodniej stronie założenia (ryc. 68). Obiekt obronny składał się z dwóch członów. Główny człon, oddzielony wałem i płytką fosą, obejmował kulminację wzniesienia. Drugi człon o charakterze podgrodzia został otoczony fosą i wałem od wschodu i północy. Od zachodu naturalne warunki obronności w postaci stromego urwiska zostały wzmocnione słabo dzisiaj widocznym wałem. Zamek mógł być obiektem związanym z kolonizacją zachodnich rubieży okręgu wleńskiego (Chorowska i in., brw., s. 152-154; Boguszewicz 2010a, s. 209-211). U podnóża Góry Heleny, na której zlokalizowany jest zamek przepływa Płóczka (niem. die Seiffen), a do XIX wieku

funkcjonowała w pobliżu zamku osada Seiffen Häuser, co może sugerować pewne związki tego obiektu z kontrolą nad eksploatacją okrucowych złóż złota.

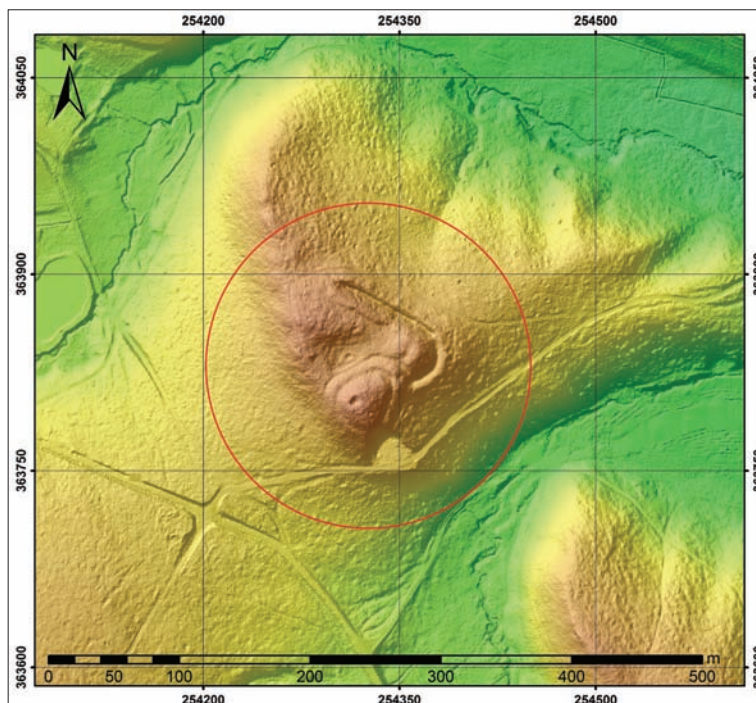
f) domniemany obiekt obronny w Golejowie

Jednoznacznych wyników nie przyniosły analizy domniemanego obiektu obronnego lokalizowanego w Golejowie. NMT nie ujawnił istnienia wałów i fos, które mogłyby bez wątpliwości zostać uznane za relikty obiektu obronnego.

PODSUMOWANIE

Podjęte analizy NMT wygenerowanego na podstawie danych z lotniczego skanowania laserowego umożliwiły identyfikację szeregu antropogenicznych anomalii w ukształtowaniu terenu mikroregionu Wlenia. Wśród zidentyfikowanych obiektów szczególną wagę przywiązano do relikwów związanych z wydobywaniem surowców i kruszców. W obrębie obszaru badań zlokalizowano 13 nowych stanowisk związanych najprawdopodobniej z wydobywaniem złota ze złóż wtórnych, których funkcjonowanie można hipotetycznie datować na średniowiecze i okres nowożytny. Powierzchnia stanowisk wynosiła od kilku do kilkudziesięciu hektarów. Składały się one z zespołów wyraźnych form terenowych – wyrobisk odkrywkowych,

Ryc. 68. Gradówek stan. 1, zamek Pirszyn;
model cieniowanego reliefu.
Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

pól szybowych i zespołów płuczkarskich, które były możliwe do rozpoznania na NMT.

Drugą kategorią możliwą do badań przy wykorzystaniu NMT były obiekty obronne pochodzące z różnych okresów. W wyniku analiz udało się zidentyfikować dwa nowe domniemane obiekty obronne, pochodzące prawdopodobnie z okresu średniowiecza – w Dębowym Gaju i na Górze Grodowej w Nielestnie. NMT ujawnił jedynie słabo zachowane ślady umocnień, natomiast weryfikacja chronologii obiektów jest kwestią dalszych badań archeologicznych. Podjęte analizy umożliwiły również dokumentację obiektów obronnych – fortyfikacji polowych, pochodzących z okresu nowożytnego i czasów współczesnych. Trzy dobrze zachowane forty polowe pochodzące zapewne z okresu Wojen Śląskich zidentyfikowano w obrębie gruntów miejscowości Oleszna Podgórska. Niewielki obiekt, być może z tego samego okresu stwierdzono w Pławnej. Natomiast między Płóczkami Dolnymi a Mojszem zidentyfikowano obóz wojskowy, prawdopodobnie z okresu wojen napoleońskich.

Ograniczoną ilość informacji przyniosły analizy dotyczące znanych stanowisk archeologicznych z badanego obszaru. Znaczne przekształcenia terenu w najbliższym otoczeniu zamku we Wleń oraz wokół zabudowań miasta Wleń nie pozwoliły na identyfikację śladów ewentualnych umocnień. W przypadku innych stanowisk o charakterze obronnym położonych w zasięgu opracowania, wygenerowano dla nich plany warstwiczne, NMT z cieniowaniem oraz podstawowe analizy (Sky View Factor, Slope itp.), pozwalające na lepsze rozpoznanie układu przestrzennego i stanu zachowania obiektów.

Przeprowadzone analizy należy traktować jako pierwszy, wstępny etap badań. Dalsze prace powinny skupiać się na terenowej weryfikacji ustaleń podjętych w wyniku analiz NMT. W przypadku nowo odkrytych stanowisk konieczne jest potwierdzenie ich chronologii. Uzyskane wyniki powinny stać się też punktem wyjścia do dalszych studiów nad przemianami krajobrazu kulturowego mikroregionu osadniczego Wlenia.

Maria Legut-Pintal

8. Wyniki badań nieinwazyjnych przeprowadzonych w Dębowym Gaju, gm. Lwówek Śląski i w Łupkach, gm. Wleń w 2014 r.

UWAGI OGÓLNE

Prospekcją geofizyczną objęto dwa stanowiska archeologiczne: domniemane grodzisko w Dębowym Gaju, stan. 7, gm. Lwówek Śląski i osadę przy wleńskim zamku, stan. Łupki 7, gm. Wleń. Celem podjętych badań była próba określenia zasięgu stanowisk oraz określenia ich form zagospodarowanie przestrzennego. Obiekt w Dębowym Gaju był wcześniej nierozpoznany i nie był traktowany jako stanowisko archeologiczne. W przypadku stanowiska w Łupkach pierwszym celem badawczym była weryfikacja obecności osadnictwa wczesnośredniowiecznego.

METODA

Od wielu lat w badaniach archeologicznych z powodzeniem stosowane są różnorodne metody geofizyczne, które najczęściej wykorzystywane są na etapie prospekcji. Istotną cechą stosowania tych metod jest ich nieinwazyjny charakter, umożliwiający bez ingerencji w substancję zabytkową określenie wielu istotnych informacji na temat stanowisk archeologicznych. Metody te opierają się na pomiarze cech fizycznych powierzchni Ziemi, a zakres ich badań sięga w niektórych przypadkach do kilku metrów głębokości. Wachlarz stosowanych metod jest bardzo duży i można je podzielić na metody aktywne, w których wykorzystywana aparatura wywołuje określone zjawisko fizyczne i następnie je rejestruje oraz pasywne mierzące istniejącą zmienność cech fizycznych gruntu.

Do najczęściej wykorzystywanych w archeologii należy metoda geomagnetyczna. Dzięki jej zastosowaniu można zarejestrować zalegające w ziemi obiekty archeologiczne, wykorzystując wywołane przez nie zaburzenia pola magnetycznego ziemi. W badaniach tych wykorzystuje się różnego typu magnetometrię, które mierzą całkowitą wartość natężenia pola magnetycznego lub jego składową pionową (gradient). Do pomiarów tego drugiego typu służą gradiometry, zbudowane z dwóch, umieszczonych jeden nad drugim magnetometrów, działających w oparciu o zjawisko indukcji.

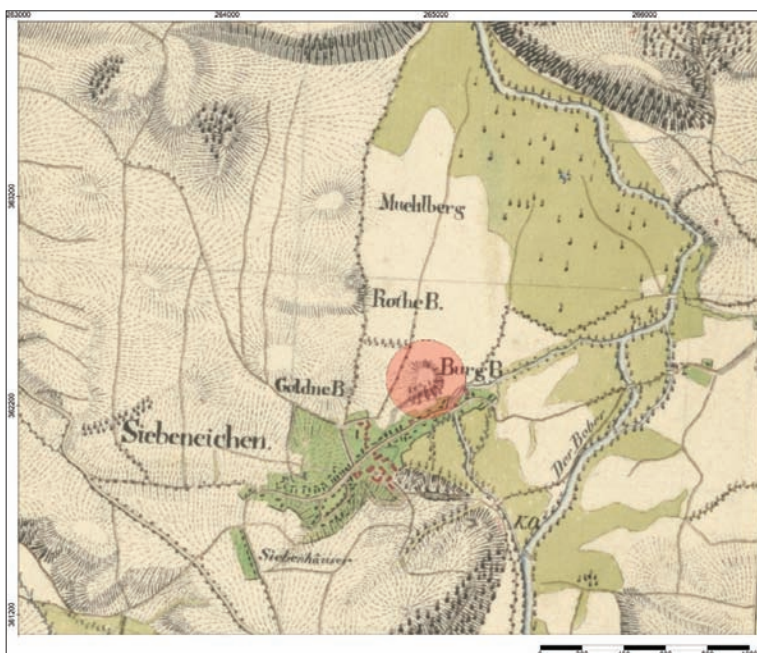
Badania geomagnetyczne w Dębowym Gaju i Łupkach wykonano z wykorzystaniem gradiometru firmy Bartington 601-2. Rejestracja gradientu natężenia pola magnetycznego odbywała się w systemie naprzemiennym. Pomiar wykonywano z dokładnością 0,1 nT, z pomiarami co 125 wzdłuż linii pomiarowych o odległości 0,5 m w obrębie kwadratów o bokach 10 × 10 m. Siatka pomiarowa została wytyczona przy użyciu urządzenia GPS-RTK firmy Hi-Target w Państwowym Układzie Współrzędnych Geodezyjnych 1992. Analizę rozkładu zmian pola magnetycznego przeprowadzono z wykorzystaniem programu ArchaeoSurveyor, v. 2.4.0.11, firmy DW Consulting. W efekcie uzyskano mapy zmian wektora pionowego natężenia pola magnetycznego zobrażowane odcieniami szarości. Zmienność natężenia pola magnetycznego widoczna w formie jego anomalii może być następnie interpretowana jako pozostałość różnego typu obiektów archeologicznych, śladów działalności człowieka itp.

WYNIKI

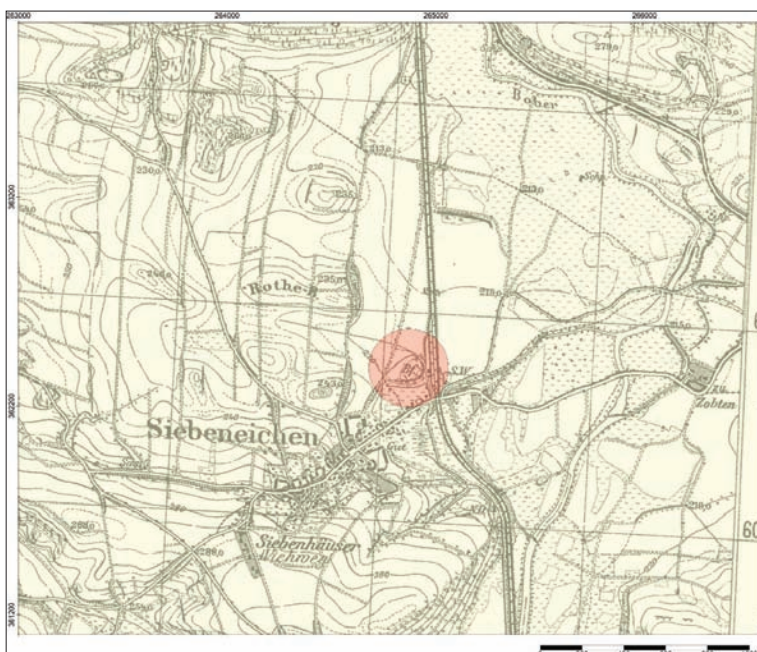
**Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski
(AZP 80-15/24)**

Stanowisko 7 w Dębowym Gaju zlokalizowane jest na północ od współczesnych zabudowań wsi. Zajmuje wyróżniającą się w terenie formę ostańca skalnego wchodzącego w głąb doliny Bobru (ryc. 69-71). Ma on formę zbliżoną do trójkąta, o ekspozycji dookolnej i rozmiarach około 160 × 200 m. Od strony północnej, wschodniej i poł-

dniowej charakteryzuje się obecnością stromych krawędzi o wysokości około 12-14 m, opadających w kierunku dna doliny Bobru. Łagodne zbocze umożliwiające wejście na jego szczyt znajduje się po stronie wschodniej. Szczyt wyniesienia to płaskie, trójkątne plateau z bokami o długości około 70-60 m i powierzchni około 6000 m² (ryc. 72). Stanowisko to dotąd nie było rozpoznane archeologicznie. Być może należy je wiązać z grodziskiem badanym powierzchniowo w 1959 r. W 1998 r. podczas badań realizowanych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski

Ryc. 69. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Mapa archiwalna z początku XIX wieku (Urmessstischblatt 2883 – Liebenthal, sygn. N 729)

Ryc. 70. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Mapa archiwalna z początku XX wieku (Messtischblatt 4959 – Liebenthal)

Ryc. 71. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Widok stanowiska od strony północno-zachodniej. Fot. M. Furmanek

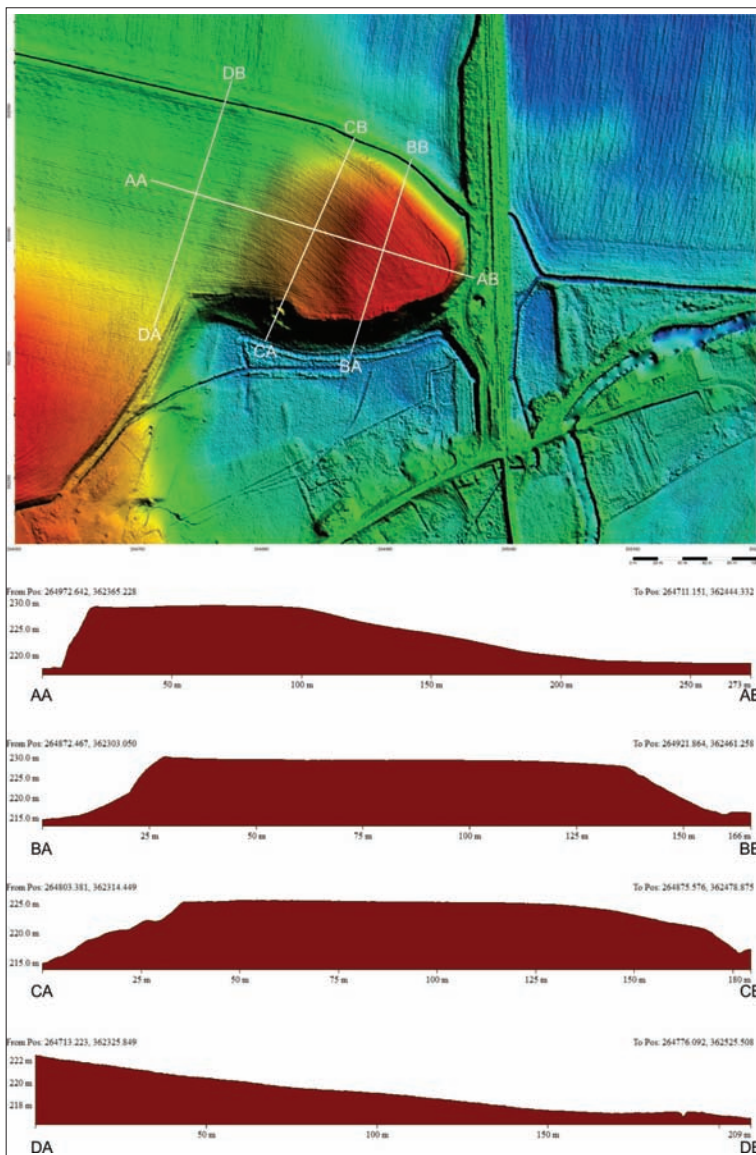
w południowo-zachodniej części cypla zarejestrowano dwa ślady osadnictwa datowane na pradziej i średniowiecze.

Miejsce lokalizacji stanowiska oznaczone jako „Burg B.” (Góra Zamkowa) występuje na mapie archiwalnej z początku XIX wieku (ryc. 69). Obszar wzgórza był wówczas wolny od zabudowy. Na późniejszej o 100 lat mapie nie pojawiła się już nazwa Góra Zamkowa (ryc. 70), a sam obiekt pozostawał niezabudowany. Nowych informacji dotyczących występowania struktur archeologicznych dostarczyło jedno ze zobrażeń satelitarnych (data wykonania 21.04.2011 r.) zamieszczonych przez Google Earth (ryc. 73). Widoczne są na nim wyróżniki wegetacyjne, które mogą sugerować obecność obiektów o charakterze antropogenicznym. Mają one linearny kształt i związane są najprawdopodobniej z obecnością fos i dróg. Nie można wykluczać, że niektóre z nich uwidoczniły się jako elementy związane z budową geologiczną i ukształtowaniem terenu. Na innych zobrażeniach publikowanych przez Google Earth (daty wykonania: 30.09.2009 r., 27.03.2014 r.), jak również na fotografiach z innych ogólnodostępnych źródeł wyróżniki te nie pojawiają się.

Przebieg zaobserwowanych wyróżników podporządkowany jest ukształtowaniu cypla. Pierwszy z nich, któ-

ry można interpretować jako fosę, „odcina” najbardziej wschodnią część wysoczyzny, przebiegając w obrębie płaskiego w tym miejscu plateau. Około 53 m na zachód od niego widoczny jest kolejny wyróżnik, który również można interpretować jako fosę oddzielającą najwyższą, wypłaszczoną partię wzgórza. Około 58-60 m dalej w kierunku zachodnim znajduje się kolejna anomalia o podobnym charakterze. Ostatni z zaobserwowanych wyróżników znajduje się około 35 m dalej na zachód, biegnie w kierunku północnym, gdzie około 40 m na północ od współczesnej drogi polnej skręca w kierunku wschodnim. Wstępnie można go interpretować jako rów (fosę?) lub, co chyba wydaje się być bardziej prawdopodobne, jest śladem przebiegu w tym miejscu nieistniejącej obecnie drogi.

Obiekty te znajdują najprawdopodobniej potwierdzenie w efekcie analiz wizualnych danych lotniczego skanowania laserowego (ryc. 74). Dane te poddano serii analiz wizualnych, przy czym najwięcej elementów w mikrotopografii powierzchni stanowiska można zaobserwować na wielokierunkowym modelu cieniowanym, analizowanym w 32 kierunkach, przy kącie padania światła 15° (multi-directional hillshading). Zauważalne są na nim wszystkie

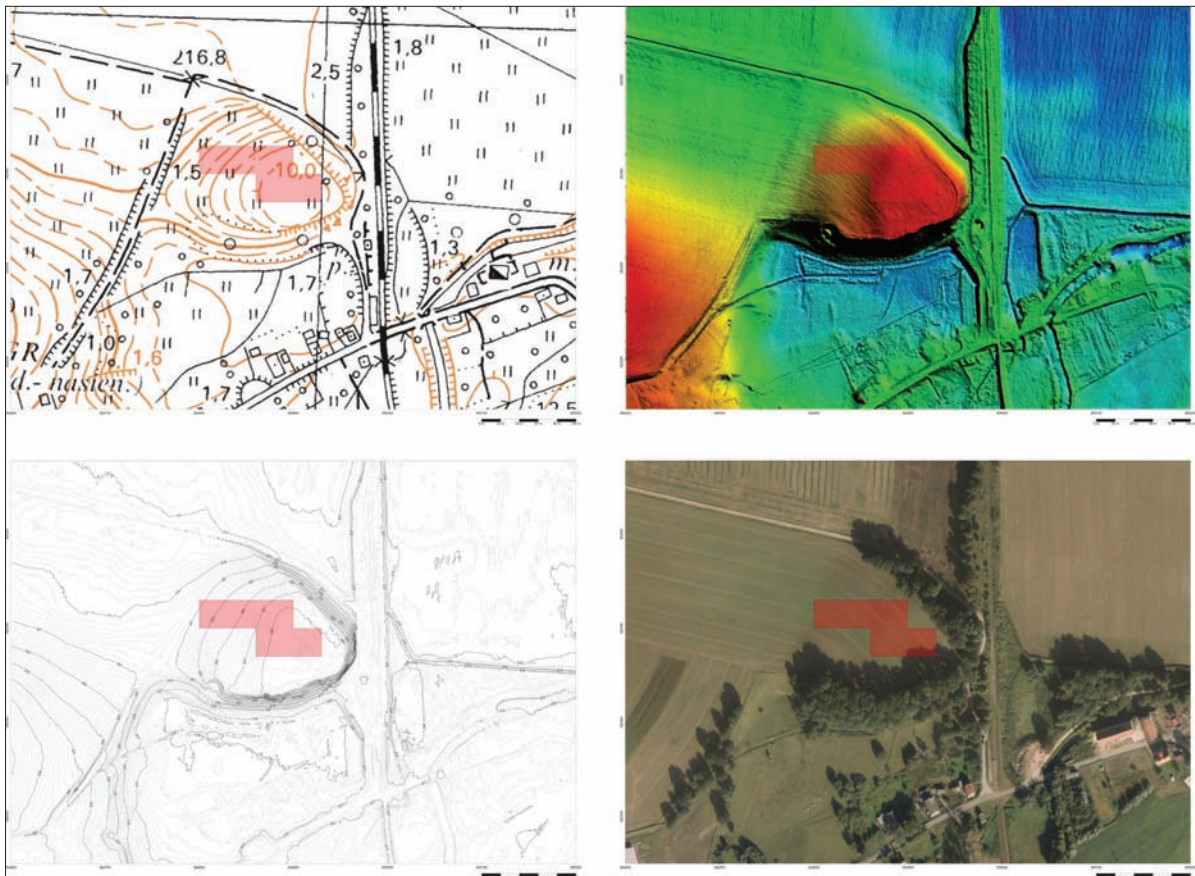
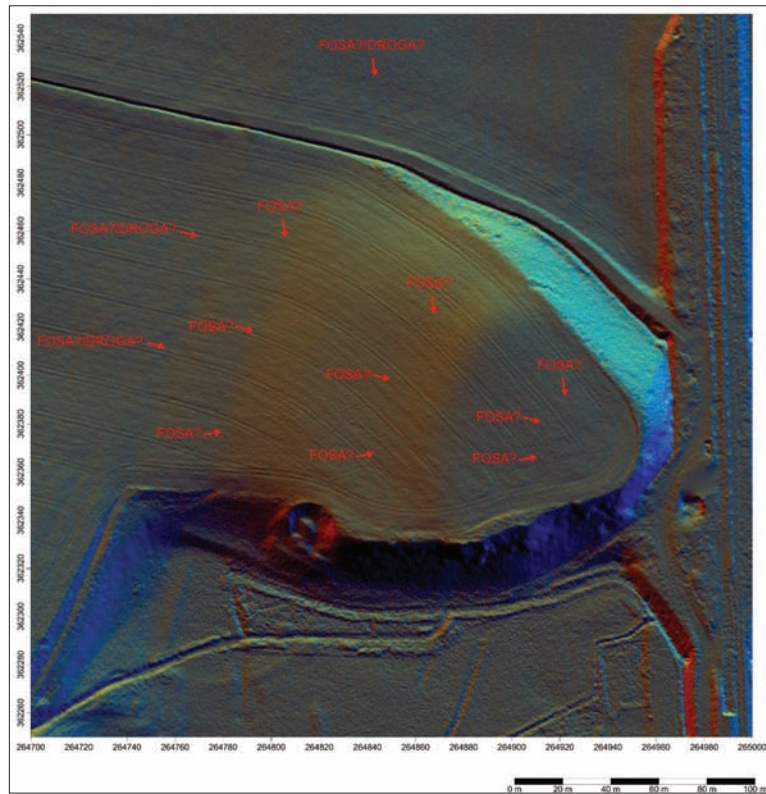

Ryc. 72. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Przekroju ostańca, na którym zlokalizowane jest stanowisko.
Oprac. M. Furmanek

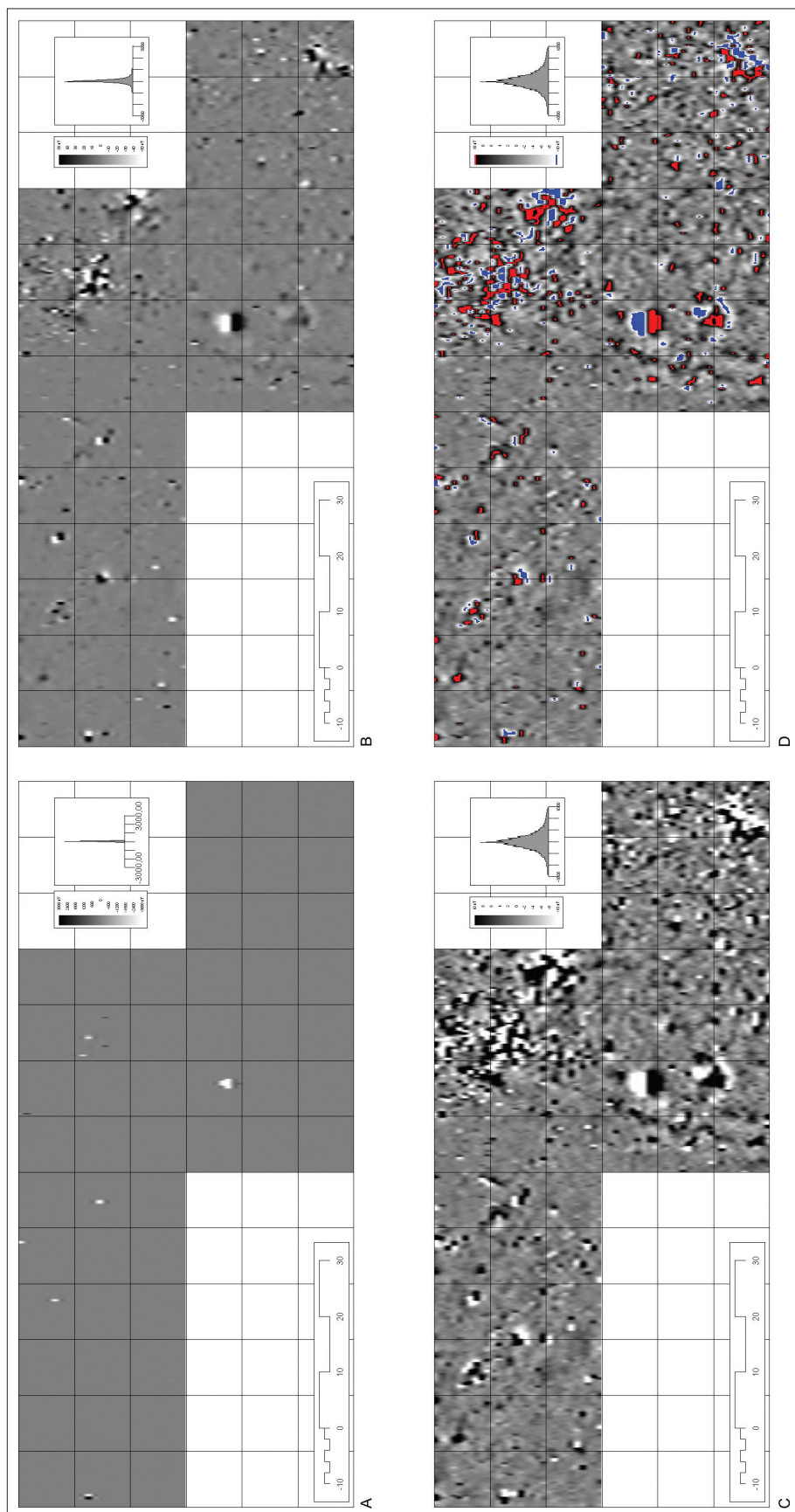

Ryc. 73. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Zobrazowanie satelitarne z interpretacją wyróżników wegetacyjnych (źródło: Google Earth, data wykonania zdjęcia: 21.04.2011). Oprac. M. Furmanek

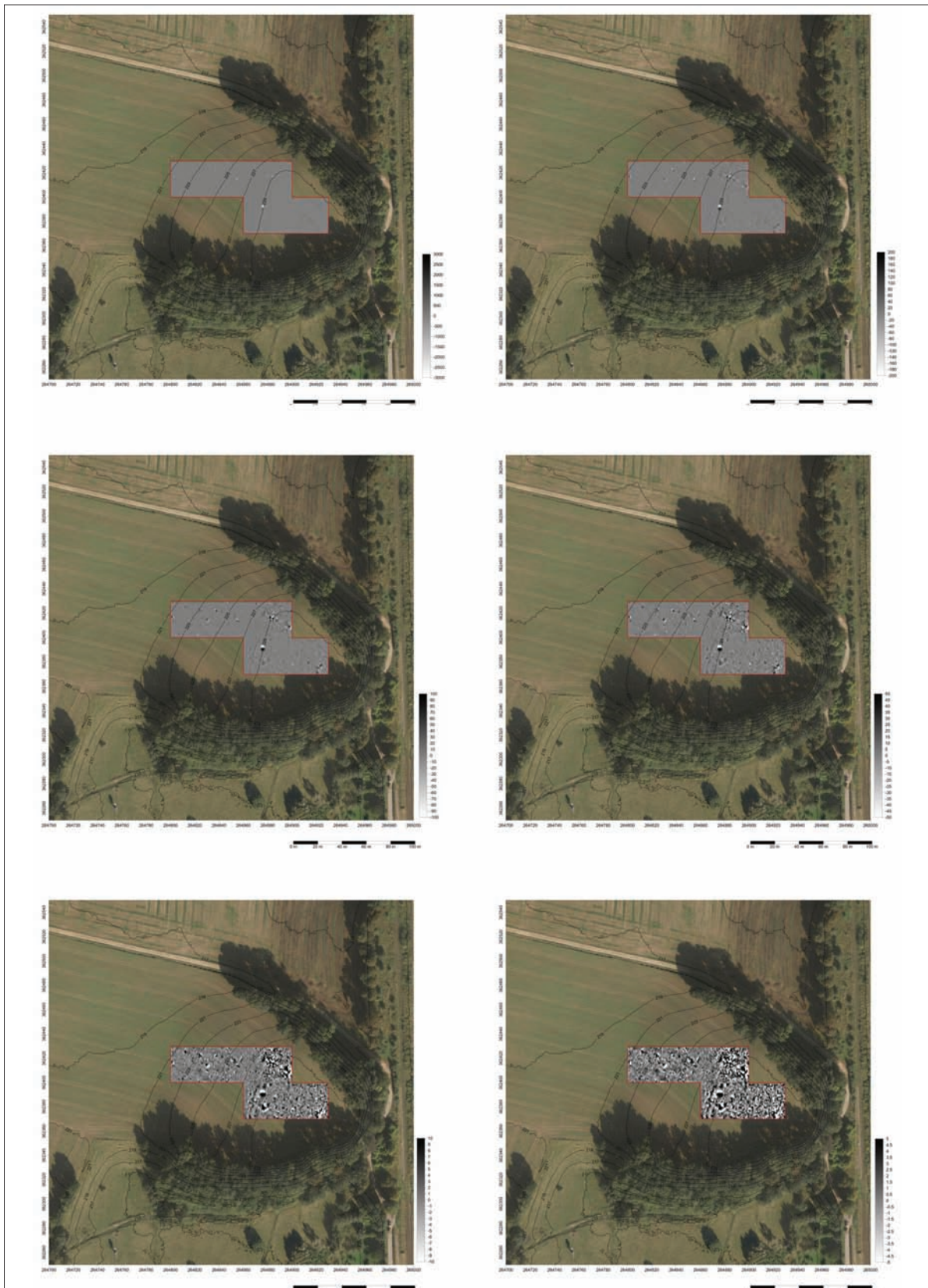
Ryc. 74. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Wizualizacja danych lotniczego skanowania laserowego (model: hillshading from multipledirections, D32, H15). Oprac. M. Furmanek

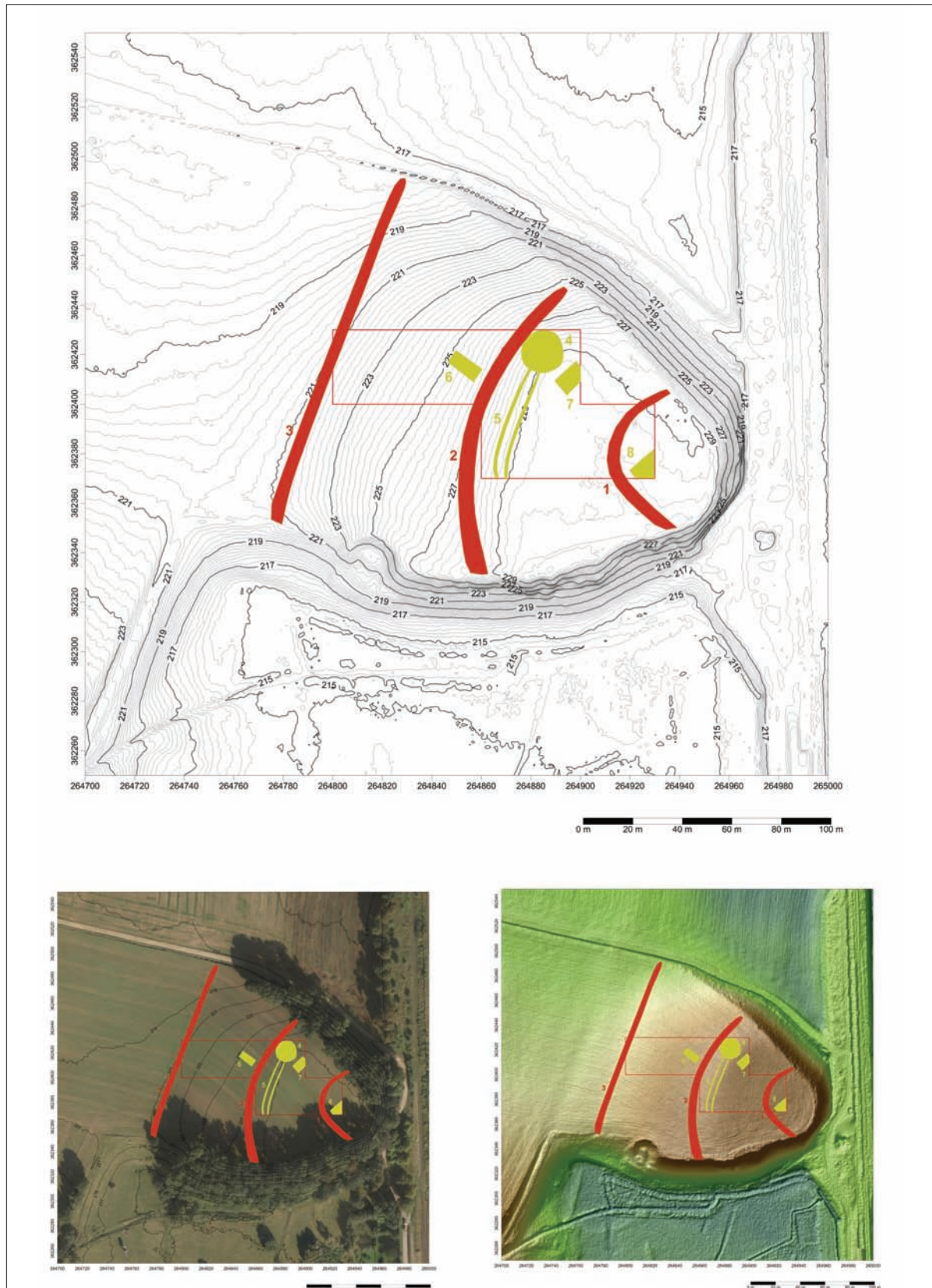
Ryc. 75. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Zakres badań gradiometrycznych. Oprac. M. Furmanek

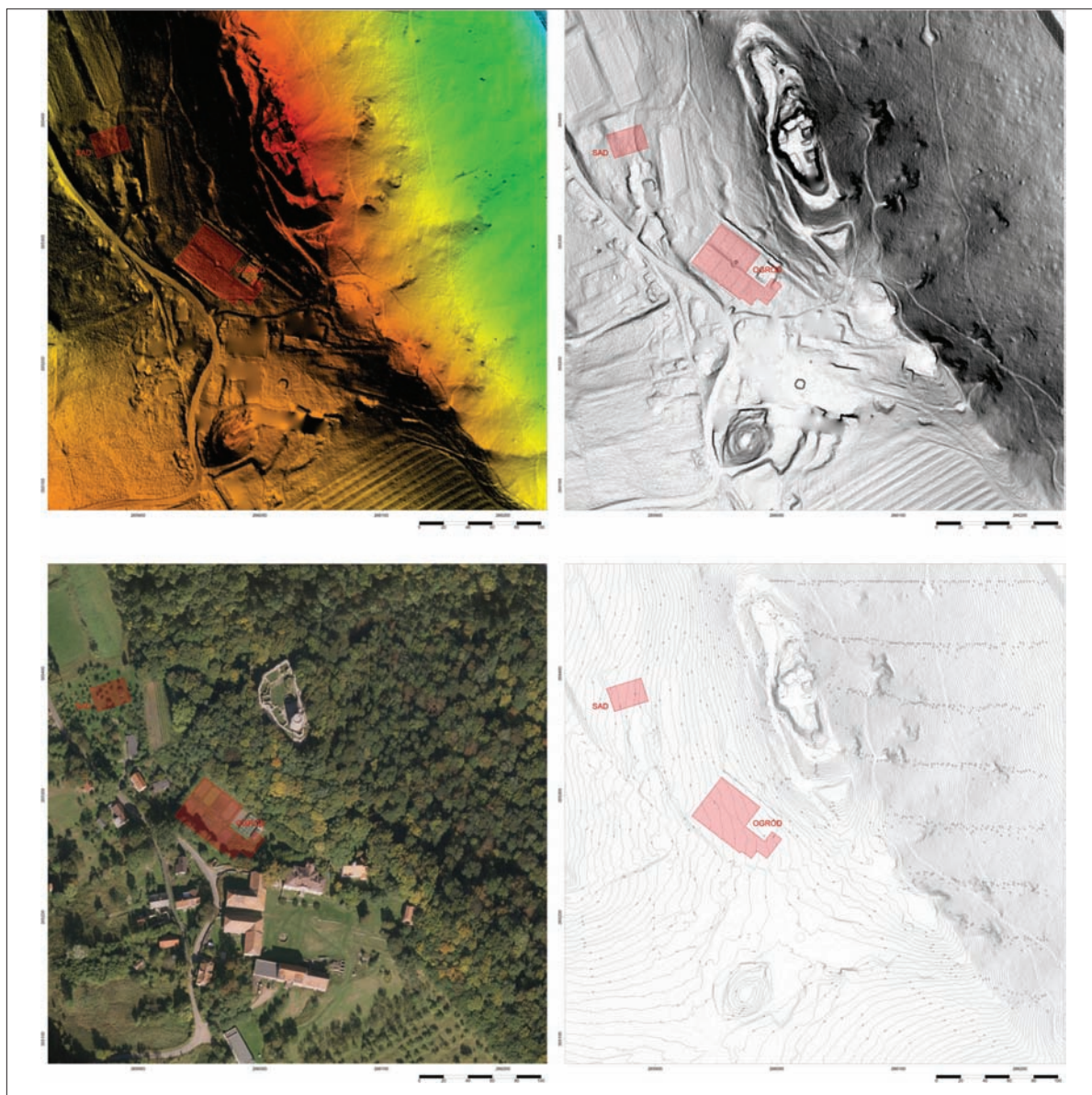
Ryc. 76. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości: A – zakres -3000/3000 nT, B – zakres -50/50 nT, C – zakres -10/10 nT, D – zakres -10/10 nT, w skali red and blue. Oprac. M. Furmanek

Ryc. 77. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości na podłożu ortofotomapy. Oprac. M. Furmanek

Ryc. 78. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Interpretacja wyników badań gradiometrycznych (kolor żółty) oraz zobrażeń satelitarnych (kolor czerwony). Oprac. M. Furmanek

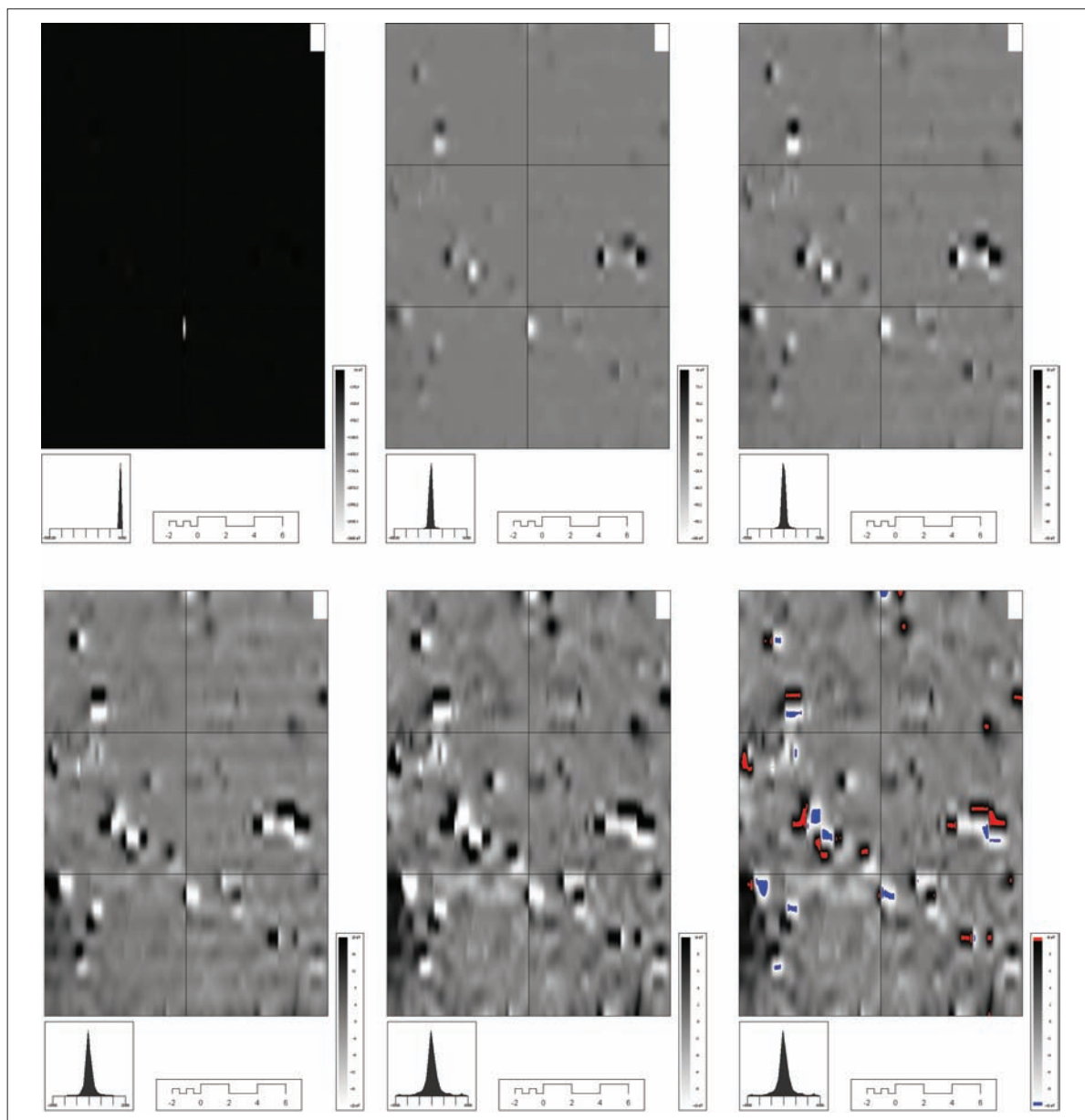
Ryc. 79. Łupki, stan. 7, gm. Wleń. Lokalizacja obszarów objętych badaniami geomagnetycznymi (strefy „sad” i „ogród”).

Oprac. M. Furmanek

elementy zaobserwowane na wcześniej analizowanym zdjęciu satelitarnym.

W celu weryfikacji tych obserwacji podjęte zostały badania geomagnetyczne, obejmujące powierzchnię 0,51 ha (ryc. 75-77). Nie przyniosły one jednoznacznych efektów, ale zarejestrowane anomalie mogą być podstawą do dalszych rozważań. Zwraca uwagę duża ilość anomalii dipolowych, szczególnie licznych w obrębie wypłaszczenia cypla. Część z nich wskazuje na obecność przedmiotów żelaznych, inne mogą być wywołane przez kamienie i inne przedmioty.

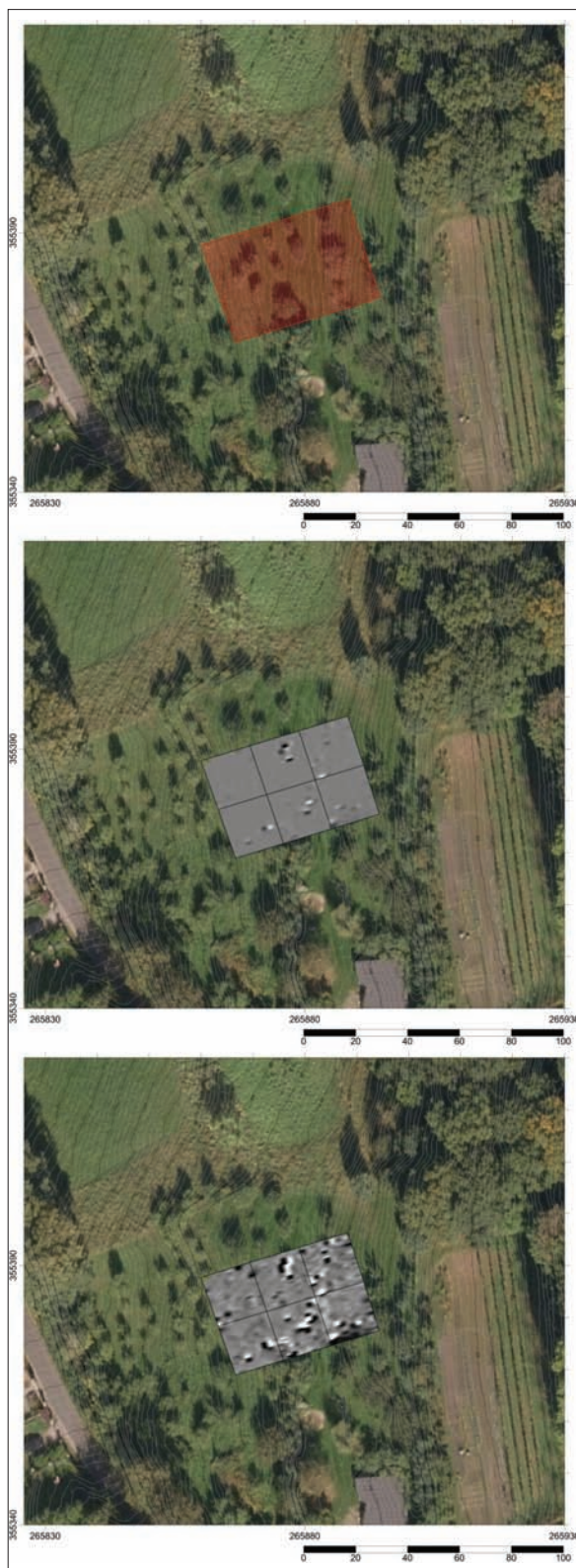
Analizowane magnetogramy nie potwierdziły obecności fos, których wystąpienie sugerują wcześniej opisane wyróżniki roślinne. Ich brak może być związany z ograniczeniami sprzętowymi lub właściwościami terenu oraz charakterem ich wypełnika. Można jednak podjąć próbę interpretacji pozostałych anomalii. Niezwykle interesująca jest regularna, kolista koncentracja anomalii dipolowych w północnej części badanego obszaru (ryc. 78, nr 4), o średnicy około 17 m. Nie można wykluczyć, że jest to pozostałość fundamentów budynku wykonanego z wykorzystaniem surowca kamiennego. Od

Ryc. 80. Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor „sad”. Magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości (kolejno – od góry, od lewej): zakres -3000/99 nT, zakres -100/100 nT, zakres -50/50 nT, zakres -20/20 nT, zakres -10/10 nT, oraz zakres -10/10 nT w skali red and blue. Oprac. M. Furmanek

tej anomalii w kierunku południowym biegną dwie inne, równoległe, o podwyższonym gradiencie pola magnetycznego (ryc. 78, nr 5). Ich szerokość wynosi 1,4 m, odległość pomiędzy ich krawędziami wewnętrznymi 3,4 m, całkowita szerokość 6,2 m. Forma i przebieg tej anomalii może sugerować, że jest to pozostałość konstrukcji wykorzystującej dwa rowki, najprawdopodobniej fundamentowe. Stąd można ją wstępnie interpretować jako pozostałość wału lub muru. Jego funkcję obronną wzmacnia sugerowana przez zdjęcia satelitarne możliwość wystąpienia fosy bezpośrednio

nie po stronie zachodniej (ryc. 78, nr 2). Dalej na zachód zarejestrowana została słaba anomalia o charakterze rowków układających się w formę prostokąta, zorientowanego dłuższą osią wzdłuż linii południowy wschód – północny zachód (ryc. 78, nr 6). Nie można wykluczać, że jest to pozostałość konstrukcji (fundamentów?) budynku naziemnego w wymiarach 6,30 × 13,15 m. W sąsiedztwie kolistego skupienia anomalii dipolowych zaobserwowano kolejne skupisko podobnych anomalii (ryc. 78, nr 7), które można interpretować jako relikty budynku, być może

Ryc. 81. Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor: „sad”. Lokalizacja miejsca badań oraz magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości. Oprac. M. Furmanek

prostokątnego o przybliżonych wymiarach $7,50 \times 11,60$ m. W południowo-wschodnim narożniku badanej przestrzeni zarejestrowano anomalię liniową o przebiegu południowy zachód – północny wschód (ryc. 78, nr 8), która może wskazywać na obecność w tym miejscu fundamentu wykonanego z wykorzystaniem kamieni lub cegieł.

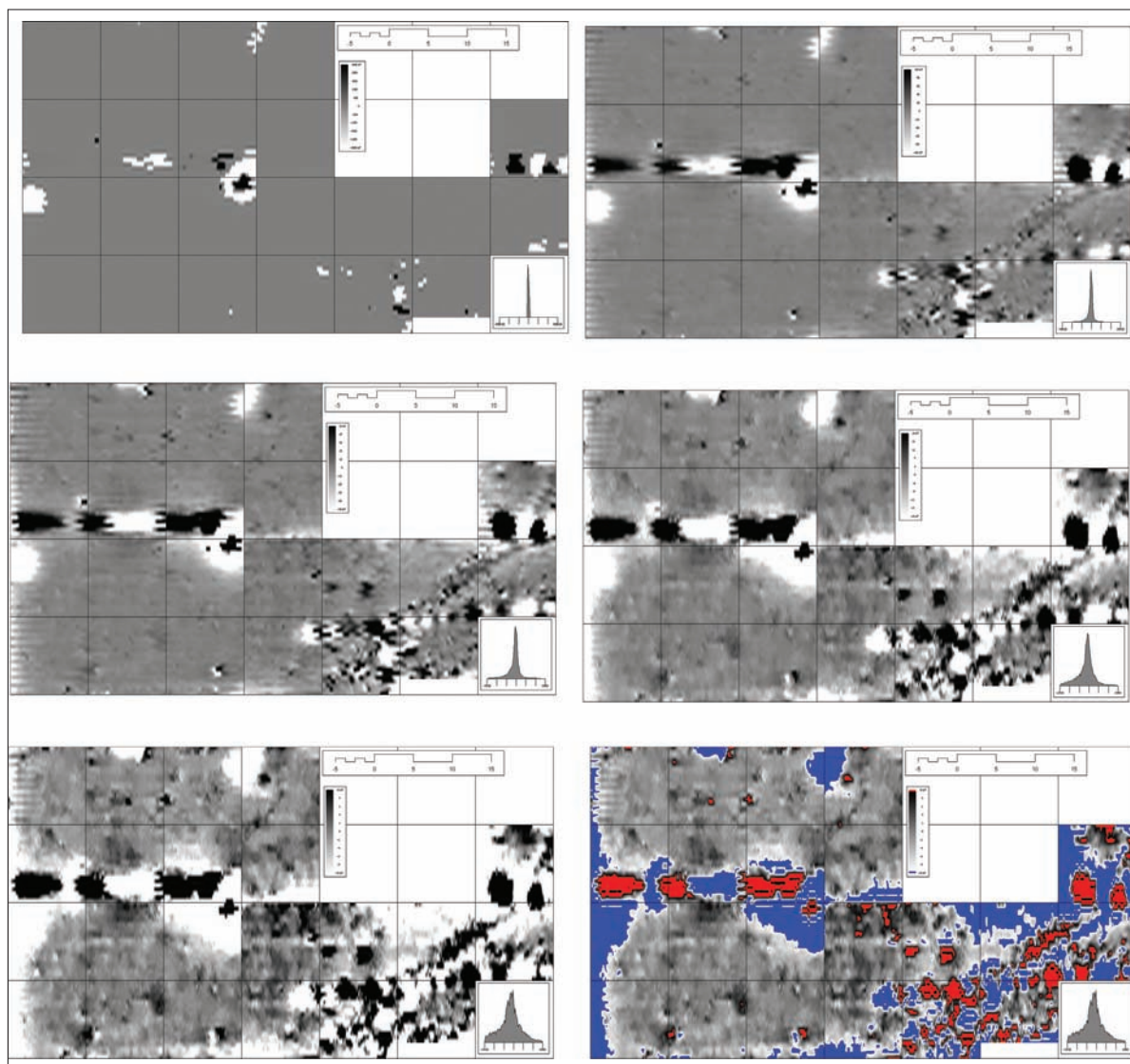
Wyniki dotychczasowej prospekcji geomagnetycznej, dodatkowo wzbogaconej o analizy danych satelitarnych i LiDAR sugerują możliwość wystąpienia na badanym obszarze nieznanego wcześniej założenia obronnego, wykorzystującego formę naturalnie obronnego cypla, składającego się najprawdopodobniej z systemu 3 fos (ryc. 78, nr 1-3) oraz wału lub muru (ryc. 78, nr 4) i elementów architektury w formie prawdopodobnie wieży (ryc. 78, nr 5) i innych budynków drewnianych i murowanych (ryc. 78, nr 6-8). Nie można też wykluczyć, że zidentyfikowane relikty są pozostałością kilku różnoczasowych obiektów (np. grodzisko?, wiatrak? i inne). Ich weryfikacja będzie możliwa dzięki przeprowadzeniu dalszych badań nieinwazyjnych, jak również wykopaliskowych.

Łupki, stan. 7, gm. Wleń

W rejonie stan. 7 w Łupkach, znajdującego się u południowego i południowo-zachodniego podnóża wleńskiej Góry Zamkowej, badania przeprowadzono w celu weryfikacji możliwości wystąpienia w tym miejscu wczesnośredniowiecznej osady. Objęły one dwie strefy (ryc. 79) – jedną położoną w obrębie sadu (strefa „sad”) oraz drugą w obrębie ogrodów dworskich (strefa „ogród”).

Badania w obrębie sadu objęły powierzchnię 600 m^2 . W obrębie badanej przestrzeni stwierdzono obecność anomalii dipolowych, których nie należy łączyć z pozostałościami pradziejowego lub średniowiecznego osadnictwa. Wskazują one najprawdopodobniej obecność kamieni lub przedmiotów żelaznych (ryc. 80, 81).

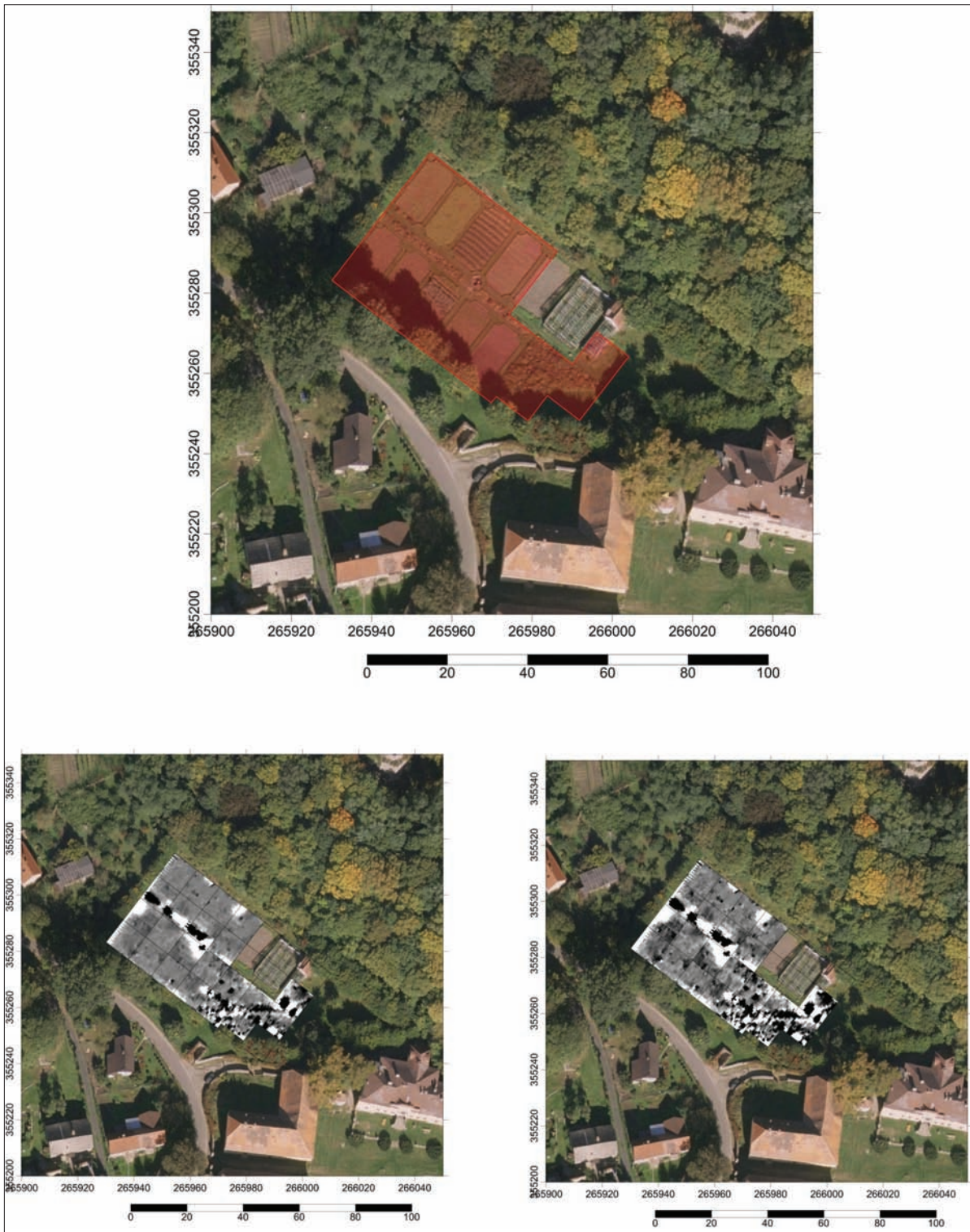
W obrębie sektora „ogród” badaniami objęto przestrzeń 2180 m^2 . W ich efekcie uzyskano rozkład zróżnicowanych anomalii o różnym charakterze (ryc. 82, 83). Środkiem badanej przestrzeni, wzdłuż linii południowy wschód – północny zachód, przebiega intensywna anomalia wywołana przez przebiegającą w tym miejscu współczesną infrastrukturę związaną z istnieniem ogrodów (instalacje nawadniające). Podobna anomalia przebiega w części południowo-zachodniej badanego obszaru (ryc. 84, kolor żółty).

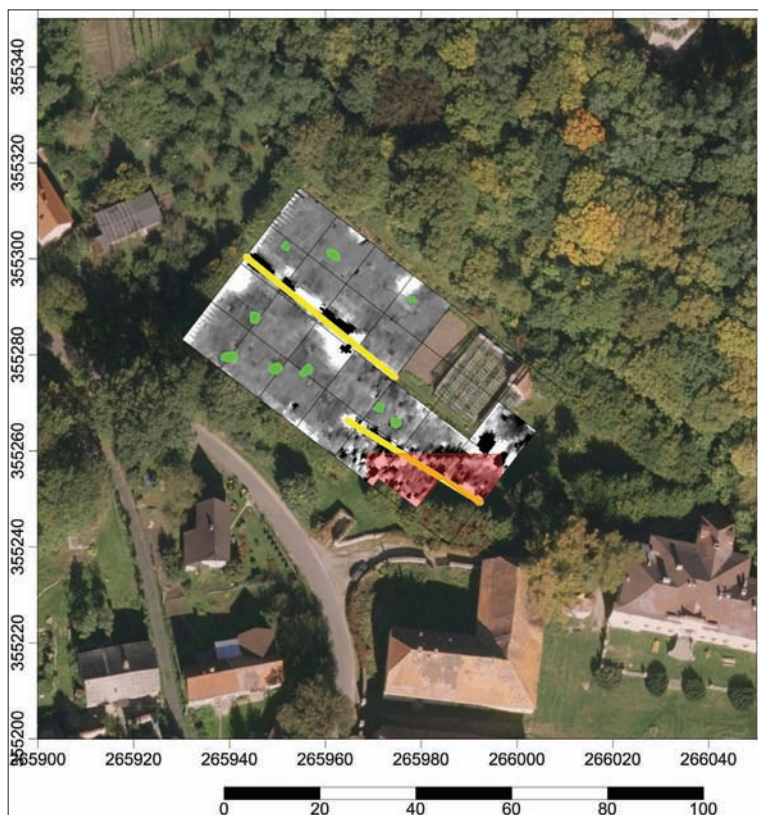
Ryc. 82. Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor: „ogród”. Magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości (kolejno od góry, od lewej): zakres -3000/99 nT, zakres -100/100 nT, zakres -50/50 nT, zakres -20/20 nT, zakres -10/10 nT, oraz zakres -10/10 nT w skali red and blue. Oprac. M. Furmanek

W części południowej badanego obszaru zarejestrowano skupisko anomalii dipolowych, koncentrujących się zwłaszcza wzdłuż linii wschód-zachód i północ-południe. Najprawdopodobniej można je interpretować jako relikty północnej części budynku, wzniesionego z fundamentów z wykorzystaniem kamienia (lub cegły). Budynek dłuższą osią zorientowany jest wzdłuż linii wschód-zachód i ma najprawdopodobniej długość około 30 m, jego zarejestrowana fragmentarycznie szerokość wynosi około 11 m (ryc. 84, kolor czerwony). Oprócz tych najintensywniejszych anomalii, na większości przestrzeni wystąpiły również, najczęściej owalne anomalie, o podwyższonych

wartościach dodatnich gradientu pola magnetycznego, które można najprawdopodobniej interpretować jako pozostałości obiektów o charakterze archeologicznym. Wyróżnić można 9 takich anomalii. Nie jest wykluczone, że wskazują one na istnienie w tym miejscu reliktyw osady wczesnośredniowiecznej (ryc. 84, kolor zielony). Można na tej podstawie przyjąć, że jest to osada wczesnośredniowieczna, potwierdzona wcześniej niewielkim zakresem badań wykopaliskowych (Buśko, Dymek, Piekalski 1994, s. 436-440). Funkcjonowała ona w obrębie późniejszych ogrodów, natomiast nie sięgała na teren sadu.

Ryc. 83. Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor: „ogród”. Lokalizacja miejsca badań oraz magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości. Oprac. M. Furmanek

Ryc. 84. Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor: „ogród”. Interpretacja wyników badań: kolor żółty – anomalie związane ze współczesną infrastrukturą, kolor zielony – prawdopodobne obiekty o charakterze archeologicznym, kolor czerwony – prawdopodobny zarys budynku. Oprac. M. Furmanek

WNIOSKI

Badania geomagnetyczne przeprowadzone w związku z realizowanym projektem wniosły nowe i istotne dane do rozpoznania niektórych elementów krajobrazu kulturowego okolic Wlenia. Istotne jest zwłaszcza wstępne rozpoznanie stanowiska w Dębowym Gaju, gdzie udało się wyznaczyć elementy zagospodarowania przestrzeni stanowiska, które mogą sugerować istnienie w tym miejscu grodu lub zamku(?).

Istotnych informacji dostarczyły również wyniki badań stan. 7 w Łupkach, zlokalizowanego u podnóża Góry

Zamkowej we Wleniu. Udało się zweryfikować w strefie ogrodów obecność anomalii związanych prawdopodobnie z obiektami o charakterze archeologicznym, które można wiązać z obecną w tym miejscu osadą wczesnośredniowieczną. Anomalie takie nie wystąpiły natomiast w strefie sadu, położonej około 100 m na północny zachód od obszaru badanego w rejonie ogrodów. Obserwacje te wskazują, że najprawdopodobniej osada ta nie sięgała tego rejonu. Dodatkowo odkryto tu najprawdopodobniej pozostałości nieznanego wcześniej budynku murowanego.

Mirosław Furmanek

9. Próba rekonstrukcji pierwotnego układu przestrzennego miasta Wleń

Miasto Wleń jest położone u stóp Góry Zamkowej na Pogórzu Izerskim, w rozległym zakolu rzeki Bóbr. Założono je poniżej zamku, u przeprawy przez Bóbr, przy drodze prowadzącej na północny zachód, w stronę Legnicy, niegdyś głównego centrum grodowego tej części Śląska. Droga ta miała charakter lokalny i w początkowym okresie rozwoju osadnictwa wiejskiego i miast na omawianym terenie jej główną funkcją było połączenie grodu i zamku na Górze Zamkowej ze Złotoryją (1211 r., zob. Młynarska-Kaletynowa 1980, s. 335) i Legnicą. Na planie z 1823 r. widzimy, że przeprawa znajdowała się na południe od obecnego mostu, w odległości około 170-180 m (ryc. 85). Drugi ważny dla Wlenia szlak drożny, choć także o znaczeniu lokalnym, prowadził wzdłuż lewego brzegu Bobru, z południa na północ, a więc do Lwówka (przed 1233, zob. Młynarska-Kaletynowa 1980, s. 353), gdzie łączył się z tranzytową, tzw. Wysoką Drogą: Kraków – Wrocław – Legnica – Budziszyn – Drezno (ryc. 86).

Miasto uzyskało plan pasmowy, zamknięty w swej głównej części w prostokąt o wymiarach 375-376 na 280 m. Prostokątny rynek o wymiarach 102 na 77 m, usytuowano w samym centrum tego układu. Kościół parafialny zajął położenie na lekkim wyniesieniu, u stóp Góry Zamkowej, na zachodniej granicy właściwego miasta. Mimo znacznego oddalenia od rynku (bo o pełny blok zabudowy długości około 120 m), jego usytuowanie wyznaczyło oś, biegnącą przez środek rynku i całego układu. Wspomniana wcześniej droga do Lwówka, przecięła miasto w poprzek, pozostając w zgodzie z położeniem zachodniej pierzei rynku. Warto odnotować, że na odcinu, na którym przebiegała się przez miasto, została ona

całkowicie podporządkowana geometrii nowego układu przestrzennego (ryc. 87).

Regularność planu miasta, a zwłaszcza części zachodniej z rynkiem była tak duża, że zachęciła do podjęcia prób poszukiwań miar długości zastosowanych przy wytyczeniu go w terenie i wielokrotności modułów powierzchni, z których zbudowano schemat pierwotnego rozmierzenia.

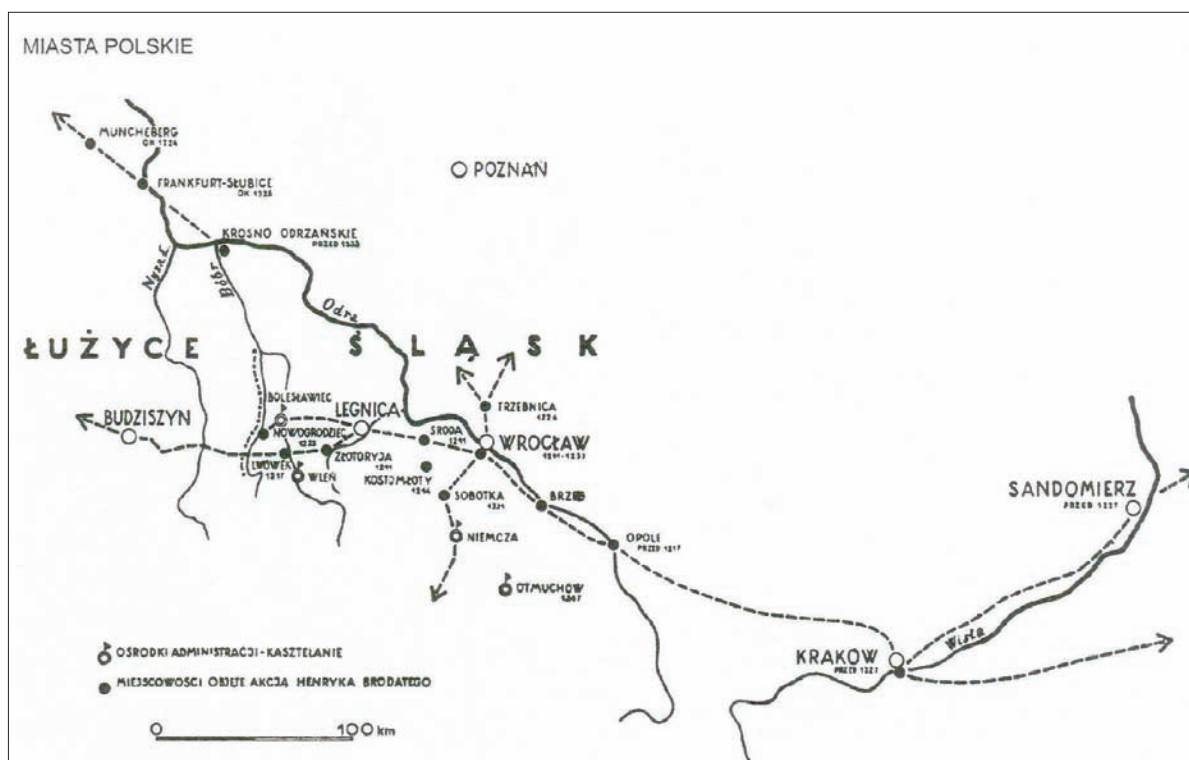
W XIII wieku, na Śląsku stosowano dwa systemy miar długości: starszy oparty na stopie reńskiej o długości 31,3 cm i młodszy – oparty na stopie chełmińskiej o długości 28,8 cm (Stamm 1936, s. 7-9). Aby rozstrzygnąć, który z nich został użyty we Wleńcu przeliczono na stopy o obu długościach wszystkie podstawowe wymiary planu miasta¹⁶ (tabela 5). Dane liczbowe w metrach pochodzą z mapy zasadniczej miasta Wleń w skali 1:500, opracowanej przez Okręgowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne we Wrocławiu z dnia 31 VII 1976 r., arkusze 461.223.0121-461.223.0124.

Analiza podstawowych odległości możliwych do odczytania z planu miasta, wyrażonych w systemie dawnych miar pokazała, że przy rozmierzeniu Wlenia najpewniej posłużono się stopą reńską o długości 31,3 cm. Wymiary prostokąta, w którym zawiera się część miasta o zwartej zabudowie, wymierzone w stopach reńskich wynosiły 1200 × 900 stóp, co można przeliczyć na pełne wielokrotności sznura (długości 150 stóp) otrzymując wynik 8 × 6 sznurów. Te same wymiary wyrażone w stopach

¹⁶ Metoda analizy metrologicznej została opisana i skutecznie stosowana przez Janusza Pudełkę w latach 60. XX w. (Pudełko 1964a, s. 3-28; 1964b, s. 115-137). Obecnie stosuje ją autorka według zasad opisanych w Chorowska 2010b, s. 69, 70.

Ryc. 85. Mapa topograficzna Wlenia z 1823 r. (Urmessstischblatt 2884 – Läh, sygn. N 729)

Ryc. 86. Szlaki drożne i ośrodki grodowo-miejskie na Śląsku w 1. tercji XIII wieku. Wg: Młynarska-Kaletynowa 1980

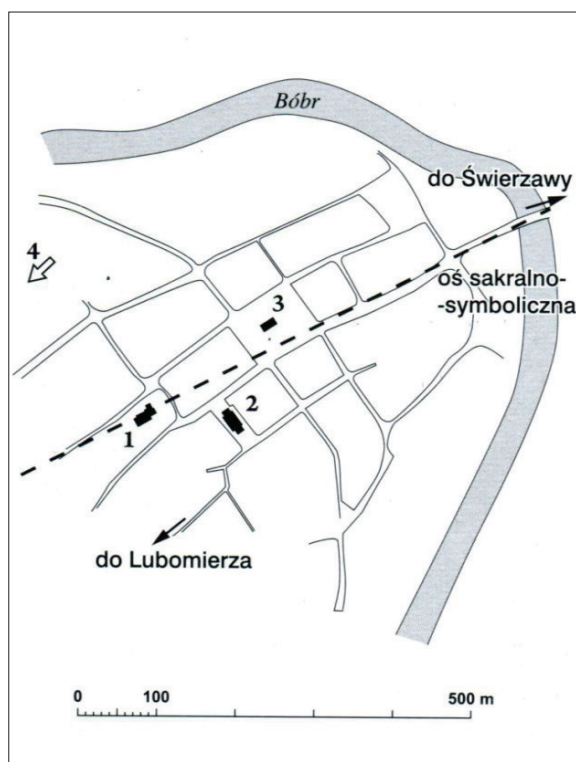
Tabela 5. Podstawowe wymiary miasta Wleń w metrach i stopach dwojga długości: 31,3 cm i 28,8 cm. Oprac. M. Chorowska

Odległości	W metrach	W stopach 31,3 cm	W stopach 28,8 cm	W stopach 31,3 cm w zaokrągleniu	W stopach 28,8 cm w zaokrągleniu
Długość miasta w kierunku wschód-zachód	375-376	1198-1201	1302-1305	1200	1300
Szerokość miasta w kierunku północ-południe 3	280-286	894-913	965-993	900	980
Długość rynku (wschód-zachód)	102	325,8	354	325	350
Szerokość rynku (północ-południe)	77	246	267	250	270
Odległość od wschodniej pierzei rynku do wlotu ul. Wojska Polskiego	93	297	322	300	320
Odległość od wschodniej pierzei rynku do wlotu ul. Słowackiego	76	242	264	240	260
Odległość od wschodniej pierzei rynku do zachodniej granicy miasta	226	722	784	720	780
Odległość od wschodniej pierzei rynku do wschodniej granicy miasta	150	479	520	480	520
Odległość od północnej granicy miasta do ul. Dworcowej	75	240	260	240	260
Odległość od północnej granicy miasta do ul. Kościelnej	150	479	520	480	520
Odległość od północnej granicy miasta do ul. Ogrodowej	225	718	781	720	780

chełmińskich wynosiłyby 1300 × 980 stóp, czego nie można przeliczyć na wielokrotności pełnych sznurów.

Także wymiary rynku wyrażone w stopach reńskich – 325 × 250 stóp – wydają się być bardziej okrągłe niż wymiary 350 × 270 stóp chełmińskich. Jednoznacznie kwestię wielkości stopy zdają się rozstrzygać szerokości bloków budowlanych, wynoszące 240 stóp reńskich lub 260 stóp chełmińskich. Szerokość bloków równa 240 stopom była na Śląsku jednym z częściej spotykanych, zwłaszcza w miastach pierwszej fali lokacji. Bloki o szerokości 260 stóp stanowiłyby zupełny wyjątek.

Metodą na odtworzenie pierwotnych wymiarów działek budowlanych jest analiza metrologiczna szerokości frontów kamienic wyrażonych w jednostkach dawnych miar. Najlepiej nadają się do tego kamienice przyrynkowe, ponieważ są na ogół najstarsze w danym ośrodku miejskim. Wleńskie kamienice w większości powstały w 1. i 2. ćwierci XIX wieku. Były to murowane domy ustawione kalenicą do rynku. Zastąpiły one budynki drewniane, zapewne ryglowe. Te ostatnie wznoszono, zamieszkiwano i burzono przez około 700 lat, co stanowi wystarczająco długi okres do powstawania przesunięć w obrębie granic sąsiedzkich, a czasem wręcz do zatarcia pierwotnych podziałów na działki. Badania nad działką prowadzone w wielu miastach z terenu Śląska pokazały, że dopiero

Ryc. 87. Plan rekonstrukcyjny Wlenia wg: Eysymontt 2009, s. 562, ryc. 557. 1 – kościół parafialny, 2 – kościół ewangelicki, 3 – ratusz, 4 – zamek. Schemat błędnie pokazuje przeprawę do Świerzawy

Tabela 6. Długości frontonów kamienic przyrynkowych we Wleniu wyrażone w metrach i stopach dwójga długości: 31,3 i 28,8 cm.
Oprac. M. Chorowska

Adres kamienicy	Szerokość frontu w metrach	Szerokość frontu w stopach 31,3 cm	Suma szerokości sąsiednich kamienic w stopach 31,3	Długość pierzei w stopach 31,3 cm
Rynek 1	8,8	28,1	50,4	199
Rynek 2	7,0	22,4		
Rynek 3-5	25,5	75	97,5	
Rynek 6	7,0	22,4		
Rynek 7-8	16	51	51	
Rynek 9	7,5	24	44	240
Rynek 10	6,3	20	54,2	
Rynek 11	9,0	28,6		
Rynek 12	8,0	25,6		
Rynek 13-14	13,75	43,9	43,9	
Rynek 15	7,5	24	46,4	
Rynek 16	7,0	22,4		
Rynek 17	10,5	33,5	51,1	
Rynek 18	5,5	17,6		
Rynek 20	16,5	52,7	52,7	
Rynek 21	8,5	27,2	54,4	
Rynek 22	8,5	27,2		
Rynek 23	6,5	20,8	44,7	
Rynek 24	7,5	24		
Rynek 25-26	15	48	48	
Rynek 27	10	31,9	52,7	225,5
Rynek 28	6,5	20,8	46,4	
Rynek 29	6,5	20,8		
Rynek 30	8,0	25,6		
Rynek 31	8,0	25,6	49,6	
Rynek 32	7,5	24		
Rynek 33	7,0	22,4	49,6	
Rynek 34	8,5	27,2		
Rynek 35	8,5	27,2	49,6	
Ulica	7,0	22,4		

budowa masywnych murów sąsiedzkich skutkowałą peryfikacją granic. Najczęściej spotykane zmiany w obrębie działek to wtórny rozpad kurii na połówki lub tercje oraz przesunięcia granic dopuszczone prawem w średniowieczu o około 2 stopy. Żeby je choć częściowo wyeliminować należy szerokości poszczególnych parcel sumować z szerokościami parcel położonych po sąsiedzku (tabela 6).

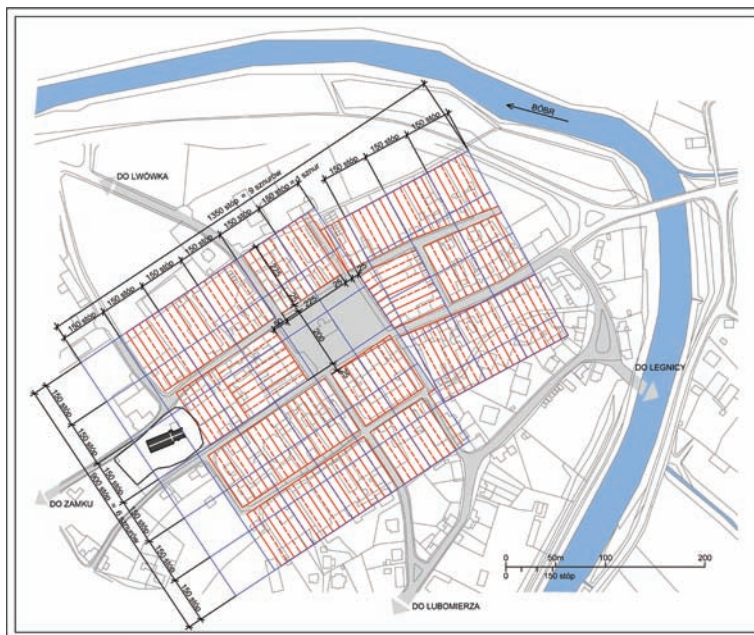
W przypadku Wlenia analizie poddano kamienice przyrynkowe w liczbie 29. Wyniki zebrane w tabeli powyżej pokazują, że 3 kamienice i aż 11 par kamienic sąsiednich miało szerokość zbliżoną do 50 stóp reńskich (3,13 cm). Wynik ten nie pozostawia wątpliwości, że szerokość pełnokuryjnej działki we Wleniu wynosiła 50 stóp a półkuryjnej 25 stóp. Nie wykluczone, że od początku rozmierzenia funkcjonowały wyłącznie działki połówkowe o szerokości 25 stóp (z powodu dopuszczonych prawem zmian granic sąsiedzkich należy brać pod uwagę działki o realnych szerokościach 22/23 stopy – 27/28 stóp), gdyż

frekwencja takich posesji, zwłaszcza w pierzejach południowej i północnej jest bardzo wysoka. Także długości pierzei przyrynkowych – wschodniej – około 200 stóp, zachodniej – 200 stóp i południowej – około 250 stóp (a dokładniej: 225,5 stopy + szerokość uliczki 22,4 = 248 stóp) były wielokrotnościami modułu 50-stopowego, a szerokość ulic głównych wytyczono na 25 stóp (ryc. 88).

Wpisanie w plan miasta ulic o szerokości połowy działki spowodowało powstanie kilku działek półkuryjnych. Na obecnym etapie badań nad parcelacją miasta lokacyjnego na Śląsku nie można rozstrzygnąć, czy we Wleniu zastosowano działki pełnokuryjne (50-stopowe) i połówkowe (25-stopowe), czy też wyłącznie działki 25-stopowe. W dotychczasowych analizach metrologicznych nad parcelacją miasta lokacyjnego na Śląsku tej wielkości działki się nie pojawiały. Należy jednak odnotować odkrycie przez Jerzego Niegodę we Wrocławiu, przy ul. Piaskowej reliktów ciągu 5 domów szkieletowych

Ryc. 88. Rekonstrukcja pierwotnego układu przestrzennego Wlenia.

Oprac. M. Chorowska

na działkach o szerokości 25-26 stóp reńskich i jeszcze jednego budynku o szerokości ponad 29 stóp, datowanych dendrochronologicznie na lata 30. XIII wieku (Niegoda 2005, s. 72, 73). Być może odnotowanie kolejnych takich przypadków, jak pełnowymiarowa działka 25-stopowa na Śląsku jest tylko kwestią czasu lub przeprowadzenia analiz metrologicznych planów miast w liczbie pozwalającej na wyciągnięcie wniosków.

Konieczność wprowadzenia we Wleń działek o szerokości 25 stóp wynikała też ze specyficznego przesunięcia względem siebie, równo o pół modułu, dróg wychodzących z rynku na północ (do Lwówka) i na południe (w kierunku Lubomierza). Przesunięcie to nie było wynikiem błędu lub przypadkowego skrzywienia osi ulicy. Niemal na pewno powstało ono intencjonalnie, gdyż takie rozwiązanie należało do repertuaru środków stosowanych na Śląsku przez średniowiecznych mierniczych. Podobne przesunięcia osi ulic notujemy na rynku Głogowa (1253?, zob. Chorowska 2010a, s. 138 i 450), Dzierżoniowa (Rychbach, lokacja z lat 60. XIII w.) i na wrocławskim Nowym Targu (rozmiarzenie kwadratowego placu z lat 60. XIII w.).

Badania nad wieloma miastami z XIII wieku z terenu Śląska pokazały, że moduł 50-stopowy był organicznie związany ze sznurem o długości 150 stóp, ponieważ w jednej długości sznura mieściły się 3 działki budowlane. Zależność tę obserwujemy także i we Wleń. Zamknięta w prostokąt główna część miasta otrzymała wymiary 1200 stóp długości na 900 stóp szerokości, co można

przeliczyć na 8 sznurów długości i 6 sznurów szerokości. Powierzchnia takiego prostokąta równałaby się 48 sznurom kwadratowym, co stanowiło nieco ponad połowę małego łanu flamandzkiego (łan liczył 90 sznurów kwadratowych). Taką właśnie powierzchnię (8 × 6 sznurów) uzyskał lokacyjny Głogów w swym zasadniczym jądrze złożonym z rynku i bloków budowlanych. Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja zlokalizowano tam w pasie dodatkowego, siódmego sznura. We Wleń, lokalizacja kościoła parafialnego też miała miejsce poza ścisłym terenem zabudowy, w pasie dziewiątego sznura. Do miast o powierzchni 9 × 6 sznurów, czyli 56 sznurów kwadratowych, zaliczały się przykładowo Kąty Wrocławskie i Namysłów. Była to typowa powierzchnia dla dolnośląskiego miasta o średniej wielkości.

To co wyróżniało Wleń na tle innych założeń miejskich na Śląsku, to długość działek budowlanych, które w znakomitej większości osiągały wymiar 225 stóp. W porównaniu z parcelą wrocławską – 120 stóp długości, legnicką – 120 stóp, namysłowską – 120 stóp, głogowską i strzeleńską – po 125 stóp, jeleniogórską – 100 stóp, działki wleńskie wydają się być nieproporcjonalnie długie i, być może, przeznaczone do jakiś dodatkowych, na wpół wiejskich działañ. Także mało intensywny charakter zabudowy wypełniającej tylne części działek, występowanie pustek, specyficzne położenie kościoła oraz brak obwarowań w postaci muru miejskiego sprawiają wrażenie jakby Wleń się zatrzymał w połowie drogi do typowego, na ogół przegęszczonego miasta. O ile jednak

brak murów czy niską intensywność zabudowy można tłumaczyć załamaniem się koniunktury w późniejszym okresie rozwoju ośrodka, to decyzja o położeniu kościoła czy podwójnej długości działek budowlanych musiała zapaść już w momencie lokacji.

Specyficzne położenie kościoła – poza terenem objętym parcelacją, lecz w kluczowym miejscu, bo niemal na osi założenia – znamy z takich wczesnych rozplanowań jak Złotoryja, Lwówek, Środa Śląska, czy Sobótka (Młynarska-Kaletynowa 1980, *passim*). W Środzie Śląskiej, Złotoryi i Lwówku zastosowano też działki o podobnej długości do wleńskich, natomiast w Sobótce, którą należy traktować jako typowo wiejską lokację, kościół zajął pozycję na środku placu(?), czy raczej nawsia. Na obecnym etapie badań nie da się udowodnić, że we Wleniu było podobnie, ale są pewne przesłanki by tak właśnie myśleć, jak choćby niska intensywność zabudowy w bloku położonym pomiędzy rynkiem a kościołem. Również zabieg planistyczny z przeskokiem ulic poprzecznych o pół modułu we wszystkich innych znanych mi przypadkach występował pośrodku placu rynkowego, a nie na jego obrzeżu, co we Wleniu ma miejsce obecnie. Gdyby założyć, że pierwotnie blok pomiędzy rynkiem a kościołem był pusty, to „przeskok” ulic wypadłby mniej więcej pośrodku placu o wydłużonym, prostokątnym kształcie. Place rynkowe tego typu występowały na Śląsku we wczesnych miastach, jak Złotoryja, Lwówek i Nowogrodziec (1217?, 1233).

Analizując układ przestrzenny Wlenia należy też zauważyć, że moduł 50-stopów odkryty w pierzejach rynku stoi w pewnej sprzeczności z częścią wyników przedstawionych w tabeli 5, a wskazujących na dominację w realnych odstępach pomiędzy ulicami wielokrotności modułu 60-stopowego (120, 240, 480 stopów). Sprzeczność tę można by wytłumaczyć przy założeniu dwuetapowego modelu rozwoju miasta.

Według tradycji Wleń został założony w 1214 r., jednakże pierwsza pewna wzmianka o wójcie Marcinie, a zatem też o mieście lokacyjnym pochodzi dopiero z 1261 r. (SUB, t. 3, nr 362, s. 363; Eysymontt 2009, s. 562 i 678, przyp. 1740). Wobec zaginięcia dokumentów na których opierali swe datowania badacze przedwojenni, a pozosta-

jąc wyłącznie na gruncie interpretacji źródeł pisanych, nie mamy obecnie żadnych możliwości rozstrzygnięcia jak było naprawdę. Być może odpowiedź na pytanie o początki Wlenia przyniosłyby badania archeologiczne przeprowadzone w rejonie kościoła parafialnego albo na rynku, ale jak dotąd takich badań nie przeprowadzono.

Analiza metrologiczna współczesnego planu Wlenia może być dodatkowym źródłem „w sprawie”, jednakże wnioski z niej płynące należy traktować jedynie jako hipotezy, a nie dowody. Do wczesnych cech w rozplanowaniu Wlenia, analogicznych do obserwowanych w takich miastach jak Złotoryja, Lwówek, Nowogrodziec, Środa Śląska zaliczamy:

- zastosowanie modułu 60-stopów i związanego z nim pręta 15-stopowego, jako narzędzia pomiarów,
- zastosowanie stopy reńskiej (31,3 cm)
- pasmowy układ przestrzenny miasta, być może pierwotnie z wydłużonym rynkiem
- zastosowanie długich, jednopasmowych bloków zabudowy
- umiejscowienie kościoła na osi wzdłużnej układu
- położenie miasta na niskiej terasie rzecznej, narażonej na powodzie.

Do cech bardziej dojrzałej urbanistyki, jaka wykształciła się na fali wzmózonych lokacji dokonywanych od lat 40. XIII wieku można zaliczyć zastosowanie siatki sznurowej, działek o szerokości 50 lub 25 stopów, proporcji rynku (10/13) zbliżające go bardziej do kwadratu niż wydłużonego prostokąta oraz wprowadzenie na rynek ulic poprzecznych „z przeskokiem” o pół modułu. Gdyby nie przywołana wyżej sprzeczność pomiędzy powtarzaniem się wielokrotności 60 stopów między ulicami o przebiegu równoleżnikowym, a parcelacją na działki o szerokości 50 lub 25 × 225 stopów, można by rozplanowanie Wlenia datować podobnie jak Świdnicy, na lata 40. XIII wieku. Jednakże, z powodu owej sprzeczności nie można całkowicie odrzucić pomysłu o dwóch etapach kształtowania się planu miasta – w drugiej i piątej-szóstej dekadzie XIII wieku.

Małgorzata Chorowska

10. Znaki graniczne z okolic Wlenia

Sposób oznaczania granic w średniowieczu oraz stan zachowania tych znaków do czasów dzisiejszych jest jedną z kwestii nurtujących wielu badaczy (np. Kiersnowski 1960; Kaźmierczyk 1978; Buśko 1991; Kaźmierczyk, Jaworski 1991). Uznaje się, że na Śląsku od XIII wieku potrzeba oznaczania granic staje się wyraźniejsza, co było związane z procesem kolonizacji na prawie niemieckim, nadaniami ziemskimi, prywatyzacją i w końcu obrotem własnością ziemską. Okolice miasta i zamku Wlenia można uznać za wyjątkowe pod względem stanu zachowania znaków granicznych, głównie pod postacią kamieni ze znakami rytymi.

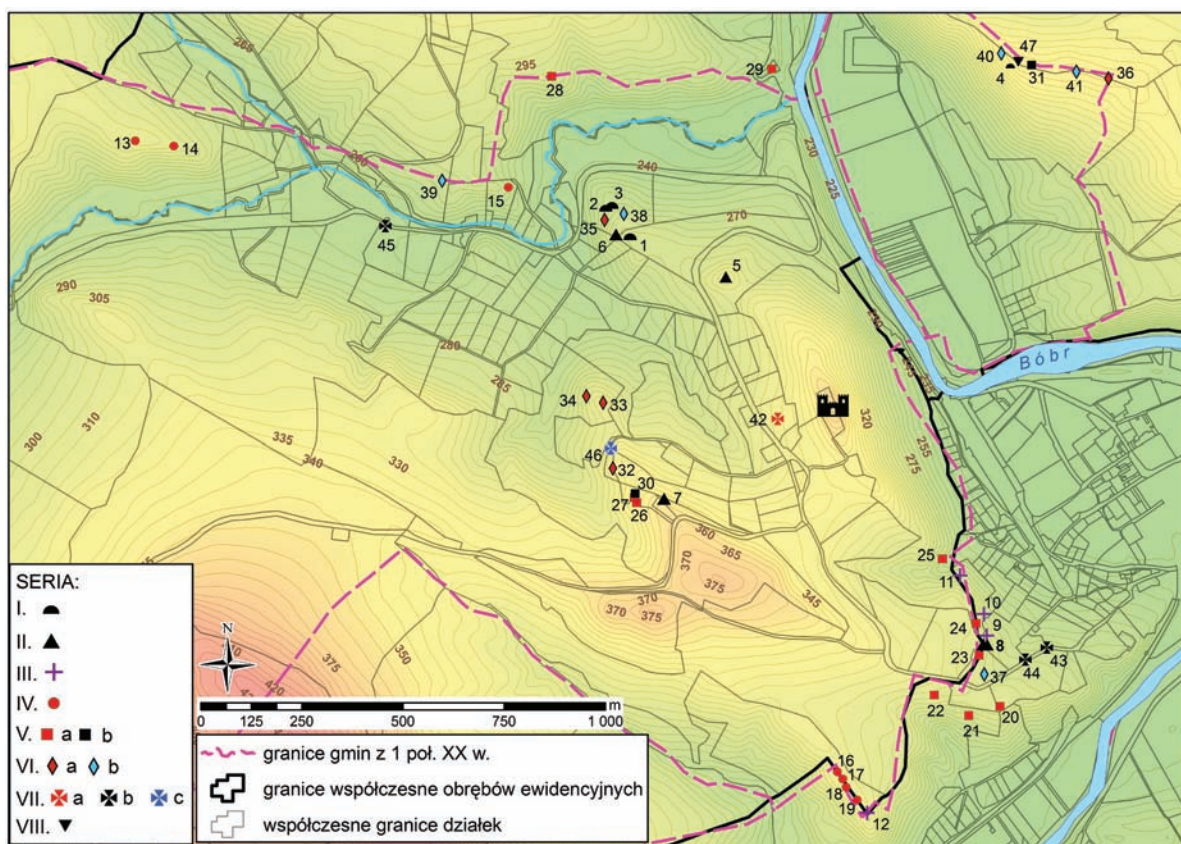
Początki badania średniowiecznych granic własności wokół Wlenia wyznacza praca Fritza Geschwendta (1937), oparta na znalezisku kamienia umieszczonego, jego zdaniem, w linii rozgraniczenia gruntów zamkowych i miejskich. Kamienia tego nie udało się dotąd zidentyfikować w terenie (ryc. 89), ale przedstawiona przez tego badacza koncepcja zainicjowała dalsze analizy. W toku kwerend źródłowych i badań terenowych przeprowadzonych wokół Wlenia w latach 1986-1988 i 2013, 2014 zlokalizowano łącznie 47 kolejnych kamieni granicznych o różnych formach znaków na nich wrytych (ryc. 90). Znaleziska z końca lat 80. XX wieku zostały opracowane przez Cezarego Buśko (1991), który dokonał ich podziału typologicznego i chronologicznego. Odkrycia z ostatnich lat dały podstawę ponownej formalnej, topograficznej i chronologicznej analizy oznaczeń granicznych. Treść i wnioski pracy C. Buśko stały się punktem wyjścia niniejszych rozważań, które w związku ze znaczącym powiększeniem bazy źródłowej poszerzono o dodatkowe uwagi oraz analizy umiejscowienia znaków granicznych

względem granic znanych z przekazów kartograficznych. Uwzględniono tu także uwagi C. Buśko (1991, s. 101) o potencjalnym znaczeniu zakresu widoczności dla wyznaczania miejsc ich lokalizacji (ryc. 91-95).

Cezary Buśko wydzielił na podstawie rozpoznanych przez siebie obiektów 4 serie typologiczne kamieni granicznych. Do pierwszej serii zaliczył kamienne słupy graniczne z wrytą literą „V” na płaszczyźnie czołowej (ryc. 96). Znaki te jednocześnie uznał za chronologicznie jedne z najstarszych, datując je na 1. połowę XIII wieku i wiążąc z ujazdami dokonywanymi przez Henryka I Bro-

Ryc. 89. Kamień graniczny odkryty w latach 30. XX wieku przez Fritza Geschwendta (Geschwendt 1937, ryc. 1)

Ryc. 90. Lokalizacja znaków granicznych z okolic Wlenia (obręb dzisiejszego miasta Wleń oraz wsi Łupki), gmina Wleń, woj. dolnośląskie. Numeracja znaków do Aneksu 3. Oprac. A. Łuczak

datego (Buśko 1991, s. 116). Oznaczenia te miały także zastąpić ich wcześniejszą formę, czyli kopce kamienne wykonane z drobnych kamieni (okrzesków).

Do drugiej serii badacz ten zaliczył kamienie znajdujące się na wschodnim stoku Góry Zamkowej, między zamkiem a miastem. Podstawą jej wydzielenia były lokalizacja, surowiec i forma znaków, której główną cechą charakterystyczną był głęboko ryty (2-3 cm) wizerunek krzyża prostego na ścianie czołowej kamienia, dzielący ją na 4 pola. Chronologicznie serię tę łączył C. Buśko z potrzebą oddzielania gruntów zamkowych od lokowanego miasta, a więc przed w 1261 r.

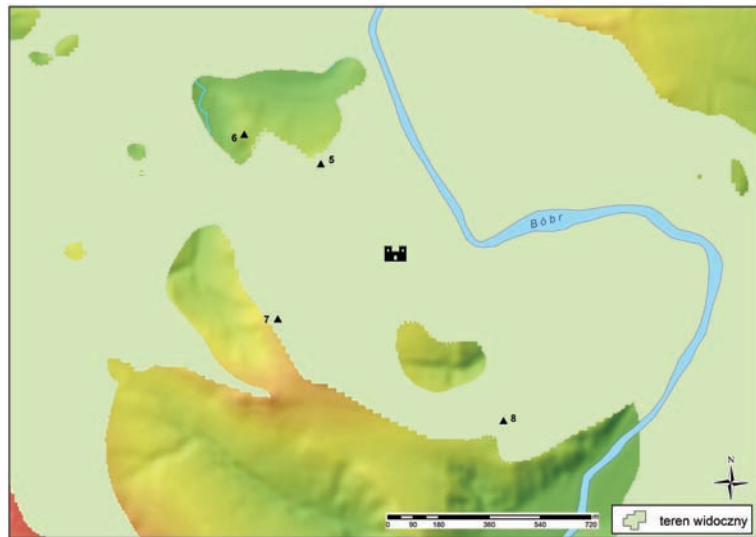
Trzecią serię kamieni tworzyły 2 typy: a i b. Cechą wspólną tej serii był ryty znak krzyża prostego, a różniły się rodzajem surowca kamiennego oraz starannością obróbki. Mniej staranne wykonanie cechowało kamienie typu IIIa, natomiast staranne opracowanie kamienia do formy prostopadłościanu było właściwe dla kamieni typu IIIb. Chronologicznie kamienie serii III umieszczone zostały w końcu XVI wieku (ustalenia poczyniono na podstawie pracy Knoblich, 1863, s.108). Typ IIIa miał

być wg C. Buśko starszy od IIIb, ponieważ prócz prymitywnego wykonania, granica, którą wyznaczały kamienie tego typu, biegła wzdłuż charakterystycznych elementów krajobrazu. W związku z niepewnością przekazów pisanych, ostatecznie Autor ten ustalił bezpieczne datowanie serii na czas między średniowieczem a nowożytnością.

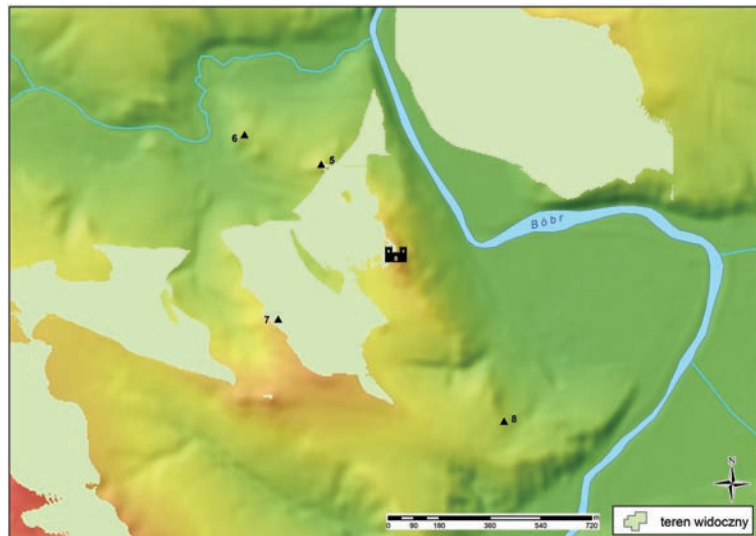
Ostatnia seria (IV) także została podzielona na 2 typy: a i b. Tworzyły ją prostopadłościenne bloki kamienne z wrytym na ścianie czołowej znakiem krzyża maltańskiego, przy czym typ IVa cechowała mniej staranna obróbka surowca kamiennego i ryty krzyża. Kamienie typu IVb noszą ślady obróbki maszynowej i starannie wykuty znak krzyża maltańskiego. Lokalizacja tych kamieni nie jest związana z konkretnymi formami rzeźby terenu. Sposób ich wykonania, jak i lokalizacja w terenie, pozwoliły wiązać serię IV z pomiarami katastralnymi prowadzonymi od 1. połowy XIX wieku.

Osobną grupą oznaczeń granicznych wspomnianych przez C. Buśko były kopce. Znana mu była tylko jedna lokalizacja takiego obiektu, co wykluczało podjęcie analizy formalnej. Badacz ten przypuszczał jednak, że powstały

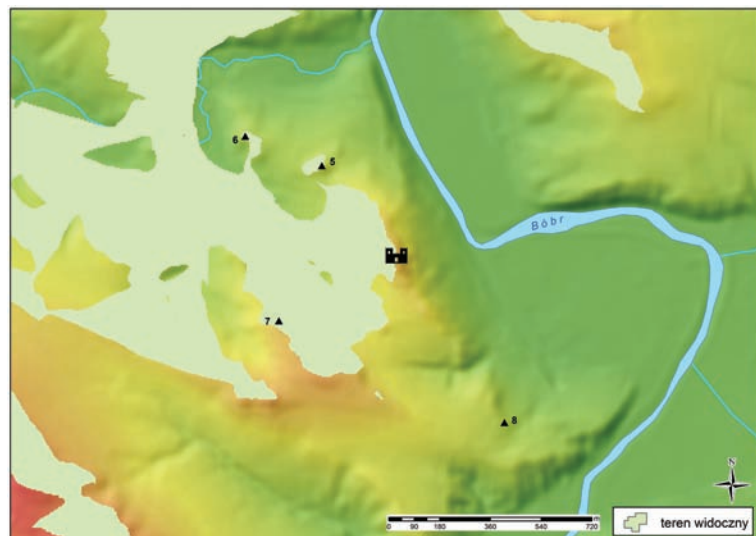
Ryc. 91. Analiza widoczności znaków granicznych z wieży zamkowej we Wleniu z rekonstruowanej pierwotnej wysokości wieży – około 22 m. Oprac. A. Łuczak

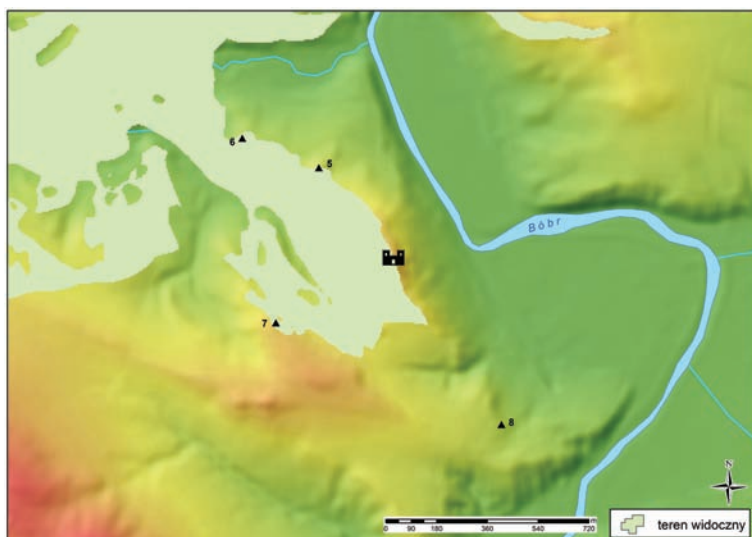

Ryc. 92. Analiza widoczności znaków granicznych z pozycji lokalizacji znaku nr 5 serii II. Oprac. A. Łuczak

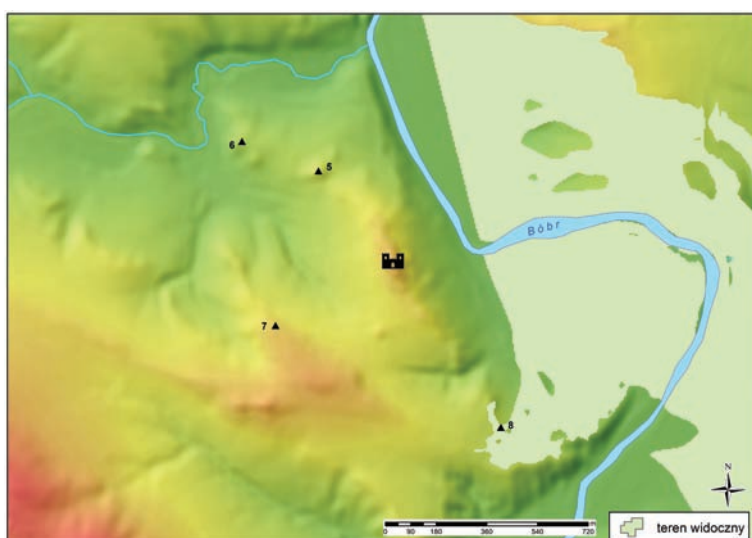

Ryc. 93. Analiza widoczności znaków granicznych z pozycji lokalizacji znaku nr 6 serii II. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 94. Analiza widoczności znaków granicznych z pozycji lokalizacji znaku nr 7 serii II. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 95. Analiza widoczności znaków granicznych z pozycji lokalizacji znaku nr 8 serii II. Oprac. A. Łuczak

one wcześniej niż kamienie serii I, przez które z czasem zostały zastąpione.

Na podstawie wyników nowszych badań, przeprowadzonych w latach 2013, 2014, można zweryfikować i uzupełnić dotychczasowe ustalenia C. Buško. Odkryto między innymi: kolejne ciągi kopców granicznych (2 ciągi i jeden zniszczony kopiec obok kamiennego znaku granicznego), dodatkowe kamienie ze znakami krzyża maltańskiego (3 nowe), 1 kamień z wyrytym znakiem konturu trójkąta oraz serię znaków granicznych wyrytych na naturalnych głazach. Dzięki tym nowym znaleziskom dokonano ponownego podziału typologicznego z uwzględnieniem opisanych powyżej ustaleń. Podział oparty został głównie na cechach charakterystycznych form znaków i ich rytów, przy częściowym uwzględnieniu chronologii ustalonej przez C. Buško. Lokalizację znaków

granicznych przedstawiono na mapie z uwzględnieniem granic podziałów terytorialnych (ryc. 90, objaśnienia na rycinie).

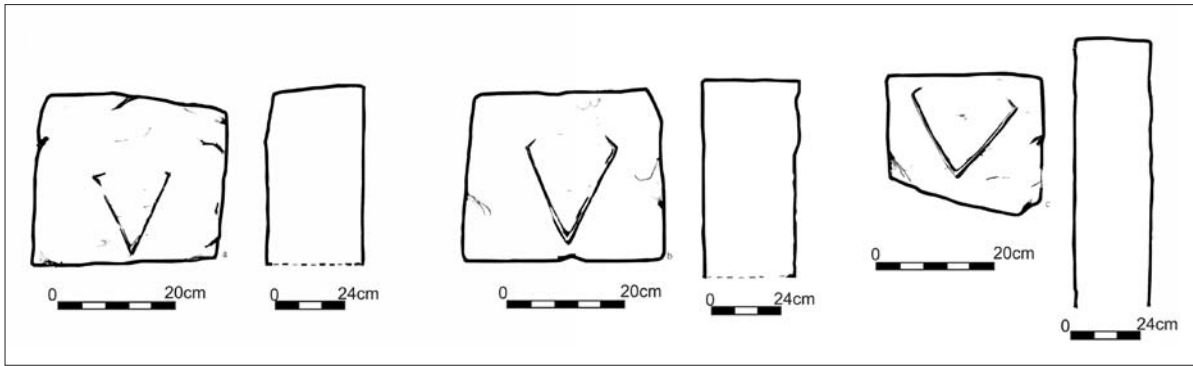
Nowy, proponowany tu podział tworzą znaki serii:

I. Kopce graniczne usypane na planie koła z niewielkich kamieni (okrzesków), datowane na okres przed XIII wiekiem(?).

II. Kamienie z wyrytą literą „V” – z około 1. połowy XIII wieku (I seria wg C. Buško).

III. Kamienie z wyrytym znakiem krzyża prostego dzielącego płaszczyznę ściany czołowej na 4 pola – z około 1. połowy XIII wieku (II seria wg C. Buško).

IV. Naturalne głazy z głęboko rytym znakiem krzyża prostego (ryt o głębokości ok. 2-4 cm) – mogą pochodzić z tego samego okresu co kamienie serii III, czyli około 1. połowy XIII wieku, ale ich datowanie należy widzieć

Ryc. 96. Kamienie graniczne I serii według Cezarego Buśko (Buśko1991, ryc. 2 a-c)

raczej w szerszych ramach chronologicznych, czyli na okres średniowiecza.

V. Podzielone na podserie a i b (typy IIIa i IIIb wg C. Buśko) – okres: średniowiecze-nowożytność:

a. kamienie z wyrytym znakiem prostego krzyża o niestarannej obróbce ścian kamienia;

b. kamienie z wyrytym znakiem prostego krzyża o starannej obróbce ścian kamienia.

VI. Kamienie z wyrytym znakiem prostego krzyża, kształtem zbliżonego do krzyża równoramiennego; wydzielono tu dwie podserie – datowanie podobne, co seria V, czyli na okres średniowiecze-nowożytność (nie noszą widocznych śladów obróbki mechanicznej):

a. charakterystyczne: nieregularny kształt ściany czołowej i mniej staranna obróbka ścian kamienia;

b. charakterystyczne: zbliżony do wydłużonego prostokąta kształt ściany czołowej i starannejsza obróbka ścian kamienia.

VII. Podzielone na podserie a i b (seria IVa i IVb wg C. Buśko) – okres nowożytny: około 1. połowy XIX wieku:

a. kamienie z wyrytym na ścianie czołowej znakiem krzyża maltańskiego, o niestarannej obróbce ścian kamienia i ryty;

b. kamienie z wyrytym na ścianie czołowej znakiem krzyża maltańskiego o starannej obróbce ścian kamienia i ryty;

c. kamienie z mechanicznie wykonanym na ścianie czołowej rytym – znakiem krzyża prostego.

VIII. Kamień w kształcie prostopadłościanu z wyrytym na ścianie czołowej konturem trójkąta – obiekt ten nie ma widocznych śladów mechanicznej obróbki, ryt został wykonany ręcznie. Jako, że jest to pojedynczy okaz, nie można jednoznacznie ustalić jego chronologii ani określić przeznaczenia tego znaku. Pewną przesłanką do ustalenia jego względnej chronologii jest to, iż znajduje

się on mniej więcej pośrodku ciągu znaków serii V i VI, datowanych szeroko na średniowiecze i nowożytność. Niewykluczone jednak, że było to oznaczenie punktu triangulacyjnego używanego do pomiarów geodezyjnych wykonywanych już od 1. połowy XIX wieku. Niektórych kamieni odkrytych w roku 1986 nie udało się zweryfikować w latach 2013, 2014. Słaba jakość wykonanej wówczas dokumentacji fotograficznej jest też utrudnieniem w ich interpretacji i odpowiednim zakwalifikowaniu. Opisy i fotografie kamieni zamieszczono w aneksie nr 3.

Uwzględniając uwagi C. Buśko o potencjalnym znaczeniu zakresu widoczności dla wyznaczania lokalizacji kamieni serii II (seria I kamieni wg C. Buśko 1991, s. 101), podjęto odpowiednią analizę z wykorzystaniem metodycznych możliwości GIS (ryc. 2-5). Wzięto przy tym pod uwagę zakres widoczności znaków granicznych z wieży zamkowej we Wleniu. Założono, że wysokość punktu widokowego na wieży pierwotnie mierzyła około 22 m. Otrzymany wynik analizy (ryc. 91) wskazuje, że wszystkie miejsca usytuowania znaków serii II z wyrytą literą „V” prócz znaku nr 6, mogły być widoczne z wieży zamkowej, przy założeniu, że obszar ten nie był zalesiony. C. Buśko sugerował także, że kamienie naszej serii II były dobrze widoczne w promieniu 500 m (1991, s. 101). W niniejszej pracy, idąc za tą sugestią, postawione zostało pytanie, czy wspomniane kamienie serii II stawiano w oparciu o wzajemną ich widoczność? Obliczono na tej podstawie zakres widoczności od każdego kamienia serii II¹⁷. Wyniki zostały przedstawione na rycinach 92-95. Z miejsca położenia kamienia nr 5 (ryc. 92) możliwa była obserwacja zamku oraz miejsca lokalizacji kamienia nr 7.

¹⁷ Analizę widoczności oparto na założeniu, że wzrost obserwatora wynosił średnio 1,65 m, a pola widzenia nie zakłócała roślinność. Obliczenia wykonano w programie ArcGIS 9.3.

Z miejsca lokalizacji kamienia nr 6 zakres widoczności obejmował zarówno miejsca położenia kamieni nr 5 i 7 jak i zamek (ryc. 93). Z kolei widoczność z pozycji kamienia nr 7 obejmowała swym zasięgiem kamienie 5, 6 oraz zamek (ryc 94). Inaczej wygląda widok rozpościerający się z pozycji kamienia nr 8, który obejmował tylko najbliższe znaki graniczne ułożone wraz z nim na stoku

wzniesienia (ryc. 95). Na tej podstawie można założyć, że kwestia wzajemnej widoczności kolejnych znaków w terenie mogła mieć znaczenie przy wytyczaniu granicy. Ważną rolę mógł przy tym pełnić także widok z zamku.

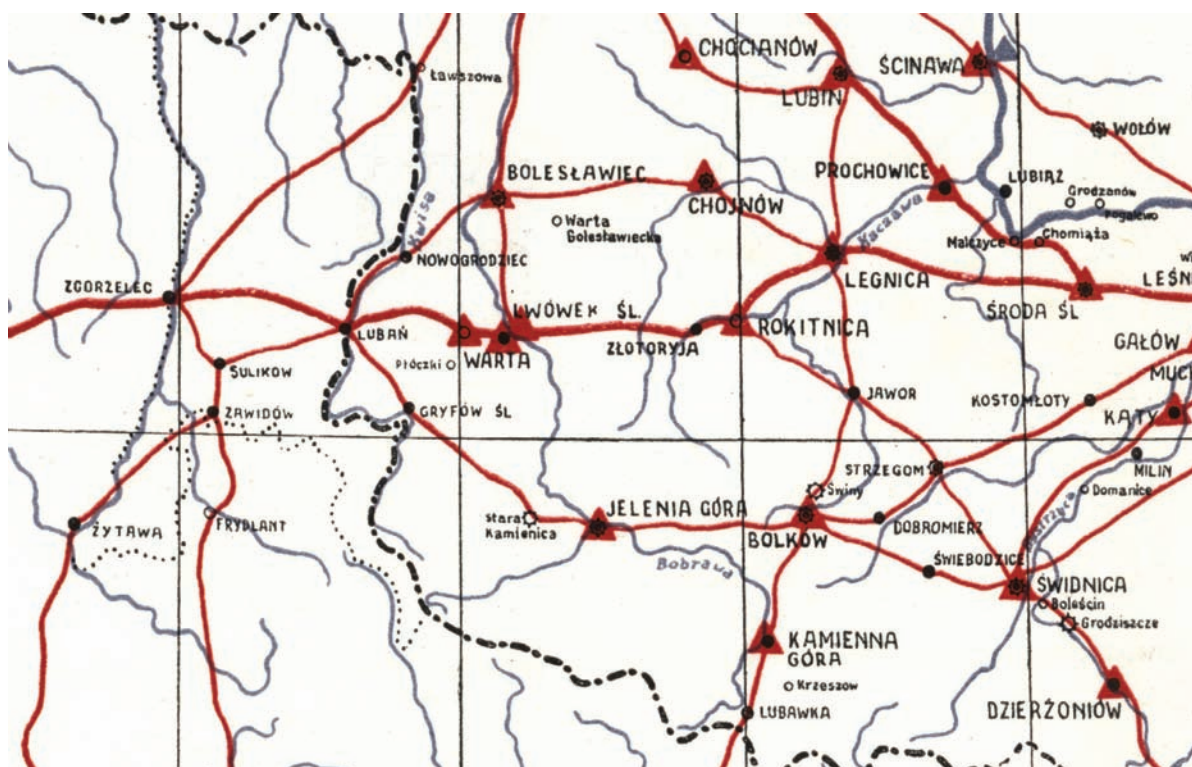
Anna Łuczak

11. Próba rekonstrukcji rozwoju sieci dróg w obrębie dystryktu wleńskiego

Badania nad przebiegiem dawnych dróg i traktów od zawsze znajdowały się w kręgu zainteresowań archeologów i historyków (m.in. Nowakowa 1951; Nicke 2001; Martínek 2014; Martínek, Dušan 2014; Verhagen, Jensen 2012; Herzog 2010; Conolly, Lake 2006, s. 252-256). Rozwój szlaków handlowych, czy też mniej ważnych dróg o lokalnym charakterze, miał wpływ na rozwój lokalnych społeczności, przyczyniając się do rozwoju sieci osadniczej, rozwoju miast czy w końcu wzrostu ich znaczenia gospodarczego. Rekonstrukcje przebiegu dróg nie są tylko domeną archeologii historycznej. Stanowią również jeden z elementów badań okresów wcześniejszych i często łączone są z analizami terytoriów eksploatowanych przez wybrane grupy osadnicze. Zainteresowania analizami i odtwarzaniem potencjalnego przebiegu szlaków wzrosło wraz z pojawieniem się nowych narzędzi i metod, dostarczonych przez programy komputerowe związane z Geograficznymi Systemami Informacyjnymi (GIS). Rozwój oprogramowania GIS i wykorzystania go m.in. w archeologii otworzył wiele nowych możliwości w badaniu zjawisk przestrzennych na znacznie większą niż wcześniej skalę (nie tylko regionalną) i z większą dokładnością. Dostarczyło to archeologom nowych, empirycznych danych o charakterze zjawisk przestrzennych, które były nieuchwytnie przy zastosowaniu tradycyjnych metod. Tak też jest, jeśli badaniem zjawiskiem są drogi i ich przebieg (Jasiewicz, Makohonienko 2009).

Celem niniejszych analiz będzie modelowa rekonstrukcja przebiegu dróg na obszarze weichbildu wleńskiego w okresie od średniowiecza po czasy późnonowoczesne. W dotychczasowej literaturze nie znajdziemy wielu informacji na ten temat. Głównym i właściwie jedynym

opracowaniem jest stara, choć ciągle aktualna praca Janiny Nowakowej (1951), która zrekonstruowała przebieg głównych szlaków handlowych na Śląsku dla okresu średniowiecza, w oparciu o źródła pisane związane m.in. z komorami celnymi, opłatami za przeprawy przez rzeki i organizacją targów. Na podstawie zebranych informacji, w oparciu o XVIII-wieczne źródła kartograficzne, autorka ta nakreśliła główny przebieg dróg między poszczególnymi miejscowościami, przy czym zdawała sobie sprawę z tego, że obraz szlaków przez nią przedstawiony jest zbyt ogólny. Podkreślała jednocześnie, że ich przebieg mógł być uwarunkowany nie tylko czynnikami kulturowymi, ale także czynnikami środowiska naturalnego, jak rzeźba terenu, występowanie obszarów podmokłych, czy też szata roślinna (Nowakowa 1951, s. 23, 25, 204-206). Była również świadoma, że ze względu na przyjęty szeroki zakres pracy (obszar całego średniowiecznego Śląska) oraz ograniczenia techniczne, nie uwzględniła pozostałych dróg – o charakterze lokalnym, choć uważała je za równie istotne, gdyż mogły być związane z rozwojem głównych szlaków handlowych i osadnictwa średniowiecznego (Nowakowa 1951, s. 121, 122). Na terenie omawianego tu dawnego weichbildu wleńskiego, wg ustaleń J. Nowakowej nie przebiegał żaden ważniejszy szlak handlowy, a najbliższy (od strony północnej), prowadził m.in. od Wrocławia do Zgorzelca i przebiegał przez Lwówek Śląski. Od strony południowej biegła mniej ważna droga prowadząca z Wrocławia przez Bolków, Jelenią Górę, Gryfów Śląski do Zgorzelca (ryc. 97). Na tej podstawie można stwierdzić, że Wleń znajdował się między głównymi szlakami handlowymi. Brakuje informacji na temat dróg prowadzących przez dystrykt wleński w kierunku

Ryc. 97. Fragment mapy przedstawiającej rozmieszczenie komór celnych i przebiegu dróg handlowych na Śląsku do końca XIV wieku. Wg: Nowakowa 1951

głównych szlaków handlowych, jak i dróg o charakterze lokalnym. W celu wypełnienia tej luki i rekonstrukcji prawdopodobnego przebiegu dróg wykorzystano możliwości, jakie daje w tym zakresie oprogramowanie GIS. Z powodu braku źródeł pisanych na temat dróg na tym obszarze, analizy oparto na przesłankach pośrednich, dotyczących chronologii powstania poszczególnych miejscowości.

OPIS METOD

W podjętych tu próbach rekonstrukcji dróg wykorzystano metodę związaną z analizą kosztu dystansu (ang. Cost Distance Analysis). Analiza ta opiera się na metodzie obliczenia najkrótszej ścieżki (ang. Least Cost Path) na podstawie skumulowanego kosztu przemieszczania się między wybranymi punktami, wykorzystując do tego informacje o terenie zawarte w numerycznym modelu rzeźby terenu (NMT). Spośród wielu dostępnych w programach GIS algorytmów wybrano metodę opartą na wzorze funkcji wspinaczki Waldo Toblera (określanego

jako „Tobler hiking function”)¹⁸ (Tobler 1993; Conolly, Lake 2006, s. 234-262; Ejstrud 2005; Herzog 2010, s. 376, 377). Wzór ten oblicza trudność poruszania się po terenie o różnym stopniu nachylenia i uwzględnia średnią prędkość poruszania się (np. pieszego wędrowcy na około 5,03 km/h). Dodatkowo, istnieje także możliwość wykorzystania w obliczeniach informacji o pokryciu terenu i przeszkodach utrudniających poruszanie się, jak np. tereny podmokłe, zbiorniki wodne, lasy itd. Niestety, przez wzgląd na brak takich danych o pokryciu terenu dla okresu od średniowiecza do późnej nowożytności, nie zostały one włączone do analiz. Uwzględniono w analizie tylko jedną przeszkodę naturalną, jaką była rzeka Bóbr, której przebieg został częściowo zrekonstruowany na podstawie źródeł kartograficznych z XVIII-XIV wieku. Na tej samej podstawie wskazano prawdopodobne miejsca przepraw przez rzekę, przy założeniu, że istniały

¹⁸ Wzór spinaczki W. Toblera: $W = 6 * \exp \{-3.5 * \text{abs}(S + 0.05)\}$; gdzie W = prędkość poruszania się (km / hr), S = nachylenie terenu (dh/dx) (Tobler 1993).

one również w średniowieczu. Fundamentem obliczeń był wspomniany wcześniej numeryczny model terenu (NMT), o rozdzielczości komórki rastra 5×5 metrów w terenie¹⁹.

W pierwszej części obliczono ścieżki (drogi) między ośmioma większymi miastami, leżącymi w sąsiedztwie weichbildu wleńskiego oraz na jego obszarze, a więc między Wleniem, Lwówkiem Śląskim, Jelenią Górą, Lubomierzem, Gryfowem Śląskim, Nowogrodem, Złotoryją, Świerzawą i Mirskiem. Obliczenia wykonano dla każdego miasta z osobna, a punktami docelowymi było 139 miejscowości z obszaru dystryktu wleńskiego oraz jego sąsiedztwa. Otrzymano w ten sposób 8 modeli rastrowych, ilustrujących najkrótsze drogi między tymi lokalizacjami. W celu sprawdzenia, które z powstałych modeli dróg i ich odcinków powtarzały się najczęściej, zsumowano wszystkie te modele ze sobą otrzymując 1 model rastrowy z wartościami od 0 do 8 – oznaczający częstotliwość podróży po poszczególnej drodze. Model ten przekonwertowano do postaci wektorowej, a na jego podstawie, do wizualizacji, wykonano mapę gęstości podróży (w oparciu o częstotliwość wyboru tej drogi)²⁰.

Do weryfikacji otrzymanych wyników modeli dróg, utworzonych za pomocą oprogramowania GIS, wykorzystano mapy archiwalne z XVIII wieku. m.in.: mapy małoskalowe Mattheusa von Schubartha i Johanna Wolfganga Wielanda (skala ok. 1:100 000 – ok. 1:200 000; mapy wydano w 1750 r.) oraz mapy średnioskalowe Christiana Friedricha von Wrede (mapy powstały w latach 1747-1753 r.; skala ok. 1:35 000) i Ludwika Wilhelma Reglera (mapy powstały w 1764-1770 r.; skala ok. 1:24 000) oraz mapy pochodzące z połowy XIX i XIX wieku znane jako Urmesstischblätter i Messtischblätter. Mapy te poddano procesowi georeferencji i rektyfikacji²¹.

WYNIKI

Otrzymane wyniki zostały przedstawione na rycinach 98-107. Analizując przebieg utworzonych dróg, można zauważyć, że wykorzystany do ich powstania algorytm poprowadził najkrótsze ścieżki wzdłuż doliny rzeki Bóbr

oraz przez dolinki mniejszych cieków wodnych, czyli tam, gdzie teren jest łagodniejszy i łatwiejszy do pokonania pieszo (ryc. 98). Analizy pozwoliły wskazać potencjalne drogi, które algorytm wytyczył wielokrotnie, zaznaczając, że ta właśnie droga lub jej odcinek jest optymalny pod względem poniesionego kosztu podróży, czyli wysiłku fizycznego pieszego pokonującego wyznaczoną trasę (ryc. 98, 99). Ciekawe rezultaty otrzymano w wyniku porównania wybranych odcinków rekonstruowanych dróg z drogami przedstawionymi na mapach archiwalnych z różnych okresów. Pierwszą z porównywanych map była mapa autorstwa Wielanda-Schubartha z 1736 r. (ryc. 100, 101). Prawdopodobnie na niej opierała się w swoich badaniach J. Nowakowa (1951, s. 24). Przedstawiono na niej tylko niektóre drogi, i to w znacznym uproszczeniu, oddając symbolicznie ich kształt i przebieg. Istnienia pozostałych dróg można się domyślać po ułożeniu zabudowań wiejskich (oznaczonych kropkami) wzdłuż cieków. Biorąc pod uwagę małą skalę tej mapy (przypuszczalnie ok. 1:100 000) oraz z uwagi na niekartometryczność tego dzieła, trudno jest na podstawie tylko tego źródła kartograficznego rekonstruować dokładny przebieg dróg. Mimo to, można zauważyć pewne podobieństwa w przebiegu modelowanych dróg, które ciągną się wzdłuż dolin i obniżen terenowych, oraz wyznaczonego przez nie zakresu gęstości²².

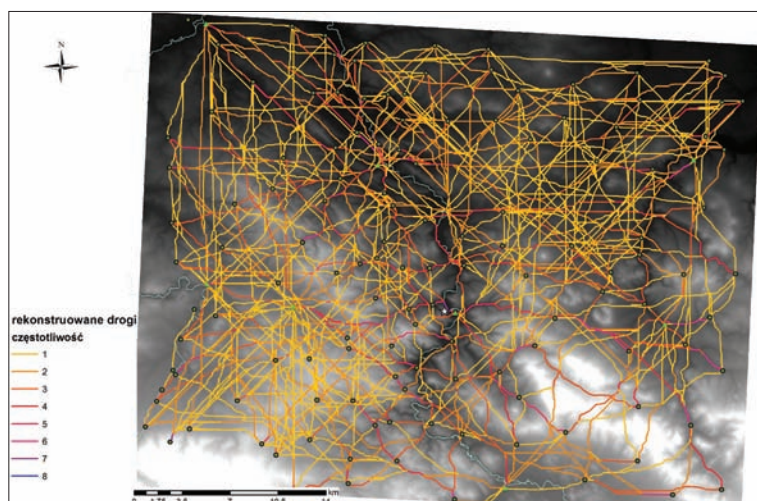
Uproszczenia w rysunku dróg widoczne są także na mapach średnioskalowych autorstwa Christiana Friedricha von Wrede (ryc. 102) i Ludwika Wilhelma Reglera (ryc. 103). Zwłaszcza na mapie autorstwa Ch.F. von Wrede, symboliczne przedstawione zostały drogi nawiązujące swą formą do obrazu dróg z mapy Wielanda-Schubartha. Mapa ta również nie nadaje się do przeprowadzenia szczegółowej rekonstrukcji dróg z uwagi na swą niekartometryczność. Nieco inaczej wyglądają drogi na mapie L.W. Reglera. Autor ten, w odróżnieniu od poprzedników, przedstawił wszystkie znane mu drogi, nawet polne, co świadczy o starannie wykonanym przez niego i jego zespół rozpoznaniu terenowym. Jednakże i ta mapa jest niekartometryczna co powoduje, że rekonstrukcja dróg w oparciu o nią staje się możliwa jedynie poprzez identyfikowanie i nanoszenie przedstawionych na niej dróg na drogi pojawiające się na mapach późniejszych

¹⁹ NMT utworzono poprzez wygładzenie i zmianę rozdzielczości NMT (1×1 m) utworzonego z pomiarów ALS (Airborne Laser Scanning – lotniczy skaning laserowy).

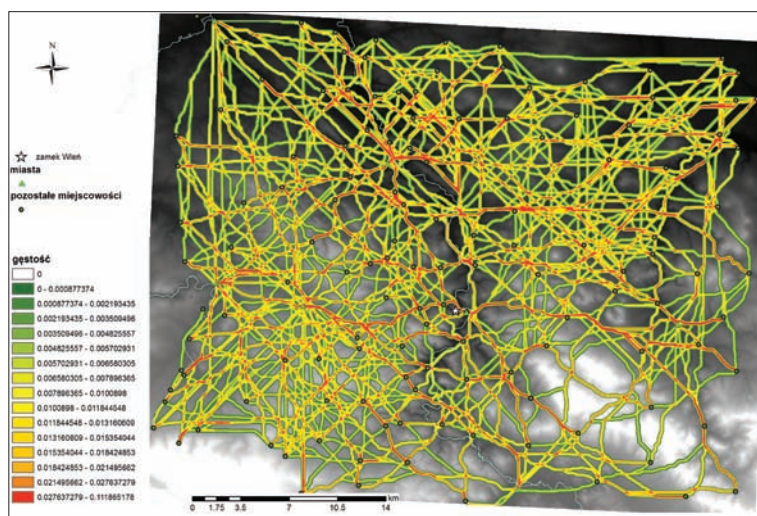
²⁰ Za pomocą algorytmu Kernel Density (funkcja Line Density); możliwości tej metody przedstawiła Jadwiga Brzuchowska (2013).

²¹ Wszystkie etapy pracy oraz analiz wykonane zostały w programie ArcGIS 9.3.

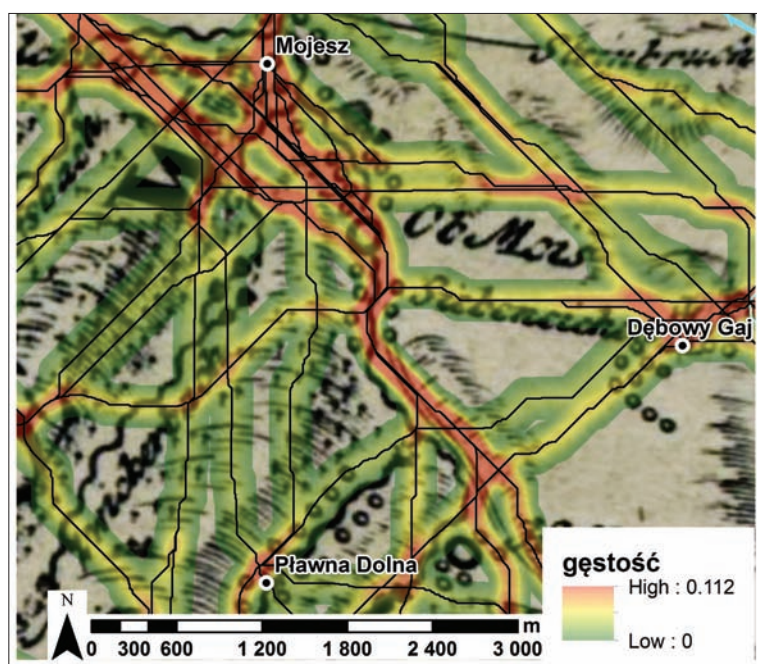
²² Obliczenia gęstości wytyczono dla obszaru o promieniu 150 m. Więcej na temat tej metody: <http://webhelp.esri.com/arcgisdesktop/9.3/index.cfm?TopicName=How%20Line%20Density%20works>.

Ryc. 98. Przebieg rekonstruowanych dróg wraz z przedstawieniem ich częstotliwości na obszarze weichbildu wleńskiego oraz terenach przyległych. Oprac. A. Łuczak

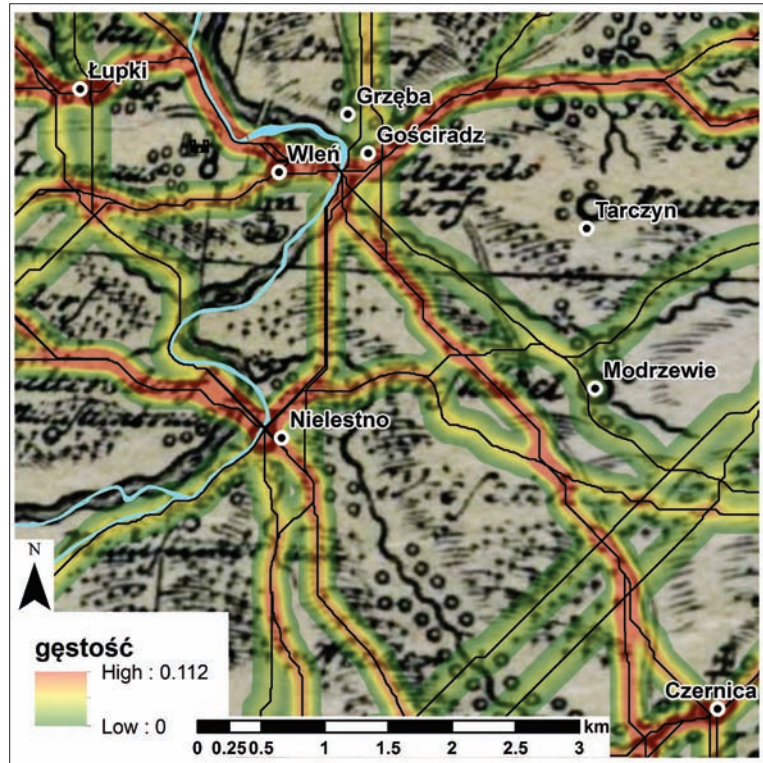

Ryc. 99. Mapa gęstości podróży przez rekonstruowane drogi na obszarze weichbildu wleńskiego oraz terenach przyległych. Oprac. A. Łuczak

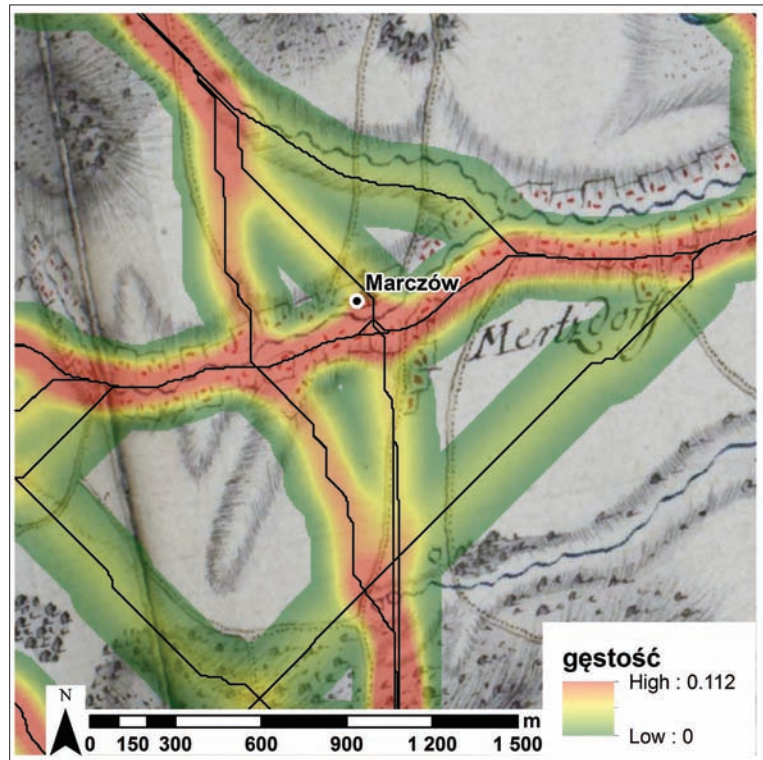

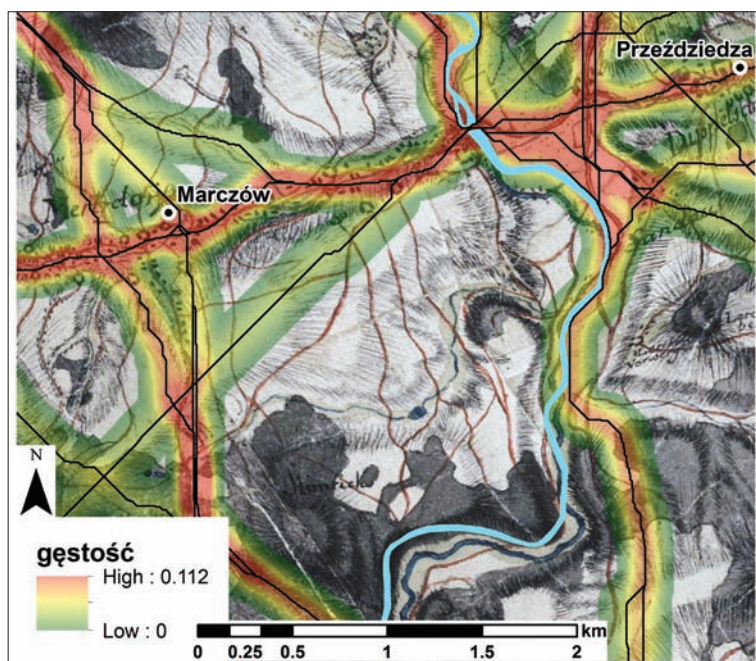
Ryc. 100. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie Wielanda-Schubartha z 1736 r. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 101. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie Wielanda-Schubartha z 1736 r.
Oprac. A. Łuczak

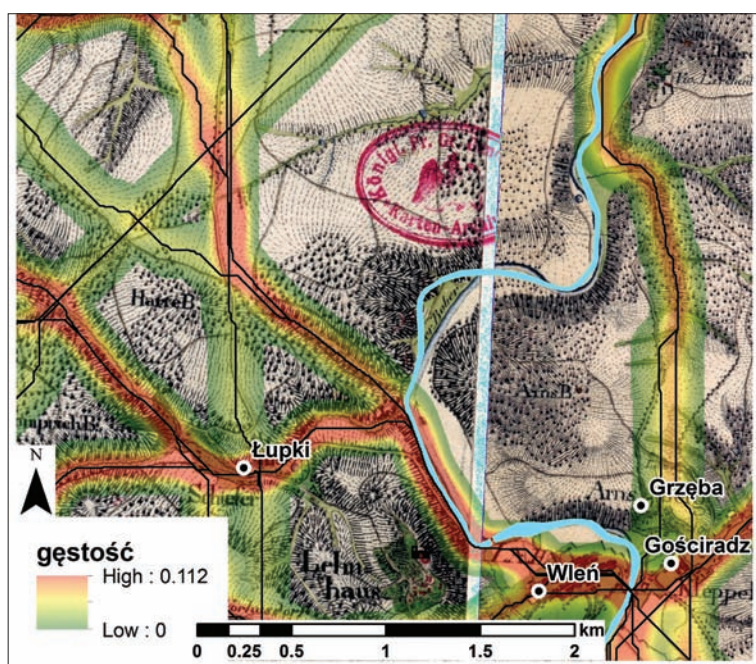

Ryc. 102. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie Christiana Friedricha von Wrede z 1747-1753 r. (sygn. N 15060). Oprac. A. Łuczak

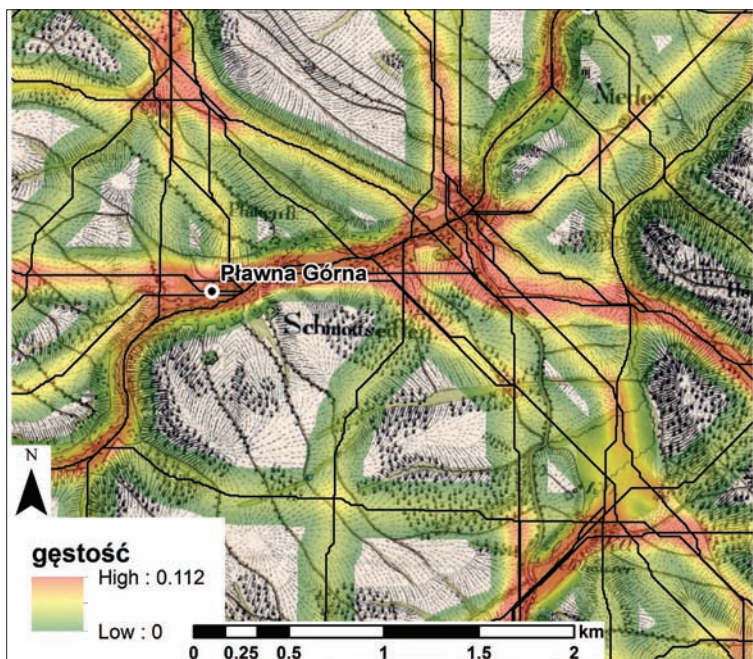

Ryc. 103. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie Ludwiga Wilhelma Reglera z 1764-1770 r. (sygn. N 15140). Oprac. A. Łuczak

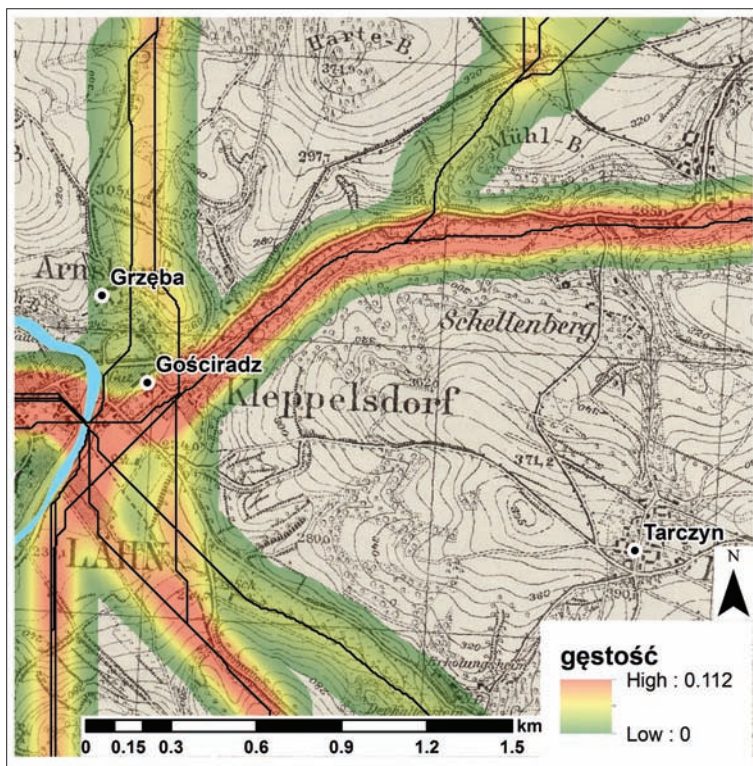

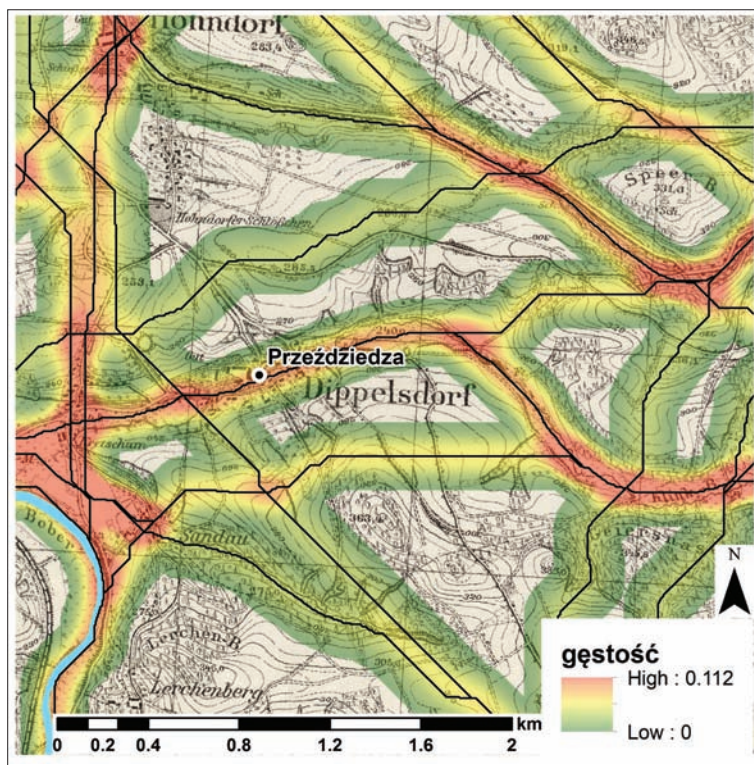
Ryc. 104. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na Urmesstischblätter z 1824 r. (sygn. N 729). Oprac. A. Łuczak

Ryc. 105. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na Urmesstischblätter z 1824 r. (sygn. N 729).
Oprac. A. Łuczak

Ryc. 106. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na Messtischblätter z 2. połowy XX wieku.
Oprac. A. Łuczak

Ryc. 107. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na Messstischblätter z 2. połowy XX wieku.
Oprac. A. Łuczak

XIX-XX-wiecznych. Pomimo tych trudności, obliczone tu modele dróg, a zwłaszcza utworzony z nich zakres gęstości (który można traktować jako swego rodzaju strefę buforową wyznaczającą margines błędu położenia modelowanych dróg) pokrywa się częściowo z przebiegiem dróg na mapach von Wredego i Reglera.

Większa szczegółowość oraz dokładność pomiarów terenowych widoczna jest na wspomnianych mapach z XIX i XX wieku. W przypadku map XIX-wiecznych, które wyonano w oparciu o pomiary triangulacyjne, również występuje zjawisko niekartometryczności (więcej na ten temat: Łuczak 2015). Drogi naniesione na te mapy odznaczają się dużym błędami pomiarów położenia i niekiedy przypominają swym rysunkiem drogi znane z map XVIII-wiecznych (ryc. 104, 105). Z kolei mapy z XX wieku są w pełni kartometryczne, a elementy na nich przedstawione zostały dokładnie pomierzone (z dokładnością i szczegółowością odpowiednią dla skali 1:25 000) (ryc. 106, 107). Przebieg modelowanych dróg wraz z towarzyszącym im zakresem gęstości, w porównaniu z drogami przedstawionymi na mapach z XIX i XX wieku wykazują bardzo wiele podobieństw. Jednym z dowodów na to jest przykład porównania modelowanej drogi z drogą biegnącą z Wlenia przez Gościradz w kierunku Bystrzycy, która mimo iż biegnie w nieznanym odda-

leniu od drogi przedstawionej na mapie, to pokrywa się niemal całkowicie z drogą pieszą przedstawioną tam pod postacią przerywanej linii (ryc. 106).

Podsumowując przeprowadzone analizy można stwierdzić, że zastosowaną tu metodę modelowania przebiegu dróg można uznać za skuteczną w celu rekonstrukcji ich prawdopodobnego przebiegu dla średniowiecza i nowożytności (być może także dla pradziejów?). Oczywiście trzeba mieć na uwadze, że wprowadzenie do analiz większej ilości informacji o terenie może wpłynąć znacząco na poprawność i na kształt modelowanych dróg, tak samo jak wykorzystanie dokładniejszego numerycznego modelu terenu. Bardzo przydatne jest również porównanie otrzymanych wyników z materiałami kartograficznymi, pochodzącymi z różnych okresów, co pozwala ocenić prawidłowość wykonanych obliczeń.

Planowane w przyszłości badania nad rozwojem dróg będą miały na celu także uwzględnienie znalezisk śladów dróg (tzw. holwegów), które udało się zidentyfikować na podstawie analiz pomiarów ALS (zob. rozdział 7) i porównanie ich z drogami utworzonymi w trakcie modelowania komputerowego.

Anna Łuczak

12. Relikty prawa penitencjarnego w krajobrazie mikroregionu Wlenia

SZUBIENICE I MIEJSCA STRACENÍ

Murowane konstrukcje znajdujące się na dawnych miejscach straceń były powszechnym elementem krajobrazu w czasach nowożytnych. Szubienice, nieraz znacznych rozmiarów, wystawiano głównie w okolicy miast i miasteczek, ale również wsi. Szczególnie widoczne jest to na terenie Śląska, gdzie do badań nad tym tematem dysponujemy bogatą bazą, nie tylko źródeł historycznych, ale również kartograficznych i coraz częściej archeologicznych.

Nim przejdziemy do omówienia interesującego nas obszaru warto wspomnieć, że Dolny Śląsk jest jedynym w Polsce regionem, gdzie wykopaliskowo udało się przebadać wiele reliktyw murowanych szubienic, które wbrew powszechnym opiniom, były wystawiane także na gruntach wiejskich. Do niedawna przeważał pogląd, że podobnego rodzaju urządzenia penitencyjne, z racji nakładów inwestycyjnych, znajdowały się tylko przy miastach. Zgodnie z tymi poglądami, mniejsze ośrodki, o ile posiadały miejsce straceń, były w stanie zaopatrzyć je tylko w nietrwałą i tanią konstrukcję drewnianą. Na podstawie naszych ustaleń należy ten pogląd zweryfikować.

Wydzielone miejsca straceń i znajdujące się na nich szubienice zaczęły znikać razem ze zmianami prawnymi i oświeceniowymi prądami w 1. połowie XIX wieku. Będąc symbolem minionego porządku, który był negatywnie postrzegany przez ówczesne elity, szubienice były konsekwentnie likwidowane. Proces systematycznych rozbiórek murowanych szubienic doprowadził do niemalże całkowitego zniszczenia urządzeń tego typu. Spośród setek obiektów do obecnych czasów przetrwało zaledwie kilka, zlokalizowanych głównie na Dolnym Śląsku

(np. Wojcieszów, Miłków, Złotniki Lubańskie – obiekt mocno przebudowany).

O dokładnej lokalizacji dawnych miejsc straceń z murowanymi szubienicami informują nas wczesne źródła kartograficzne (zwłaszcza plany autorstwa Christiana Friedricha von Wrede powstałe w latach 1747-1753 r. w skali ok. 1:35 000 i późniejsze i dokładniejsze mapy topograficzne Urmesstischblatt z 1. poł. XIX w.). Mapy powstawały już w czasach powolnego zaniku tych urządzeń (zwłaszcza arkusze Urmestischblatt), które jednak skrupulatnie były na nie nanoszone – jako ważne punkty orientacyjne, m.in. dla wojska. Zaznaczano konsekwentnie dobrze zachowane obiekty, jak i te będące wówczas w ruinie. O istnieniu innych miejsc straceń, być może zaopatrzonych w konstrukcję drewnianą, informują nas zachowane nazwy terenowe, występujące najczęściej w postaci „wzgórza szubienicznego” (niem. Galgenberg). Jednak w przypadku, jeśli miejsce takie nie zostało oznaczone odpowiednią sygnaturą szubienicy lub nie mamy odpowiednich źródeł historycznych mogących potwierdzić jej istnienie, należy zachować daleko idącą ostrożność.

Z analizowanego przez nas obszaru możemy wymienić miejscowości, na których gruntach znajdowały się miejsca straceń z trwałymi konstrukcjami. W dalszej części uwzględnimy oznaczenia form terenowych, które możemy ostrożnie łączyć z funkcją miejsca straceń w przeszłości. Istnienie pozostałości jednej szubienicy murowanej udało się udowodnić metodami archeologicznymi. Jest to jednocześnie odosobniony jak do tej pory przypadek, kiedy o istnieniu obiektu informuje nas mapa, natomiast źródła historyczne milczą, mimo tego, że konstrukcja, jak na ówczesne warunki, charakteryzowała się przesad-

nym rozmachem, nie odpowiadającym jej przeznaczeniu praktycznemu.

Wybierając miejsce pod plac egzekucyjny i szubienicę kierowano się widocznością urzędnika. Wiadomo, że podobne konstrukcje celowo były budowane w przesadnych proporcjach, co podkreślało ich charakter przewencyjny. Wybierano zazwyczaj wyniesienia eksponowane. W razie ich braku szubienica była lokowana przy głównej drodze prowadzącej do miejscowości. Czasem można zauważyć, że miejsce straceń nie znajdowało się na kulminacji wyniesienia, ale raczej na jego krawędzi. Być może w kwestii wyboru lokalizacji były brane pod uwagę inne czynniki, trudne do ustalenia na podstawie obecnej wiedzy. Wiemy, że liczyła się m.in. odległość od granicy, sytuacja własnościowa gruntu (np. do miasta należały tylko wybrane pola) lub stopień zalesienia wyniesienia i płynące stąd problemy związane z pełną widocznością z drogi czy też miejscowości. Sytuacja była bardziej skomplikowana w mniejszych miejscowościach. Nie każdy właściciel wsi mógł sobie pozwolić na wykupienie prawa wyższego sądownictwa. A tylko takie prawo pozwalało na wytyczenie miejsca straceń i wybudowanie szubienicy. Stąd możemy podejrzewać, że prócz znaczenia przewencyjnego, szubienica była również w jakimś względzie manifestacją stanu majątkowego. Stwierdzenie to nabiera sensu, jeśli sobie uświadomimy, że inwestycja podobnego rodzaju nie ograniczała się tylko do kosztów murowanego urzędnika, lecz wiązała się z wieloma pobocznymi wydatkami (koszty opłacenia licznych rzemieślników, pokrycie należności wystawnej imprezy, zapłata dla kata za odebranie urzędnika itd. – Wojtucki 2009, s. 70-105). Niech za przykład posłuży historia z miasta Halle z 1534 r., kiedy to władze miejscowości wiedząc o wizycie kardynała, postanowiły wymienić drewnianą szubienicę na murowany obiekt. Zaniechano jednak inwestycji z powodu braku wystarczających środków (Trzciniński 2001, s. 187).

Potwierdzone lokalizacje omawianych urzędów mamy dla kilku miejscowości w regionie wleńskim. Murowana szubienica znajdowała się w pobliżu Wlenia (na wyniesieniu w kierunku południowo-zachodnim od miasta). Obiekt ten zaznaczono na widoku miasta wykonanym pod koniec XVIII wieku. Teren wokół miejscowości, przynajmniej na grafice, był pozbawiony szaty leśnej. Autor grafiki przedstawił okrągłą konstrukcję murowaną, z wejściem od strony miasta i trzema filarami na koronie studni szubienicy. Filary są pozbawione drewnianych belek, więc być może urządzenie nie było już wówczas remontowane i popadało w ruinę (Borkowska i in. 2014,

s. 67). Naprzeciwko tego miejsca straceń, na planie autorstwa Christiana Friedricha von Wrede widnieje zaznaczona sygnaturą szubienica leżąca już na gruntach wsi Modrzewie (którą omówimy dalej). Inna szubienica znajdowała się w przesiece, na południe od drogi łączącej miejscowości Maciejowiec (niem. Matzdorf) i Chmielów (niem. Langwasser)²³. Szubienica ta musiała być również bardzo dobrze widoczna z miejscowości Pasiecznik (niem. Spiller), leżącej na południowy zachód od miejsca straceń. Teren ten obfituje w podobnego rodzaju murowane urządzenia penitencjarne. Kolejna szubienica znajdowała się na krawędzi obecnej Góry Szybowcowej, na działce położonej na północny zachód od Dziwiszowa (niem. Berbisdorf), i na północny wschód od Jeżowa Sudeckiego (niem. Grunau). Konstrukcja była dobrze widoczna ze skrzyżowania dróg znajdującego się na północny zachód od Dziwiszowa²⁴.

Na dostępnych planach ciekawie prezentuje się murowana szubienica położona na południe do wsi Sobota (niem. Zobten). Na planie z lat 1747-1753, autorstwa von Wredego, konstrukcja jest zaznaczona na zachód od drogi. Na młodszym planie nie widzimy już sygnatury szubienicy, co może wskazywać, że urządzenie zostało rozebrane po tej dacie. Natomiast w jego miejscu (lub blisko tej lokalizacji) pojawia się wybierzysko żwiru. Pamięć po miejscu straceń przetrwała jednak w nazwie wyniesienia – Galgenberg; możemy zauważyć, że teren podpisany w ten sposób na planie ma dużo większy zasięg niż pierwotne miejsce straceń. Kierując się dalej na południe drogą prowadzącą do Grzęby (niem. Arnsberg), natrafimy na kolejną szubienicę²⁵, która stała przypuszczalnie na gruntach wymienionej miejscowości, na zachód od traktu. Konstrukcja znajdowała się na tyle blisko Wlenia, że możemy być pewni, że była widziana z zamku.

Inną kategorię stanowią zaznaczone na mapach formy terenowe, które w przeszłości mogły pełnić funkcję miejsca straceń. Skądinąd wiemy jednak, że nie każde wzgórze określane mianem Galgenbergu, służyło w przeszłości jako miejsce o tym przeznaczeniu. W innych przypadkach nazwa odnosząca się do oryginalnego miejsca straceń w ciągu stuleci mogła ulec przesunięciu, przechodząc na bardziej wyróżniającą się w terenie formę – najczęściej wzgórze. Ograniczmy się zatem tylko do zasygnalizowania takich nazw terenowych w interesującym nas rejonie.

²³ Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz, Kartensammlung, sygn.: N 15060

²⁴ Ibidem

²⁵ Ibidem

Częściowo zalesione Wzgórze Szubieniczne możemy dostrzec na południe od miejscowości Maciejowiec. Wzgórze zaznaczone na mapie Urmesstischblatt²⁶ było widoczne zarówno ze wspomnianej miejscowości, jak i z blisko położonej wsi Pokrzywnik (niem. Riemendorf). Być może jest to właśnie przypadek przeniesienia nazwy dawnego miejsca straceń na wyniesienie o braku podobnej tradycji. Jak podaliśmy wcześniej, na starszym planie tej okolicy, szubienica znajduje się w przesiece, na zachód od miejscowości.

Używając tego samego źródła, kierując się na południe dostrzeżemy kolejne wzgórze o nazwie Galgenberg, położone na gruntach należących do wsi Rybnica (niem. Reibnitz). Znajdując się w centrum miejscowości można było dostrzec wyniesienie kierując wzrok na wschód. Co ciekawe, na północny zachód od wyniesienia znajdowało się obniżenie terenowe o nazwie Galgenbergsacker. Teren obecnie jest porośnięty zwartym lasem, natomiast na dostępnych planach widać, że w dużym stopniu był wówczas uprawiany.

ROZPOZNANIE ARCHEOLOGICZNE RELIKTÓW SZUBIENICY PRZY WSI MODRZEWIE

Dzięki źródłom kartograficznym udało się ustalić położenie dawnego miejsca straceń zlokalizowanego przypuszczalnie na gruntach wsi Modrzewie. W toku prospekcji terenowej przeprowadzonej przez Leszka Różańskiego (Różański 2012a, 2012b) odnaleziono pozostałości konstrukcji murowanej. Były to głównie resztki zaprawy wapiennej, gruz kamienny, oraz niewielkich rozmiarów kamienie łamane pokryte zaprawą. Stwierdzenie dokładnej lokalizacji umożliwił fakt ułożenia konstrukcji na krawędzi nieczynnego wybijzyska żwiru, które istniało już pod koniec XVIII wieku. Jak się okazało w toku prac archeologicznych szubienica znajdowała się na jego krawędzi, stąd badania miały charakter prac ratowniczych (zob. ryc. 108).

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że murowana konstrukcja znajdowała się praktycznie naprzeciw szubienicy miejskiej Wlenia. Fakt ten, jak i rodzaj konstrukcji urządzenia sugerują, że lokalizacja była ściśle przemysłana. Być może właściciel miejscowości, będąc w konflikcie z władzami miejskimi, chciał zamanifestować swoją pozycję realizując podobnego rodzaju inwestycję. Niestety,

z powodu bardzo szczupłej bazy źródłowej musimy pozostawić podobne hipotezy w sferze domysłów. Nic bliższego nie jesteśmy w stanie powiedzieć o chronologii obiektu. Możemy tylko przypuszczać, że jego rozbiórka miała miejsce w 1. połowie XIX wieku. Badania archeologiczne nie dostarczyły zabytków ruchomych, które mogłyby być czułymi datownikami.

Szubienica znajdowała na dobrze czytelnym wyniesieniu (ok. 292 m n.p.m.), widocznym z zamku we Wleniu i z ważnego szlaku łączącego miasto z Jelenią Górą. Obecnie jest to droga polna o niewielkim znaczeniu. Na planie autorstwa von Wredego, wykonanym w połowie XVIII wieku, główny szlak wiodący z Wlenia do Jeleniej Góry mija szubienicę od strony północnej. Możemy dojrzeć również, że istniało już wspomniane wyrobisko żwiru, lecz jego rozmiary były wówczas nieznaczące. Najbliższa okolica była niemalże całkowicie wylesiona, co dodatkowo wzmacniało walory ekspozycyjne opisywanego miejsca straceń. Szubienica została wybudowana przy dobrze czytelnej do czasów współczesnych między oddzielającej pola. Obecnie teren jest porośnięty lasem. Należy zaznaczyć, że w stosunku do sąsiedniego, południowego pola, urządzenie wystawiono na wyraźnie obniżonym terenie, a nie tak, jak moglibyśmy się spodziewać, w najwyższym punkcie wyniesienia terenu. Możliwe, że było to podyktowane ówczesnymi stosunkami własnościowymi gruntu, trudnymi obecnie do dokładnego odtworzenia.

W trakcie badań archeologicznych założonych zostało 9 wykopów (oznaczonych kolejno numerami: I, II, IIa, III, IV, V, VI, VII, VIII – zob. ryc. 109). Ich łączna powierzchnia wynosiła 1,037 ara. Część wykopów miała charakter sondażowy, lub stanowiła poszerzenie poprzednich w celu pełniejszego rozpoznania pozostałości szubienicy (wykopy nr: II, IIa, III, V).

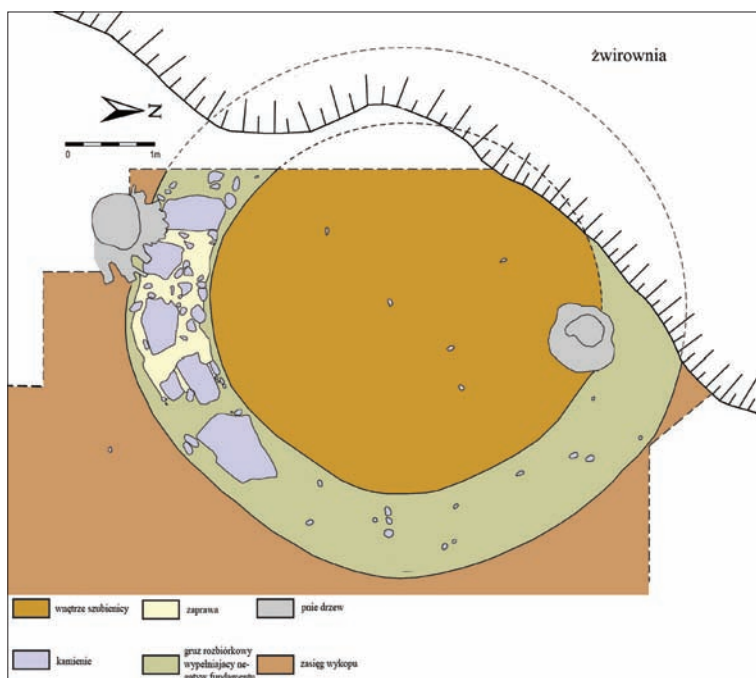
W trakcie eksploracji wykopu nr I, po zdjęciu warstwy humusu o miąższości 20-35 cm, natrafiono na calec składający się z ciemnożółtego żwiru sporadycznie zawierającego kamienie średnich rozmiarów. Poza podłużnymi śladami lemiesza, świadczącymi o uprawie tego terenu, nie stwierdzono innych obiektów nieruchomych. Podobna sytuacja wystąpiła w obrębie wykopów nr IV (3 × 5 m), VI (1 × 4 m), VII (1 × 4 m) oraz VIII (2 × 4 m). W wykopach IV oraz VI-VIII jedynie warstwa humusu miała mniejszą miąższość (10-20 cm) niż w wykopie nr I.

W wykopie oznaczonym nr. 2 pod warstwą humusu o miąższości od 15 do 25 cm odnaleziona została warstwa rozbiórkowa szubienicy przemieszana z ciemną próchnicą. Jej obecność potwierdzono w obrębie całego wykopu. Skła-

²⁶ Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz, Kartensammlung, Blatt 2946

Ryc. 108. Modrzewie, gm. Wleń. Widok w kierunku południowo-wschodnim badanego miejsca straceń z zaznaczonym miejscem, gdzie odnalezione zostały relikty fundamentów szubienicy. Fot. P. Duma

Ryc. 109. Modrzewie, gm. Wleń. Plan dawnego miejsca straceń z zaznaczeniem wykopów archeologicznych i reliktyw szubienicy. Oprac. P. Duma

dała się głównie z niewielkich rozmiarów grudek zaprawy wapiennej, z widocznymi fragmentami niezlasowanego wapna, oraz kamieni małych i średnich rozmiarów (5 × 8 do 8 × 15 cm). Od strony południowej wytyczony został wykop nr III, zaś od północnej nr V. W wykopach nr II i V, po zdjęciu przemieszanej warstwy rozbiórkowej o miąższości od 1 do 15 cm, odsłonięto fragmentarycznie zachowany fundament murowany oraz dobrze czytelny negatyw wypełniony porozbiórkowym gruzem (zob. ryc. 110). Jak się okazało, około 15% pozostałości szubienicy uległo zniszczeniu na skutek osunięcia się krawędzi żwirowni.

W stropie gruzu znajdującego się w negatywie fundamentu (wykop nr II) natrafiono na szczątki ludzkie

zalegające bez porządku anatomicznego (ryc. 111). Pochodziły one z prawej kończyny górnej dorosłej osoby (ryc. 112). Ponadto w humusie odkryto jeszcze fragment żebra. Możliwe, że w trakcie rozbiórki obiektu zniszczony został pochówek lub nawarstwienia zawierające szczątki ludzkie, znajdujące się w byłej cembrowinie. Teren ten po zburzeniu szubienicy był uprawiany, przez co nie zachowały się czytelne nawarstwienia kulturowe związane z funkcjonowaniem obiektu.

Odkryty w trakcie prac fundament szubienicy zachował się na odcinku około 2,8 m. Resztę stanowił negatyw zagłębiony w podłoże na 30 cm. Fundament składał się z ociosanych kamieni, przeważnie dużych rozmiarów

Ryc. 110. Modrzewie, gm. Wleń. Widok w kierunku północno-zachodnim reliktyw szubienicy podczas prac wykopaliskowych. Oprac. P. Duma

Ryc. 111. Modrzewie, gm. Wleń. Szczątki ludzkie *in situ* odnalezione w gruzie poroziobórkowym szubienicy. Fot. P. Duma

Ryc. 112. Modrzewie, gm. Wleń. Te same szczątki po złożeniu układają się w niekompletne prawe ramię osoby dorosłej. Fot. P. Duma

(105 × 62 × 18; 72 × 43 × 22 cm), połączonych zaprawą z niewielkim udziałem wapna. Szerokość fundamentu wahała się od 85 do 88 cm. Średnica zewnętrzna szubienicy wynosiła 6,3 m, wewnętrzna natomiast około 4,5 m (ryc. 113).

W trakcie dalszych prac prowadzonych w okolicach szubienicy nie odkryto żadnych pochówków. Możliwe

zatem, że wykorzystywano ją incydentalnie, np. na jedną egzekucję. Nie możemy zapominać, że miejsce straceń zajmowało większy obszar, który nie ograniczał się tylko do murowanego urządzenia. Niestety, jego spora część została wchłonięta przez zwirownię.

W przypadku murowanej szubienicy w miejscowości Modrzewie mamy do czynienia z konstrukcją o gabary-

Ryc. 113. Modrzewie, gm. Wleń. Widok w kierunku południowo-zachodnim reliktyw szubienicy podczas prac wykopaliskowych
Fot. P. Duma

tach spotykanych przy szubienicach typowo miejskich. Przykładowo szerokość odkrytego fundamentu szubienicy w Kamiennej Górze wahała się od 58 do 62 cm. Natomiast odnaleziony fundament szubienicy w Jeleniej Górze (Duma 2015, s. 81-85) miał szerokość od 91 do 97 cm, zaś fundament z opisywanego stanowiska miał od 85 do 88 cm. Możemy zatem zastanowić się, na ile obiekt ten służył wymiarowi sprawiedliwości, a na ile świadczył o statusie majątkowym właściciela miejscowości.

Niestety, jak dotąd, nie udało się odnaleźć żadnych informacji odnośnie właściciela odpowiedzialnego za tę inwestycję. Na temat samego obiektu również nie posiadamy żadnych wzmianek źródłowych. Z drugiej strony może się okazać, w miarę napływu nowych informacji, że na ówczesnym Śląsku obiekty o takich gabarytach należały do pewnego standardu budowlanego, a brak źródeł na ich temat, jak widać na podstawie powyższego przykładu, wcale nie przesądza o fakcie istnienia lub nieistnienia szubienicy w danej miejscowości. Należy zatem założyć, że w skali Śląska może być to kilkaset stanowisk, gdzie możemy spodziewać się podobnych konstrukcji, które do tej pory nie zostały zinwentaryzowane. W wielu przypadkach taki stan może doprowadzić do ich degradacji.

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

Uwarunkowania lokalizacji miejsc straceń nie są do końca jasne. Badacze zajmujący się tą kwestią zwracają uwagę w trakcie analizy materiałów kartograficznych, czy też obserwacji przeprowadzonych w terenie, na kilka czynników mogących mieć duży wpływ na dobór miejsca pod

szubienicę (Wojtucki 2009, s. 59-69). Podobnie czyni w tym rozdziale Paweł Duma (zob. powyżej). Jednym z tych czynników miałyby być dobra widoczność szubienicy z pobliskich osad, siedzib obronnych czy też dróg. Innym wskazywanym czynnikiem jest odległość od najbliższych osad, dróg a nawet granic administracyjnych. Głównym problemem w zbadaniu tego zagadnienia pozostaje kwestia precyzyjnej lokalizacji tych urządzeń penitencjarnych. Niestety, dokładna lokalizacja niektórych szubienic nie jest znana a ich położenie wskazują jedynie niekartometryczne mapy z XVIII i XIX wieku. Na obszarze weichbildu wleńskiego tylko jedna szubienica, w Modrzewiu, została rozpoznana i przebadana metodą archeologiczną. O istnieniu pozostałych obiektów penitencjarnych wiadomo tylko z archiwalnych map. W związku z powyższym niniejsze próby analiz będą oparte głównie na niepewnych lokalizacjach szubienic, pozyskanych z niekartometrycznych map, a uzyskane wyniki należy potraktować ostrożnie jako modelowe, mając na uwadze ich hipotetyczny charakter. Zgodnie ze spostrzeżeniami D. Wojtuckiego i P. Dumy, podjęte tu próby opierać się będą na analizie widoczności i na pomiarze odległości²⁷. Do analizy widoczności wybrano kilka punktów obserwacyjnych, z których to widoczność miejsc straceń mogła mieć znaczenie (zob. tabela 7). W obliczeniach przyjęto średni wzrost obserwatora na 1,65 metra, natomiast w przypadku widoku z wieży zamkowej

²⁷ Przyjęto przy tym zasadę przybliżonych (uśrednionych) wyników odległości, zaś wokół punktów położenia domniemanych i niepewnych szubienic założono strefę buforową o promieniu 50 m (w oparciu o błędy pomiarów na mapach). Analizy wykonano wykorzystując oprogramowanie GIS (GRASS GIS i ArcGIS 9.3). Więcej na temat analizy widoczności i jej zastosowaniu w archeologii m.in. w: Conolly, Lake 2006, s. 225-233.

Tabela 7. Zestawienie informacji o lokalizacji punktów obserwacyjnych do analiz widoczności. Oprac. A. Łuczak

Miejscowość	Lokalizacja obserwatora	Współrzędne położenia obserwatora		Promień widoczności dla punktu obserwacyjnego [m]
		X	Y	
Wlen	rynek	266798.6432450	355259.3686700	10000
Łupki	wieża zamku Wleń	266017.5284830	355386.4835850	10000
Dębowy Gaj	centrum wsi	264583.5000000	361938.9687500	4000
Gościradz	dwór	267344.5098300	355326.0310930	10000
Górczyca	centrum wsi	267257.3399510	360949.3270990	5000
Grzęba	obok dawnego folwarku	267184.4365940	355632.9483730	5000
Sobota	centrum wsi/dwór	266855.2636860	362578.2740500	3500
Tarczyn	centrum wsi	269060.7117480	354735.7462010	5000
Nielestno	dwór	266662.7086240	353094.4999520	5000

Tabela 8. Zestawienie informacji o punktach obserwacyjnych z miejsc lokalizacji szubienic. Oprac. A. Łuczak

Szubienice	Współrzędne lokalizacji szubienic		Promień widoczności dla punktu obserwacyjnego [m]	Wysokość obserwatora [m]
	X	Y		
Wlen	266494.1987310	354673.2265800	5000	1.65
Modrzew	267551.0938980	354256.1620890	5000	1.65
k. Grzęby	266935.7071165	355998.5855220	5000	1.65

we Wleniu wysokość ta została ustawiona na 22 metry (jest to przybliżona wysokość wieży przed zniszczeniem zamku) plus wysokość obserwatora (1,65 m). Do obliczeń przyjęto promień widoczności od obserwatora na 4-10 km, co jest optymalną odległością ludzkiego zakresu widzenia. Lokalizacja punktów obserwacyjnych oraz szubienic została przedstawiona na rycinie 114, a informacje o nich zostały zestawione w tabelach nr 7 i 8. W modelowaniu wykorzystano numeryczny model terenu (NMT) o rozdzielczości komórki rastra 5 × 5 metrów w terenie²⁸. W obliczeniach nie uwzględniono czynników utrudniających obserwację, jak pokrycie terenu (roślinność, zabudowania), natomiast uwzględniono współczynnik refrakcji i krzywizny ziemi²⁹. Warto także zaznaczyć, że przeszkody naturalne (np. roślinność) w pobliżu szubienic były usuwane, tak aby były one widoczne w celu ostrzeżenia i pouczenia tych, którzy chcieliby złamać prawo.

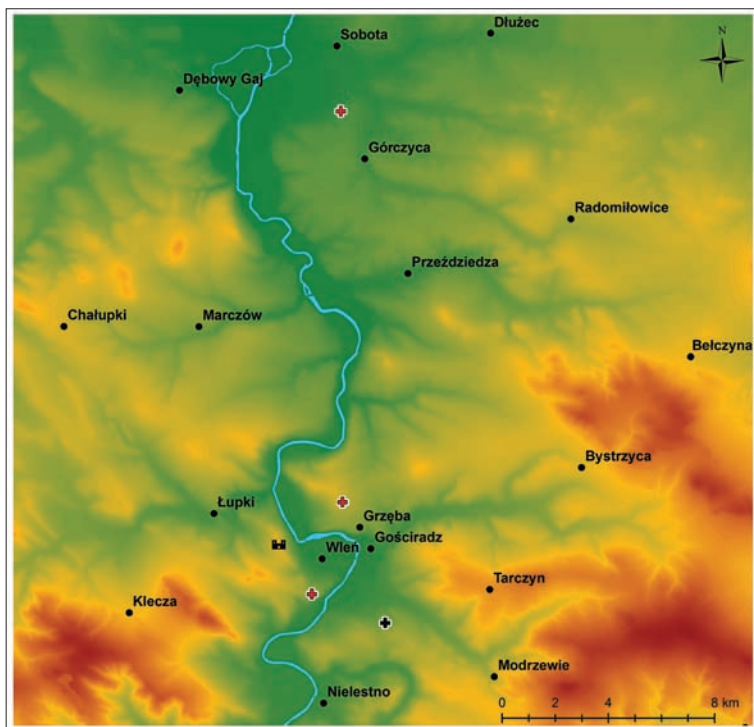
Drugi typ analiz jaki tu wykonano obejmował pomiar odległości i dotyczył: odległości od najbliższych osad, odległości od dróg oraz odległości od granic jednostek terytorialnych. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż

²⁸ Wykorzystano NMT wykonany z pomiarów ALS (Airborne Laser Scanning) o rozdzielczości 1 × 1 metr w terenie, który następnie wygładzono w celu usunięcia pozostałości antropogenicznych zmian w rzeźbie terenu i zmniejszono jego rozdzielczość do 5 × 5 m.

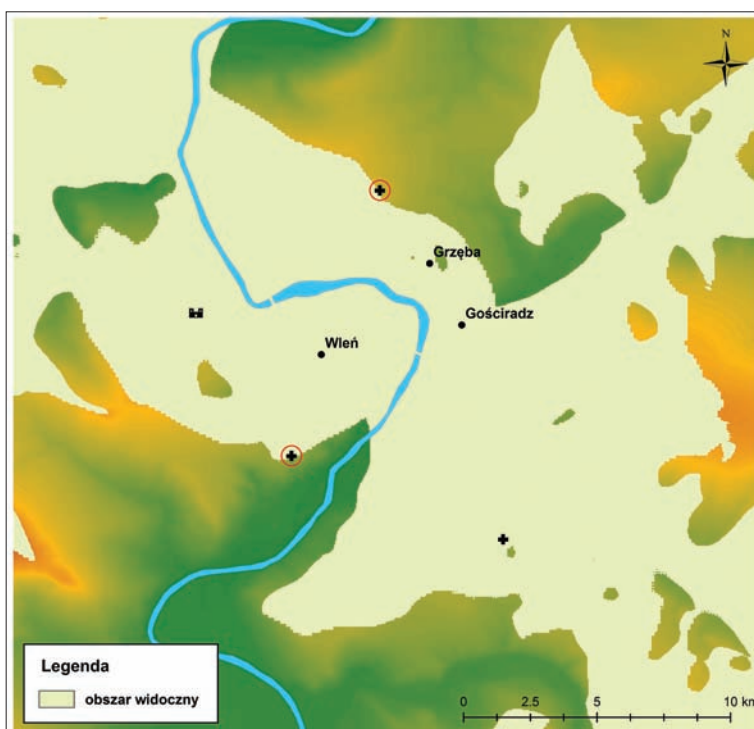
²⁹ Współczynnik ten wynosi 0.13. Więcej na temat metod obliczeń widoczności można znaleźć na stronie: <http://webhelp.esri.com/arcgisdesktop/9.3/index.cfm?TopicName=How%20Visibility%20works>.

uwzględniono drogi rekonstruowane na podstawie map archiwalnych i przeprowadzonych analiz przebiegu dróg w oparciu o analizę kosztów dystansu (zob. rozdział 11). Z kolei granice jednostek administracyjnych (gmin) pozyskano z map z 1. połowy XX wieku, które na podstawie badań nad kamieniami granicznymi wraz z weryfikacją terenową i źródłową (mapy) funkcjonowały także w okresie istnienia szubienic.

Wyniki analiz widoczności zostały przedstawione na rycinach 115-126. Pierwszym z analizowanych punktów obserwacyjnych, dla którego obliczono obszar widoczny była wieża zamkowa (ryc. 115). Dla przyjętej wysokości pierwotnej wieży – 22 m można założyć, że istotnie miejsca lokalizacji szubienic – miejskiej we Wleniu i w Modrzewiu – mogły być widoczne. Jeśli wziąć pod uwagę założony zakres niepewności (strefa buforowa o promieniu 50 m) dla lokalizacji szubienicy koło wsi Grzęba, to obszar widoczny mieści się w tym zakresie i prawdopodobnie szubienica była także widziana z wieży. Zbliżony wynik otrzymano dla punktu obserwacyjnego w centrum Wlenia (ryc. 116) i z Gościradza (ryc. 117); prawdopodobnie szubienica koło miejscowości Grzęby nie była z tego miejsca widoczna. Identyczny rezultat otrzymano dla wybranego punktu obserwacyjnego we wsi Grzęba (ryc. 118), skąd szubienice we Wleniu i Modrzewiu znajdowały się w zasięgu wzroku, a pobliska szubienica już nie. Negatywny wynik przyniosły obliczenia widoczności ze wsi Tarczyn oraz Nielestna (ryc. 119, 120), z których to żadna z trzech omawianych tu szubienic nie znajdowała się w zasięgu wzroku.

Ryc. 114. Lokalizacja szubienicy na terenie weichbildu wleńskiego. Oprac. A. Łuczak

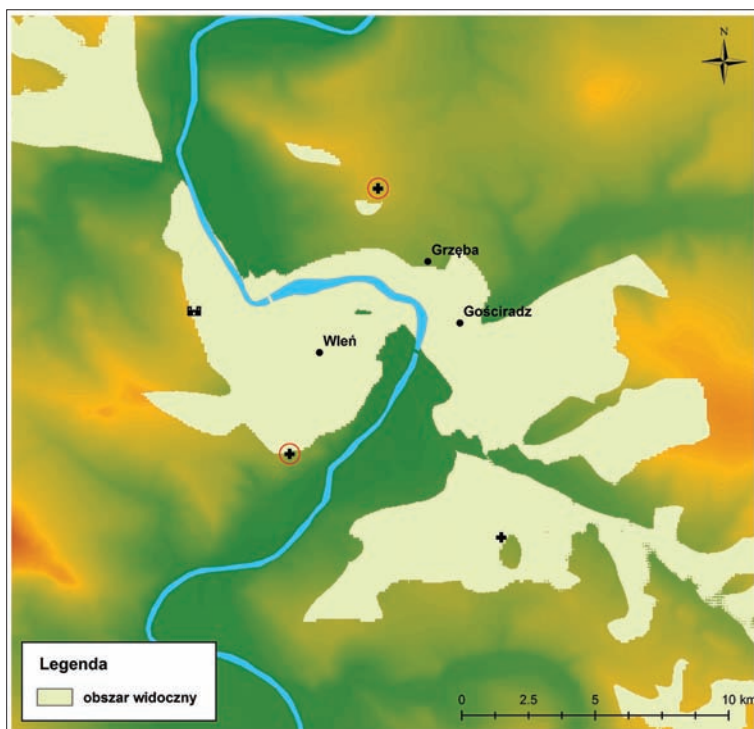

Ryc. 115. Analiza obszarów widocznych z wieży zamku we Wleń. Oprac. A. Łuczak

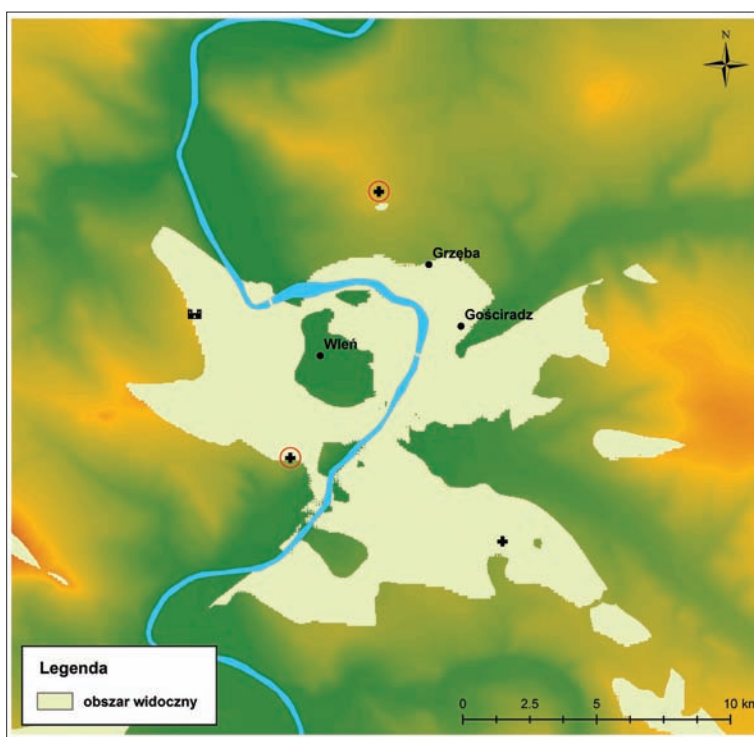
Ciekawe rezultaty otrzymano dla czwartej omawianej szubienicy – znajdującej się przy drodze z Górczyca do Soboty. Z punktu położenia obserwatora stojącego w centrach wsi Sobota i Dębowy Gaj (ryc. 121, 122) możliwa była obserwacja pobliskiego miejsca straceń, co nie było już możliwe od strony wsi Górczyca (ryc. 123).

Kolejnym kwestią podjętej tu analizy widoczności była próba oceny, czy przy wyborze miejsca pod budowę szubienicy ich fundatorzy lub budowniczy brali pod uwagę zasięg obszaru widocznego z miejsca przyszłej lokalizacji szubienicy. Aby odpowiedzieć na to pytanie, obliczono zasięg widoczności z punktu położenia trzech

Ryc. 116. Analiza obszarów widocznych z centrum miasta Wleń. Oprac. A. Łuczak

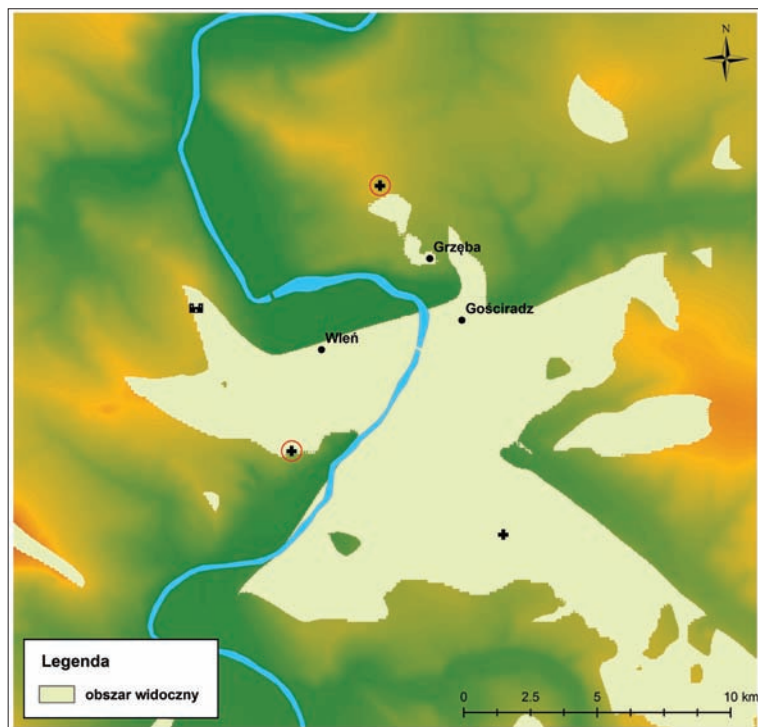
Ryc. 117. Analiza obszarów widocznych ze wsi Gościradz. Oprac. A. Łuczak

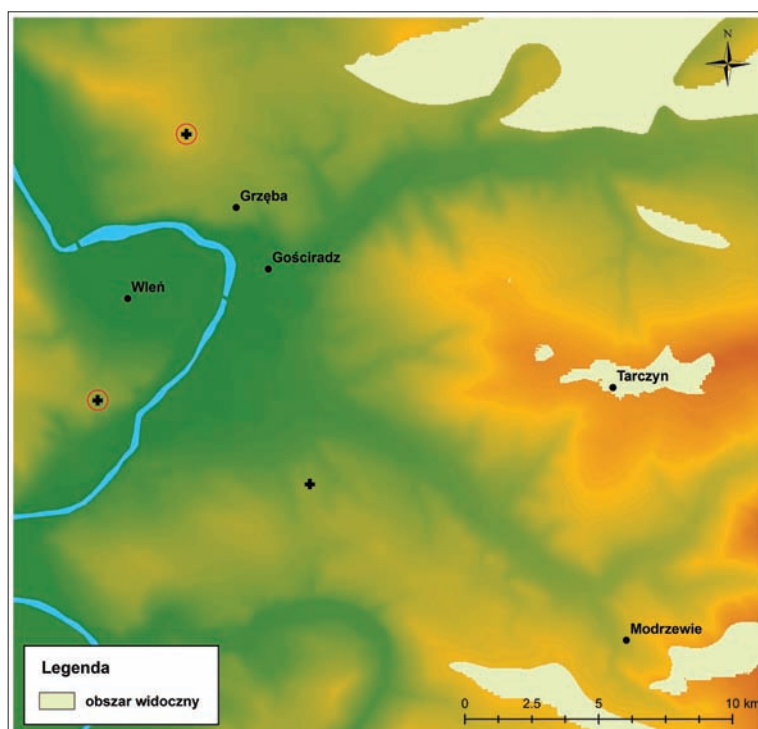
szubienic, znajdujących się wokół miasta Wleń³⁰ (tabela

³⁰ Tu również przyjęto średni wzrost obserwatora na 1,65 m oraz założono, że obserwacji nie utrudniały żadne przeszkody naturalne (roślinność) ani antropogeniczne (zabudowania).

8; ryc. 124-126). Na podstawie otrzymanych wyników można zauważyć, że miejsca lokalizacji szubienic były wzajemnie widoczne, nawet przy uwzględnieniu strefy buforowej (promień 50 m) dla szubienic o przybliżonym położeniu. Jedynie szubienica koło wsi Grzęba,

Ryc. 118. Analiza obszarów widocznych ze wsi Grzęba. Oprac. A. Łuczak

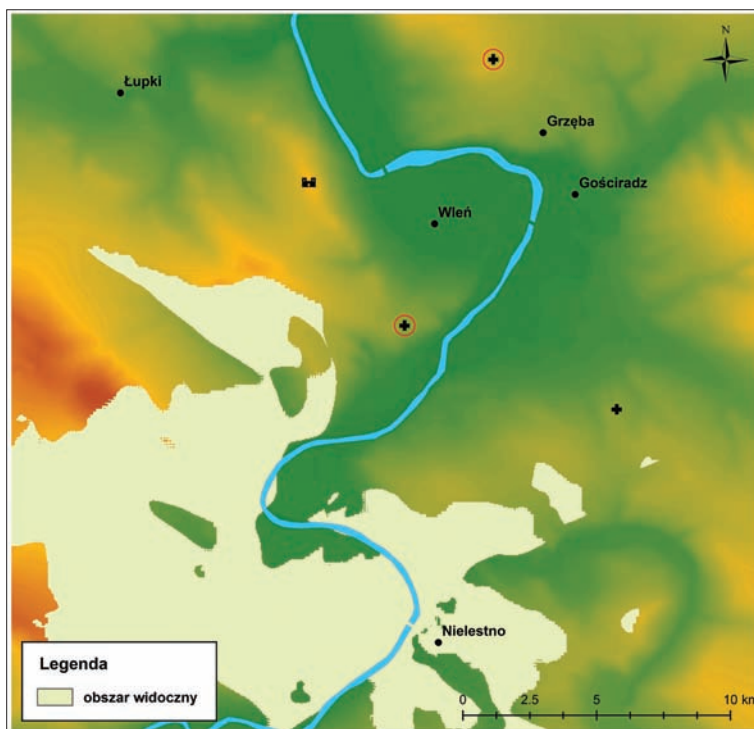
Ryc. 119. Analiza obszarów widocznych ze wsi Tarczyn. Oprac. A. Łuczak

o ile została poprawnie zlokalizowana, była najslabiej widoczna.

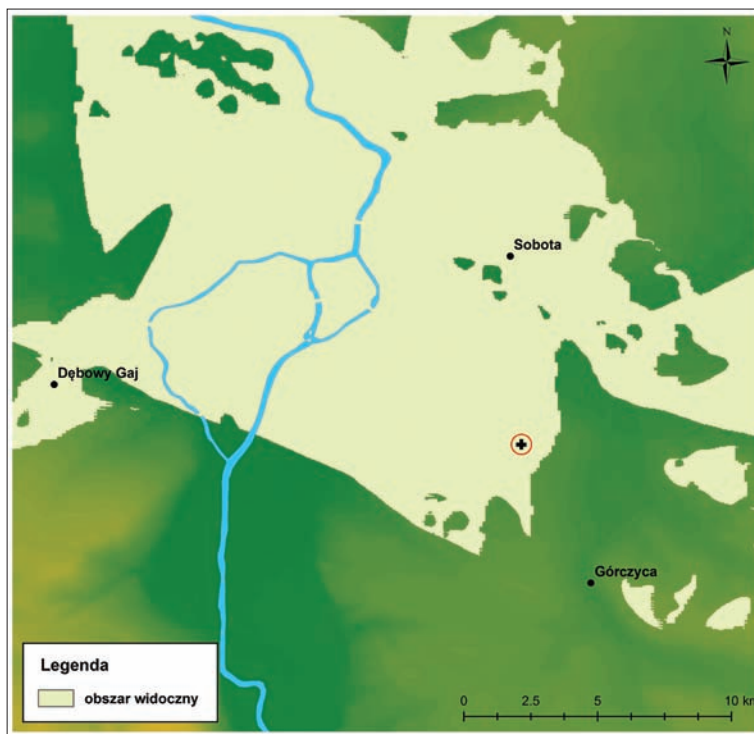
Pomiary odległości od najbliższych osad, rekonstruowanych dróg oraz od granic jednostek terytorialnych ilustrują ryciny 127-129. Pomierzony został dystans w li-

nii prostej od szubienicy do wskazanych miejsc, a wyniki zestawiono w tabeli 9. W rezultacie, można stwierdzić, że szubienica w Modrzewiu była najbardziej oddalona od najbliższej miejscowości (o ponad 1 km) oraz od granic administracyjnych, lecz znajdowała się najbliżej drogi

Ryc. 120. Analiza obszarów widocznych ze wsi Nieleśtno. Oprac. A. Łuczak

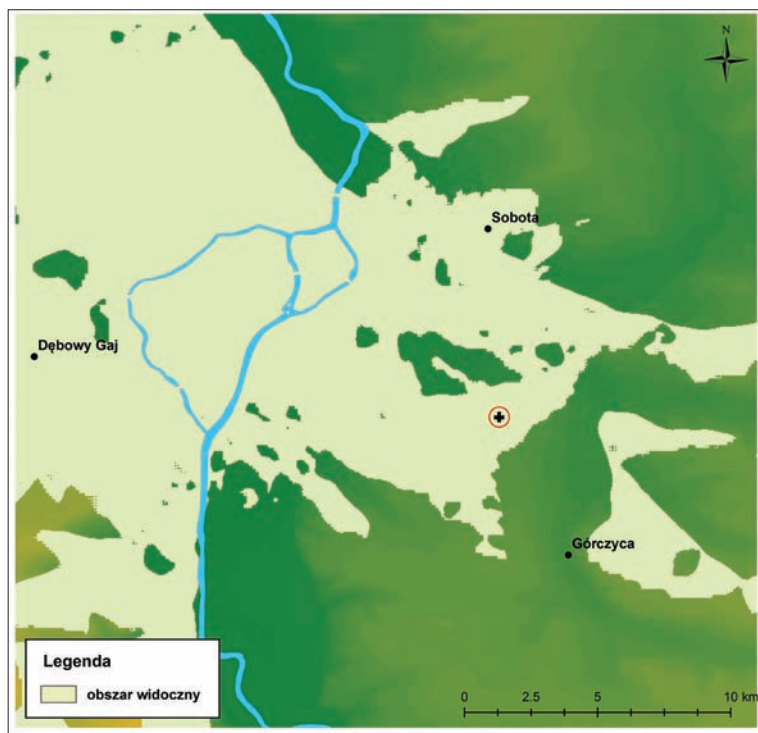

Ryc. 121. Analiza obszarów widocznych ze wsi Dębowy Gaj. Oprac. A. Łuczak

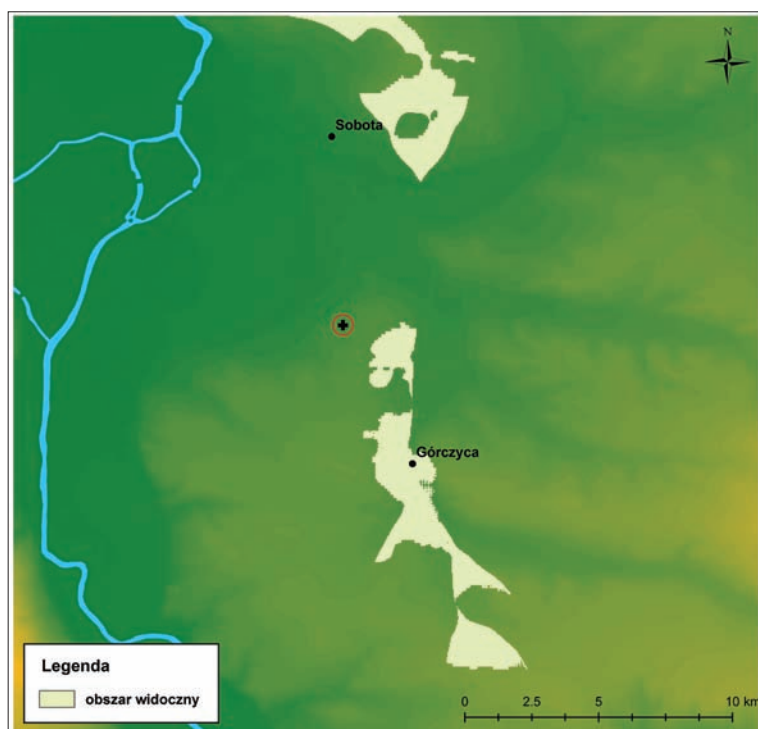

prowadzącej z Wlenia do Jeleniej Góry. Z kolei szubienica miejska we Wleniu znajdowała się najbliżej granic administracyjnych ($136 \text{ m} \pm 50 \text{ m}$), ale położona była daleko od rekonstruowanej drogi z Wlenia do Lubomierza ($349 \text{ m} \pm 50 \text{ m}$). Wiadomo jednak, że obok tej szubie-

nicy biegnie stara droga z Wlenia na zamek, co mogło być czynnikiem ważniejszym niż droga do Lubomierza. Szubienica koło wsi Grzęby znajdowała się w pewnym oddaleniu od rekonstruowanej drogi prowadzącej do Soboty. Nawet na podstawie mapy Christiana Friedricha

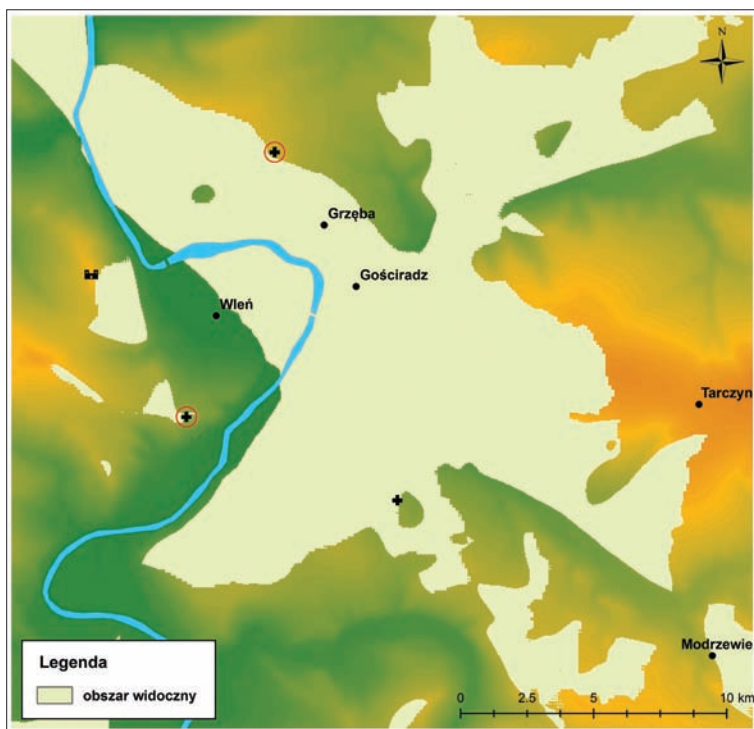

Ryc. 122. Analiza obszarów widocznych ze wsi Sobota. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 123. Analiza obszarów widocznych ze wsi Górczyca. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 124. Analiza obszarów widocznych z punktu położenia szubienicy we Wleniu.
Oprac. A. Łuczak

Ryc. 125. Analiza obszarów widocznych z punktu położenia szubienicy w Modrzewiu.
Oprac. A. Łuczak

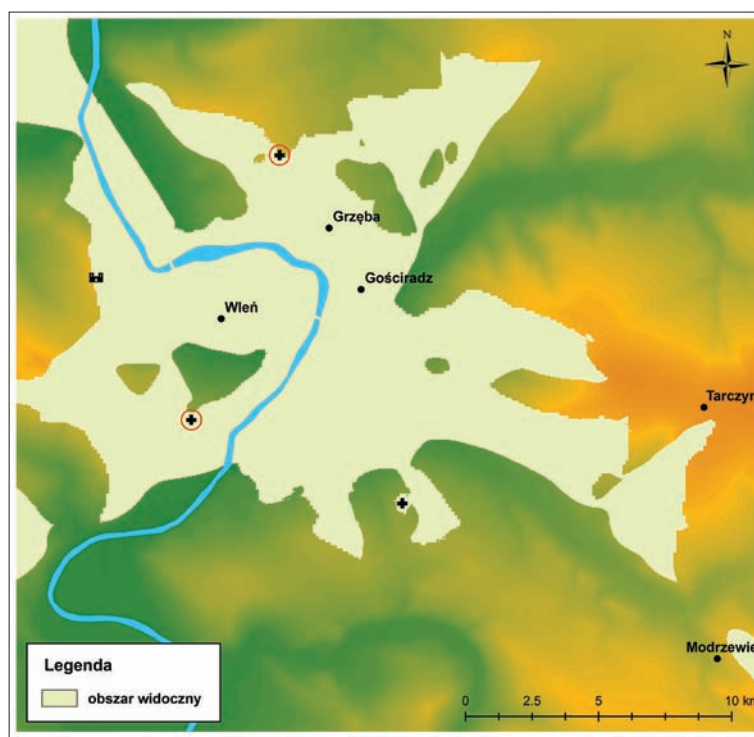
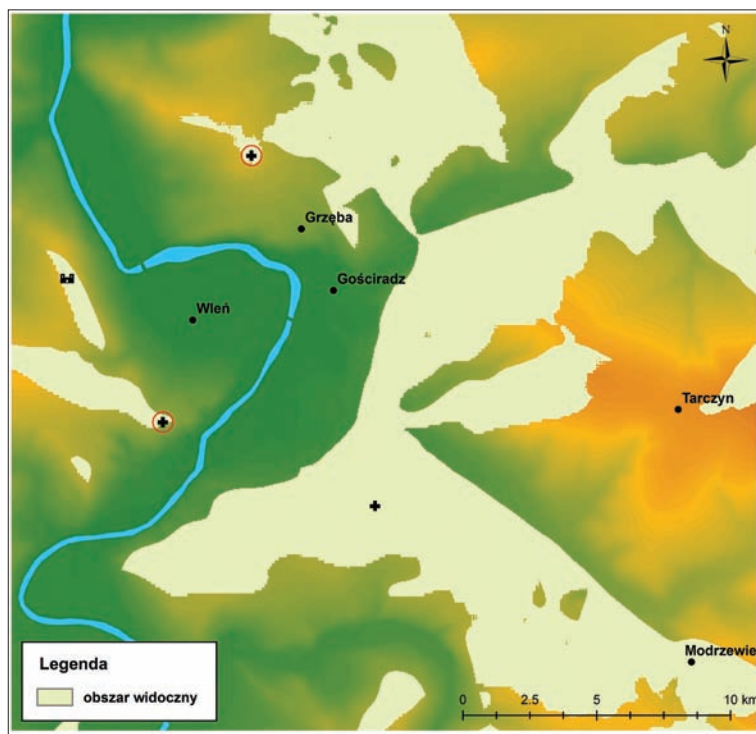
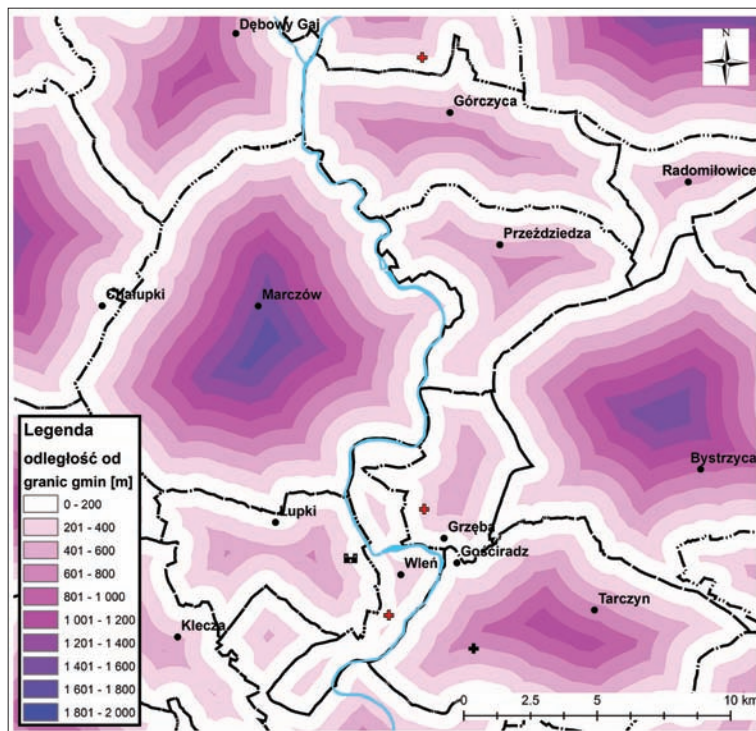

Tabela 9. Wyniki pomiaru odległości od szubienic do najbliższych osad, granic i dróg. Oprac. A. Łuczak

Szubienica	Odległość od najbliższej osady [m]	Odległość od granic administracyjnych [m]	Odległość od najbliższej drogi [m]	Przyjęty zakres błędu ±[m]
Wleń	527.86	136.32	349.40	50
Modrzewie	1088.53	595.80	98.87	–
Grzęba	441.31	242.98	354.40	50
Sobota	771.63	190.31	194.61	50

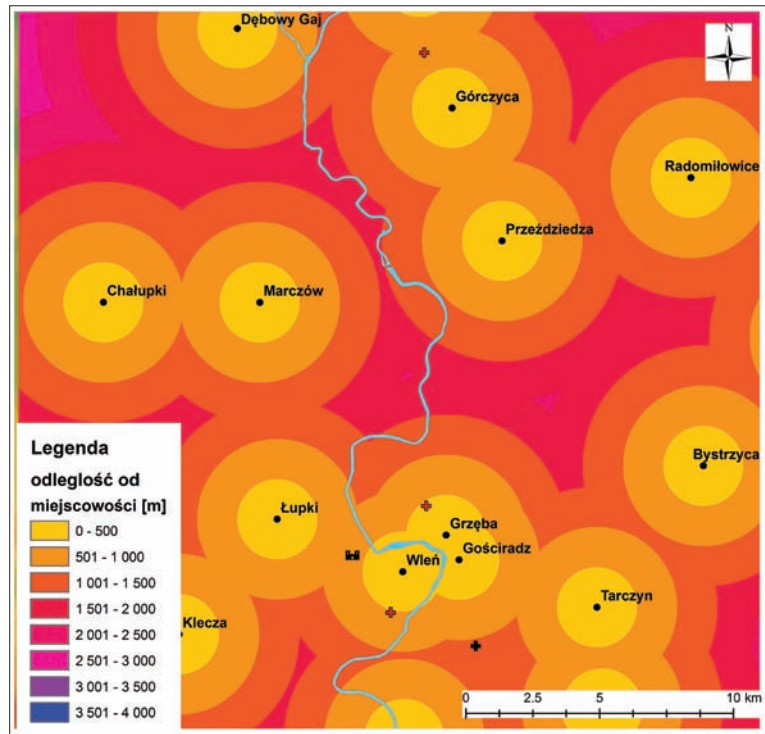

Ryc. 126. Analiza obszarów widocznych z punktu położenia szubienicy z szubienicy k. wsi Grzęba. Oprac. A. Łuczak

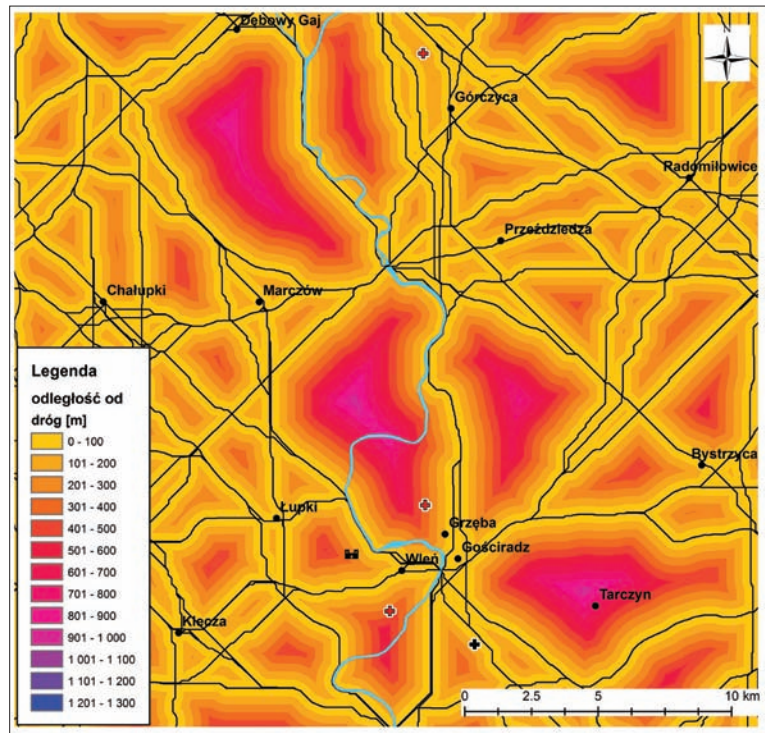

Ryc. 127. Lokalizacja szubienic pod względem odległości od granic gminnych. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 128. Lokalizacja szubienic względem odległości od najbliższych miejscowości.
Oprac. A. Łuczak

Ryc. 129. Lokalizacja szubienic względem odległości od rekonstruowanego przebiegu dróg.
Oprac. A. Łuczak

von Wrede z 1747-1753, można zauważyć, iż faktycznie mogła on być położona w pewnym oddaleniu od tej drogi. Odległość wspomnianej szubienicy od najbliższej osady była najmniejsza w porównaniu z pozostałymi szubienicami. Ostatnia z analizowanych szubienic znajdowała się stosunkowo najbliżej granic administracyjnych i drogi (190-195 m \pm 50 m), lecz była znacznie bardziej oddalona od najbliższej osady niż szubienice we Wleniu i Modrzewiu.

Chcąc podsumować podjęte tu próby analiz, można stwierdzić, że duży wpływ na lokalizację szubienic mógł mieć zasięg obszarów widocznych z miejsc lokalizacji tych

urządzeń penitencjarnych. Co ciekawe, prawdopodobnym czynnikiem decydującym(?) mogła być wzajemna widoczność z miejsc lokalizacji szubienic. Biorąc pod uwagę inne prawdopodobne elementy krajobrazu kulturowego, istotne wówczas dla lokalizacji miejsc o charakterze penitencjarnym, trudno jest na podstawie kilku zaledwie obiektów wskazać jednoznacznie jakieś ogólne preferencje. Badania zależności między proponowanymi tu czynnikami, jak drogi, granice czy osady, są na tyle niepewne, na ile niepewna jest dokładna lokalizacja miejsc straceń.

Paweł Duma, Anna Łuczak

13. Krajobraz kulturowy historycznego mikroregionu wleńskiego. Zakończenie

Badania struktur osadniczych mają w Europie Środkowej długie tradycje, a ich konwencja metodyczna opiera się na doświadczeniach zsumowanych w latach 70. XX wieku w pracy Herberta Jankuhna (1977). Zebrane przez niego kompendium dotyczyło głównie monodyscyplinarnych badań archeologicznych, koncentrowanych na okresach pradziejowych i wczesnym średniowieczu. Do okresów późniejszych, badanych niegdyś głównie z pozycji historyka bądź historyka architektury, odnosiły się określenia *melioratio terrae nostrae*, czy też niemieckie *Landesausbau* (Münch 1965; Böhme 1991). Koncepcja badawcza określana jako analiza krajobrazu kulturowego daje szersze możliwości obserwacji minionej rzeczywistości. Sam termin „krajobraz kulturowy” nie ma jednoznacznej definicji. Ugruntowany jest w archeologii anglosaskiej w kilku zbliżonych wariantach (Hoskins 1969; Aston 1985; Ashmore, Knapp 1999; Spencer-Wood, Baugher 2010). Główną cechą proponowanego w nich podejścia metodycznego jest możliwość perspektywicznego spojrzenia na całość problemu rozwoju osadnictwa, gospodarki, stylu życia i związanych z tym regulacji społecznych wraz z ideologią i symboliką. Mocno podkreśla się przy tym znaczenie uwarunkowań naturalnych – adaptacji, eksploatacji i antropogennych przekształceń przyrody. Koncepcja „krajobrazu kulturowego” przypomina, że wyniki badań archeologicznych nie przyniosą wartościowego rezultatu bez osadzenia ich w realiach geograficznych i historycznych. Można powiedzieć, że badania krajobrazu kulturowego są ze swej natury interdyscyplinarne, a w największym stopniu dotyczy to archeologii okresów historycznych.

Celem badań przeprowadzonych w obrębie mikroregionu wleńskiego było nie tyle kompletne opisanie

przedstawionego w tytule zjawiska, co skompletowanie, w możliwie obszernym zakresie, interdyscyplinarnej podstawy źródłowej do badań mikroregionu Wlenia w fazie przedindustrialnej. Punkt ciężkości położono przy tym na wykorzystanie metod nieinwazyjnych. Określenie „mikroregion” z definicji niejako akceptuje, że granice badanego obszaru, wraz z zawartymi w nich strukturami, nie mają wyraźnej postaci liniowej. Zasięg tej strefy, wyodrębnionej jako okrąg grodowy, kasztelania, *districtus*, czy też *weichbild*, podlegał przemianom wraz ze skomplikowanym procesem zmian własnościowych i przesunięć administracyjnych. Punktem centralnym mikroregionu, w rozumieniu funkcjonalnym, zgodnym z teorią Waltera Christallera (1933), był gród, a następnie zamek na Górze Zamkowej. Obszar, na który zamek oddziaływał administracyjnie, militarnie i gospodarczo, usytuowany był nad rzeką Bóbr, na styku Pogórzy Izerskiego i Kaczawskiego. Jego struktura kulturowa kształtowała się w wyniku skomplikowanych procesów osadniczych na pograniczu stref politycznej dominacji Polski, Czech i Niemiec lub zawartych w ich obrębie mniejszych dominiów feudalnych.

Granic wczesnośredniowiecznego okręgu grodowego, identyfikowanego niekiedy z wydzieloną administracyjnie kasztelanią, nie odtworzymy precyzyjnie. Wiemy tylko, że w pierwszych dziesięcioleciach XIII wieku kasztelania wleńska otoczona była od północy i wschodu przez kasztelanie z grodami w Bolesławcu, Legnicy i w Świnach (Moździoch 2002, s. 190). Więcej można powiedzieć o zasięgu *weichbildu* ukształtowanego w dalszych dziesięcioleciach XIII wieku i trwającego do schyłku średniowiecza. Jego zasadniczy zakres wynikał z feudalnych oddziaływań zamku, a częściowo także parafialnego ko-

ścioła p.w. św. Mikołaja w mieście Wleń. Źródła pisane pozwalają wskazać należące do weichbildu wsie. Istotne informacje uzyskano stosując analizę hipotetycznego zakresu miejscowości (Site Catchment) opartej na metodzie wieloboków Thiessena. Retrospektywnie wykorzystano nowożytny przekaz kartograficzny. Tak więc, stosując zróżnicowane źródła i metody zrekonstruowano przebieg południowej i wschodniej granicy weichbildu. Nieostre pozostają granice północna i zachodnia (z późnośredniowiecznym dystryktem lwóweckim). Rekonstruowany maksymalny obszar weichbildu miał powierzchnię nieco poniżej 390 km².

Obecna wiedza o warunkach naturalnych terenu mikroregionu wleńskiego daje pewne możliwości interpretacji przydatności osadniczej i gospodarczej w okresach historycznych. Dostępne dane ilustrują warunki ogólne, prezentowane przez wyżyny obszar z relatywnie bogatą siecią hydrograficzną, dotyczące rzeźby terenu, w tym zróżnicowania wysokości, nachylenia stoków, ich nasłonecznienia, warunków mikroklimatycznych. Istotne są informacje o warunkach litogenetycznych i oferowanych przez nie surowców mineralnych, a także rolniczej przydatności gleb. Ocenę szczegółowych preferencji osadniczych przeprowadzono z wykorzystaniem numerycznego modelu terenu, utworzonego z pomiarów ALS, uwzględniając w analizie wyszczególnione powyżej kryteria przyrodnicze. Dołączono do nich także aspekty kulturowe – odległość od założeń obronnych oraz od cieków wodnych. Wynik wykazał, że poszukując miejsca pod osadę wybierano lokalizacje względnie niskie, o niewielkim nachyleniu, średnio nasłonecznione, o niskim indeksie wilgotności i stabilnym gruncie. Odległość od cieków jest zróżnicowana, nie przekracza nigdy 1 km, a oddalenie od zamków lub grodów osiąga maksymalnie 4 km. Szczególne położenie mają dwa najistotniejsze funkcjonalnie punkty osadnicze – wleński zamek zajmuje wybitnie obronne miejsce na szczycie Góry Zamkowej, a miasto Wleń założono niekorzystnie na terasie zalewowej, co przyniosło poważnie negatywne konsekwencje w postaci cyklicznych powodzi.

Rozwój osadnictwa w mikroregionie Wlenia zapoczątkowany został powstaniem grodu i osady przygodowej na Górze Zamkowej. Czas ich powstania określono na 2. połowę X lub początki XI wieku. Ich ślady są słabo zachowane, co utrudnia określenie pierwotnego zasięgu zajętego terenu i następujących przemian. Obecność zarówno grodu, jak i osady potwierdzono punktowo metodą wykopaliskową. Próby uściślenia zasięgu przeprowadzono

technikami nieniszczącymi – prospekcją geomagnetyczną i analizą numerycznego modelu terenu. Uzyskane nieinwazyjnie wyniki przynoszą wnioski o charakterze dość ogólnym, wymagające dalszej weryfikacji. Dotyczy to szczególnie północnego zasięgu osady wczesnośredniowiecznej, a także przemian struktury wsi funkcjonującej w późnym średniowieczu i w czasach nowożytnych. Wiemy, że jej granice nie były stabilne. Ulegały przemianom związanym z organizacją przedpoła zamku i budową fortyfikacji wczesnonowożytnych. Zabudowa wsi była cyklicznie niszczone podczas oblężeń warowni, zwłaszcza w wieku XV, w czasie wojen husyckich. O stabilizacji zabudowy wiejskiej można mówić dopiero po opuszczeniu zamku w 1646 r. i po budowie nowej, barokowej rezydencji.

Przekazy pisane dotyczące przemian własności, systemu podatkowego oraz zasięgów parafii pozwalają stwierdzić, że najpóźniej w początkach XIII wieku wokół zamku wytworzyło się zaplecze osadnicze. Wymienia się więc w roku 1217 wsie Bystrzycę, Nielestno, Strzyżowiec i Pilchowice, odległe od zamku o kilka kilometrów i pozostające w zależności od niego (SUB, t. 1, nr 164). Wspomniano przy tym Henryka Bawara, plebana w kościele p.w. Najświętszej Panny Marii we Wleń, który to kościół miał być przed około półwieczem konsekrowany przez wrocławskiego biskupa Waltera (1149-1169). Z późniejszych przekazów wiemy, że chodziło o kościół poza zamkiem (*eclesia ante castrum*), w miejscu obecnej, barokowej świątyni p.w. św. Jadwigi na Górze Zamkowej. Wczesne datowanie wsi i źródłowe sugestie o tradycyjnych powinnościach feudalnych pozwalają ostrożnie wnioskować, że wymienione wsie należały do miejscowego, przedkolonizacyjnego osadnictwa. Jednocześnie pojawiła się informacja o postępujących przeobrażeniach prawno-gospodarczych właściwych dla tzw. kolonizacji wschodniej. Chodzi mianowicie o zamianę tradycyjnej daniny w skórkach wiewiórczych na nowy podatek płacony zbożem. Wprawdzie z 1227 r. mamy przekaz wskazujący, że świadczenia z kasztelanii wleńskiej w dalszym ciągu regulowane były tradycyjnie, skórkami wiewiórczymi (KDS, t. 3, nr 337), ale w tym samym czasie miała miejsce, potwierdzona źródłem z 1228 r., kolonizacja terenów między Wleń a Bolesławcem, wprowadzająca nowy model fiskalny (SUB, t. 1, nr 285). Nie stwierdzimy precyzyjnie, które wsie z okręgu wleńskiego możemy uznać za wynik tej wczesnej fazy kolonizacji. Wiemy jednak, że do końca XIII wieku wiejskie zaplecze osadnicze było już dość bogate. Tworzyły je następujące wsie: Bełczyna,

Dębowy Gaj, Dłużec, Golejów, Mojesz, Pławna, Płoczki Górne, Rząśnik i Sobota. Kolejne powstawały w wieku XIV, stabilizując sieć osadnictwa wiejskiego. Nieliczne dalsze powstały w czasach wczesnonowożytnych, wypełniając strefy o niższej przydatności rolniczej.

Miasto Wleń założono poniżej zamku, na lewobrzeżnej terasie Bobru, mocno narażonej na powódzie. Pierwsza pewna informacja o mieście pochodzi z 1261 r. Wzmiankowano wówczas Marcina, wójta we Wleń (SUB, t. 3, nr 362). Istnieje natomiast miejscowa tradycja, oparta na pośrednich przesłankach, według której miasto założono już w 1214 r. Analiza metrologiczna zabytków kartograficznych, planów katastralnych i obecnego rozplanowania zabudowy prowadzi do wniosku, że uzyskało ono plan pasmowy, zamknięty w swej głównej części w prostokąt o wymiarach 375-376 × 280 m. Prostokątny rynek, o wymiarach 102 na 77 m, usytuowano w centrum tego układu. Kościół parafialny zajął położenie na lekkim wyniesieniu, na zachodniej granicy strefy zabudowanej. Jego pozycja wyznaczała oś biegnącą przez środek rynku i całego, regularnego układu. Analiza numerycznego modelu terenu informuje, że miasto pozbawione było umocnień. Nie stwierdzono pozostałości fos ani wałów. Jediną osłoną od północy i wschodu pozostawała rzeka Bóbr, układająca się w tym miejscu w zakole. Zachodnia krawędź miasta pokrywała się z podnóżem Góry Zamkowej.

Z badań Archeologicznego Zdjęcia Polski, przeprowadzonych w 1986 r., znany jest zespół średniowiecznych i nowożytnych kamieni i kopców granicznych. W poświęconym im artykule przedstawiono próbę ich interpretacji i chronologicznego podziału na kilka serii (Buśko 1991). Powtórne badania powierzchniowe z lat 2013, 2014 znacznie wzbogaciły źródłową podstawę do badań granic terytorium miasta i zamku Wleń. Nowo odkryte kamienie i kopce graniczne układają się w nieznane dotąd 2 ciągi linii granicznych. Zakres znaków rytych na kamieniach powiększył się, wymagając tym samym nowego podziału typologiczno-chronologicznego. Kierując się lokalizacją znaków i kopców oraz formą rytów zaproponowano nową interpretację w obrębie siedmiu serii zabytków. Podjęto próbę rekonstrukcji przebiegu granic i wykonano analizę ich widoczności.

Sieć dróg w obrębie weichbildu zrekonstruowano z wykorzystaniem kilku metod. Zasadnicze znaczenie

miała przy tym analiza kosztu dystansu (Cost Distance Analysis, Least Cost Path) związana z instrumentarium GIS. Fundamentem obliczeń był numeryczny model terenu. Uzyskane wyniki skorelowano ze źródłami kartograficznymi, z których najstarsze datowane są na wiek XVIII. Rekonstrukcja dotyczy połączeń między centrum mikroregionu, a więc zamkiem i miastem Wleń, a sąsiednimi ośrodkami centralnymi – Jelenią Górą, Lwówkiem, Świerzawą, Lubomierzem i Złotoryją, a także dróg lokalnych. Przynajmniej niektóre z dróg rekonstruowanych dla średniowiecza miały znaczną trwałość, potwierdzoną obecnością na mapach XVIII-XX-wiecznych.

Za istotny element krajobrazu kulturowego uznano także relikty egzekucji prawa karnego. Poza kilkoma obecnymi w mikroregionie tzw. krzyżami pojednania, należą do nich miejsca straceń. Na badanym terenie miały one postać szubienic budowanych poza strefami zabudowanymi. Źródła kartograficzne pozwalają zlokalizować kilka takich założeń, a jedno z nich poddano ostatnio badaniom wykopaliskowym. W ramach obecnego projektu przeprowadzono analizę widoczności szubienic z zamku, miasta i wsi oraz z ważniejszych dróg. Zastosowano przy tym instrumentarium GIS, zdając sobie przy tym sprawę z przemian stanu zalesienia i zabudowy terenu, zmieniających w pewien sposób uzyskany obraz. Przedstawione wyniki przybliżają symboliczną i odstrasżającą funkcję szubienic, wzbogacając wiedzę o organizacji krajobrazu kulturowego.

Materiały uzyskane w trakcie badań elementów krajobrazu kulturowego mikroregionu wleńskiego dały pierwszą w regionie, interdyscyplinarną bazę źródłową do studiów nad przemianami sieci osadniczej i jej gospodarczego zaplecza dla czasów przedindustrialnych. Przeprowadzona analiza zmierzała do określenia sposobów adaptacji człowieka do specyficznego środowiska naturalnego, do działań w zmieniających się warunkach prawnych i politycznych, przy zachodzących w średniowieczu procesach migracyjnych i przemianach etnicznych. Wyniki tej analizy nie są ostateczne, uważamy je raczej za zachętę do dalszych prac badawczych i interdyscyplinarnej dyskusji. Z drugiej strony mamy nadzieję, że ukazują one rzeczywisty, znaczący wpływ przeszłości na aktualny obraz mikroregionu i na poczucie własnej identyfikacji lokalnej społeczności.

Jerzy Piekalski

Aneks 1

Wsie okręgu wleńskiego – „Lähne weichbild” do końca XVIII wieku w zasobach archiwalnych

Przedmiotem opracowania jest osadnictwo wiejskie obszaru nazwanego umownie okręgiem wleńskim, stanowiącego tzw. „weichbild”, czyli obszar administracyjno-sądowniczy, z centrum we Wleniu, jaki funkcjonował w średniowieczu. W szczególności starano się dotrzeć do wszystkich zachowanych materiałów archiwalnych z okresu od XIV do końca XVIII wieku. W okresie tym interesujący nas obszar administracyjnie wchodził w skład Państwa Polskiego (od ok. 990 r.) następnie niezależnych księstw śląskich (po 1140 r.), głównie księstwa jaworskiego (świdnicko-jaworskiego), które po 1392 r. przeszły pod zwierzchność Korony Czeskiej, a w 1742 r. zostały zajęte zbrojnie przez Prusy i wcielone do tego państwa. Niemal do końca XVIII wieku funkcjonował na Śląsku podział administracyjny na księstwa. Te dzieliły się na weichbildy. Interesujący nas teren leżał głównie na obszarze nowożytnego weichbildu lwóweckiego, a jego południowo-wschodnie obszary w obrębie weichbildu jeleniogórskiego.

Opracowanie zawiera informacje archiwalne o 30 miejscowościach znajdujących się na terenie „weichbildu wleńskiego”, który jako samodzielny funkcjonował najdalej do końca średniowiecza, stając się następnie – w większości – częścią weichbildu lwóweckiego. Wszystkim opisom nadano jednakowy układ informacji: nazwa obecna, położenie geograficzne i współczesne administracyjne, dawne nazwy, krótkie dzieje z naciskiem na zmiany właścicieli danej miejscowości, krótka charakterystyka ogólna. Informacje te czerpano w dużej mierze z literatury, której wybór (ograniczony najczęściej do publikacji o charakterze ogólnym) zamieszczono na końcu każdej części. Jednak istotą opracowania było zgromadzenie in-

formacji o zachowanych archiwaliach, głównie w oparciu o zbiory Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze, które – zgodnie z zasadą pertynencji – jest jedynym archiwum historycznym dla tego obszaru. Z uwagi jednak na fakt, iż część interesującej dokumentacji przechowywana jest w dwóch archiwach wrocławskich: Państwowym i Archidiecezjalnym, ujęto (w miarę możliwości) także informacje o tam przechowywanej dokumentacji.

W trakcie gromadzenia materiałów dokonano dokładnego przeglądu środków ewidencyjnych Archiwum Państwowego w Jeleniej Górze. Wynik tych prac wykazał, iż dla interesującego obszaru zachowało się stosunkowo niewiele dokumentacji aktowej sprzed 1800 r. Najbardziej odczuwalny jest jej brak dla centrum okręgu, czyli dla jedynego w nim miasta Wlenia. Zachował się zespół nr 83/14 „Akta miasta Wlenia [Magistrat Lähn]”, liczący 518 j.a. = 9,50 mb, ale obejmuje on wyłącznie dokumentację z lat 1806-1944. Wcześniejsze akta spłonęły całkowicie w wielkim pożarze miasta, jaki wybuchł 18 sierpnia 1813 r. Podobnie akta zespołu nr 83/93 „Sąd Obwodowy we Wleniu [Amtsgericht Lähn]”, liczący 295 j.a. = 3,50 mb pochodzą dopiero z lat [1856-1878] 1879-1943.

Równie niewiele dokumentów zachowało się dla poszczególnych wsi. Wszystkie zgromadzono w zespole nr 83/121 „Kolekcja I – Zbiór szczątków różnych zespołów niemieckich”. Są tu następujące materiały: nr 83/121/3, „Przywileje dla miejscowości Sobota, powiat Lwówek Śląski” z lat 1684-1695, 2 dokumenty; nr 83/121/14, „Akta gminy Płoszczyna [Gemeinde Flachenseiffen]” z lat 1729-1821, 1 j.a. = 0,16 mb; nr 83/121/17, „Akta gminy Wojciechów [Gemeinde Ullersdorf-Liebenthal]”

z lat 1597-1845, 2 j.a. = 0,13 mb; nr 83/121/22, „Księgi metrykalne kościoła ewangelickiego w Radomicach [Kirchenbücher Evangelischekirche Wünschendorf]” z lat 1765-1913, 2 j.a. = 0,12 mb. Jak wynika z zachowanego w Archiwum Państwowym wykazu („Verzeichnis der Archivalien des Kreises Löwenberg 1328-1927”) także przed 1945 r. niewiele akt sprzed 1800 r. znajdowało się w poszczególnych miejscowościach „okręgu wleńskiego”. Wszystkie wymienione w tym opracowaniu dokumenty zostały wymienione przy opisie archiwaliów dla poszczególnych miejscowości. Dają one pewne wyobrażenie o tych miejscowościach i ich przeszłości.

Podobnie niewiele zachowało się dokumentów dóbr rycerskich. W Archiwum Państwowym w Jeleniej Górze znajduje się tylko jeden taki zespół „Akta majątku Dębowy Gaj” z lat 1560-1937, liczący 282 j.a. = 3,30 mb. Wszystkie odszukane akta zostały wymienione w poszczególnych opisach.

Przy opracowaniu sięgnięto również do dwóch zespołów sąsiednich miast, a mianowicie Lubomierza i Lwówka Śląskiego, w których spodziewano się odszukać informacje dla miejscowości okręgu wleńskiego. W przypadku Lubomierza (zespół nr 83/13, „Akta miasta Lubomierza [Magistrat Liebenthal]” z lat 1483-1945, liczący 233 j.a. = 5,40 mb) nie natrafiono na interesujące nas materiały. Znalazły się one natomiast w drugim zespole (nr 83/10, „Akta miasta Lwówka Śląskiego [Magistrat Löwenberg]” z lat 1492-1943, liczącym 3691 = 83,40 mb). Odszukane tu akta dotyczą miejscowości Dębowy Gaj, Mojesz, Płóczki i Sobota.

Większość opisanych wsi ma metrykę średniowieczną (XIII-XIV w.) i powstała z reguły jako miejscowości prywatne (rycerskie). W XIV, czasem w XV wieku, część z nich stała się własnością klasztoru benedyktynek w Lubomierzu: Golejów, Marczów, Nagórze, Pławna, Płóczki, Przeździeca i Wojciechów. Wyjątkiem był Mojesz, który w połowie stanowił własność klasztorną, a w połowie miejską, należąc do Lwówka Śląskiego. Praktycznie wszystkie wsie to ulicówki o charakterze rolniczym, a co najmniej do końca XVII wieku w dużej mierze utrzymującej się ponadto z tkactwa.

ALFABETYCZNY WYKAZ OPRAWOWANYCH MIEJSCOWOŚCI:

1. Bełczyna, 2. Bystrzyca, 3. Chrośnica, 4. Czernica, 5. Dębowy Gaj, 6. Dłużec, 7. Golejów, 8. Janówek, 9. Klecza, 10. Łupki, 11. Maciejowiec, 12. Marczów,

13. Mojesz, 14. Nagórze, 15. Nielestno, 16. Pilchowice, 17. Pławna, 18. Płoszczyna, 19. Płoszczynka, 20. Płóczki, 21. Pokrzywnik, 22. Przeździeca, 23. Radomice, 24. Radomiłowice, 25. Rząśnik, 26. Sobota, 27. Strzyżowiec, 28. Tarczyn, 29. Wojciechów, 30. Zadole.

BEŁCZYNA

Położenie: Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś na Wysoczyźnie Ostrzycy, w południowo-zachodniej części Pogórza Kaczawskiego, położona w dolinie strumienia Chelst, rozciągająca się ze wschodu na zachód na przestrzeni około 1,2 km, na wysokości 330-375 m n.p.m.

Dawne nazwy: Suzinbach – 1212, Susinbach – 1242, Susenbach – 1300, Süssenbach – 1726, Suzinów – 1945, Bełczyna – 1947.

Własność wsi: początki wsi wiążą się z osadnictwem związanym z kasztelaniami wleńską w XII wieku. Do około 1300 r. należała najprawdopodobniej do Libenthalów z Lubomierza. Najpóźniej na początku XV wieku staje się własnością klasztoru benedyktynek w Lubomierzu i jest nią aż do sekularyzacji w 1810 r. W 1810 r. stała się wsią królewską, a następnie weszła w skład majątku w Bystrzycy.

Cechy charakterystyczne: układ stanowi połączenie wsi łańcuchowej, w zasadzie leśno-łanowej, z ulicówką, w zachodniej części mogącej nosić ślady okolnicy(?). Położona na trasie pomiędzy zamkiem i miastem Wleń, a zamkiem Grodziec, u stóp góry Ostrzyca, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców, lecz nie dotarto do wzmianek o zajeździe lub gospodzie sprzed XIX wieku. Nie posiadała kościoła ani żadnej kaplicy. Jako własność kościelna (klasztorna) do 1810 r. ciążyła bardziej do Przeździecy i Marczowa, niż do bliżej położonej Bystrzycy. Typowa wieś rolnicza, niemal bez rzemieślników, lecz z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Bełczyna. Przed 1945 r. w archiwum Urzędu Gminy Süßenbach znajdowały się trzy księgi ławnicze (Schöppenbuch) z lat: 1590-1673, 1699-1810 i 1813-1840. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Rospond 1970; Staffa 2000-2003, t. 7, s. 69-71; Kwaśny, Wosch 1975.

BYSTRZYCA

Położenie: Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona częściowo (od północy) w granicach Grzbietu Północnego Gór Kaczawskich oraz Rowu Wlenia na Pogórzu Kaczawskim, w południowo-zachodniej części Pogórza Kaczawskiego, w dolinie strumienia Wierzbnik, rozciągająca się z południowego zachodu na północ wschód, na przestrzeni około 3,1 km na wysokości 265-420 m n.p.m.

Dawne nazwy: Biztric, Bistic – 1217, Wizental – 1268, Biztruchzto – 1277, Wessental – 1319, Wiesenthal – 1320, Gręba – 1945, Bystrzyca – 1945.

Własność wsi: jedna z najstarszych wsi w okolicach Wlenia, stanowiła część dóbr nazywanych Starym Folwarkiem Wleńskim (die alten Vollwerk Vlan), zwanego „auf der Hube”, obejmującym też okoliczne wsie. W 1217 r. utworzono tu oddzielną parafię z kościołem p.w. Najświętszej Maryi Panny. W 1520 r. istniała tu już gmina ewangelicka. Wieś zapewne od początku stanowiła własność rycerską, lecz pierwszego jej właściciela z nazwiska znamy dopiero z 1670 r., gdy był nim Hans Sigismund von Festenberg, zwany Packisch. W 2. połowie XVII wieku dzieliła się na dwie posiadłości. W 1677 r. jedna należała do rodu Zedlitzów, właścicielem drugiej był J. Ch. von Schweinitz. Tak też było w 1687 r. W 1733 r. właścicielem całej wsi był Moritz Christian von Schweinitz. W 1739 r., po jego śmierci, wieś podzielono pomiędzy synów. W 1765 r. właścicielem obu części wsi był von Winckler. W 1775 r. wieś należała do Bernarda von Schweinichen. W 1726 r. płacono następujące podatki z majątków znajdujących się w poszczególnych częściach wsi: z Górnego 870 talarów, zaś z Dolnego 859 talarów. Ponadto chłopci z obu części płacili łącznie 1 315 talarów. W 1765 r. majątek w Bystrzycy Górnej był szacowany na 10 079 talarów, a zamieszkiwało go: 7 kmieci, 16 zagrodników oraz 30 chałupników, z których 4 było rzemieślnikami. Wartość majątku w Bystrzycy Dolnej szacowano na większą sumę, bo na 13 592 talary, a zamieszkiwało go 9 kmieci, 22 zagrodników oraz 40 chałupników, z których aż 9 było rzemieślnikami. W 1742 r. w opuszczonym dworze górnym urządzony został pierwszy we wsi ewangelicki dom modlitewny. Nowy kościół ewangelicy wybudowali tu w 1772 r. W 1786 r. w całej wsi mieszkało 16 kmieci, 86 zagrodników i 18 chałupników, a ponadto istniały tu: dwa kościoły (katolicki i ewangelicki), dwie plebanie, szkołę ewangelicką, trzy folwarki, dwa młyny wodne.

Cechy charakterystyczne: układ wsi to na przeważającej jej długości ulicówka, jednak w części środkowej

bardzo rozbudowana (czyżby dawna okolnica?) z dwoma dworami umieszczonymi naprzeciw siebie – w tym też miejscu kościół i cmentarz. Położona na trasie pomiędzy Wleniem, a zamkiem Grodziec i Złotoryją, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gości, rycerzy i kupców. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Bystrzyca. Przed 1945 r. w archiwum Urzędu Gminy Wiesenthal znajdowały się księgi „Schöppenbuch von Ober- und Nieder-Wiesenthal“ z następujących lat: 1515-1640, 1529-1653, 1637-1750, 1800-1849, 1819-1834. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji. W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta dotyczące Bystrzycy: księgi parafialne (sygn. Va 25) „Kirchenrechnungsbuch von Wiesenthal, Pfarreu Lähn“ z lat 1781-1815; akta parafii wygasłych: (sygn. II C 270) „Klein-Röhrsdorf – Wünschendorf“ z lat 1836-1865; akta parafii i miejscowości: (sygn. Bystrzyca 1) „Betreffend den Pfarrwald zu Wiesenthal“ z lat 1782 i 1783; (sygn. Bystrzyca 2) „Verwüstung des Pfarrwidmutsforsters. Patronat“ z lat 1835 i 1838.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Kozaczewski 1990; Rinck 1842; Landbuch 2000-2007; Rospond 1970; Staffa 2000-2003, t. 7, s. 129-133; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

CHROŚNICA

Położenie: Gmina Jeżów Sudecki, powiat jeleniogórski, województwo dolnośląskie. Wieś położona w zachodniej części Gór Kaczawskich, pomiędzy masywem Okoła w Grzbiecie Północnym i Chrośnickimi Kopami w Grzbiecie Południowym tychże gór, położona w dolinie górnej części strumienia Lipki lub Chrośnickiego Potoku, rozciągająca się z południowego zachodu na północ wschód, na przestrzeni około 2,6 km na wysokości 410-485 m n.p.m.

Dawne nazwy: Ludwigsdorf – 1305, Luseldorf – 1677, Ludwigsdorf – 1726, Ludwików – 1945, Chrośnica – 1946.

Własność wsi: według niektórych badaczy i popularyzatorów Chrośnicę wzmiankowały dokumenty z 1217 r., ale może tu chodzić o inną wieś w weichbildzie lwóweckim, np. Chmielno, lub Chromiec. Od początku wieś wchodziła w skład majątku znajdującego się w sąsiedniej Bystrzycy, choć funkcjonalnie była bardziej powiązana z Czernicą. W 1660 r. właścicielem wsi był Siegmund

Festenberg Packisch. W 1672 r. właścicielem wsi był Moritz Christian Schweiniz z Biedrzychowic, a w latach 1677 i 1687 J. Ch. Schweiniz z Bystrzycy. Po 1750 r. wieś należała do von Schweinichenów.

Cechy charakterystyczne: jest to typowa wieś łańcuchowa, położona na bocznej trasie między Nielestem i Czernicą. Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy, posiadająca kościół z przełomu XIII/XIV wieku p.w. św. Jadwigi.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Chrośnica. W Archiwum Państwowym we Wrocławiu, w zespole „Akta majątku Magnisów w Bożkowie” z lat 1529-1945, znajdują się plany katastralne m.in. majątku w Chrośnicy. W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta dotyczące Chrośnicy: akta parafii wygasłych (sygn. II C 27 c.) „Ludwigsdorf. Kreis Schönau“ z lat 1835.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Kozaczewski 1990; Rinck 1842; Landbuch 2000-2007; Staffa 2000-2003, t. 7, s. 76-82; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

CZERNICA

Położenie: Gmina Jeżów Sudecki, powiat jeleniogórski, województwo dolnośląskie. Wieś położona w Górach Kaczawskich, w dolinie potoku Lipki, rozciąga się łukiem wygiętym na południe ze wschodu na zachód, na długości około 5,0 km i na wysokości 270-325 m n.p.m.

Dawne nazwy: Lanfenow – 1305, Langenau – 1566, Dłużewo – 1945, Czernica – 1947.

Własność wsi: jedna z najstarszych wsi w okolicach Wlenia, ulokowanych w XIII wieku w obrębie kasztelanii wleńskiej, stanowiąc jednak własność prywatną rodzin rycerskich. Około 1300 r. należała do rodziny von Langenow, a potem m.in. Kittliców, następnie do Seidlitzów i Schaffgotschów. Ci ostatni w 1543 r. wybudowali tu dwór, w którym urodził się Christoph Schaffgotsch. We wsi co najmniej od 1305 r. istniał kościół p.w. św. Michała Archanioła. W 1574 r. odbyła się tu słynna dysputa teologiczna pastorów protestanckich na temat grzechu pierworodnego. W 1598 r. wieś stała się siedzibą rodziny von Lest (nabył ją Melchior von Lest ze Skały). Dnia 30 kwietnia 1672 r. Oswald von Lest, podczas pijatyki, zabił w tutejszym dworze swojego brata Nicolausa. W XVII wieku wieś zmienia wielu właścicieli, do których należeli: Heinrich Gottlob von Dobschütz (1690-1709), Christoph

Feridnand von Dobschütz (1709-1748), Henriette Sophie de domo von Dobschütz i Christian Ludwig von Schweiniz z Biedrzychowic (1748-1774); Friedrich Wilhelm Heinrich von Festenberg-Packisch (1776-1782); Hans Heirnich Wilhelm von Festenberg-Packisch (1782-1787); a następnie Jeremias von Förster. W latach 1743-1744 wzniesiono tu kościół ewangelicki. W połowie XVIII stulecia wieś podzielono na dwa majątki. Jej górna i środkowa część należała do Schweinizów, zaś dolna do von Kottulinskich. W 2. połowie XVIII wieku mieszkało w całej wsi: 44 kmieci, 26 zagrodników, 165 chałupników, w tym 31 rzemieślników, głównie tkaczy.

Cechy charakterystyczne: układ wsi to ulicówka z dwoma kościołami i dworem (zespołem pałacowym). Położona na trasie pomiędzy zamkami Lenno i Wleniem, a Świerzawą i Złotoryją, zapewne stanowiła punkt etapowy dla kupców. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: przed 1945 r. w archiwum majątku w Czernicy, należącym do von Klitzinga, znajdowały się następujące księgi i akta: 1467, Aussteller: Prokonsul u. Konsul der Stadt Löwenberg Fassung in lat. Sprache; Siegel nicht mehr vorhanden betr. unter Bezugnahme auf eine ältere Urkunde vom April 1333 eine geistliche Angelegenheit des Schreibers Andreas Gunther in Zobten (Czoboten); 1526, Donnerstag nach St. Veitstag. Aussteller: Hans Seidlitz v. d. Bielau, Landeshauptmann Gesch. zu Jauer, gegeb. zu Schweidnitz Wachssiegel, zerbrochen Christoph Nimptsch von Flachenseiffen läßt in einem ewigen Erbkauf dem Pankratz Hornig von Perwigsdorf (?) das Vorwerk zu Flachenseiffen mit Zubehör auf. P. Hornig und seine Erben sollen dem Christ. Nimptsch mit Eidespflicht zu aller Untertänigkeit, ewigen Erbzins usw. verbunden sein; VII. 1528, Freitag nach Elisabeth. Aussteller: Hans Seidlitz v. d. Bielau, Landeshauptmann Gesch. zu Jauer, gegeb. zu Schweidnitz Wachssiegel halb zerbrochen Antonius v. Schaffgotsch von Kynast läßt an Bernhard Schaffgotsch von Schildau (seinen leibl. Bruder) 200 ungar. Gulden und 100 Schock mit den Gütern um Schmiedeberg. Doch behält sich Antonius Schaffgotsch bei Lebzeiten die Vollmacht über seine Güter; 1528, Freitag vor Pfingsten. Aussteller: Hans Seidlitz v. d. Bielau, Landeshauptmann Gesch. zu Schönwaldau, gegeb. zu Schweidnitz Wachssiegel mit zerbrochenem Rand Christoph Nimptsch von Schirwitzdorf läßt in einem ewigen Erbkauf dem Caspar Nimptsch von Schönwaldau Gut und Dorf Flachenseiffen mit allem Zubehör, Ober- und Niedergerichten usw.; 1596, Montag nach Allerheiligen. Aussteller: Rudolf II. Gesch. zu Jauer, gegeb. zu Schweid-

nitz Wachssiegel, z. T. zerbrochen Verleihung des Mannrechtes zu Schweidnitz an Hans von Gelhorn zu Cuzendorf, Hans von Zedlitz zu Wilkau, Christoph von Schindel zu Wenig-Wornau(?), Georg von Seidlitz zu Birkholz, Magister Wenzel Otter und Jeremias Zachauer. Gerichtsrechte für Georg von Seidlitz, Wenzeslaus von Borschnitz zum Prauss; 1.VII.1598, Aussteller: Brandanus von Zedlitz auf Hartmannsdorf, Landeshauptmann Gesch. zu Jauer, gegeb. zu Schweidnitz Wachssiegel, z. T. gebrochen Christoph und Caspar Schaffgotsch (Gebrüder) lassen nach dem Tode des Balthasar Schaffgotsch von Kynast, Greiffenstein, Lehnhaus und Plagwitz in einem Erbkauf dem Melchior von Lest auf Hohlstein und in Abwesenheit seiner selbst, seinem Sohn, dem Sebastian von Lest das Dorf Langenau mit allem Zubehör auf; 1.VII.1598, Urkunde gleichen Inhalts, Erbkauf für Flachenseiffen; 20.XII.1603, Aussteller: Adam von Lest auf Hohlstein, Landeshauptmann Wachssiegel (Jauer-Schweidnitz) Frau Elisabeth Meewald, Witwe Heinrichs von Predell zur Wiese gelobt, die Rechte und Güter ihres Sohnes Heinrichs von Predell und der anderen unmündigen Kinder nicht anzutasten. Zeugen: Hans von Zedlitz, Landesältester, Balthasar v. Glaubitz auf Groß- und Wenig-Walditz, Albrecht von Zedlitz und Meewald und Herr Conrad von Nimptsch von Reuersdorf auf Meewald, Kanzler der Fürstentümer; 25.VIII.1625, Aussteller: Caspar von Warnsdorf auf Ober- und Nieder-Giessmannsdorf, Landeshauptmann Gesch. zu Jauer, gegeb. zu Schweidnitz Siegel abgeschnitten Nicolaus von Zedlitz auf Ketschdorf hat dem Valentin von Redern auf Probsthain zum rechten Unterpfind seine Güter Nimmersath, Ketschdorf, Streckenbach, Kunzendorf und Seitendorf mit Zubehör, Ober- und Niedergerichten um 5000 Taler, jeden zu 72 Kreuzer, mit 6%iger jährl. Verzinsung aufgelassen. Die Verpfändung reicht von Bartholomä 1625 bis Bartholomä 1626; 5.II.1667, Aussteller: Christoph Leopold Schaffgotsch, Landeshauptmann Wachssiegel (Jauer-Schweidnitz) Barbara Spiller geb. von Lest nebst ihren ergebenen Vormündern Maximilian von Gaffron und Melchior von Lest auf Kauffung sagen aus, daß sie von Oswald von Lest, Siegmund von Redern, „curatorio uxoris“ Barbara Helena geb. Lestin und der übrigen Langenauischen Verordneten ohne alle Prätensionen befriedigt worden wären. Verzicht auf Ansprüche; 10.VII.1670, Aussteller: Christoph Leopold Schaffgotsch, Landeshauptmann Wachssiegel (Jauer-Schweidnitz) Frau Margarete Lest geb. Tschammer und ihr ehelicher Curator Abraham Adam von Lest lassen an Oswald und Niklas

von Lest zu Händen des ihrerseits konstituierten Bevollmächtigten Gottfried Daniel, jur. prakt. zu Jauer das Dorf Flachenseiffen mit allem Zubehör auf. Bestätigung vom 10.VII.1670; 10.VII.1670, Aussteller: Christoph Leopold Schaffgotsch Siegel abgeschnitten (Jauer-Schweidnitz) Abraham Ludwig von Lest auf Kauffung, nach einem bereits 24.X.1647 konst. Kommissariat, und Frau Anna Margarethe Lest geb. Tschammer nebst ihrem ehelichen Curator Abraham Adam von Lest haben den Gebr. Oswald und Niklas von Lest und zwar zu Händen des Gottfried Daniel das Dorf Langenau aufgelassen mit allem Zubehör, Ober- und Niedergerichten; 13.VIII.1686, Aussteller: Hans Friedrich Freiherr von Nimptsch, Landeshauptmann Wachssiegel, gut erhalten (Jauer-Schweidnitz) Gottfried Daniel d. J., Advokat zu Jauer, veranlaßt, daß Frau Magdalena Tugendreich Döbschütz geb. von Reibnitz auf Langenau ihrem Ehwirt, dem Heinrich Gottlob von Döbschütz auf Lichtenau 18 weisse Groschen jährl. Erbziens auf Christoph Opitzens Garten aufläßt, die auf ihrem Gut Langenau haften, womit er und seine Erben (ohne weitere Rechte für ihren Ehemann) belehnt sein möchten; 7.II.1697, Aussteller: Joh. Joachim Michael, Reichs- und Erbschatzmeister, Burggraf zu Rheinegg, etc. Landeshauptmann Reste eines Wachssiegels Gesch. und gegeb. zu Schweidnitz Casimir Jos. Fiebing läßt im Namen des Ferdinand Wilh. von Dohalsky auf Lauterbach kraft dessen Vollmacht dem Bernh. Friedrich von Schindel auf Röversdorf und Bolko („Polkau“. Bolko-burg?) und zwar zu Händen des jur. prakt. Joh. Siegm. Behnisch das Gut Lauterbach im Weichbild Landeshut zum Unterpfind um 2000 Taler schles., jeden derselben zu 36 weisse Groschen, den Groschen zu 12 Heller ger. mit 6-iger jährlicher Verzinsung. Einzelheiten über die Auszahlung; 15.VI.1718, Aussteller: Leopold I. Ohne Siegel, Initialen, Handzeichnungen, farb. Innenbild und Wappen von künstl. Qualität Konfirmationsbriefe (für die von K. Rudolf II. bestätigte) Ordnung und Satzung für die Meister und Freifechter von der Feder, daß sie in den öffentlichen Fechtschulen und in den Ausrufen nicht weniger als die Meister des langen Schwerts sich der Bruderschaft von St. Marco und der Formalien bedienen mögen. Besondere Ausstellung für Joh. Hofmann von Else aus Schles. gebürtig, Bierbrauer und Freifechter von der Feder; 21.IV.1777, Oberamtsregierung in Breslau. Siegel abgeschnitten. Lehnbrief über Gut Langenau für Friedr. Wilh. Heinrich von Festenberg-Packisch; 21.IV.1777, Oberamtsregierung in Breslau. Rotes Siegel in Kapsel. Lehnbrief über Gut Flachenseiffen für Friedrich

Wilhelm Heinrich von Festenberg-Packisch; 1614-1715, Commissiones nebst Nachrichten über die Streitigkeiten betr. Johnsdorfer Scholtisei; 1623-1635, Kaufbuch und Vormundschaftsbuch von Langenau Ausgestellt unter der Herrschaft von Langenau und Flachenseiffen (Deckel erhalten; vorn sind Seiten herausgeschnitten, hinten fehlen viele Seiten); 28.III.1648, Brief der Susanna Sumerfeld geb. von Reibnitz an den Landeshauptmann, Reichsgraf von Starhemberg; 1650-1709, Akt. Vol. betr. Herrschaft. Erb- und Vormundschaftsverträge, Quittungen Schloßbeschreibung vom J. 1706, Auffassungen; 1657, Briefe von Joachim von Spiller an O. Freiherr von Nostitz, Landeshauptmann; 1672-1705, Acta betr. Angelegenheiten der Magdalena Tugendreich Seidlitz geb. von Reibnitz; 18.IV.1678, Aussteller: Hans Friedr. Freiherr von Nimptsch, Landeshauptmann Vormundschaftsordnung für Abraham Sigismund, Sohn des Sigismund von Redern auf Matzdorf und Georg Friedrich von Falkenhain auf Dambritsch hinterlassenen Sohn Hans Abraham von Falkenhain (Cop. Akt. Form.); 20.IV.1678, Ausgestellt in Langenau, bestätigt 3.VI.1678 in Jauer. Hans Sigmund von Redern auf Matzdorf im Namen seines unmündigen Sohnes Abraham Sigmund, Herrn Georg Friedrich von Falkenhain auf Dambritsch hinterlassene Waise, Hans Abraham und Oswald von Lest auf Langenau und Flachenseiffen verpfänden die Güter Langenau und Flachenseiffen um 30000 (Thaler?) schles.... (Cop.); 1681-1717, Acta betr. die Weigerung der Langenauer Bauern den ganzen Tag Robothdienste zu leisten. Nachricht von der Obergerichtsbarkeit; 19.IX.1692, Christ. von Tschirnhaus, Joh. Jacobi und Joh. Chrysostom. Belitz (?) an den Landeshauptmann betr. Heinrich Gottl. Döbschütz auf Langenau und Flachenseiffen; 1705, Verzeichnis der Wirkestühle zu Langenau und Flachenseiffen; 1720, Steuerrechnung der Ritterschaften der beiden Fürstentümer Schweidnitz und Jauer; 1739-1747, Vormundschaftsakten des Herrn von Schweinitz auf Friedersdorf, die unmündige Anna Christiane Helena von Seydlitz betr.; 1.-4. XI.1745, Inventar über die sämtliche Verlassenschaft der Frau Margarethe von Seidlitz geb. von Schweinitz. Ausgefertigt in Dirsdorf; 4.II.1748, Rationes decidendi in causa der Hans von Zedlitz'schen Erben. Die Gebr. Freih. von Glaubitz als Erben ihres Vaters, Hans Christ. von Glaubitz; 1748, Designation über den Fundum instructum der Güter Langenau und Flachenseiffen, nach welchem sie von der Frau Sophie von Schweinitz geb. Freiin von Glaubitz übernommen werden; 1748-1751, Acta die Erbsonderung der Freiherr von Glaubitzschen Erbschaft

betr.; 1749-1767, Acta in Prozessachen des Dom. Oberlangenau ca. Dom. zu Kleppelsdorf in pto. eines zu Giesshübel neu errichteten Schankhauses; 1750, Acta betr. der von Schweinitz auf Langenau ca. den Fürstbischof von Breslau; 1751-1752, Acta betr. die Besetzung der kath. Pfarrstellen zu Langenau und Flachenseiffen; 1752, Acta betr. die Freiherr von Glaubitzsche Erbsonderung insonderheit den jüngsten Sohn Hans Christoph Gottlob Freiherr von Glaubitz; 1753-1754, Acta betr. Substitution des Balthasar Abraham Freiherr von Glaubitzschen Vermögens; 18.XI.1754, Testament der Helena Sophie verw. Freiin von Glaubitz, geb. von Nostitz; 1776, Zinsgefälle der Untertanen bei den hochadl. von Schweinitzschen Pupillargütern Langenau und Flachenseiffen; 1750-1830, Schöppenbuch von O. (Lagerort: kath. Kantor); 1823-1840, Schöppenbuch von O. (Lagerort: Gemeindevorsteher); 1753-1774, Kommunikantenbuch von O. (Lagerort: prot. Pfarrer); 1742-1771, Currenden und Cop. frid. Verordnungen (Lagerort: prot. Pfarrer); 1802-1833, Currenden und Cop. frid. Verordnungen (Lagerort: prot. Pfarrer); 1836-1879, Currenden und Cop. frid. Verordnungen (Lagerort: prot. Pfarrer); 1772-1801, Currenden und Cop. frid. Verordnungen (Lagerort: prot. Pfarrer). O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji. W Archiwum Państwowym we Wrocławiu znajduje się zespół „Depozyty rodzinne (Familien und einzelne Personen)”, Rep. 132d z lat 1257-1847, w którym znajdują się m.in. akta rodziny von Klitzing, w nich: dokumenty spraw majątkowo-własnościowych oraz akta spraw majątkowych z lat 1649-1742, zapewne dotyczące też Czernicy, a być może pokrywające się częściowo z wyżej wymienionymi?

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Kozaczewski 1990; Landbuch 2000-2007; Łuczyński 2008, s. 84-88; Rospond 1970, t. 1; Staffa 2000-2003, t. 6, s. 95-103; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

DĘBOWY GAJ

Położenie: Gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona w północno-wschodniej części Pogórza Izerskiego, na wschodnim krańcu Wzniesień Gradowskich, rozciągająca się z zachodu na wschód, na przestrzeni około 1,3 km na wysokości około 220 m n.p.m.

Dawne nazwy: Sebeneche – 1300, Sebinezchen – 1613, Siebenaichen – 1617, Siebeneichen – 1765, Dębi-ce – 1945, Dębowy Gaj – 1947.

Własność wsi: wieś lokowana przed 1300 r. jako własność rycerska. W XV wieku należała do Zedlitzów – w 1475 r. wzmiankowany był Nicolas von Zedlitz, zaś od 1560 do 1590 r. Franz von Zedlitz. Tenże miał tu wybudować zamek, który w XVII wieku przebudowano w późnorenesansowy pałac. Na początku XVII wieku wieś stała się własnością Heinricha von Reichenbacha i należała potem do jego następców. W 1682 r. zakończył się proces pomiędzy Heinrichem von Reichenbachem a miastem Lwówek Śląski o nielegalne ważenie piwa w obrębie mili miejskiej, który ten pierwszy przegrał i skazany został na zapłacenie grzywny. W XVIII wieku wieś nadal należała do Reichenbachów. W 1724 r. otwarto tutaj gorzelnię. W 1726 r. tutejszy majątek rycerski płacił 1 617 talarów podatku, zaś tutejsi chłopcy płacili 620 talarów. W 1751 r. wieś należała do baronowej von Schmettau, a w 1765 r. wartość jej majątku określono na 31 123 talary. W tym czasie we wsi mieszkało 10 kmieci, 26 zagrodników, 89 chałupników i 7 rzemieślników. W 1783 r. wieś należała do hrabianki Henriette von Ponin-Poninsky. Cechy charakterystyczne: jest to typowa wieś łańcuchowa. Powstała na terenie dawnego osadnictwa – na południe od wsi odkryto grodzisko zwane Babi Gródek z okresu kultury łużyckiej. Przez cały czas własność rycerska. Co najmniej od 1525 lub 1560 r. znajdował się w niej dwór rycerski, przebudowany w latach 1618-1621, a następnie w 1754 r. przekształcony w pałac. Na cmentarzu w XVII wieku znajdowała się kaplica grobowa właściciela wsi. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r. – zespół nr 83/10 „Akta miasta Lwówka Śląskiego”, (sygn. 3194) „Akten des Magistrats wider das Dominium Siebeneichen betreffend Feststellung der richtigen Heer- und Landstrassen von Loewenberg nach Siebeneichen“, 1752-1783; zespół archiwalny nr 83/721 „Akta majątku Dębowy Gaj“ z lat 1560-1937, liczący 282 j.a. = 3,30 mb, jego zawartość stanowią: akta dotyczące tytułów prawnych: granice majątku, protokoły oszacowania dóbr, umowy dotyczące podziałów, kontrakty kupna, sprzedaży i dzierżaw z lat 1560-1876, 42 j.a.; sprawy administracyjno-gospodarcze: księgi i rejestry dotyczące spaw leśnych, rolnictwa, hodowli, kamieniołomów, wapienników, czynszów, recesy uwłaszczeniowe z lat 1754-1937, 110 j.a.; sprawy procesowe z lat 1709-1868, 105 j.a.; sprawy szkół i kościołów z lat 1765-1895, 16 j.a.; sprawy opieki społecznej z lat 1852-1897, 7 j.a.

Inne archiwalia: przed 1945 r. w archiwum Urzędu Gminy Siebeneichen znajdowały się następujące księgi i dokumenty: Schöppenbuch (nicht vollständig erhalten) z lat 1580-1630; Urbarium bei der hochfreih. Reichenbachschen Herrschaft Siebeneichen, Hellau, Lauterseiffen und Ransdorf[!] (vgl. Dom. Siebeneichen), z kwietnia 1715; Acta betr. den verbotenen Bierschank zu Siebeneichen, z 29.03.1770 r. Ponadto przed 1945 r. u właściciela miejscowego folwarku Th. Waetjena, znajdowały się następujące dokumenty: Acta die Exemption des Gutes Siebeneichen von dem Löwenbergischen Meilenrecht und das Bräu-Urbar betr. nebst dem, was in Ao. 1545 vor den kaiserl. praetendierten u. kgl. Commissarien in Ansehung der Landvogtei und Obergerichten, Brauen, Malzen, Schlachten, Backen, Wein- und Bier-Schenken, Kretschmar-Verlag und dergl. im Löwenbergischen Weichbild von den Gutsbesitzern ist eingebracht worden z lat 1630-1699; Urbarium der Hochfreih. Reichenbachischen Herrschaft von Siebeneichen und Hellau, Lauterseiffen und Ransdorf(!) Copia Dasselbe. Original, z kwietnia 1715 r.; Acta die Meilenvermessung zwischen Siebeneichen und Löwenberg und dem dahin einschlagenden Bräuurbar nebst Haltung strittiger Handwerker in Siebeneichen betr. z lat 1751-1760; Übersichten über den Besitz und Realzustand der Rustikalstellen auf der Herrschaft Siebeneichen, z 1771 r.; Kontrakte von den Gütern Siebeneichen, Hartau, Kreibau, Kaiserswaldau, Obsendorf und Wandris z lat 1815-1816; 1828 Ablösungsrezeß von Radmannsdorf. Ponadto: Original Transakt und Sentenz in Ansehung der Mühl-Wehr- und dahin einschlagenden Streitigkeiten zwischen der Henriette Freiin von Schmettau zu Siebeneichen gegen Carl Nikol. Freiherr von Hohberg zu Zobten, darin enthalten: 1553 Abschriftlicher Vertrag zwischen Franz von Zedlitz und Christoph von Ryme (mit Bestätigung von 1554) wegen Erbauung der Mühle und des Wehres zu Siebeneichen; 1571 Abschriftlicher Vertrag zwischen Franz von Zedlitz und Christ. Von Ryme; 1573 Abschriftlicher Vertrag zwischen Franz von Zedlitz und Christ. von Ryme betr. Schleuse, Hälter, Teiche, Flügel bei den Brücken, Zaun, Steinpfähle im alten Bober und die Auswerfung derselben; 1592 Entscheid im Streit zwischen Franz von Zedlitz und Christ. von Lest auf Hohndorf wegen Trennung des von Zedlitzschen Mühlwehres (Copia); 1680 Sentenz zwischen Heinrich Freiherr von Reichenbach auf Siebeneichen und Joachim Friedrich von Braun auf Zobten betr. Bober-Mühle-Wehr und andere Strittigkeiten (Cop.); 1681 Vergleich in diesen Angelegenheiten (Cop.); 1748 Bestätigung dieses Vergleichs; 26.III.1751 Kgl. Ober-

amtssentenz in Sachen der Freiin von Schmettau und des intervenierenden Obristen von Vitztum-Eickstett gen. ca. den Freiherrn von Hohberg auf Zobten; 29.X.1751 Appellationsentenz der Freiin von Schmettau gegen Freih. von Hohberg (Weitere Prozessdok. von 1752, 1753, 1754, 1756, 1756(?), 1758, 1759); 1762-1775 Prozessakte um den Kretscham in Siebeneichen mit Abschriften von 1698, 1742, 1651, 1695, 1725 (Joh. Gottl. Schumann ca. Freiin von Schmettau); 1764 Commissoriale an den Justizrat von Weyrach die Setzung der Merk- und Sicherheitspfähle betr. (zwischen Siebeneichen und Zobten); 1765 Acta betr. die evgl. Schule in Siebeneichen, Hellau, Lauterseiffen und Radmannsdorf; 1767-1784 Acta betr. die kath. Kirche in Lauterseiffen und die dortige Wiedemuth; 1771 dasselbe; unter Beisein des Justizrates von Weyrach; 1790-1815 Extract sämtl. Käufe der Gemeinde Siebeneichen und Hellau; Seelenregister (wykazy mieszkańców) 1794-1795 Siebeneichen, 1799-1800 Siebeneichen, 1793 Lauterseiffen, 1794 Radmannsdorf; 1725 Besteuerungsregister von Siebeneichen und Hellau; 1748 Aus dem Steuerkataster vom 27.VII.1742, approbiert 1748. Dom. Siebeneichen, Radmannsdorf, Lauterseiffen; 1748-1753 Acta der Freiin von Schmettau auf Siebeneichen ca. Freiherr von Hohberg betr. die Differentien des Wehres, der Mühle etc. zu Siebeneichen; 1753-1754 Extract aus den in Niederschodorf Bunzlauischen Kreises publ. kgl. Verordnungen; 1761-1824 Acta betr. Begrenzungen in Siebeneichen; 6.V.1771 Zeugen-Rotulus in Beweissachen der Freiin von Schmettau auf Siebeneichen ca. Gemeinde zu Lauterseiffen; 1775 Prozeßakte Kretschmer Joh. Gottlob Schumann ca. Freiin von Schmettau; 5.IV.1777 Sentenz in Sachen der Gärtner zu Lauterseiffen wider ihre Grundherrschaft Henriette Freiin von Schmettau; 1783 Abkommen zwischen der Gräfin Henriette von Ponin-Poninsky und der Bauernschaft zu Siebeneichen, Hellau und Radmannsdorf betr. der Dienste; 1783 Siebeneichener und Lauterseiffener Bauern Gespann und DienstSchuldigkeiten; 1783-1821 Sammlung kgl. preuß. Gesetze und Verordnungen die Gemeinheitsteilung, Dienstablösung und Mühlenordnung nebst Gewichtstabellen des zur Mühle gebrachten Getreides betr. (z. T. Abschriften); 1789-1824 Vermesungsregister der Herrschaft Siebeneichen; 1791-1792 Acta betr. die Fleischerei in Siebeneichen; 1828 Ablösungsrezeß in Siebeneichen.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Baumert 2008; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Kozaczewski 1990; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 182-185; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

DŁUŻEC

Położenie: wieś w gminie Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś łańcuchowa położona wzdłuż potoku Bukownica (Ober Langen-Neundorf Wasser) na Pogórzu Kaczawskim, pomiędzy Wzniesieniami Płakowickimi na północy a Wysoczyzną Ostrzycy na południu, rozciągająca się ze wschodu na zachód na przestrzeni około 3,8 km na wysokości 230-270 m n.p.m.

Dawne nazwy: Nova Villa – 1242, Neundorf – 1668, Langen Neundorf – 1786, Lang Neundorf – 1825, Marysin – 1945, Dłużec – 1947.

Własność wsi: jedna z najstarszych wsi w okolicach Lwówka Śląskiego, powstała w XIII wieku, choć jej dzieje są bardzo słabo reprezentowane w zachowanych materiałach źródłowych. Wiadomo, że w 1540 r. Magistrat Lwówka Śląskiego zakupił od klasztoru w Nowogrodźcu prawo patronatu miejscowej szkoły. Wieś nie posiadała własnej parafii, należąc do kościoła w Sobocie. Około 1500 r. wzniesiono tu kościół filialny. W 2. połowie XVII wieku osiadła tu grupa Schwenckfeldystów, którzy byli prześladowani przez władze, co w 1726 r. zmusiło ich do emigracji, początkowo do Saksonii, a potem do USA. W 1765 r. wieś należała do barona von Hochberga z Soboty. W 1786 r. Dłużec Górny należał do Vitzhama von Eckstäedta, zaś wieś Średnia i Górna do barona von Zedlitz.

Cechy charakterystyczne: układ wsi to typowa ulicówka. Kościół z około 1500 r. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Dłużec. W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta parafii dotyczące Dłużca: (sygn. 1) „Nachrichtliche Vermerkung des anteils Ober-Langen-Neundorfer Untertanen, was sie ihrer Herrschaft an Zinsen, Diensten und Gespanste zu Guben verbunden sind”, z 1724 r.; (sygn. 2) „Akten betreffend Kirche, Küsterei und Schule“ z lat 1742-1839, 1850. Przed 1945 r. w archiwum Urzędu Gminy Langneundorf znajdowały się następujące księgi i akta: „Schöppenbuch von Mittel- und Nieder-Langneundorf“ z lat 1782-1812, 1813-1834; „Schöppenbuch von Mittel-, Nieder- und Ober-Langneundorf“ z lat 1648-1700 i 1760-1801; „Rechnungsbuch“ z lat 1655-1728, 1731-1741; „Erbschafts- und Rechnungsbuch“ z lat 1815-1829; „Kriegsschäden von Mittel- und Nieder-Langneundorf“ z 1813 r. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Kozaczewski 1990; Landbuch 2000-2007; Staffa 2000-2003, t. 7, s. 156-160; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

GOLEJÓW

Położenie: Gmina Lubomierz, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona we wschodniej części Wzgórz Radoniowskich, rozciągająca się z zachodu na wschód, na przestrzeni około 2,1 km na wysokości około 320-440 m n.p.m.

Dawne nazwy: Rudigersdorf – 1300, Rohrsdorff – 1667, Röhrsdorff – 1726, Klein Röhrsdorff – 1765, Zbójna, Zbójna Góra – 1945, Golejów – 1947.

Własność wsi; wieś lokowana w XIII wieku jako własność rycerska, należąc do rodu von Liebenthal z Lubomierza. W 1278 i 1307 r. przekazana stopniowo na własność lubomiernskich benedyktynek. W 1510 r. klasztor wykupił tu dziedziczne sołectwo. W XIV wieku wybudowano tu kościół p.w. św. Feliksa i Adaukta.

Cechy charakterystyczne: jest to typowa wieś łańcuchowa, rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących Golejowa. W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta tutejszej parafii: (sygn. 1) „Akten betreffend die Beschwerdesachen mehrerer Mitglieder der katholischen Gemeinde gegen den Pfarradministrator Benedikt Sommer” z 1846 r.; (sygn. 2) „Vermögen der St. Trinitas-Kapelle in Matzdorf” z lat 1872-1873; (sygn. 3) „Betreffend Patronat von Klein Roehrsodrf” z XX wieku; (sygn. 4) „Betreffend Glöcknerposten in Wünschendorf, Verkauf des Glöcknerheuses, Gartens und Akers” z lat 1825-1842.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Kozaczewski 1990; Landbuch 2000-2007; Rinck 1842; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 215-220; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

JANÓWEK

Położenie: gmina Jezów Sudecki, powiat jeleniogórski, województwo dolnośląskie. Wieś położona w granicach Gór Kaczawskich na północnych stokach Chrośnickich Kop, rozciąga się w środkowej części doliny strumienia Lipka, ze wschodu na zachód, na przestrzeni około 1,8 km na wysokości 350-390 m n.p.m.

Dawne nazwy: Iohnsdorf – 1677, Johnsdorf – 1676, Janów – 1945, Janówek – 1947.

Własność wsi: nie ma żadnych pewnych informacji o początkach wsi. Na scenie dziejowej pojawia się na pewno dopiero w XVI wieku, gdy odnotowano tu bunty chłopskie, pod koniec tego stulecia. Przynależała do dóbr i parafii w Rzańniku, których właścicielem była w XVII wieku rodzina von Niptsch. W 1765 r. właścicielem Janówka był Franz Kahlin. Pod koniec XVIII wieku wieś weszła w skład posiadłości von Schweinitzów.

Cechy charakterystyczne: ulicówka, obecnie brak zabudowy sprzed 1800 r. Istniały tu dwa młyny, nigdy nie było kościoła. Wieś położona na trasie pomiędzy Wleniem, a Świerzawą i Złotoryją, mogła stanowić punkt etapowy dla kupców. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Janówek. Przed 1945 r. w budynku miejscowej szkoły znajdowało się sześć następujących ksiąg gminy Jonsdorf: „Teiles eines Schöppenbuches” z lat 1671-1760; „Schöppenbuch” z lat 1762-1824; „Steuerbuch und Gerichtsatteste” z lat 1750-1759; „Fried. Erlasse für die Gemeinde Jhonsdorf” z lat 1763-1765; „Abschriften kgl. preußischer Verfügungen” z lat 1750-1765; „Abschriften kgl. preußischer Verfügungen” z lat 1760-1763. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Rinck 1842; Staffa 2000-2003, t. 6, s. 143-145; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

KLECZA

Położenie: gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na południowo-wschodnim krańcu Wzgórz Radomickich na Pogórzu Izerskim. Rozciągająca się z północnego wschodu na południowy zachód na przestrzeni około 1 km na wysokości 350-440 m n.p.m.

Dawne nazwy: Hossikisdorf – 1349, Hussdorf – 1687, Husdorf – 1816, Koralewo – 1945, Klecza – 1946.

Własność wsi: jedna ze starszych wsi w okolicach Wlenia, której powstanie łączy się czasem z tamtejszą kasztelanią, dla której miała być osadą służebną. Prawdopodobnie w jej okolicach istniały pola złotońskie, eksploatowane głównie w XIV wieku. W 1349 r. proboszcz Nicolaus z Wlenia przekazał czynsze z Kleczy dla benedyktynek z Lubomierza w zamian za odprawianie mszy w języku polskim. W XVII wieku we wsi znajdowały się dwa majątki, należne do dwóch różnych ośrodków: jeden od

zamku we Wleniu, drugi od Nielestna. W 1786 r. górną część wsi, należąca do hr. Kuttulinskygo z Nielestna zamieszkiwało 6 kmieci, 17 zagrodników, 12 chałupników; dolna część wsi, należąca do barona von Grunfelda liczyła 17 zagrodników i 14 chałupników.

Cechy charakterystyczne: ulicówka, wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r. dotyczących miejscowości Klecza.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 326-328; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

ŁUPKI

Położenie: gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona w północno-wschodniej części Pogórza Izerskiego, zlokalizowana w dolinie strumienia Jamna, rozciągająca się ze wschodu na zachód na przestrzeni około 0,7 km na wysokości około 240-260 m n.p.m.

Dawne nazwy: Schieffer – 1677, Łupki – 1945.

Własność wsi: być może w XIII wieku istniała tu jakaś osada, która jednak się nie rozwinęła. Dopiero w XVII wieku wieś pojawia się w dokumentacji, należąc do dóbr zamkowych we Wleniu a tym samym do właścicieli zamku. W 1786 r. zamieszkiwał tu jeden kmieć oraz 9 zagrodników i 23 chałupników. We wsi znajdował się ponadto młyn.

Cechy charakterystyczne: układ wsi to na przeważającą jej długość ulicówka, jednak w części zachodniej z bardziej rozrzuconą zabudową. Położona na trasie pomiędzy Wleniem, a Lwówkiem Śląskim, niedaleko od Góry zamkowej we Wleniu. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Łupki.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 484-486; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

MACIEJOWIEC

Położenie: gmina Lubomierz, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na południowo-wschodnim krańcu Wzgórz Radomickich na Pogórzu Izerskim, częściowo wzdłuż Maciejowickiego Potoku, rozciągająca się ze wschodu na zachód na przestrzeni około 1,8 km na wysokości 345-395 m n.p.m.

Dawne nazwy: Matisdorff – 1426, Matzdorf – 1677, Droskocin Górny – 1945, Maciejowiec – 1947.

Własność wsi: niezbyt duża wieś w okolicach Wlenia. W początkach XV wieku należała do Heize von Mese-nau'a. W latach 1478-1669 do rodziny Spiller, zwanej też Hauenschild, lub Hauenschild von Spiller. W 1670 r. tutejszy majątek kupił Johann Sigismund von Reder, jednak w 1687 r. kolejnym właścicielem był Balthasar von Hayn z Karpnik i pozostawały one w rękach jego potomków do 1727 r., gdy nabył je Johann Ludwig von Zierotin und Lilgenau. W 1756 r. tutejsze dobra nabył jeleniogórski kupiec Georg Friedrich Smith (Schmidt), właściciel dóbr w Barcinku, lecz w rok potem, po jego śmierci, majątek odziedziczyła wdowa Margareth Elisabeth. Jej kolejny mąż – kupiec Christian Benedikt Kahl sprzedał dobra w 1770 r. Akademii Rycerskiej w Legnicy. W 1783 r. wieś stała się własnością Karla von Reder. W 1789 r. nową właścicielką była Charlotte Amalie von Dohna, a od 1795 r. jej córka Henriette Friederike Amalie von Schönaich-Carlolath. W latach 1588-1589 miały tu miejsce rozruchy chłopskie. W 1649 r. spłonął tutejszy dwór, który jednak dość szybko, bo w 1652 r. odbudowano w stylu renesansowym. W latach 1692-1694 wzniesiono tu kaplicę p.w. Wniebowzięcia NMP. W 1765 r. we wsi mieszkało 9 kmieci, 17 zagrodników, 72 chałupników i 9 wolnych ludzi. Wartość majątku szacowano na 9 476 talarów. W 1786 r. odnotowano tu kaplicę, młyn wodny, a we wsi mieszkało 9 kmieci, 36 zagrodników i 39 chałupników.

Cechy charakterystyczne: układ wsi zbliżony do łańcuchówki z rozległym założeniem pałacowym na jej wschodnim krańcu. Przez cały czas własność rycerska (lub pod koniec XVIII w. do bogatego kupiectwa). Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Maciejowiec.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Łuczyński 2008, s. 240-247; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 5-12; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

MARCZÓW

Położenie: gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na wschodnim krańcu Wzniesień Gradowskich na Pogórzu Izerskim, w dolinie strumienia Ośna, rozciągająca się z zachodu na wschód na przestrzeni około 2,9 km na wysokości 250-340 m n.p.m.

Dawne nazwy: Mertinsdorf – 1364, Merzdorff – 1651, Merzdorf am Bober – 1825, Märzdorf am Bober – 1845; Grasyka – 1945, Marczów – 1947.

Własność wsi: osadnictwo w rejonie wsi datuje się od starożytności. Odnaleziono tu jeszcze w XIX wieku ślady kultury łużyckiej. Sama wieś powstała jednak najprawdopodobniej dopiero w XIV wieku. Początkowo była to wieś rycerska. Przed 1420 r. weszła w skład dóbr klasztoru benedyktynek w Lubomierzu, pozostając w nich do kasacji zakonu w 1810 r. W 1677 r. osiedlili się tu uchodźcy (religijni?) z Czech. W 1707 r. wybudowano kościół p.w. św. Katarzyny. Około 1750 r. mieszkało tu 153 chałupników, a w 1765 r. 17 kmieci, 34 zagrodników, 165 chałupników i 19 rzemieślników. W 1786 r. we wsi odnotowano kościół parafialny, szkołę, młyn, zamieszkiwało tu wówczas 17 kmieci, 153 zagrodników i 34 chałupników.

Cechy charakterystyczne: ulicówka. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r. dotyczących miejscowości Marczów. W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się akta parafii: (sygn. 1) „Acta concernentia resignationem parochi Wenceslai Senftleben” z lat 1779-1780; (sygn. 2) „Akten betreffend die fiskalische Anfertigung des Pafrrers Joseph Michalka wegen Kopulation des Franz Speer nach Verlassen seiner ersten Frau, deren 1. Mann ohne des Speers Wissen noch lebte” z lat 1788; (sygn. 3) „3 Aktenstücke betreffend: Berufung und Amtseid des Lehres Joseph Fliegel” z lat 1804, 1811; (sygn. 4) „Betreffend Titz’sches Stiftungsstaut für 2 Lehrer“, XIX wiek; (sygn. 5) „Aktienstücke betreffend Patronat“, XIX wiek; (sygn. 6) „Schulakten, Schulhausbau, Personalien“ z lat 1804-1857; (sygn. 7) „Betreffend Patronat“, XIX wiek; (sygn. 8) „Archivverzeichnis der Pfarrei“ z lat 1937; (sygn. 9) „Geschichte von Märzdorf am Bober, verfasst von Erzpriester Robert Klautschke“, (XIX w.). Przed 1945 r. na strychu miejscowej szkoły znajdowały się następujące księgi i akta gminy Märzdorf am Bober: „Schöppenbuch” z lat ca. 1500-1550; 1550-1580; 1698-1740; 1762-1793; 1799-1826; „Currendenbuch” z lat 1760-1790; 1827-1847; „Seelenregister von Märzdorf“ z lat 1793-1800; „Schriftl. Gesetze und Erlasse des Löwenberg-Bunzlauischen Kreises“ z lat 1793-1807; „Steuerregister (Häusler, Gärtner, Bauern)“ z 1738 r.; „Waisen-Register” z lat 1750 i następujących; „Aussteller: Balthasar Tilgner, Scholz zu Märzdorf Verzeichnis der Strittigkeiten zwischen mir und meinem Eidam („Nicolau Scholz, Scholz zu Röhrsdorf“) Gegen

meiner Scholtisei“ z lat 1675-1676; „Kaufbriefe und andere Einzelurkunden. Lagerort: Spritzenhaus Matzdorf“ z lat 1510-1670. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 16-22; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

MOJESZ

Położenie: gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona bezpośrednio przy mieście Lwówek Śląski, na południe od niego na Pogórzu Izerskim, w dolinie strumienia Srebrna, rozciągająca się z północy na południe na przestrzeni około 2 km na wysokości 215-240 m n.p.m.

Dawne nazwy: Moysi – 1219, Mogeż – 1241, Moyes – 1344, Mois – 1765, Moyss – 1796, Ujazdowo – 1945, Mojesz – 1947

Własność wsi: we wsi odkryto stanowisko osadnicze z okresu kultury łużyckiej. Sama miejscowość funkcjonuje jednak najwcześniej od XI wieku, a jej powstanie łączy się m.in. z występowaniem złota. W połowie XIV wieku Mojesz Górny należał do klasztoru benedyktynek w Lubomierzu, a pozostała część wsi do Rady Miejskiej Lwówka Śląskiego. W części wsi należącej do Lwówka Śląskiego, co najmniej od XVI wieku działał kamieniołom. W 1753 r. w Mojeszu Dolnym uruchomiono cegielnię miejską. W 1765 r. w Mojeszu Dolnym, należącym do miasta, mieszkało 7 kmieci, 12 zagrodników i 2 chałupników; w górnej – klasztornej części wsi mieszkało zaś 15 zagrodników i 1 wolny człowiek. W obu częściach wsi istniały folwarki (miejski i klasztorny).

Cechy charakterystyczne: układ wsi to na przeważającej jej długości ulicówka, jednak w części środkowej bardzo rozbudowana. Położona na trasie pomiędzy Lwówkiem a Gryfowem. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r., zespół nr 83/10 „Akta miasta Lwówka Śląskiego”: (sygn. 227) „Acta in Sachen der Nieder Moysser Vorwerks-Pächter Stamnitz gegen die gedachten Vorwerk unterthänigen 11 Häussler vor dem Goldberger Thor“ 1796-1901; (sygn. 256) „Acta in Causa der Dorf Gemeinde Ludwigsdorff, Gros Rackwitz, Lengenvorwerk, Nieder Goerisseifen und Niedermois c/a den Magistrat und Gemeinde zu Löwenberg in pkto Strittiger Dienste“ 1780-1886; (sygn. 275) „Unterhanen Register der

Gemeinde zu Nieder Moys. Vol. I“ 1768-1801; (sygn. 277) „Acta vom abgehaltenen Dreydinge zu Nieder Moys“, 1799-1803; (sygn. 742) „Acta betreffend die Intendirende Verkaufung des Stadt Vorwerks Nieder-Mois an den Herrn Baron von Hochberg auf Plagwitz“ 1753; (sygn. 780) „Acta betreffend des Kämmerer Vorwerk Nieder-Mois“ 1653-1827; (sygn. 781) „Des Dr. Hahnes Berechnung derer praetendirten Boenificationen wegen Meliorationen des in Pacht gehaltenen Vorwerks Nieder Moys sambt Balance des Inventarii von 1743“ 1747-1749; (sygn. 782) „Acta betreffend die Behauptung der dem Pächter des Nieder Moysen Cammeri Vorwerks strittig gemachten Schaeffhutung im Moysser und Ziegel Püschel“ 1796-1797; (sygn. 783) „Acta betreffend die Scholz'sche Gärtnerstelle in Nieder-Mois“ 1788-1789; (sygn. 784) „Erbpacht des Vorwerks Nieder-Mois.“, vol. I, 1764-1765; (sygn. 785) „Verpachtung des Vorwerks von Nieder Moys.“, vol. 1, 1744-1746; (sygn. 786) „Verpachtung des Vorwerks von Nieder Moys.“, vol. 2, 1747-1755; (sygn. 787) „Verpachtung des Vorwerks von Nieder Moys.“, vol. 3, 1755-1772; (sygn. 805) „Verpachtung des Nieder Moisser Steinbruchs“, vol. 1, 1797-1848; (sygn. 814) „Pacht Anschläge von den Kämmeri-Vorwerken zu Loewenberg als vom Langenvorwerck und Nieder Moys“, 1789; (sygn. 815) „Verpachtung der beyden Cammeru Vorweken Nieder Moys und Langenvorwerk, sowie die übrigen Perinenzien“, vol. 1, 1796-1802; (sygn. 816) „Verpachtung der beyden Cammeru Vorweken Nieder Moys und Langenvorwerk, sowie die übrigen Perinenzien“, vol. 2, 1798; (sygn. 1119) „Grenzberichtigung des Nieder-Mois'er Vorwerks“, 1781-1791; (sygn. 1093) „Grenzsachen von Ober-Mois“, 1752; (sygn. 1095) „Grenzsachen von Nieder-Mois“, 1781-1865; (sygn. 2440) „Anspruch der Malthese Commende hieselbst auf einen merern Zinss an Getreyde vom Cämmerey Vorwercks Nieder-Moys“, 1797-1799; (sygn. 2533) „Anstellung der Schul-Bedienten und Schul-Angelegenheiten von Nieder Göriseiffem-Mois“, vol. I, 1782-1863; (sygn. 3140) „Akten von Wieder-Aufbauung der gebrandten Pferde Ställe im Vorwerk Moys“, 1781-1783; (sygn. 3141) „Akten von Zustandesetzung verschiedene Baue und Reparaturen in den die Cämmeri gehörigen Nieder Moysser Vorwerk“, 1796-1797; (sygn. 3671) „Dreidings-Protokoll von Nieder-Mois“, 1746-1798. Przed 1945 r. w archiwum Urzędu Gminy Moys znajdowały się następujące księgi i akta: „Schöppenbuch (Holzdeckel, Rücken und hinterer Deckel fehlen“ z lat 1570-1649; „Schöppenbuch“ z lat 1649-1792; Schöppenbuch (seit ca. 1825; Aussteller: v. Reichenbach'sches Gerichtsamt von

Dippelsdorf und Obermois)“ z lat 1792-1832; „Subrepartition der Gemeinde Obermois“, z 1748 r.; „Begrenzungsakte“, z 12.10.1770 r.; „Nachweisung der vom Dom. Obermois erkaufte Grundstücke“ z lat 1824-1825.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 69-71; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

NAGÓRZE

Położenie: gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na Wzgórzach Radomickich na Pogórzu Izerskim, w górnej części doliny strumienia Słotwina, rozciągająca się lekkim łukiem z południa na północ na przestrzeni około 1,5 km na wysokości 335-380 m n.p.m.

Dawne nazwy: Nova Villa – 1313, Neundorf, Lengen-neundorf – 1677; Neundorf Göriseifen – 1786, Neundorf Libenthalisch – 1816, Nagórze – 1945.

Własność wsi: wieś powstała prawdopodobnie w XIV wieku i chyba od razu weszła w skład dóbr klasztoru benedyktynek w Lubomierzu. W 1726 r. obciążenia podatkowe wynosiły 248 talarów. W 1765 r. wartość majątku klasztorowego szacowano tu na 2 008 talarów, a miejscowość zamieszkiwało 7 kmieci, 12 zagrodników i 69 chałupników, w tym 5 rzemieślników, we wsi działała karczma. W 1786 r. wieś należała częściowo do klasztoru w Lubomierzu, a częściowo do Georga Nixdorfa, a w całej miejscowości mieszkało: 7 kmieci, 33 zagrodników i 48 chałupników.

Cechy charakterystyczne: wieś w układzie ulicówki, typowo rolnicza, z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Nagórze.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 79-81; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

NIELESTNO

Położenie: gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na północno-zachodnim podnóżu Grzbietu Północnego Gór Kaczawskich, na prawym brzegu zakola rzeki Bóbr, na wysokości 230-250 m n.p.m.

Dawne nazwy: Nielestno – 1217, Walteri villa – 1349, Walterssdorff – 1371, Waltersdorf – 1765, Maurer-Waltersdorf – 1871, Mleczo, Nałęczno – 1945, Nielestno – 1950.

Własność wsi: jedna z najstarszych wsi w okolicach Wlenia, wymieniana w 1217 r. We wsi znajdowały się ponoć dwa założenia obronne: strażnica na górze Grodowej (Burg Berg) oraz siedziba rycerska w części południowej wsi. Na fasadzie tej budowli, według Schaetzkego, miała znajdować się data 1163. Nic tego jednak w dokumentach nie potwierdza. Wieś należała do lenna zamku we Wleniu. Na przełomie XIV i XV wieku powstała tu jednak siedziba rycerska. W 1532 r., jako właściciel majątku w Rybnicy, wymieniany jest Christoph von Redern z Nielestna. Tutejszy zamek/dwór został rozbudowany w 1603 r. przez Adama von Gersdorfa. W 1709 r. tutejsze dobra stały się własnością hrabiego Kottulinsky'ego. W 1742 r. właścicielem majątku była wdowa Antonina von Kottulinsky. W 1765 r. wartość tutejszego majątku szacowano na 16 107 talarów, ale w samej wsi mieszkało zaledwie 9 zagrodników, 70 chałupników i 5 rzemieślników oraz 2 wolnych ludzi. W 1786 r. odnotowano tu pałac, folwark, młyn wodny, zaś we wsi zamieszkiwało 16 zagrodników oraz 51 chałupników. W 1791 r. tutejszy majątek stał się własnością Ludwiga von Schlabrendorfa.

Cechy charakterystyczne: układ wsi nieregularny, zabudowania rozrzucone w kilku kierunkach. Położenie na trasie pomiędzy Wleniem, a Jelenią Górą mogła wyznaczać punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Nielestno. Przed 1945 r. w archiwum Urzędu Gminy Waltersdorf znajdowały się następujące księgi: „Schöppenbuch (Erbkäufe usw. von Waltersdorf, Tschischdorf, Lehnhaus)“ z lat 1590-1650; „Schöppenbuch (vereinzelt Eintragungen von 1656)“ z lat 1750-1790; „Schöppenbuch (Erbkäufe und Gerichtsverhandlungen)“ z lat 1821-1832; „Vormundschafts-Rechnungsbuch“ z lat 1790-1830; „Schöppenbuch (über allgemeine Gemeindeversammlungen)“ z lat 1835-1859; „Urbarienbuch der Gemeinde Waltersdorf“ z lat 1805-1806. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Literatura: Chorowska i in. brw., s. 298-29; CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Schaetzke V. 1927; Staffa 2000-2003, t. 6, s. 217-219; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

PILCHOWICE

Położenie: gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na północno-zachodnim skraju Gór Kaczawskich, częściowo nad Bobrem,

a częściowo nad potokiem Kościelnica, rozciągająca się z północy na południe, na wysokości 240-260 m n.p.m.

Dawne nazwy: Pilhovit – 1217, Mouwer – 1371, Mauer – 1687, Mauer – 1726, Pilchowice – 1945.

Własność wsi: jedna z najstarszych wsi w okolicach Wlenia, od początku związana z kasztelanią wleńską, wzmiankowana w 1217 r. Początkowo jej właścicielami byli panowie na zamku we Wleniu. Po wojnie 30-letniej jej właścicielem został Adam von Kuhlans. W 1728 r. majątek, jako dziedziczny, przeszedł na własność Wilhelma von Waldmann hrabiego Grünfeld und Guttenstätten. W tym czasie wieś podzielona była na dwie części, w których znajdowały się dwa majątki. W 1765 r. wieś – wraz z oboma majątkami – była własnością barona von Grunfelda, a wartość obu majątków szacowano na 15 758 talarów. Zamieszkiwało w niej 9 kmieci, 31 zagrodników, 89 chałupników, w tym 21 rzemieślników. W 1786 r. we wsi znajdował się ewangelicki kościół pogrzebowy, folwark i trzy młyny, a miejscowość zamieszkiwało 9 kmieci, 31 zagrodników i 69 chałupników.

Cechy charakterystyczne: układ wsi nieregularny, acz starsza jej część zbliżona do ulicówki. Położona na trasie pomiędzy Wleniem, a Jelenią Górą, mogła stanowić punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r., zespół nr 83/10 „Akta miasta Lwówka Śląskiego”: (sygn. 305) „Magistrat der Stadt Löwenberg verkaufft die Ober Gerichte Mauer 1665, Spiller 1677“, 1665, 1667. Przed 1945 r. w archiwum Urzędu Gminy Mauer znajdowała się jedna księga ławnicza (Schöppenbuch) z lat 1732-1798. O jej powojennych losach nie mamy żadnych informacji. Być może jednak stanowi obecnie część zespołu „Depozyty gmin wiejskich i wyznaniowych, Rep. 132b” z lat 1521-1881, znajdującego się w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu?

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Staffa 2000-2003, t. 6, s. 237-241; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

PŁAWNA

Położenie: gmina Lubomierz, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na południowo-wschodnich zboczach Wzgórz Radomiskich na Pogórzu Izerskim, w dolinie strumienia Kózka, rozciągająca się z zachodu na wschód, na przestrzeni około 6,4 km na wysokości 250-390 m n.p.m.

Dawne nazwy: Smotensiphen – 1241, Smottisief – 1318, Smotinseyffen, Mattesseiffen – 1371, Schmotseiffen – 1651, Schmotseiffen – 1825, Maciejowice – 1945, Pławna – 1947.

Własność wsi: jedna z najstarszych wsi w okolicach Wlenia – Lubomierza. Odnaleziono tu ślady osadnictwa kultury łużyckiej. Jej lokacja i rozwój związany był w eksploatacja złota. W 1241 r. Lwówek Śląski miał tu otrzymać działki górnicze, a w latach 1305-1313 wieś należała do biskupstwa wrocławskiego. Następnie poszczególne części wsi należały do różnych rodów rycerskich (m.in. rodziny de Warthe, Obirschier, Czisberg. Pod koniec XIV wieku wieś stopniowo stawała się własnością Kuntschke von Liebenthala. W 1387 r. połowę wsi nabył Jon von Redern. W 1470 r. właścicielem całej wsi był Wilrich von Liebenthal. W 1487 lub 1494 r. przekazał on wieś klasztorowi benedyktynek w Lubomierzu. W latach 1612-1613 epidemia dżumy zabiła około 500 mieszkańców Pławnej. W 1726 r. wartość majątku klasztorowego w Pławnej szacowano na 2 108 talarów, zaś majątku chłopskiego na 1 800 talarów. W 1759 r., w czasie wojny siedmioletniej, w Pławnej przez pewien czas kwaterował król pruski Fryderyk II. W 1765 r. we wsi mieszkało 36 kmieci, 57 zagrodników, 427 chałupników, 64 rzemieślników i 4 wolnych ludzi. Była to więc największa wieś w okolicy. W 1786 r. mieszkało w Pławnej 36 kmieci, 71 zagrodników oraz 374 chałupników. Znajdował się tu kościół katolicki, plebania, szkoła, trzy młyny oraz folwark.

Cechy charakterystyczne: układ wsi to typowa ulicówka. Położona na trasie pomiędzy zamkami Wleniem, a Lwówkiem Śląskim, stanowiła punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1 800 r., dotyczących miejscowości Pławna. W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta z Pławnej: (sygn. VI c. 53.) „Schöppenbuch von Schmottseiffen“ z lat 1559-1599; (sygn. VI c. 54.) „Schöppenbuch von Schmottseiffen“ z lat 1581-1611; (sygn. VI c. 74.) „Schöppenbuch der Auenhäusler von Schmottseiffen“ z lat 1610-1663; (sygn., VI c. 66.) „Schöppenbuch von Schmottseiffen. Gerichtsbuch den Gärttern zum Besten erkaufft und verordnet worden“ z lat 1650-1777; (sygn. VI c. 67.) „Schöppenbuch von Schmottseiffen“ z lat 1653-1736; (sygn. VI c. 69.) „Schöppenbuch von Schmottseiffen“ z lat 1709-1738; (sygn. VI c. 55.) „Schöppenbuch von Schmottseiffen“ z lat 1761-1788;

(sygn. VI c. 68.) „Schöppenbuch von Schmottseiffen“ z lat 1764-1823; (sygn. VI c. 55a.) „Gerichtsbuch von Schmottseiffen“ z lat 1727-1769; (sygn. VI c. 55b.) „Kaufbuch von Schmottseiffen“ z lat 1784-1840; (sygn. VI v. 70.) „Schöppenbuch von Schmottseiffen“ z lat 1852-1873. Ponadto w grupie akt parafii i miejscowości są tu przechowywane: (sygn. 1) „Aktenstücke betreffend Gerichtsachen; Verkaufe, Schuldsachen“ 1592-1810; (sygn. 2) „Betreffend Präsentation, Investitur auf Pfarrei“ z lat 1641-1782; (sygn. 3) „Quitungen über Feuragelleferung der Gemeinde“ z lat 1654, 1660 i „Schmotseiffener Quartiergeldquitung“ z lat 1723-1740; (sygn. 4) „Beterffend Pfarrer Kittelmann“ z lat 1736-1740; (sygn. 5) „Milde Stiftungen, Rechnungeextrakte“ z lat 1823-1844; (sygn. 6) „Visitationen“ z lat 1814-1875; (sygn. 14) „Das Lager bei Schmottseiffen“ z 1759 r.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 200-212; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

PŁÓCZKI GÓRNE

Położenie: gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona we Wzniesieniach Gradowskich na Pogórzu Izerskim w dolinie strumienia Słotwina, północy na południe na przestrzeni około 4,8 km na wysokości 235-305 m n.p.m.

Dawne nazwy: Gorenseiffen – 1217, Goerenssyfe – 1369, Geriss Seyffen – 1726, Ober Görisseiffen – 1816, Maltowo – 1945, Płuczki – 1946, Płóczki Górne – 1947.

Własność wsi: jedna z najstarszych wsi w okolicach Lwówka Śląskiego, wymieniona już w dokumencie z 1217 r., związanym z lokacją miasta. Początkowo własność rycerska rodu von Liebenthal, na początku XIV wieku ofiarowana klasztorowi benedyktynek w Lubomierzu. Prawdopodobnie wraz z powstaniem wsi ulokowano w niej kościół, z czasem parafialny. Od około 1281 r. należał do komandorii joannitów ze Lwówka Śląskiego. W 1726 r. szacowano obciążenia podatkowe z tutejszych dóbr należących do joannitów na 145 talarów. Obciążenia chłopów wynosiły tu 2 712 talarów. W latach 1741-1742 powstał tu drewniany dom modlitwy dla ewangelików oraz szkoła ewangelicka. W 1765 r. częścią wsi należąca do lwóweckich joannitów zarządzał hrabia von Zinzendorf. Wartość tego majątku szacowano na 7 396 talarów. Mieszkało w nim 3 kmieci, jeden zagrodnik i 23 chałupników, wśród których było 4 rzemieślników; ponadto mieszkał tu jeden wolny człowiek. Zaś majątek klasztorny był w tym czasie wyceniony na 18 193 talary,

a zamieszkiwało w nim 40 kmieci, 62 zagrodników, 305 chałupników, 56 rzemieślników oraz 3 wolnych ludzi. W 1786 r. we wsi odnotowano: kościół katolicki, kościół ewangelicki, 4 młyny, plebania, szkoła ewangelicka. W całej wsi zamieszkiwało 46 kmieci, 182 zagrodników, 301 chałupników. Cechy charakterystyczne; układ miejscowości to typowa wieś łańcuchowa. Położona na trasie pomiędzy Wleniem, a Lwówkiem Śląskim, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r., zespół nr 83/10 „Akta miasta Lwówka Śląskiego”: (sygn. 256) „Acta in Causa der Dorf Gemeinde Ludwigsdorff, Gros Rackwitz, Lengenvorwerk, Nieder Goerisseiffen und Niedermois c/a den Magistrat und Gemeinde zu Löwenberg in pkto Strittiger Dienste“, 1780-1886; (sygn. 261) „Acta betreffend c/a Stift Liebenthal wegen Abschaffung der unbefugten Handwerker in Göriseiffen“, 1725-1738; (sygn. 271) „Acta von dem abgehaltenem Dreydinge zu Nieder-Goeriseiffen“ 1799-1804; (sygn. 272) „Dreydings Protocoll – Nieder Goeriseiffen“ 1746-1798; (sygn. 273) „Unterhanen Register des Dorefr Nieder Goeriseiffen“, 1772-1818; (sygn. 693) „Acta in Sachen des Nieder-Potzenberger Kretschams Pächters Gottfried Geisslers wider den Kretschams Pächter Caspar Ludewig in Nieder Goeriseiffen“, 1772-1775; (sygn. 830) „Akten von Verpachtung der Lehmschenke zu Nieder Goeriseiffen an den Gärtner Johann Gottlieb Schumann von Egelsdorf“, 1798-1801; (sygn. 1105) „Grenzsachen von Nieder-Goeriseiffen“ 1784-1863; (sygn. 1107) „Grenzsachen von Ober-Goeriseiffen“, 1745-1819; (sygn. 1218) „Akten des Stifft Liebenthals c/a die Stadt Löwenberg wegen turbirten Gorisheiffer Bier-Schanks“ 1678-1739; (sygn. 1219) „Akten contra das Stifft Liebenthal wegen strittigen Bier Ausschrot in dem Commende Kretscham und sonst zu Göriseiffen“, vol. 1, 1750-1761; (sygn. 1220) „Akten contra das Stifft Liebenthal wegen strittigen Bier Ausschrot in dem Commende Kretscham und sonst zu Göriseiffen“, vol. 2, 1754-1761; (sygn. 1221) „Akten von denen in Göriseiffen bey gehaltenen Biervisitation von Liebenthalischen Unterthanen angeübten Gewaltthätigkeiten“, 1754; (sygn. 1223) „Die Abschliessung eines Vergleichs mit dem Kloster Stifft Liebenthal wegen der Wechselweisen Bier-Auschrots in Ober Göriseiffen“, 1797-1803; (sygn. 1224) „Akten in Sachen der Stadt Löwenberg wider das Stifft zu Liebenthal wegen des Goeriseiffen Bier-Anschroets“, 1796; (sygn. 1235)

„Akten in causa der Dorf Gemeinden Ludwigsdorf, Gross Rackwitz, Langenvorwerk, Nieder Goeriseiffen contra den Magistrat ... in pkto strittiger Dienste“, 1777-1786; (sygn. 2533) „Anstellung der Schul-Bedienten und Schul-Angelegenheiten von Nieder Göriseiffem-Mois“ vol. I, 1782-1863.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 215-219; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

PŁOSZCZYNA

Położenie: gmina Jeżów Sudecki, powiat jeleniogórski, województwo dolnośląskie. Wieś położona w granicach Grzbietu Zachodniego Gór Kaczawskich, w dolinie strumienia Ochotnica, rozciągająca się z zachodu na wschód na przestrzeni około 2,1 km na wysokości 325-400 m n.p.m.

Dawne nazwy: Flachensiphen – 1305, Flachen Seiffen – 1726, Flachenseiffen – 1765, Biały Potok – 1945, Płoszczyzna – 1947.

Własność wsi: jedna ze starszych wsi w okolicach Wlenia, powstała prawdopodobnie w związku z eksploatacją złota, o czym może świadczyć jej nazwa (końcówka „saifen”). Wieś zawsze stanowiła część dóbr w Czernicy, należąc do jej ich kolejnych właścicieli. W 1677 r. ze wsi płacono 72 korce pszenicy i owsa, jako dziesięcinę. W 1726 r. z płacono tu podatku z majątku 821 talarów, zaś chłopci płacili 827 talarów. W 1765 r. wartość tutejszego majątku szacowano na 12 745 talarów, a zamieszkiwało we wsi: 15 kmieci, 8 zagrodników, 78 chałupników oraz 13 rzemieślników. W 1786 r. w całej wsi mieszkało 16 kmieci, 30 zagrodników i 64 chałupników, a istniały tu: folwark, szkoła ewangelicka oraz młyn.

Cechy charakterystyczne: układ wsi to na przeważającej jej długości ulicówka, jednak w części środkowej znajduje się niewielkie odgałęzienie ku północy. Położona na trasie pomiędzy Wleniem a Świerzawą i Złotoryją, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r., zespół nr 121 „Kolekcja I – Zbiór szczątków różnych zespołów niemieckich”, nr 121/14 „Akta gminy Płoszczyzna [Flachenseiffen]”, 1729-1809, 1 j.a. (sygn. 1) „Schöppenbuch” z lat 1729-1809. Przed 1945 r. w archiwum Urzędu Gminy Flachenseiffen znajdowały się cztery księgi ławnicze (Schöppenbuch) z lat 1624-1713; 1716-1805; 1783-1817; 1817-1840. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Rospond 1970; Staffa 2000-2003, t. 6, s. 248-251; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

PŁOSZCZYŃKA

Położenie: gmina Jeżów Sudecki, powiat jeleniogórski, województwo dolnośląskie. Wieś, a raczej osada stanowiąca część Płoszczyzny (znajdująca się na południowy zachód od tej wsi), położona na Grzbiecie Małym Gór Kaczawskich, na siodle oddzielającym górę Skowron od góry Wapiennej, w dolinie dopływu Ochotnicy, stanowiąca grupę rozrzuconych na przestrzeni około 500 m budynków, położonych na wysokości 410-430 m n.p.m.

Dawne nazwy: Hummel, Buschkäke – 1756, Neue Flachenseifen – 1786, Neu-Flachenseifen – 1825, Płoszczyzna Nowa – 1945, Płoszczyńka – 1950.

Własność wsi: osada powstała najprawdopodobniej w 2. połowie XVIII wieku, jako kolonia sąsiedniej Płoszczyzny. Rozwinęła się wokół wcześniej zlokalizowanej tu karczmy (Buschkretscham). W 1786 r. znajdowało się tu 13 domostw.

Cechy charakterystyczne: Niewielka osada o nieregularnej zabudowie, typowo rolnicza z dodatkową działalnością tkacką.

Archiwalia: W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących tej miejscowości.

Wybrana literatura: Knie 1845; Staffa 2000-2003, t. 6, s. 251, 252; Kwaśny, Wosch, 1975; Zimmermann 1786.

POKRZYWNİK

Położenie: gmina Lubomierz, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na południowo-wschodnich krańcach Wzgórz Radomickich na Pogórzu Izerskim, rozlokowana na niewielkim zrównaniu terenu na wysokości 330-370 m n.p.m.

Dawne nazwy: Rymendorff – 1397, Zischdorf, Riemendorf – 1726, Riemendorf – 1797, Kamienna – 1945, Pokrzywnik – 1947.

Własność wsi: wieś powstała w połowie XIV wieku, wchodziła w obręb dóbr ziemskich w Barcinku (Berthelsdorf). Podlegała parafii w Radomicach (zarówno katolickiej, jak i ewangelickiej). Początkowo właścicielami byli prawdopodobnie Schaffgotschowie ze Starej Kamienicy. Z czasem jednak wieś weszła w skład majątku rycerskiego w Maciejowcu. W 1726 r. z dworskiej części wsi płacono podatek w wysokości 254 talarów, zaś od chłopów pobierano 1 500 talarów podatku. W 1727 r.

wieś, wraz z majątkiem w Maciejowcu, zakupił hrabia Joachim Ludewig von Zierotin und Lilgenau, dzierżąc ją do 1756 r. Wówczas dobra nabył jeleniogórski kupiec Georg Friedrich Smith (Schmidt), lecz po jego śmierci w 1757 r., odziedziczyła je wdowa Margareth Elisabeth, a potem należały one do jej kolejnego męża – kupca Christiana Benedikta Kahla. W 1765 r. wieś należała do wdowy Kahl. W 1770 r. majątek nabył von Rothkirch z Wojanowa. W 1765 r. wartość tutejszego majątku szacowano na 1 743 talary, a zamieszkiwało wieś 5 kmieci, 10 zagrodników, 51 chałupników oraz 2 rzemieślników. W 1786 r. w całej wsi mieszkało 7 kmieci, 18 zagrodników i 15 chałupników.

Cechy charakterystyczne: układ wsi nieregularny, dość zwarta zabudowa, wieś rolnicza z działalnością tkacką.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Pokrzywnik.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 227-229; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

PRZEŹDZIEDZA

Położenie: gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na zachodnim skraju Wysoczyzny Ostrzycy na Pogórzu Kaczawskim, w dolinie strumienia Sklęczka, rozciągająca się z zachodu na wschód na przestrzeni około 1 km na wysokości 230-255 m n.p.m.

Dawne nazwy: Diepelderdorff – 1371, Dippelsdorff – 1668, Dippelsdorf – 1765, Klasztorna Wieś – 1945, Przeździedza – 1947.

Własność wsi: najstarsza wzmianka o wsi pochodzi z 1371 r. i najprawdopodobniej od początku swojego istnienia była ona własnością klasztoru benedyktynek z Lubomierza. Istnieją jednak hipotezy sugerujące, iż benedyktyнки nabyły wieś dopiero w 1512 r., a wcześniej miejscowość wchodziła w skład lenna zamku we Wleniu. W 1726 r. z tutejszego folwarku płacono 100 talarów podatku, zaś miejscowi chłopcy obciążeni byli sumą 300 talarów. Nie była więc to ani duża, ani majątna miejscowość. W 1765 r. wartość tutejszego majątku klasztornego była szacowana na 9 167 talarów, a we wsi zamieszkiwało 4 kmieci, 10 zagrodników, 31 chałupników, 11 rzemieślników oraz sześciu wolnych ludzi. W 1786 r. mieszkało tu nadal 4 kmieci, 10 zagrodników i 31 chałupników.

Cechy charakterystyczne: układ wsi jest nieregularny, w pewnym oddaleniu od niej znajduje się siedemnastowieczny dwór zarządcy folwarku klasztornego. Brak kościoła. Wieś podlegała parafii (zarówno katolickiej, jak

i ewangelickiej) w Sobocie. Wieś rolnicza z działalnością tkacką.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Przeździeca.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Staffa 2000-2003, t. 7, s. 446-449; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

RADOMICE

Położenie: gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na Wzgórzach Radomickich (którym dała nazwę) na Pogórzu Izerskim, ciągnąc się na grzbiecie najwyższej ich części, schodząc z jednej strony (południowej) doliną Pilchowickiego Potoku a z drugiej (północnej) doliną potoku Jamna, rozciągająca się na przestrzeni około 1,5 km na wysokości 340-430 m n.p.m.

Dawne nazwy: Wüntschendorff – 1677, Wünschendorff – 1687, Wintschendorf, Wünschendorff – 1825, Serbska Wieś, Marynki – 1945, Radomice – 1947.

Własność wsi: wieś mogła istnieć już w XIV wieku. Pozostawała zawsze w obrębie majątku związanego w wleńskim zamkiem i zawsze była własnością jego posiadaczy. W XV wieku wzniesiono tu kościół p.w. św. św. Jakuba i Katarzyny. W 1726 r. płacono 582 talary z tutejszego majątku, zaś chłopci byli obciążeni kwotą 877 talarów. W 1745 r. wzniesiono we wsi ewangelicki dom modlitwy oraz szkołę ewangelicką. W 1765 r., gdy właścicielem wsi był baron von Grunfeld, jej wartość oszacowano na 9 887 talarów. Wieś zamieszkiwało 13 kmieci, 8 zagrodników, 43 chałupników, 5 rzemieślników i jeden wolny człowiek. W 1786 r. w całej wsi mieszkało 13 kmieci, 83 zagrodników i 18 chałupników. Istniały tu: dwa kościoły (katolicki i ewangelicki), podobnie dwie szkoły, i dwie plebanie, jak również folwark.

Cechy charakterystyczne: układ wsi to nietypowa ulicówka. Gospodarka rolnicza z udziałem działalności tkackiej.

Archiwalia: źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r., zespół nr 83/121/2, „Kolekcja I – Zbiór szczątków różnych zespołów niemieckich” – (sygn. 1, 2) „Księgi metrykalne kościoła ewangelickiego w Radomicach [Wünschendorff]” 1765-1913, 2 j.a. W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu w grupie akt parafii i miejscowości znajdują się następujące akta z Radomic: „Akten betreffend den Prozess des Pfarrers Tügner zu Klein Rörsdorf gegen das Dominium Wünschendorff

Baron von Grunfeld wegen des striittigen Pfarrwaldes“ z lat 1787-1790. Przed 1945 r. w archiwum Urzędu Gminy Wünschendorf znajdowały się następujące księgi: „Schöppenbuch” z lat 1546-1621; „Kauf- und Losbuch” z lat 1710-1780; „Gemeinderechnungen” z lat 1777 i następnych. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 251-256; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

RADOMIŁOWICE

Położenie: gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona w zachodniej części Wysoczyzny Ostrzycy na Pogórzu Kaczawskim w dolinie strumienia Sobótka, rozciągająca się z południa na północ na przestrzeni około 0,7 km na wysokości 300-330 m n.p.m.

Dawne nazwy: Raußdorff – 1668, Rathmannsdorff – 1726, Radmannsdorf – 1765, Torfowisko – 1945, Radomiłowice – 1946.

Własność wsi: od początku swego istnienia wieś podporządkowana była majątkowi w Sobocie, należąc do tamtejszych właścicieli i dzieląc swoje dzieje z tamtą miejscowością. Powstała najprawdopodobniej XIV wieku. Znajdował się w niej folwark. W 1726 r. z tutejszego folwarku płacono 100 talarów podatku, zaś z gruntów chłopskich 324 talary. Jak widać była to niewielka i niezbyt bogata miejscowość. W 1765 r. wartość tutejszego folwarku szacowano na 3 299 talarów, a zamieszkiwało tu 4 kmieci, 10 zagrodników, 40 chałupników i 1 rzemieślnik. W 1786 r. liczba mieszkańców nie zmieniała się.

Cechy charakterystyczne: układ wsi to nieco rozczłonkowana ulicówka, z zespołem folwarczno-dworskim z XVIII wieku. Brak kościoła, wieś należała do parafii w Sobocie. Wieś rolnicza z dodatkową działalnością tkacką.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Radomiłowice. Przed 1945 r. u nauczyciela Fiebigera z Radmannsdorf znajdowały się cztery następujące księgi: „Schöppenbuch” z lat 1548-1616; 1615-1773; 1773-1836; „Ablösungsrezeß” z 1828 r. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Staffa 2000-2003, t. 7, s. 461, 462; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

RZAŚNIK

Położenie: gmina Świerzawa, powiat złotoryjski, województwo dolnośląskie. Wieś położona na granicy między Górami Kaczawskimi a Pogórzem Kaczawskim, częściowo w tzw. Rowie Wlenia, w przeważającej części w dolinie strumienia Czermnica, rozciągając się z zachodu na wschód, na przestrzeni około 3,1 km na wysokości 320-430 m n.p.m.

Dawne nazwy: Schiwale – 1267, Sonewald – 1268, Schönwaldaw – 1677, Schönwaldau – 1687, Kseniówka, Stalowa Wola – 1945, Rzaśnik – 1946.

Własność wsi: na terenie wsi odkryto ślady człowieka z okresu paleolitu. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1267 r. Istniejący tu wówczas kościół podlegał przez długi czas parafii we Wleniu. Wiadomo, że w połowie XVI wieku właścicielem wsi był Kaspar von Seidlitz. Następnie należała ona do rodziny Zedlitzów. W 1677 r. właścicielem wsi był Johann Friedrich von Nipmsch, choć jej część należała do Zedlitzów z Gozdna. W 1687 r. Rzaśnik wchodził w skład dóbr z Nowego Kościoła, ale podlegał administracji dóbr Zedlitzów z Gościradza. W 1726 r. z tutejszego majątku płacono 1 583 talary, zaś chłopci płacili 1 264 talary. W 1734 r. wieś należała do Johanna Bernharda von Holzhausena, który wznosił w niej obszerny pałac. W 1765 r. Rzaśnik wchodził w skład dóbr von Schweinitzów. Tutejszy majątek szacowano na 29 358 talarów, a zamieszkiwało go: 14 kmieci, 23 zagrodników, 50 chałupników, 18 rzemieślników oraz 16 wolnych ludzi. W 1786 r. właścicielem tutejszych dóbr był baron von Röbel (ew. Roebel). W całej wsi mieszkało wówczas 14 kmieci, 87 zagrodników i 2(?) chałupników, a ponadto istniały tu: dwa kościoły (katolicki i ewangelicki), dwie plebanie, dwie szkoły wyznaniowe, pałac, trzy folwarki, dwa młyny wodne i jeden wiatrak.

Cechy charakterystyczne: pierwotny układ wsi to łańcuchówka, nieco rozbudowana w centrum, z pałacem datowanym na 1. połowę XVIII wieku, a przede wszystkim kościołem p.w. św. Trójcy, wzniesionym pierwotnie w końcu XIII wieku. Istniała tu też świątynia ewangelicka z 1748 r., którą w ostatnich latach rozebrano i przeniesiono do Łomnicy koło Jeleniej Góry, gdzie ma być odbudowana. Wieś położona na trasie pomiędzy Wleniem, a zamkiem Grodziec i Złotoryją, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców. Typowa wieś rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r. dotyczących miejscowości Rzaśnik.

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta z Rzaśnika: (sygn. 1) „Betreffend Rechte des Pfarrers zu Lähn auf den Schönwaldauer Pfarrwald; Streitigkeiten mit dem Patron“ z 1781 r.; (sygn. 2) „Betreffend den Pfarrwald zu Schönwaldau und den ausgemessenen Genuss davon für den Pfarrer und die Kirche“, z 1781 r.; (sygn. 3) „Betreffend Einhebung des Schumannschen Kapitals in Löwenberg für die katholische Kirche in Schönwaldau“ z lat 1778-1781; (sygn. 4) „Betreffend Excesse des Schulmeister Anton Steltzer zu Schönwaldau“ z 1780 r.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Łuczyński 2008; Staffa 2000-2003, t. 7, s. 480-485; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

SOBOTA

Położenie: gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona w rozległej dolinie pomiędzy Wzniesieniami Płakowickimi a Wysoczyzną Ostrzycy w granicach Pogórza Kaczawskiego, na prawym brzegu Bobru i nad dolnym biegiem strumienia Sobótka. Posiada nieregularną, rozrzuconą zabudowę na wysokości 215-240 m n.p.m.

Dawne nazwy: Sobota – 1268, Czobotadorf – 1375, Zobtensis – 1668, Zobten – 1677, Zobten am Bober – 1840, Sobótka – 1945, Sobota – 1946.

Własność wsi: jedna z najstarszych wsi, powstałych wraz z lokacją Lwówka Śląskiego i w jego okolicy. Stanowiła własność rycerską. Od XIII wieku do 1570 r. pozostawała w rękach rodziny von Ryme. W okolicy wsi w XIII i XIV wieku wydobywano złoto. Jeszcze w XIII wieku wzniesiono murowany kościół, który w 1330 r. został przejęty przez magdalenki z Nowogrodźca. Znajdował się tu również dwór, który spłonął w 1484 r. W 1427 r. miejscowość została zniszczona przez husytów. W 1540 r. magdalenki odsprzedały kościół Radzie Miejskiej we Lwówku Śląskim. W 1567 r. wieś dotknęła zaraza, w wyniku której większość mieszkańców umarła. W 1570 r., po wygaśnięciu rodu von Ryme, wieś przeszła w ręce von Czettritzów. W 1619 r. osiedliła się tu spora grupa schwenckfeldystów, których zmuszono do opuszczenia Śląska w 1726 r. W 1622 r. nowymi właścicielami wsi została rodzina von Braun, posiadająca ją aż do 1719 r. W 1677 r. Joachim Frideric von Braun stworzył z Soboty jedną posiadłość ze Strzyżowcem. W 1670 r. spłonął kościół, który odbudowano w 1708 r. W 1723 r. kolejnym właścicielem wsi był baron von Hohberg z Prusic. W 1726 r. z tutejszego

majątku płacono 1 756 talarów podatku, zaś od tutejszych chłopów ściągano jedynie 186 talarów. W 1744 r. wzniesiono tu ewangelicki dom modlitwy. W 1765 r. majątek szacowano na 33 173 talary, a we wsi zamieszkiwało: 7 kmieci, 16 zagrodników oraz 81 chałupników oraz 22 rzemieślników. W 1786 r. właścicielem wsi był major wojsk saskich von Zedlitz. Tutejszy majątek ziemski obejmował pałac, dwa folwarki dwa młyny, kościół i szkołę ewangelicką oraz pastorówkę. Mieszkało tu 5 kmieci, 43 zagrodników i 30 chałupników. Drugą część wsi tworzyło (posiadało) probostwo katolickie, składające się z kościoła, szkoły, plebanii oraz młyna, a zamieszkiwało tam 5 zagrodników i 7 chałupników. W 1792 r. właścicielem majątku w Sobocie został hrabia von Nostitz.

Cechy charakterystyczne: układ wsi jest nietypowy, określany mianem „wielodrożnicy”. Wieś posiadała dwór i dwa kościoły. Gospodarka rolnicza z dużą liczbą tkaczy.

Archiwalia: źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r., zespół nr 83/10 „Akta miasta Lwówka Śląskiego”: (sygn. 1102) „Grenzsachen von Zobten, Petersdorf und Lauterseiffen”, 1750-1849; (sygn. 1179) „Das Brau-urbar und Bierschank auf Plagwitz, Gross Walditz una Zobten“, 1525-1677; (sygn. 2313) „Kirchlichen Angelegenheiten zu Löwenberg und der Dörfen Kunzendorf, Lengenndorf, Lauterseiffen, Ludwigsdorf, Sirgwitz, Zobten“, 1595-1828; (sygn. 2572) „Anverlangen des Erb- und Gerichts Scholzen Johann Caspar Ueberscheer in Hoeffel, die zur Probstey in Zobten gehörige Wiese in Erbpacht zu gaben“, 1796-1798; (sygn. 2574) „Von Besetzung der Probstey in Zobten Langendorff, angelegen nach Ableben Propst Wonsch“, vol. I, 1766-1806; (sygn. 2581) „Unterhaltung der Kirchen, Schul Gebäude zu Zobten und Lauterseiffen“, vol. 2, 1799-1804; (sygn. 2586) „Revision und Abnahme derer Catholischen Kirchen Rechnungen in Zobten, Langenneundorff und Leuterseiffen“, vol. 1, 1767-1776; (sygn. 2587) „Revision und Abnahme derer Catholischen Kirchen Rechnungen in Zobten, Langenneundorff und Leuterseiffen“, vol. 2, 1777-1798; (sygn. 2588) „Revision und Abnahme derer Catholischen Kirchen Rechnungen in Zobten, Langenneundorff und Leuterseiffen“, vol. 3, 1799-1804; (sygn. 2595) „Akten c/a Carl Nicol Freyherrn von Hochberg auf Zobten in jure Patronatus wegen eigenmächtig abgenommener zwey Glocken zu Langenneundorff“, 1742-1743; (sygn. 2596) „Streitigkeiten wegen des Altaristenarten in Zobten“, 1564-1805; (sygn. 2597) „Akten des Magistrats zu Löwenberg c/a Baron von Hochberg auf Zobten wegen Turbation der Jurisdiction

über Zobtner und Langeneudorefr Pfarr-Lehnsleuten“, 1748-1793; (sygn. 2599) „Allerhand Disceptationes wegen des Zobtner und Langenneundorffer Pfarr Lehns, wobey verschiedene des Parochii beym Magistrat tanquam Patronangebrachte Klang“, 1547-1676; (sygn. 2600) „Differenzen zwischen dem Magistrat und dem Probst zu Zobten wegen des Verkaufs des Zobtner Altaristenberges“, 1726; (sygn. 2602) „Besetzung der Katholischen Cantor und Lehrstelle zu Zobten und Langenneundorf“, 1754-1868; (sygn. 2831) „Steuerstreitigkeiten mit den zum Zobtner Pfarrlehen gehörigen Untertanen zu Zobten, Langenneundorff und Hohndorf“, 1673-1738; zespół nr 83/121/3 „Przywileje dla miejscowości Sobota, powiat Lwówek Śląski [Zobten am Bober]” z lat 1684-1695, 2 j.a. W grupie akt parafii i miejscowości Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu znajdują się następujące materiały z Soboty: (sygn. 1) „Akten in Sachen des dem Propst zu Zobten Wunsch von dem dortigen Dominium strittig gemacht ten Ober und Niedergerichts und verschiedener Eingriffe in die Pfarrgerechtsame” z lat 1767-1777; (sygn. 2) „Bericht über Lokalinspektion wegen Streitigkeiten zwischen Propst Wunsch und dem Dominium und erfolge Vereinbarung“, z 1871 r.; (sygn. 3) „Betreffend den dem Propst Wunsch von verschiedenen Gemeinden Augustanae Confessionis verwigerten Zins“, z 1783 r.; (sygn. 11) „Grenzberichtung zwischen dem Dominium Dippoldsdorf und Sandau“, z 1792 r.; (sygn. 16) „Klage gegen den Lehmann Tilgner in Hohndorf“, z 1767 r.; (sygn. 18) „Fundation Promnitz“, z 1540 r. Przed 1945 r. w archiwum pałacu w Sobocie, należącym do hrabiego Nostitza, znajdowały się następujące stare księgi i dokumenty: 1328 am St. Barbara Tag. Belehnung des Heinrichs Ryme auf Zobten mit der Zeche zwischen Neundorf und dem Wege von Löwenberg; 1493 Dienst. nach Simon und Judä. Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Balthasar Ryme auf Hohndorf verkauft seinen Besitz in Zobten dem Christoph von Lest; 1493 Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Tod Hans von Rymes. Das freigewordene Gut Zobten fällt an die Brüder Balthasar Ryme von Hohndorf und Nickel Ryme von Zobten als Lehen aus der Hand des Königs Wladislaus von Ungarn und Böhmen; 1493 Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Bestätigung des ererbten Besitzes auf Zobten für Balthasar Ryme auf Hohndorf und Nickel Ryme auf Zobten; 1494 am Tag Sixtus Mehrere. Aussteller, darunter Arnest Schoff auf Kynast Balthasar Ryme verkauft den von seinem Bruder ererbten Anteil in Zobten an Christoph von Lest; 1494 am Donn. vor Bartholomä. Aussteller:

Kasimir, Herzog von Schlesien Nickel Ryme verkauft dem Balthasar Ryme auf Zobten den sog. Stelzer Wald; 1494 am Tag Philippi Mehrere Niebelschütz auf Siebeneichen vermitteln in der Teilung zwischen verschiedenen Rymen auf Zobten; 1497 St. Ambrosy-Tag. Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Nickel Niebelschütz verkauft Gut und Dorf Petersdorf an Christoph Lest 1500 Dienst. nach Reminiscere Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Kunz Hohberg auf Gehnsdorf übergibt Stücke von den nachgelassenen Gütern des Nickel Ryme in Zobten, die er gehabt hat, an Heinz Ryme; 1502 Mont. nach Jubilate. Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Nickel und Christoph Schindel (Brüder) übertragen das Gut Graebel an John Schindel von Blumenau; 1509 am Tag der hl. Kreuzerfindung. Aussteller: Ulrich Schoff, Ritter auf Kynast, Landeshauptmann Christoph Lest von Hohndorf und seine Frau verkaufen einen Busch, den sog. Stelzer, an Heinz Ryme in Zobten; 1514 Montag nach St. Georg. Aussteller: Konrad von Hohburg, Landeshauptmann Nickel von Niebelschütz (und seine Hausfrau Catharina und ihr Bruder Hans Wolf von Nostitz) verkauft die Schulzei und Kretscham zu Langneundorf an Hans Nymptsch von Seiffersdorf; 1515 am Tag Dorothea. Aussteller: Konrad von Hohburg, Landeshauptmann Balthasar von Copatsch auf Hohlstein verkauft seinen Besitz auf Langneundorf an Heinz Ryme; 1516 Sonn. nach Valentini. Aussteller: Konrad von Hohburg, Landeshauptmann Christoph und Nickel Schindel verkaufen das Gut Graebel an Stephan von Logau; 1518 Zwölfer-Abschied zwischen dem Hans Reibnitz zu Falkenberg und dem Herrn von Logau (?) wegen des Gutes Nr. 4 auf Graebel (z. T. unleserlich); 1527 am Tag Georg. Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch, Landeshauptmann Christoph Nischwitz verkauft dem Balthasar Copatsch das väterliche Gut zu Langenneundorf; 1528 am Tag Dorothea. Aussteller: Hans Seydlitz, Landeshauptmann Lest auf Hohndorf verkauft dem Balthasar Copatsch auf Hohlstein seinen Anteil in Langneundorf; 1548 Freit. nach Oculi. Aussteller: Matthes von Logau Christ. Reibnitz in Langneundorf vererbt an Hans Metsch(en) zu Peilau alles Gut in Langneundorf; 1551 Mittw. nach Thom. Aussteller: Matthes von Logau Hans Metsch zu Langneundorf verkauft dem Christ. Ryme zu Zobten drei Güter; 1552 Dienst. nach Oculi. Mehrere Aussteller, darunter Hans Graf von Schaffgotsch, Kanzler der Fürstentümer Schweidnitz-Jauer Jonas Reder zu Falkenhain verkauft dem Christ. Ryme das Gut und Anteil zu Langneundorf; 1556 Hans Schindel von Blumenau verkauft das Gut

Graebel unter Vorbehalten; 1568 am Tag Concordia. Aussteller: Matthes von Logau Hans und Peter Schindel verkaufen Vorwerk und Dorf zu Johnsdorf(?), Bez. Jauer an Joachim von Peterswald; 1592 Donn. nach Innocavit. Aussteller: Matthes von Logau Sigmund von Mauschwitz auf Armenruh verkauft an Christ. von Lest seinen Anteil an Lang-Neundorf; 16.III.1592 Aussteller: Matthes von Logau Sabina von Zettwitz verkauft den Kretscham zu Langneundorf; 26.V.1599 Aussteller: Brandanus von Zedlitz, Landeshauptmann Übertragung von 3 Weissgroschen jährlich auf ein Gut von Wenig-Rackwitz; 1605 Sonn. nach Palmarum. Aussteller: Adam von Lest, Landeshauptmann Sabina von Zettwitz geb. Ryme verkauft Langneundorf an Christ. von Lest mit Ober- und Niedergerichten; 4.XII.1626 Caspar von Lest auf Hohlstein übergibt für seinen Bruder Wolf Ernst von Lest auf Braunau dessen Anteil in Zobten und Petersdorf an Sigmund von Braun auf Zobten; 21.X.1637 Aussteller: Georg Ludwig von Starhemberg Hans-Georg von Reibnitz übergibt das Gut Gräbel an seine Tochter Frau Magdalena Bibran, geb. von Reibnitz; 28.VI.1719 Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch Lehnbrief für Conrad, Freiherr von Hohberg für das von Christoph von Braun gekaufte Gut Zobten und Petersdorf; 28.IX.1719 Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch Lehnbrief über die Bobermühle zu Zobten für Conrad Freiherr von Hohberg auf Prausnitz durch Freiherr von Braun, Zobten; 28.IX.1719 Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch Christoph Friedrich Freiherr von Braun verkauft Gut Niederlangneundorf an Otto Konrad von Hohberg auf Prausnitz; 28.IX.1719 Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch Lehnbrief Christoph von Braun für Konrad von Hohberg über Mittellangneundorf; 14.V.1725 Aussteller: Karl VI. in Laxenburg Bestätigung der Schlacht-, Back-, Schuster- und Schneidergerechtigkeit auf Zobten für die Witwe Joachims Friedrichs von Braun; 14.V.17... Aussteller: Karl VI., Laxenburg Verleihung des Brauwesens und des Salzhandels für Langneundorf an die Witwe Fr. von Braun; 1731 Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch Kaufinstrument über das Gut Jakobsdorf; 4.II.1732 Bestätigung des Besitzes von Jakobsdorf für Friedrich von Zedlitz auf Gräbel; 3.III.1732 Übereignung des Gutes Jakobsdorf an Friedr. von Zedlitz; 30.IX.1750 Aussteller: Graf von Benekendorf Sentenz in Appellationssachen von Freiherr von Hohberg gegen den Oberst Vitztum von Eckstädt auf Voitsdorf; 9.VII.1770 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief für Major Georg Ferdinand Freiherr von Zedlitz über Zobten und Petersdorf; 9.

VII.1770 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief für Major Ferdinand Freiherr von Zedlitz über Mittel-langneundorf, Kretscham und Schmiede; 9.VII.1770 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief über die am Bober liegende und nach Zobten gehörige Mühle für den sächs. Major Georg Ferdinand Freiherr von Zedlitz; 19.III.1772 Aussteller: Friedr. August von Sachsen Abschied für Georg Ferdinand Freiherr von Braun aus sächs. Diensten; 1774 Akten betr. die Kleingärtner und Häusler in Zobten. Differenzen mit der Herrschaft von Zedlitz; 15.V.1787 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief über Langneundorf mit Kretscham, Brauge-rechtigkeit, Schmiede für Justizrat von Zedlitz; 15.V.1787 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief über Gut Nd. Langneundorf für Justizrat Gottl. Sigmund von Zedlitz auf Langenhelwigsdorf; 8.I.1788 Aussteller: Ober-amtsregierung Breslau Lehnbrief über einen jährlichen Erbzins von 4 Groschen auf Gottfried Teichlers Fundum zu Zobten für den Grafen Nostitz auf Zessel; 29.VI.1798 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief über Gut Langneundorf für August Ludwig Ferdinand Graf von Nostitz; 8.IX.1809 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief über Gut Graebel für Aug. Ferd. Lud-wig Graf von Nostitz; 8.IX.1809 Aussteller: Oberlandes-gericht Breslau Lehnbrief über Gut Jacobsdorf, Kreis Jauer, für den Hauptmann Aug. Ferd. Ludw. Graf von Nostitz auf Zobten; 1810 Übergabe von Gut Graebel an Graf Nostitz; 21.I.1822 Aussteller: Oberlandesgericht von Niederschlesien, Glogau Lehnbrief über das Erblehngut Plagwitz für den Graf von Nostitz, Chef des Garde-Hu-sarenregiments. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Staffa 2000-2003, t. 7, s. 522-526; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

STRZYŻOWIEC

Położenie: gmina Wleń, powiat lwówecki, wojewódz-two dolnośląskie. Wieś położona na wschodnim skłonie Grzbietu Małego Gór Kaczawskich, między Pilchowica-mi a Siedlęcinem, rozciągająca się z północy na południe wzdłuż dolinki wygiętej łukiem w kierunku wschodnim, na przestrzeni około 2,8 km na wysokości 285-355 m n.p.m.

Dawne nazwy: Ztriso-vaz – 1217, Ztriso-vacz – 1273, Zischdorff – 1668, Schisdorff – 1677, Tschischdorf – 1687, Stszyszowiec, Stryszowice – 1945, Strzyżowiec – 1946.

Własność wsi: jedna z najstarszych wsi w okolicach Wlenia, choć nigdy nie stanowiła samodzielnych dóbr,

zawsze była powiązana z którąś z sąsiednich miejsc-owości (Czernicą lub Pilchowicami). Powstała być może jako osada służebna dla zamku we Wleniu, ale w oko-licy prowadzono też do XIV wieku poszukiwania złota. Co najmniej od tego czasu istniał tu kościół, stanowiący do 1507 r. filie parafii w Czernicy. Od tego momentu funkcjonowała tu samodzielna parafia. W XIV wieku wieś należała do Kottlitzów oraz do Zedlitzów. Ta ostat-nia rodzina posiadała Strzyżowiec do czasu wojny trzy-dziestoletniej. Po 1648 r. bardzo często następowały tu zmiany właścicieli. W 1654 r. wieś należała do panów von Reibnitz. W 1668 r. właścicielem był tu Sigismund von Manschwitz, zaś w 1687 r. Johann Friedrich von Braun. Na przełomie XVII i XVIII wieku Strzyżowiec wszedł w skład posiadłości w Pilchowicach. W 1742 r. właścicielem był baron von Richthofen, a niedługo potem nabył tutejszy majątek kupiec Georg Friedrich Schmidt. W 1757 r. nowym właścicielem został Benediet Kahl. W 1765 r. tutejszy majątek szacowano na 11 369 talarów, a we wsi zamieszkiwało 20 kmieci, 17 zagrodni-ków, 147 chałupników, z których 12 było rzemieślnikami. W 1770 r. właścicielem wsi został Carl Siegmund von Rothkirch. W 1786 r. w całej wsi mieszkało 20 kmieci, 17 zagrodników i 86 chałupników, a we wsi znajdował się (nieużywany) kościół, plebania, folwark oraz dwie szkoły i młyn. W 1792 r. właścicielem wsi został Siegmund Wolf. W 1798 r. we wsi wybuch bunt chłopski.

Cechy charakterystyczne: układ wsi to na przeważa-jącej długości ulicówka, w części środkowej nieco rozbudowana, posiadająca kościół. Położona na trasie pomię-dzy Wleniem a Jelenią Górą, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców. Wieś rolnicza z udziałem działalności tkackiej.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żad-nych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Strzyżowiec. Przed 1945 r. w mieszkaniu miejscowego nauczyciela Weigta znajdowały się następujące księgi i akta: Akten- und Bibliotheksschrank im unteren Flur, modrig. Daher zerfallen die Akten; Akten- und Biblio-theksschrank auf dem Boden: a) Erbsonderungsbuch 1781-1804, Pappband mit Lederrücken, b) Steuerver-anlagung 1747-1808, c) 8 Aktenbündel über die Kriege 1806/07 und 1813/14, d) Landsturm 1813, e) Fourage 1777-1807, f) Grundsachen der Stellen von Tschisch-dorf bis 1727, g) Berufung des Lehrers Gottl. Baerthold 1779, Originalurkunde auf Papier, angeheftet: Kgl. Be-stätigung 1780, h) Deckel eines Schöppenbuches von

1625, Lederpressung, i) Kaufbriefe: Martin Wollff 1661, Heinrich Leitzner 1669, j) Hans Bertnersdorf Acta contra Gfr. Exnern und Consorten 1754, k) Schöppenbuch 1839-1856, l) Taufbuch 1762-1792, m) Taufbuch 1793-1823, n) Zischdorf: Steuer Einzugs Register auf das Jahr 1744/45, o) Urbarium 1744, p) Schiedssachen in Beleidigungsfällen: 1665, 1668, 1721, 1728, q) Acta betr. Urbariumssachen contra Dominium 1809/11, darin: Urbar für Berthelsdorf, Tschischdorf, Boberullersdorf, Riemendorf, Neumühl 1710, r) Urbar-Acta Vol. I (bis 1689/91 zurück), s) Urbar-Acta Vol. II, t) Seelenregister 1837, u) Buch der Schulkinder 1811, v) Buch der Schulkinder 1839, w) Schöppenbuch 1782-1839, x) Geburtsregister der ev. Gemeinde Tschischdorf 1824-1856, y) Schöppenbuch 1724-1764, Fragment ohne Deckel, z) Schöppenbuch 1657-1713, Fragment ohne Deckel, Nachträge bis 1743; Schöppenbuch 1769-1837, ohne Deckel, alter Ledereinband; b) Gemeinderechnungen, lückenhaft und ungeordnet seit 1661. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski, Wrocław 1995; Knie 1845; Staffa 2000-2003, t. 6, s. 316-319; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

TARCZYN

Położenie: gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na północno-zachodnich krańcach Grzbietu Północnego Gór Kaczawskich, stanowi nieregularne skupisko domów na zachód od wzniesienia Tarczynka, na wysokości 375-395 m n.p.m.

Dawne nazwy: Kotchendorff – 1390, Kuttenberg – 1677, Złota Góra, Tarczek – 1945, Tarczyn – 1946.

Własność wsi: jedna z niewielkich wsi od początku należących do dóbr zamkowych we Wleniu. Po raz pierwszy wzmiankowana w 1390 r. W 1677 r. istniało tu wolne dziedziczne sołectwo, przy którym rozwinęła się osada. W 1726 r. Tarczyn tworzył jeden majątek z pobliską wsią Modrzewie, z którego płacono 193 talary podatku, a chłopcy musieli uiszczać 153 talary. W 1765 r. wieś należała do majątku w Gościradzu, którego właścicielem była pani Held d'Arlé. W 1786 r. we wsi mieszkało 4 kmieci, 10 zagrodników i 9 chałupników.

Cechy charakterystyczne: wieś posiada bardzo nieregularny układ o mocno skupionej zabudowie. Gospodarka rolnicza z udziałem tkactwa.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Tarczyn.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Staffa 2000-2003, t. 7, s. 328, 329; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

WOJCIECHÓW

Położenie: gmina Lubomierz, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Wieś położona na Pogórze Izerskim, częściowo na Obniżeniu Lubomierskim (północny-wschód), a częściowo na Wzgórzach Radomickich; rozciągająca się z północnego zachodu na południowy wschód, wzdłuż górnego biegu potoku Oldza, na przestrzeni około 2,5 km na wysokości około 360-400 m n.p.m.

Dawne nazwy: Ulrici villa – 1305, Windischen-Albrechtsdorf – 1371, Olbersdorf – 1651, Ullersdorf bei Liebenthal – 1765, Liebenthalisch Ullersdorf – 1825, Wojciechów – 1945.

Własność wsi: wieś lokowana w 2. połowie XIII wieku jako własność rycerska. W XIV wieku wzniesiono w niej kościół. Wieś należała do Schaffgotschów. W 1416 r. Gotsche Schoff sprzedał miejscowość benedyktynek z Lubomierza. W 1726 r. tutejsi chłopcy płacili 1 055 talarów podatku. W 1765 r. wartość majątku klasztorowego we wsi szacowano na 8 257 talarów, mieszkało tam wówczas 23 kmieci, 40 zagrodników, 116 chałupników, 14 rzemieślników i 3 wolnych ludzi. W 1786 r. we wsi mieszkało 23 kmieci, 43 zagrodników, 110 chałupników. Znajdował się tam kościół, plebania, szkoła oraz folwark.

Cechy charakterystyczne: typowa wieś łańcuchowa. Gospodarka rolnicza z udziałem tkactwa.

Archiwalia: obecnie w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze, w zespole nr 121 „Kolekcja I – Zbiór szczątków różnych zespołów niemieckich”, znajduje się szczątek zespołu nr 121/17 „Akta gminy Wojciechów [Gemeinde Ullersdorf-Liebenthal]” z lat 1597-1845, zawierający 2 j.a.: (sygn. 1) „Schöppenbuch” z lat 1597-1751; (sygn. 2) „Currendenbuch der Pfarrei” z lat 1810-1845. W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu w zbiorze obejmującym akta parafii i miejscowości znajdują się następujące materiały z Wojciechowa: (sygn. 1) „Aktenstücke: Seelenmesstiftung” z 1777 r.; (sygn. 2) „Präsentation und Investitur auf Parrei für Franz Müntzer”, z 1781 r.; (sygn. 3) „Betreffend Kirchbau”, z 1785 r. Przed 1945 r. w archiwum miejscowej szkoły znajdowały się następujące księgi: „Schöppenbuch” z lat 1595-1630; „Schöppenbuch” z lat 162?-1750; „Schöppenbuch” z lat 1597-1720; „Schöppenbuch” z lat 1710-1780; „Schöppenbuch” z lat 1795-1820; „Behördliche Verordnungen (schriftl.)” z lat 1818-1824; „Currenden-

buch von Ullersdorf und Geppersdorf“ z lat 1816-1817; „Vormundschaften, Käufe, Erbschaften“ z lat 1609-1690. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura: CDS 1-36; Orzechowski 1995; Knie 1845; Landbuch 2000-2007; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 439-444; Kwaśny, Wosch 1975; Zimmermann 1786.

ZADOLE

Położenie: gromada Dębowy Gaj (część tej wsi), gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie. Część – kolonia Dębowego Gaju, położona w północno-wschodniej części Pogórza Izerskiego, na wschodnim krańcu Wzniesień Gradowskich, położona w dolinie strumienia stanowiącego prawy dopływ potoku Srebrna, na wysokości około 260 m n.p.m.

Dawne nazwy: Hölle – 1687; Hellau – 1816; Höllau – 1871, Zadole – 1947.

Własność wsi: wieś, a w zasadzie kolonia Dębowego Gaju, powstała w połowie XVII wieku, jako własność rycerska panów von Reichenbach. W połowie XVIII w była własnością baronowej von Schmetteu. W 1783 r. należała do hrabianki Henriette von Ponin-Poninsky.

Cechy charakterystyczne: niewielka kolonia, od swego powstania do końca XVIII wieku własność rycerska. Brak świątyni i dworu, zabudowa wyłącznie wiejska. Typowa osada rolnicza.

Archiwalia: w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Zadole.

Wybrana literatura: Orzechowski 1995; Knie 1845; Staffa 2000-2003, t. 2, s. 463; Kwaśny, Wosch 1975.

Ivo Łaborewicz

Aneks 2

Katalog nowo odkrytych stanowisk związanych z górnictwem złota

1. ŁUPKI (DRUGIE), OBSZAR 8I-15, NR NA OBSZARZE 95, NR W MIEJSCOWOŚCI 44 (RYC. 130)

Lokalizacja: stanowisko położone około 800 m na północ od zabudowań osiedla Łupki Drugie, 300 m na zachód od drogi Wleń – Lwówek Śląski, na północno-zachodnich zboczach góry Radziej

Opis: wyrobiska związane z eksploatacją złóż okruchowych złota oraz płuczki. Stanowisko składa się z kilku stref funkcjonalnych – kopalni, w której prowadzono eksploatację i płuczek, oddzielonych od siebie o około 400 m, oraz łączącej je strefy transportowej. Długość stanowiska około 750 m, szerokość od 70 do 250 m, powierzchnia terenu, na którym znajdują się zachowane relikty – około 12 ha

Strefa eksploatacji odkrywkowej rozciąga się na zachodnim zboczu wzniesienia, w kierunku szczytu i zajmuje obszar około 5 ha. Tworzą ją hałdy płonnego urobku i położone między nimi drogi, umożliwiające transport urobku do płuczek; w hałdach liczne otoczaki, w tym kwarcy. Powyżej skarpy stanowiącej granicę eksploatacji odkrywkowej znajduje się strefa eksploatacji szybowej. Zidentyfikowano ślady około 40 zasypisk szybów o różnym stopniu zachowania. Średnica lejów zasypisk wynosiła od 2 do 5 m. Strefa płuczek, oddalona o około 400 m na północny wschód od wyrobiska, położona jest w dolinie bezimiennego strumienia (będącego dopływem cieką przepływającego przez Łupki, wpadającego do Jamnej). W trakcie badań terenowych zlokalizowano nad strumieniem relikty niewielkiego prostopadłego budynku o nietrwałej konstrukcji, przypuszczalnie zagłębionego.

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny(?). Nie odnaleziono materiału zabytkowego umożliwiającego datowanie.

2. KLECZA, OBSZAR 8I-15, NR NA OBSZARZE 96, NR W MIEJSCOWOŚCI 1 (RYC. 131)

Lokalizacja: stanowisko położone na południe od zabudowań osiedla Łupki Drugie, na zachód od drogi z Łupek Drugich do Kleczy.

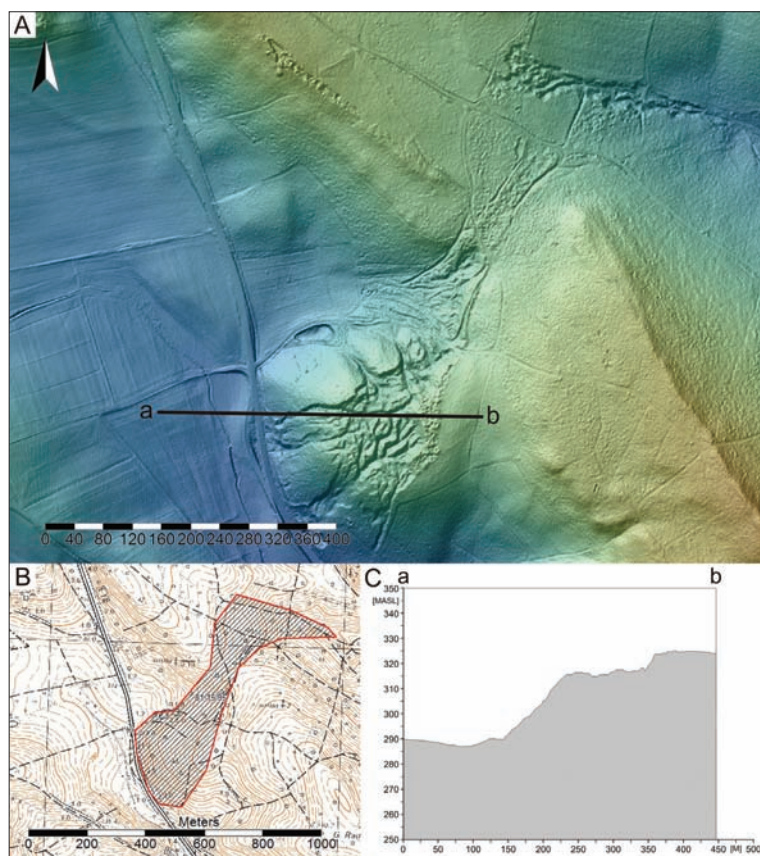
Opis: dobrze zachowane wyrobiska odkrywkowe położone wzdłuż krawędzi wysoczyzny, w dolinie potoku Jamna. Ściana wyrobiska o wysokości 5-8 m, długości blisko 400 m, w układzie równoleżnikowym. Liczne hałdy płonnego urobku, o układzie prostopadłym w stosunku do ściany wyrobiska. Hałdom składającym się z ziemi z dużą ilością otoczków towarzyszył kielichowaty układ wąwozów, będących pozostałością po ciągach komunikacyjnych, biegnących południkowo od ściany wyrobiska do cieką wodnego. Na stanowisku nie stwierdzono materiału zabytkowego. Wyrobiska przypuszczalnie związane z eksploatacją złóż okruchowych złota. Prawdopodobnie stanowisko tworzyło jeden obszar wydobywczy ze stanowiskiem nr 3.

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny(?)

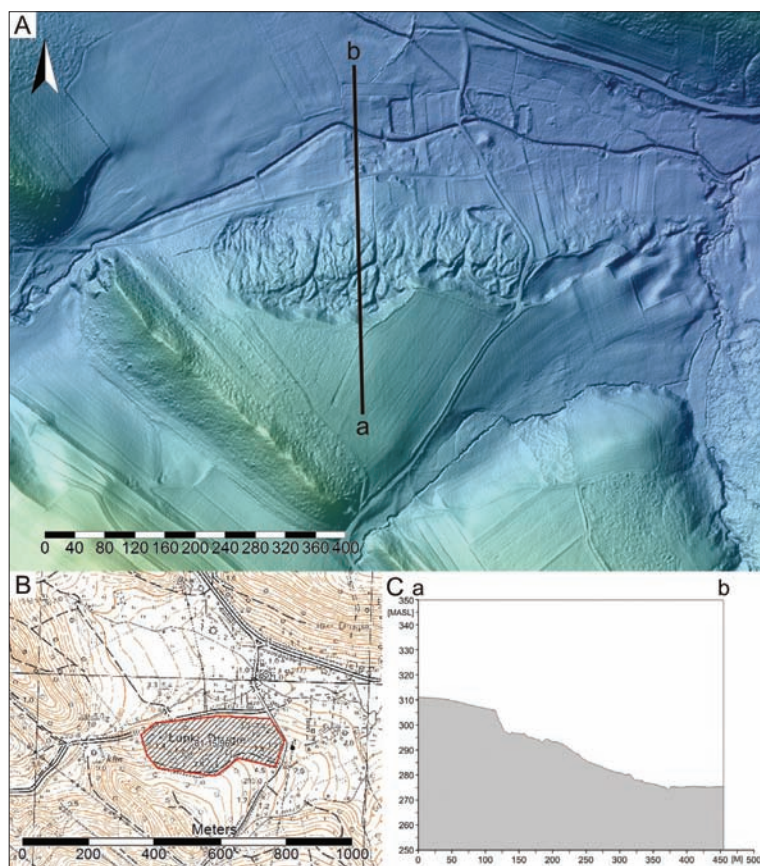
3. ŁUPKI (DRUGIE), OBSZAR 8I-15, NR NA OBSZARZE 97, NR W MIEJSCOWOŚCI 45 (RYC. 132)

Lokalizacja: stanowisko położone na południe od drogi Wleń – Lwówek Śląski, na wschód od osiedla Łupki Drugie, w dolinie potoku Jamna.

Opis: słabo zachowane ślady wyrobisk odkrywkowych, położonych u podnóża wzniesienia, na krawędzi doliny potoku. Ściana wyrobiska o długości około 180 m, ma przebieg z południowego zachodu na północny wschód. Zachowały się ślady hałd prostopadłych do strumienia, między którymi znajdowały się wąwo-

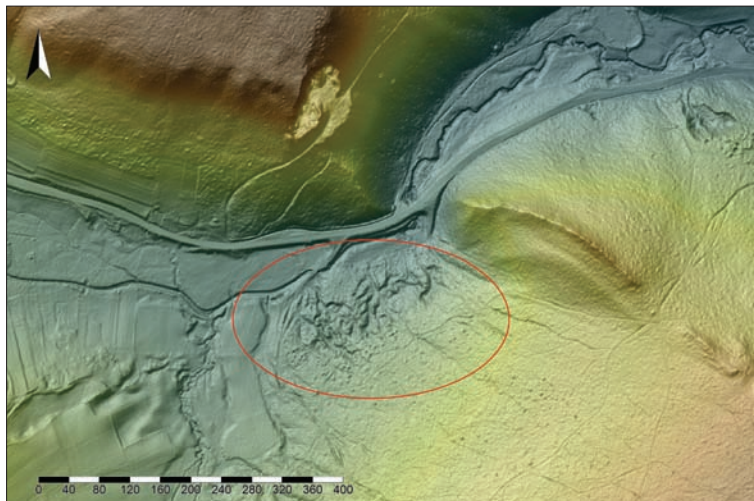

Ryc. 130. Łupki stan. 44, AZP 81-15/95, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

Ryc. 131. Klecza stan. 1, AZP 81-15/96, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

Ryc. 132. Łupki stan. 45, AZP 81-15/97, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

zy, będące śladami ciągów komunikacyjnych, umożliwiających transport urobku w pobliże ciek wodnego. Wyrobiska przypuszczalnie związane są z eksploatacją złóż okruchowych złota. Prawdopodobnie stanowisko tworzyło jeden obszar wydobywczy ze stanowiskiem w Kleczy (stan.1).

4. ŁUPKI, OBSZAR 8I-I5, NR NA OBSZARZE 98, NR W MIEJSCOWOŚCI 46 (RYC. 133)

Lokalizacja: stanowisko położone na południe od drogi Wleń – Lwówek Śląski, na zachód od zabudowań wsi Łupki, na stoku wzniesienia

Opis: stanowisko składające się z dwóch wyrobisk odkrywkowych, o szerokości ściany 60 i 35 m i układzie lejowatym, zwężającym się do szerokości drogi zagłębionej w wąwozie. Wysokość ścian wyrobiska sięga 6-8 m. Na wyniesieniu ponad wyrobiskami odkrywkowymi widoczne ślady zapadlisk szybów (ok. 20), o średnicy do 5 m i zachowanej głębokości do 2 m. Łączna powierzchnia terenu z zachowanymi relikami działalności górniczej – około 1,5 ha. Urobek pochodzący ze stanowiska był prawdopodobnie płukany w strumieniu Jamna. Ze względu na przekształcenia doliny strumienia (stawy, kanał młyński) relikty działalności płuczkarskiej nie zachowały się.

5. GOLEJÓW, OBSZAR 8I-I5, NR NA OBSZARZE 99, NR W MIEJSCOWOŚCI 6 (RYC. 134)

Lokalizacja: stanowisko położone w dolinie dopływu potoku Jamna i na otaczających ją wzniesieniach, 500 m na zachód od drogi z Łupek Drugich do Radomic.

Opis: stanowisko składa się z wyrobisk o charakterze odkrywkowym, położonych na stokach doliny oraz

strefy związanej z działalnością płuczkarską, zlokalizowanej na dnie doliny strumienia. Wyrobisko odkrywkowe o ścianie wysokości około 5 m i szerokości około 200 m, w układzie południkowym zlokalizowane na zachodnich zboczach doliny. Hałdy płonnego urobku znajdują się w dolinie strumienia, w szczególności w pobliżu miejsca, gdzie łączy się ona z doliną bezmiennego ciek wodnego. Wysokość hałd urobku w dolinie strumienia dochodzi do 3 m. Długość największych hałd przekracza 50 m.

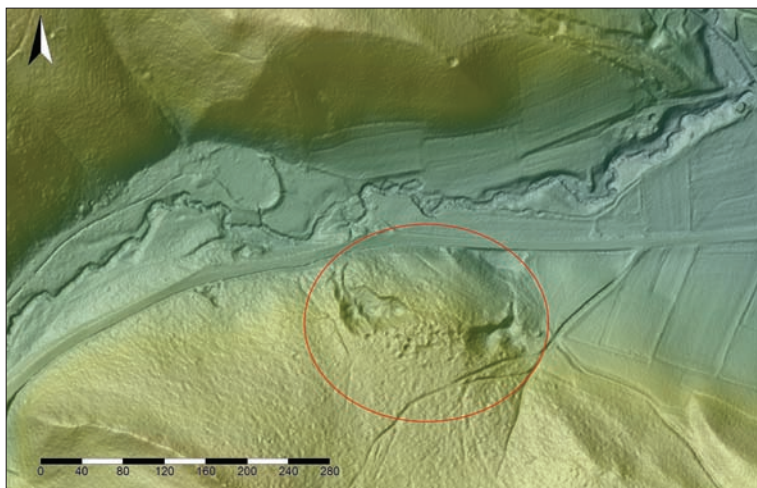
Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny(?). Nie odnaleziono materiału datującego.

6. RADOMICZ, OBSZAR 82-I5, NR NA OBSZARZE 5, NR W MIEJSCOWOŚCI I (RYC. 135)

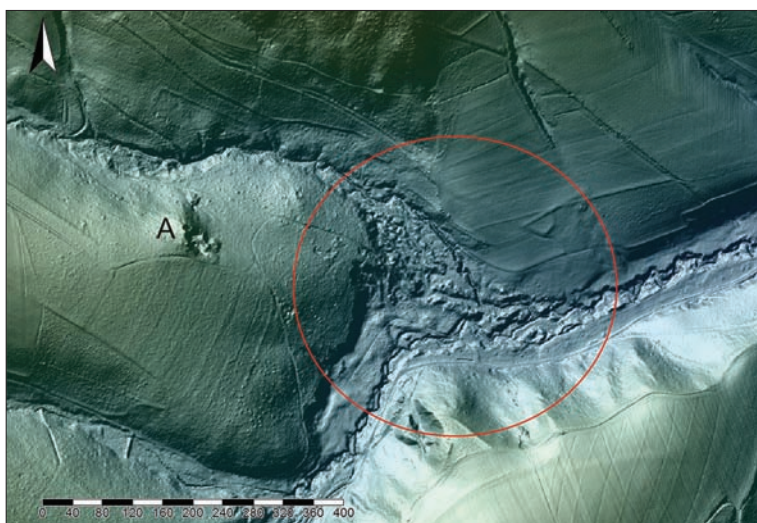
Lokalizacja: stanowisko położone około 1,5 km na zachód od Radomic i około 2,5 km na północny zachód od Pilchowic, w dolinie potoku Kościelnica (Pilchowicki Potok).

Opis: stanowisko położone w źródłiskowej i górnej części potoku Kościelnica, rozciągające się na długości około 2 km, głównie po południowej stronie doliny, w całości porośnięte lasem. Stosunkowo słabo zachowane wyrobiska, położone bezpośrednio w ścianach doliny strumienia i na zboczach doliny. Ślady wydobywania metodą odkrywkową oraz nieliczne zapadliska szybów. Liczne hałdy urobku wzdłuż ciek wodnego, stanowiące ślad działalności płuczkarskiej. W centralnej części funkcjonujące stawy, być może w miejscu dawnych odstożników.

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny(?). Nie odnaleziono materiału datującego.

Ryc. 133. Łupki stan. 46, AZP 81-15/98, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

Ryc. 134. Golejów stan. 6, AZP 81-15/99, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

7. MACIEJOWIEC, OBSZAR 82-15, NR NA OBSZARZE 6, NR W MIEJSCOWOŚCI I (RYC. 136)

Lokalizacja: stanowisko położone na południe od drogi z Maciejowca do Wojciechowa, około 400 m na północny zachód od zabudowań Maciejowca.

Opis: słabo zachowane wyrobiska, głównie hałdy płonnego urobku położone w źródłiskowej części Dziekiego Potoku, ponad zabudowaniami wsi Maciejowiec, na terenie zalesionym. W centralnej części ślady zbiornika wodnego, być może pełniącego rolę odstoju.

Chronologia: średniowiecze-okres nowożytny(?).

8. PŁAWNA GÓRNA, OBSZAR 81-15, NR NA OBSZARZE 100, NR W MIEJSCOWOŚCI 19 (RYC. 137)

Lokalizacja: stanowisko położone na wyniesieniu między doliną Srebrnej, w której znajdują się zabudowania wsi Pławna Górna, a doliną bezimiennego cieku wodnego, na zachód od przysiółka Młodochów i drogi Jelenia Góra – Lwówek Śląski.

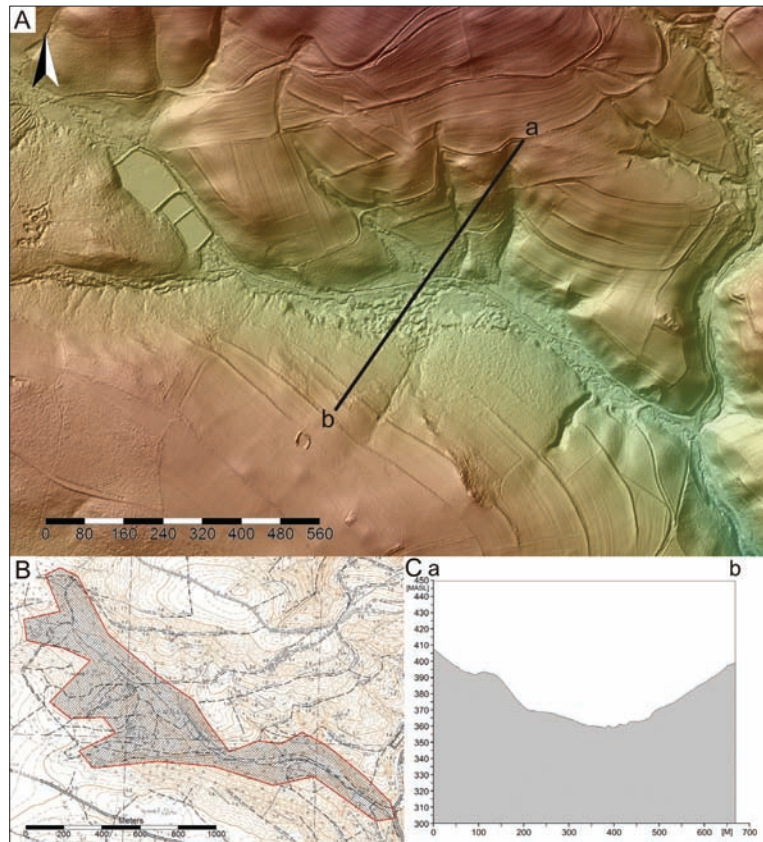
Opis: stanowisko składające się z ze stosunkowo dobrze zachowanego wyrobiska odkrywkowego, o łącznej długości ścian około 750 m, z licznymi hałdami w układzie prostokątnym do ścian wyrobiska oraz zachowanego fragmentarycznie pola szybowego, położonego na płaskim terenie, w szczytowej partii wzniesienia. Pojedyncze szyby stwierdzono również w pobliżu krawędzi wyrobiska.

Ciągi drożne i hałdy urobku w układzie kielichowatym, schodzące do doliny cieku wodnego, stwierdzono także w południowej części stanowiska, poniżej wyrobisk szybowych. Prawdopodobnie płuczki związane z wyrobiskiem znajdowały się zarówno w dolinie Srebrnej, jak i bezimiennego cieku po południowej stronie wzniesienia.

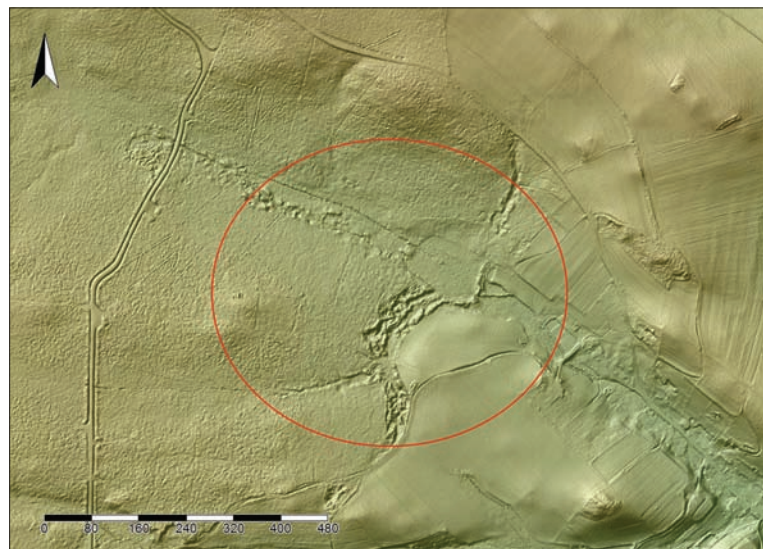
Wyrobisko było użytkowane także w czasach współczesnych, być może w związku z pozyskiwaniem kruszywa.

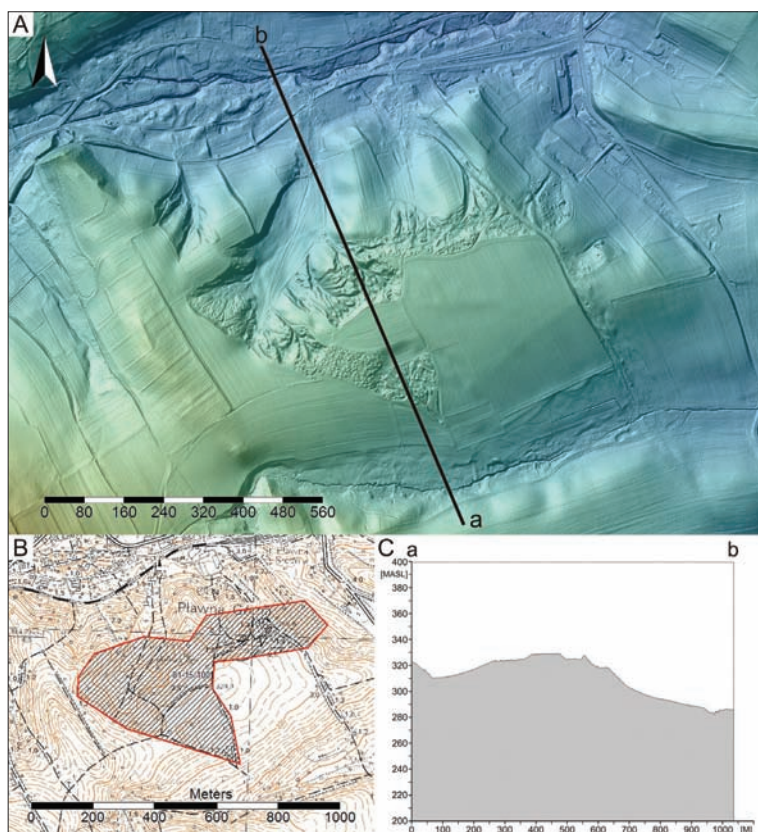
Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny, XX wiek.

Ryc. 135. Radomice stan. 1, AZP 82-15/5, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

Ryc. 136. Maciejowiec stan. 1, AZP 82-15/6, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

Ryc. 137. Pławna Górna, stan. 19, AZP 81-15/100, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

Ryc. 138. Pilchowice, stan. 4, AZP 82-15/7, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

9. PILCHOWICE OBSZAR 82-15, NR NA OBSZARZE 7, NR W MIEJSCOWOŚCI 4 (RYC. 138)

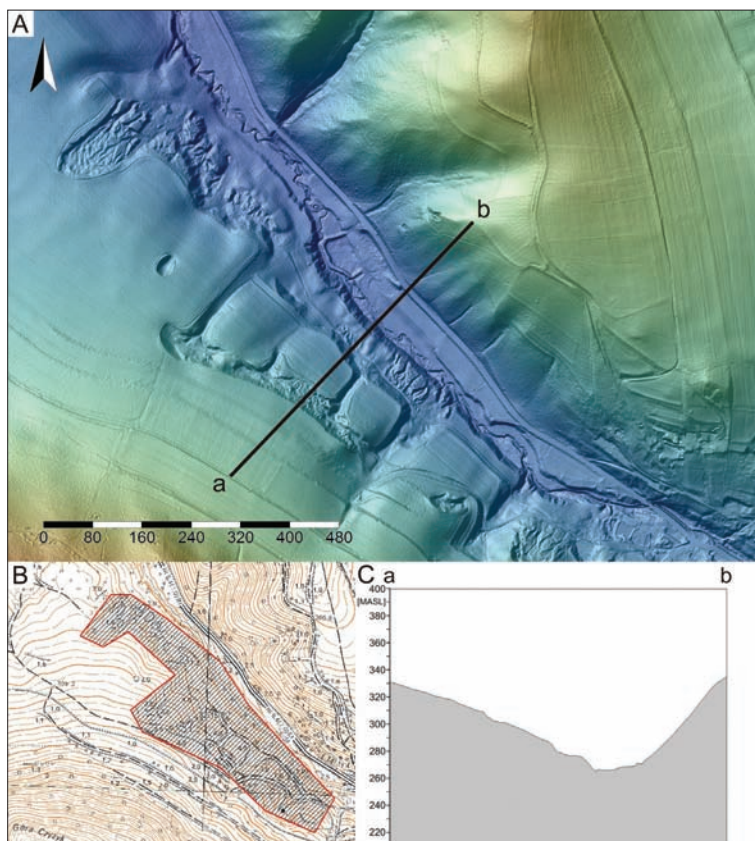
Lokalizacja: wyrobiska położone na prawym brzegu rzeki Bóbr, w dolnej części stoku wzniesienia o nazwie Czyżyk, przecięte przez linię kolejową Jelenia Góra – Lwówek Śląski.

Opis: wyrobiska odkrywkowe o układzie kielichowatym, zwężające się do szerokości drogi w wąwozie, opadającej do doliny Bobru. Widoczne są ślady 6 takich

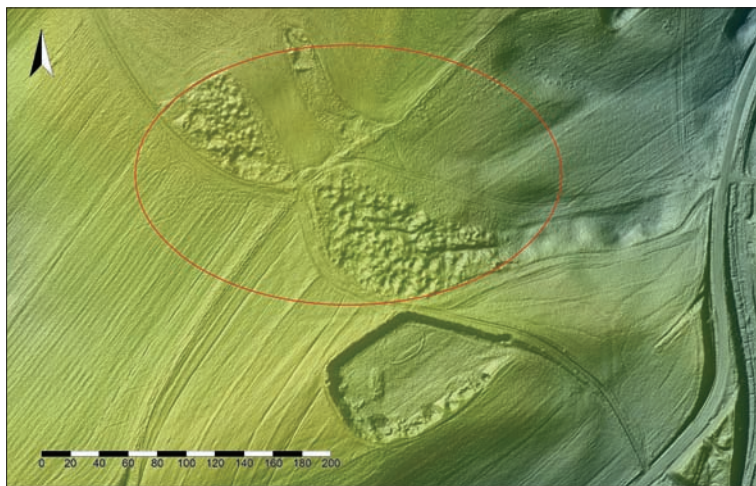
dróg. Ściana wyrobiska o wysokości około 5 m i długości około 200 m, w układzie południkowym. Centralna część wyrobiska została zniszczona w wyniku budowy linii kolejowej w 1909 r. Prawdopodobnie wyrobiska służyły również pozyskiwaniu kruszywa. W południowo-wschodniej części wyrobiska wzniesiono budynki mieszkalne.

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny(?).

Ryc. 139. Strzyżowiec, stan. 2, AZP 82-15/8, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

Ryc. 140. Miłęcice, stan. 7, AZP 81-14/22, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

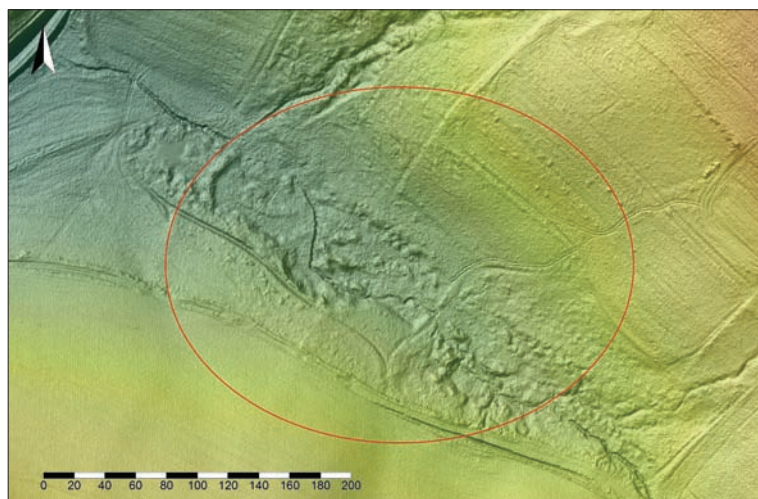
10. STRZYŻOWIEC OBSZAR 82-I5, NR NA OBSZARZE 8, NR W MIEJSCOWOŚCI 2 (RYC. 139)

Lokalizacja: stanowisko położone po południowej stronie doliny Strzyżówki, wzdłuż szosy ze Strzyżowca do Pilchowic.

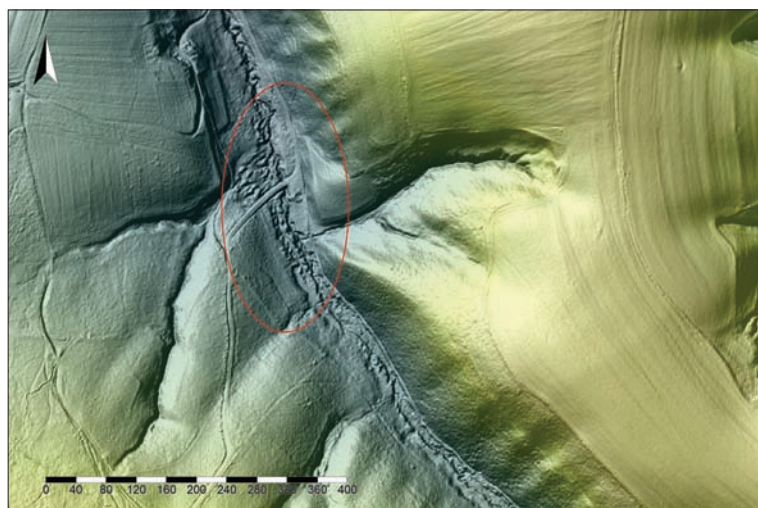
Opis: fragmentarycznie zachowane ślady wyrobisk odkrywkowych, położone wzdłuż doliny Strzyżówki, na północnej i północno-wschodniej krawędzi stoków góry

Czyżyk. Wysokość ściany wyrobiska wynosi około 3-4 m, a jej możliwa do identyfikacji na podstawie zachowanych relikwów długość – około 1,2 km. Układ wyrobisk jest zbliżony do kielicha, a liczne drogi w wąwozach mają przebieg prostopadły do ich ścian. Brak wyraźnych śladów płuczek w dolinie strumienia.

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny(?).

Ryc. 141. Milęcice, stan. 8, AZP 81-14/23, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

Ryc. 142. Oleszna, Podgórska stan. 7, AZP 81-14/24, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

11. MILĘCICE, OBSZAR 81-I-14, NR NA OBSZARZE 22, NR W MIEJSCOWOŚCI 7 (RYC. 140)

Lokalizacja: stanowisko położone na zachód od drogi z Pławnej Górnej do Milęcic, w pobliżu przełęcz, w strefie źródłiskowej potoku Srebrna, około 300 m na południowy zachód od granicy miejscowości Pławna Górna.

Opis: fragmentarycznie zachowane ślady pola górniczego (obecne wymiary ok. 250 × 70 m), z licznymi relikdami zapadlisk szybów (ok. 100) i śladami eksploatacji odkrywkowej. Pierwotny zasięg eksploatacji mógł być znacznie większy i został zatarty przez działalność rolniczą.

Chronologia: średniowiecze-okres nowożytny(?).

12. MILĘCICE, OBSZAR 81-I-14, NR NA OBSZARZE 23, NR W MIEJSCOWOŚCI 8 (RYC. 141)

Lokalizacja: stanowisko położone na wschód od drogi z Pławnej Górnej do Milęcic, w pobliżu przełęcz, około 500 m od granicy miejscowości Pławna Górna.

Opis: słabo zachowane ślady płytkich wyrobisk odkrywkowych i płuczek, znajdujące się w źródłiskowej części strumienia spływającego w kierunku Milęcic, między stokami wzniesień Polna i Opałek. Relikty działalności górniczej i płuczkarskiej znajdują się w obrębie obszaru o wymiarach około 400 × 80 m. W zachodniej części widoczne są słabo zachowane relikty grobli, być może związane z pozostałościami stawu pełniącego funkcję odstożnika.

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny(?).

13. OLESZNA PODGÓRSKA, OBSZAR 81-I4, NR NA OBSZARZE 24, NR W MIEJSCOWOŚCI 7 (RYC. 142)

Lokalizacja: stanowisko położone na gruntach wsi Oleszna Podgórska, w górnym biegu potoku o nazwie Słotwina (Płuczka), na południe od położonego wzdłuż tego potoku przysiółka Nagórze.

Opis: słabo zachowane relikty działalności płuczkar-skiej i płytkich wyrobisk odkrywkowych, położone na

długości około 300 m, wzdłuż potoku Słotwina (Płuczka), na dnie jego wąskiej doliny. Do najlepiej rozpoznawalnych reliktyw należą hałdy urobku, o długości do kilkunastu metrów.

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny(?).

Maria Legut-Pintal

Aneks 3

Katalog znaków granicznych wokół miast i zamku Wleń

A. ZNAKI SERII I (opisy znaków – numeracja jak na ryc. 90)

1. Bezpośrednio przy kamieniu serii II (nr 6) od strony południowej-wschodniej usypany jest, zniszczony obecnie, kopiec z okrzesków bazaltowych. Jego wysokość wynosi 60 cm a średnica 295 cm. Archeologiczne Zdjęcie Polski (dalej AZP), nr stanowiska (dalej: stan.) 81-15/24 (ryc. 143);

2. Ciąg kopców usypanych z niewielkich rozmiarów okrzesków bazaltowych, rozciągający się w linii północny-wschód – południowy zachód, na długości około 40 m. Najlepiej zachowane są 3 kopce na odcinku północno-wschodnim, natomiast na odcinku południowo-zachodnim kopce są nieregularne i mniej czytelne. AZP: stan. 81-15/76 (ryc. 144, 145);

3. Ciąg kopców usypanych z okrzesków bazaltowych, rozciągający się w linii wschód-zachód na długości około 50 m. Najlepiej zachowane są trzy kopce na odcinku zachodnim, natomiast na odcinku wschodnim kopce są nieregularne i mniej czytelne. AZP: stan. 81-15/77 (ryc. 146);

4. Obok kamienia serii Vb znajduje się niski kopiec usypany z luźnego łupka, o średnicy 2,70 m i wysokości 30 cm. AZP: stan. 81-15/91 (ryc. 171).

B. ZNAKI SERII II

5. Prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 99 cm. Ściana czołowa ma formę prostokąta, o wymiarach 25 × 27 cm. Wyrzyty jest na jej powierzchni znak w kształcie litery „V”, o ramionach długości 16 i 17 cm,

z ostróżkami skierowanymi do wewnątrz; głębokość rytu: 0,5 cm. Obecnie kamień jest wyciągnięty z podłoża i przewrócony oraz znacznie przesunięty względem lokalizacji zarejestrowanej w trakcie badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1986 r. AZP: stan. 81-15/25 (ryc. 147, 148);

6. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 85 cm (część wystająca ponad ziemię). Ściana czołowa ma formę prostokąta, o wymiarach 27 × 35 cm. Wyrzyty jest na jej powierzchni znak w formie litery „V”, o ramionach długości 17 i 18 cm, z ostróżkami skierowanymi do wewnątrz; głębokość rytu: 0,5 cm. Bezpośrednio przy kamieniu od strony południowo-wschodniej usypany jest kopiec z okrzesków bazaltowych (nr 1). AZP: stan. 81-15/24 (ryc. 149-151);

7. Prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 148,5 cm. Ściana czołowa ma formę prostokąta, o wymiarach 26,5 × 34,5 cm. Na jej powierzchni wyrzyty jest znak w formie litery „V”, o ramionach długości 15 i 17 cm, z ostróżkami skierowanymi do wewnątrz; głębokość rytu: 0,5 cm. Obecnie kamień jest wyciągnięty z podłoża i przewrócony oraz znacznie przesunięty względem lokalizacji zarejestrowanej w trakcie badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1986 r. AZP: stan. 81-15/31 (ryc. 152);

8. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 50 cm, z wyrzytym na ścianie czołowej wyobrażeniem litery „V”; zachowany szczątkowo. Ściana czołowa została wtórnie obciosana i wyrzyto na niej później znak równoramiennego krzyża. AZP: stan. 81-15/34 (ryc. 153).

Ryc. 143. Znak nr 1, seria I (kopiec na planie pierwszym) oraz kamień serii II (AZP 81-15/24). Fot. A. Łuczak

Ryc. 144. Znak nr 2, seria I (AZP 81-15/76).
Fot. A. Łuczak

Ryc. 145. Znak 2, seria I (AZP 81-15/76).
Fot. A. Łuczak

Ryc. 146. Znak nr 3, seria I (AZP 81-15/77).
Fot. A. Łuczak

Ryc. 147. Znak nr 5, seria II (AZP 81-15/25).
Fot. A. Łuczak

Ryc. 148. Znak nr 5, z seria II (AZP 81-15/25). Fot. A. Łuczak

Ryc. 149. Znak nr 6, seria II (AZP 81-15/24).
Fot. A. Łuczak

C. ZNAKI SERII III

9. Wkopany w ziemię, nieregularny, prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 48 cm. Ściana czołowa ma kształt nieregularnego prostokąta, o wymiarach 27×29 cm. Wryty jest na niej znak krzyża prostego, którego ramiona dzielą jej płaszczyznę na cztery pola; głębokość rytu: 2-4 cm. AZP: stan. 81-15/36 (ryc. 154);

10. Wkopany w podłoże, zniszczony prostopadłościenny blok z piaskowca, z widniejącymi na ścianie czołowej śladami rytu w kształcie krzyża prostego(?), dzielącego jej powierzchnię na cztery pola. Wysokość kamienia wynosi około 10 cm. Ściana czołowa ma kształt nieregularnego prostokąta, o wymiarach 20×21 cm. Głębokość rytu dochodzi do 3 cm. AZP: stan. 81-15/65 (ryc. 155);

11. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca o wysokości 26 cm, z wrytym na ścianie czo-

łowej znakiem krzyża prostego, dzielącego jej powierzchnię na cztery pola. Głębokość rytu wynosi 1-3 cm. Obok miały się znajdować dwa inne kamienie, wzmiankowane przez Cezarego Buśko (1991, ryc. 14), których jednak nie odnaleziono w 2014 r. AZP: stan. 81-15/33 (ryc. 156);

12. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 60 cm. Ściana czołowa ma kształt trapezowaty i wymiary 24×24 cm. Wryty jest na niej znak krzyża prostego o długości ramion 16 i 16,5 cm; głębokość rytu: 2,5 cm. Środek rytu jest wyszczerbiony. AZP: stan. 81-15/70 (ryc. 157).

D. ZNAKI SERII IV

13. Naturalny głaz z wrytym na płaszczyźnie czołowej znakiem równoramiennego krzyża (opis za: Buśko, karta AZP stanowiska z 1986 r.). AZP: stan. 81-15/ 29;

Ryc. 150. Znak nr 6, seria II (AZP 81-15/24).
Fot. A. Łuczak

Ryc. 151. Znak nr 6, seria II (AZP 81-15/24).
Fot. A. Łuczak

Ryc. 152. Znak nr 7, seria II (AZP 81-15/31).
Fot. A. Łuczak

Ryc. 153. Znak nr 8, seria II. (AZP 81-15/34).
Fot. A. Łuczak

14. Naturalny gład z wyrytym na płaszczyźnie czołowej znakiem równoramiennego krzyża (opis za: Buśko, karta AZP stanowiska z 1986 r.). AZP: stan. 81-15/ 30;

15. Trzy naturalne gładzy z wyrytymi na płaszczyźnie czołowej znakami równoramiennych krzyży (opis za: Buśko, karta AZP stanowiska z 1986 r.). AZP: stan. 81-15/ 27;

16. Wkopany w podłoże naturalny gład o nieregularnym kształcie i wysokości 38 cm. Podstawa ma wymiary 32 × 44 cm. Ściana czołowa, o wymiarach 32 × 36 cm, jest wyrównana i wygładzona, a na jej szczycie został wyryty krzyż prosty, którego ramiona mają długość 9 i 10 cm; głębokość rytu: 3 cm. AZP: stan. 81-15/66 (ryc. 158);

17. Wkopany w podłoże naturalny gład o nieregularnym kształcie i wysokości 28 cm. Podstawa ma wymiary 50 × 60 cm, ściana czołowa, o wymiarach 54 × 42 cm, jest wygładzona, a na jej szczycie wyryty jest znak w kształcie

krzyża prostego, o długości ramion 19 i 24 cm; głębokość rytu: 3 cm. Nr AZP 81-15/67 (ryc. 159);

18. Wkopany w podłoże naturalny gład o nieregularnym kształcie z widocznymi śladami obróbki na jednej z bocznych ścian. Wysokość kamienia wynosi 85 cm. Ściana czołowa jest naturalnie zaokrąglona i wygładzona. Mieści się na niej ryty znak krzyża prostego. Ramiona krzyża mają długość 9 i 10 cm, a głębokość rytu wynosi 2,5 cm. Obok znaku krzyża została wyryta litera „K”. AZP: stan. 81-15/68 (ryc. 160, 161);

19. Naturalny gład o nieregularnym kształcie i wysokości 60 cm. Ściana czołowa jest naturalnie zaokrąglona i wygładzona, a na jej szczycie wyryto znak krzyża prostego, o długości ramion 14,5 i 18 cm. Jedno z ramion krzyża dochodzi do krawędzi gładzu. Głębokość rytu wynosi 2,5 cm. AZP: stan. 81-15/69 (ryc. 162).

Ryc. 154. Znak nr 9, seria III. (AZP 81-15/36). Fot. A. Łuczak

Ryc. 155. Znak nr 10, seria III. (AZP 81-15/65). Fot. A. Łuczak

Ryc. 156. Znak nr 11, seria III. (AZP 81-15/33). Fot. A. Łuczak

Ryc. 157. Znak nr 12, seria III. (AZP 81-15/70). Fot. A. Łuczak

Ryc. 158. Znak nr 16, seria IV. (AZP 81-15/66). Fot. A. Łuczak

Ryc. 159. Znak nr 17, seria IV. (AZP 81-15/67). Fot. A. Łuczak

Ryc. 160. Znak nr 18, seria IV. (AZP 81-15/68). Fot. A. Łuczak

Ryc. 161. Znak nr 18, seria IV. (AZP 81-15/68). Ślady rytów na ścianie bocznej kamienia. Fot. A. Łuczak

Ryc. 162. Znak nr 19, seria IV. (AZP 81-15/69). Fot. A. Łuczak

E. ZNAKI SERII V **typ a:**

20. Wkopany w podłoże kamień graniczny, o wymiarach około 30×30 cm, z wykutym na płaszczyźnie czołowej znakiem ukośnego krzyża (opis za: Buśko, karta AZP stanowiska z 1986 r.). AZP: stan. 81-15/ 38;

21. Wkopany w podłoże kamień graniczny, o wymiarach około 30×30 cm z wykutym na płaszczyźnie czołowej znakiem równoramiennej krzyża. (opis za: Buśko, karta AZP stanowiska z 1986 r.). AZP: stan. 81-15/ 39;

22. Wkopany w podłoże kamień graniczny, o wymiarach 30×30 cm, z wykutym na płaszczyźnie czołowej znakiem równoramiennej krzyża (opis za: Buśko, karta AZP stanowiska z 1986 r.). AZP: stan. 81-15/ 40;

23. Kamień graniczny o wymiarach około $70 \times 30 \times 20$ cm, z głęboko rytym znakiem krzyża na płaszczyźnie czołowej. Obecnie wyciągnięty z podłoża (opis za: Buśko, karta AZP stanowiska z 1986 r.). AZP: stan. 81-15/ 35;

24. Prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 56 cm. Ściana czołowa ma kształt prostokąta, o wymiarach $15,5 \times 23$ cm. Wyrity jest na niej znak krzyża prostego, o ramionach długości 10 i 12 cm; głębokość ryty: 1,5 cm. Obecnie kamień jest wyciągnięty z podłoża i przewrócony. Prawdopodobnie został znacznie przesunięty względem pierwotnej lokalizacji. AZP: stan. 81-15/79 (ryc. 163, 164);

25. Kamień graniczny o wymiarach około $30 \times 30 \times 70$ cm, wkopany do połowy wysokości w podłoże. Na ścianie czołowej znajduje się głęboko rytym znakiem równoramiennej krzyża. Na jednej ze ścian bocznych wykuto znak w formie zbliżonej do stylizowanego jelenia (opis za: Buśko 1991, s. 104, 122 oraz ryc. 3b, fot. 5). AZP: stan. 81-15/ 32;

Ryc. 163. Znak nr 24, seria Va. (AZP 81-15/79). Fot. A. Łuczak

Ryc. 164. Znak nr 24, seria Va. (AZP 81-15/79). Fot. A. Łuczak

26. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 5 cm. Ściana czołowa ma kształt trapezowaty, o wymiarach 18 × 23 cm. Wryty jest na niej znak krzyża prostego, o długości ramion 9 i 13 cm; głębokość rytu: 1 cm. AZP: stan. 81-15/71 (ryc. 165);

27. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z granitu, o wysokości 12 cm. Ściana czołowa ma kształt trapezowaty, o wymiarach 18 × 21 cm. Wryty jest na niej znak krzyża prostego, o długości ramion 5 i 8 cm; głębokość rytu: 2 cm. AZP: stan. 81-15/72 (ryc. 166);

28. Prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 43 cm. Ściana czołowa ma kształt prostokąta, o wymiarach 18 × 23 cm. Wryty jest na niej znak krzyża prostego, o długości ramion 13 i 15 cm; głębokość rytu: 2 cm. AZP: stan. 81-15/87 (ryc. 167, 168);

29. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 45 cm (część wystająca ponad

powierzchnię). Ściana czołowa ma formę zbliżoną do kwadratu, o wymiarach 28 × 29 cm. Wryty jest na niej znak krzyża prostego, o ramionach długości 13,5 i 15 cm; głębokość rytu: 2 cm. AZP: stan. 81-15/88 (ryc. 169);

typ b:

30. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z granitu, o wysokości 15 cm. Ściana czołowa ma kształt trapezowaty i wymiary 16,5 × 19,5 cm. Wryty jest na niej znak krzyża równoramiennego, o ramionach długości 8 cm; głębokość rytu: 1,5 cm. AZP: stan. 81-15/73 (ryc. 170);

31. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 31 cm (część wystająca ponad powierzchnię). Dolna podstawa ma wymiary 20 × 21 cm, a prostokątna ściana czołowa – 16 × 18 cm i wryty jest na niej znak krzyża prostego. Ramiona krzyża mają wy-

Ryc. 165. Znak nr 26, seria Va. (AZP 81-15/71). Fot. A. Łuczak

Ryc. 166. Znak nr 27, seria Va. (AZP 81-15/72). Fot. A. Łuczak

Ryc. 167. Znak nr 28, seria Va. (AZP 81-15/87). Fot. A. Łuczak

Ryc. 168. Znak nr 28, seria Va. (AZP 81-15/87). Fot. A. Łuczak

Ryc. 169. Znak nr 29, seria Va. (AZP 81-15/88). Fot. A. Łuczak

Ryc. 170. Znak nr 30, seria Vb. (AZP 81-15/73). Fot. A. Łuczak

miary 10 i 11 cm; głębokość rytu: 1 cm. Obok kamienia znajduje się niski kopiec usypany z luźnego łupka, o średnicy 2,70 m i wysokości 30 cm. AZP: stan. 81-15/91 (ryc. 171).

F. ZNAKI SERII VI

typ a

32. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca nieznacznie wystający ponad powierzchnię ziemi. Ściana czołowa ma kształt nieregularnego prostokąta, o wymiarach 16 × 17 cm i wryty jest na niej znak krzyża prostego; głębokość rytu: 1,5 cm. AZP: stan. 81-15/80 (ryc. 172);

33. Prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 31 cm. Ściana czołowa ma formę nieregularnego prostokąta, o wymiarach 18 × 19,5 cm. Wryty na niej znak krzyża prostego, o ramionach długości 9 i 11 cm; głębokość rytu: 0,5 cm. Kamień jest wyciągnięty z podłoża i przewrócony. AZP: stan. 81-15/83 (ryc. 173);

34. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 10 cm (część wystająca ponad powierzchnię). Ściana czołowa ma formę nieregularnego prostokąta, o wymiarach 17 × 21 cm. Wryty jest na niej znak krzyża równoramiennego, o długości ramion 10 cm; głębokość rytu: 2 cm. AZP: stan. 81-15/84 (ryc. 174);

35. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z granitu, o wysokości 8 cm. Ściana czołowa ma kształt trapezowaty i wymiary 13 × 24 cm. Wryty jest na niej znak krzyża prostego, o ramionach długości 6 i 8 cm; głębokość rytu: 1,5 cm. AZP: stan. 81-15/75 (ryc. 175);

36. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 16 cm (część wystająca ponad powierzchnię). Ściana czołowa ma formę nieregularne-

go prostokąta, o wymiarach 20 × 27 cm. Wryty jest na niej znak ukośnego krzyża, o ramionach długości 12 i 12,5 cm; głębokość rytu: 2 cm. AZP: stan. 81-15/93 (ryc. 176);

typ b

37. Wkopany w ziemię kamień graniczny, o wymiarach około 20 × 30 cm, z wykutym na ścianie czołowej znakiem równoramiennego krzyża. Górna płaszczyzna ze znakiem krzyża zwietrzała (opis za: Buśko, karta AZP stanowiska z 1986 r.). AZP: stan. 81-15/37;

38. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 10 cm. Ściana czołowa ma kształt zbliżony do prostokąta, o wymiarach 9 × 17 cm. Wryty jest na niej znak krzyża prostego, o ramionach długości 7 i 9 cm; głębokość rytu: do 1,5 cm. AZP: stan. 81-15/74 (ryc. 177);

39. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 5 cm. Ściana czołowa ma kształt zbliżony do prostokąta, o wymiarach 14 × 26 cm. Wryty jest na niej znak krzyża prostego, o ramionach długości 7 i 9 cm; głębokość rytu: 1 cm. AZP: stan. 81-15/85 (ryc. 178);

40. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 60 cm (część wystająca ponad powierzchnię). Ściana czołowa ma formę prostokąta, o wymiarach 10 × 20 cm. Wryty jest na niej znak krzyża prostego, o ramionach długości 8 i 10 cm; głębokość rytu: 2 cm. AZP: stan. 81-15/89 (ryc. 179);

41. Prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 67 cm. Jego dolna podstawa ma wymiary 19 × 29 cm. Na prostokątnej ścianie czołowej, o wymiarach 23 × 26 cm, wryty jest znak krzyża prostego, o ramionach długości

Ryc. 171. Znak nr 31, seria Vb. (AZP 81-15/91). Fot. A. Łuczak

Ryc. 172. Znak nr 32, seria VIa. (AZP 81-15/80). Fot. A. Łuczak

Ryc. 173. Znak nr 33, seria VIa. (AZP 81-15/83). Fot. A. Łuczak

Ryc. 174. Znak nr 43, seria VIa. (AZP 81-15/84). Fot. A. Łuczak

Ryc. 175. Znak nr 35, seria VIa. (AZP 81-15/75). Fot. A. Łuczak

8 i 11 cm. Głębokość rytu wynosi 1,5 cm. AZP: stan. 81-15/92 (ryc. 180).

G. ZNAKI SERII VII

typ a

42. Prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 26 cm. Ściana czołowa ma kształt zbliżony do kwadratu, o wymiarach: 15 × 15, 5 cm, zwęża się ku podstawie. Wyrity jest na niej znak krzyża maltańskiego, o ramionach długości 9,5 i 10,5 cm; głębokość rytu: 1,5 cm. Kamień został przeniesiony z pierwotnego miejsca i wkomponowany w mur. AZP: stan. 81-15/78 (ryc. 181);

typ b

43. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 45 cm (część wystająca na powierzchnię). Ściana czołowa ma kształt nieregularnego prostokąta, o wymiarach 20 × 21 cm. Wyrity jest na niej znak krzyża maltańskiego. Ściany kamienia noszą ślady obróbki mechanicznej.

Głębokość rytu wynosi 0,5 cm. Znak jest zatarty wskutek wietrzenia kamienia. AZP: stan. 81-15/63 (ryc. 182, 183);

44. Dwa wkopane w podłoże prostopadłościenne bloki z piaskowca. Pierwszy (przed ogrodzeniem domu) ma wysokość 28 cm. Jego ściana czołowa ma formę nieregularnego prostokąta, o wymiarach 22 × 24 cm. Wyrity jest na niej znak krzyża maltańskiego, o długości ramion 11 i 12 cm. Drugi (za ogrodzeniem domu) ma wysokość około 10 cm. Ściana czołowa ma kształt nieregularnego prostokąta, o wymiarach 18 × 19 cm, a ramiona wyrzytego na niej krzyża mają długość 11 i 12 cm. Głębokość rytu na obu kamieniach wynosi 0,5 cm, a znaki są zatarte w wyniku wietrzenia. Oba znaki noszą ślady obróbki mechanicznej. AZP: stan. 81-15/64 (ryc. 184, 185);

45. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 20 cm. Ściana czołowa ma kształt zbliżony do kwadratu, o wymiarach 20 × 20,5 cm. Wyrity jest na niej znak krzyża maltańskiego, o ramionach długości 11 cm. Głębokość rytu wynosi 0,5 cm. Znak jest zatarty w wyniku wietrzenia kamienia. AZP: stan. 81-15/86 (ryc. 186);

Ryc. 176. Znak nr 36, seria VIa. (AZP 81-15/93). Fot. A. Łuczak

Ryc. 177. Znak nr 38, seria VIb. (AZP 81-15/74). Fot. A. Łuczak

Ryc. 178. Znak nr 39, seria VIb. (AZP 81-15/85). Fot. A. Łuczak

Ryc. 179. Znak nr 40, seria VIb. (AZP 81-15/89). Fot. A. Łuczak

Ryc. 180. Znak nr 41, seria VIb. (AZP 81-15/92). Fot. A. Łuczak

Ryc. 181. Znak nr 42, seria VIIa. (AZP 81-15/78). Fot. A. Łuczak

typ c

46. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, nieznacznie wystający ponad powierzchnię. Ściana czołowa ma kształt prostokąta, o wymiarach 16×17 cm. Wryty jest na niej znak krzyża prostego, którego końce stykają się z krawędziami ściany, dzieląc jej powierzchnię na cztery pola. Głębokość wykonanego mechanicznie rytu: 1 cm. AZP: stan. 81-15/82 (ryc. 187);

H. ZNAKI SERII VIII

47. Wkopany w podłoże prostopadłościenny blok z piaskowca, o wysokości 47 cm (część wystająca ponad powierzchnię). Ściana czołowa ma formę prostokąta, o wymiarach 23×37 cm. Wryto na niej znak trójkąta równobocznego, o wymiarach ramion 14 cm i podstawie 12 cm; głębokość rytu: 1 cm. Obok znaku znajduje się kamienny kopiec. AZP: stan. 81-15/90 (ryc. 188).

Ryc. 182. Znak nr 43, seria VIIb. (AZP 81-15/63). Fot. A. Łuczak

Ryc. 183. Znak nr 43, seria VIIb. (AZP 81-15/63). Fot. A. Łuczak

Ryc. 184. Znak nr 44, seria VIIb. (AZP 81-15/64). Kamień przed ogrodzeniem.
Fot. A. Łuczak

Ryc. 185. Znak nr 44, seria VII b. (AZP 81-15/64). Kamień za ogrodzeniem.
Fot. A. Łuczak

Ryc. 186. Znak nr 45, seria VII b.
(AZP 81-15/86). Fot. A. Łuczak

Ryc. 187. Znak nr 46, seria VIIc.
(AZP 81-15/82). Fot. A. Łuczak

Ryc. 188. Znak nr 47, seria VIII.
(AZP 81-15/90). Fot. A. Łuczak

Anna Łuczak, Jerzy Piekalski

Literatura

ADAMSKA-HEŚ DAGMARA

2001 *Burgrabiowie księstwa świdnicko-jaworskiego w drugiej połowie XIV w.*, Sobótka, t. 56, s. 213-223.

AFFEK ANDRZEJ

2012 *Kalibracja map historycznych z zastosowaniem GIS*, w: Joanna Plit, Jerzy Nita (red.), Źródła kartograficzne w badaniach krajobrazu kulturowego, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 16, Sosnowiec, Komisja Krajobrazu Kulturowego Polskiego Towarzystwa Geograficznego, s. 48-62.

ASHMORE WENDY, KNAPP ARTHUR BERNARD

1999 (ed.) *Archaeology of Landscape. Contemporary Perspectives*, Malden, Massachusetts, Blackwell Publishers.

Aston Michael

1985 *Interpreting the Landscape*, Landscape Archaeology and Local History, London, B.T. Batsford Ltd.

BARANOWSKI ZDZISŁAW

1988 *Łupki radzimowickie Gór Kaczawskich (Sudety Zachodnie): charakterystyka litofacyjna zmetamorfizowanych osadów rowu oceanicznego*, Annales Societas Geologorum Poloniae t. 58, No 3-4.

BAUMERT DORIS

2008 (ed.) *Die Gemeindeakten des Kreises Löwenberg (Schlesien)*, Stadtoldendorf, Selbstverlag.

BOGDAŃSKI JACEK

2001 *Agaty Gór Kaczawskich*, Warszawa, Multico Oficyna Wydawnicza.

BOGUSZEWICZ ARTUR

1998 *Przemiany w XIII-wiecznym budownictwie obronnym*, w: Krzysztof Wachowski (red.), Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. „Rewolucja” XIII wieku, Wrocław, Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych, s. 97-111.

2001 *Nienawiść Rudego Smoka do Bolesława a geneza zamków romańskich na Śląsku*, w: Jacek Wiesiołowski (red.), Zamek i dwór w średniowieczu od XI do XV wieku. Materiały XIX Seminarium Mediewistycznego, Poznań, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, s. 18-23.

2010a *Corona Silesiae. Zamki Piastów fürstenberskich na południowym pograniczu księstwa jaworskiego, świdnickiego i ziębickiego do połowy XIV wieku*, Wrocław, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego, Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej.

2010b *Zamki a konflikty zbrojne na Śląsku w drugiej połowie XV wieku*, w: Tomasz Ciesielski (red.), Zamki, twierdze i garnizony Opola, Śląska i dawnej Rzeczypospolitej, Zabrze, Infort Editions, s. 12-38.

BORKOWSKA MAGDALENA, KLEMENTOWSKI ROBERT, ŁABREWICZ IVO, MARECKI KRZYSZTOF, PRIMKE ROBERT, SZCZEREPA MACIEJ, SZCZEREPA WOJCIECH, SZOTA TOMASZ

2014 *Dzieje Wlenia. Jak Feniks z popiołów*, Jelenia Góra, wyd. Archiwum-System.

BÖHME HORST WOLFGANG

1991 (ed.) *Siedlungen und Landesausbau zur Salierzeit*, Sigmaringen, Thorbecke Verlag.

BRZUCHOWSKA JADWIGA

2013 *Rozszerzenie możliwości analiz rozkładu przestrzennego kontaktów z wykorzystaniem GIS*, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica Socio-Oeconomica t. 14, s. 107-115.

BURDA JOLANTA

2001 *Uczę się geologii w... Górach Kaczawskich*, Sosnowiec, F.H.U. „BIXBIT”.

BUŚKO CEZARY

1991 *Średniowieczne kamienie graniczne z okolicy Wlenia, woj. jeleniogórskie*, Studia Archeologiczne, t. 20, Acta Universitatis Wratislaviensis, No. 1232, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

1995 *Wleńskie kościoły św. Jadwigi*, w: Michał Kaczmarek, Marek L. Wójcik (red.), Księga jadvizańska, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 261-269.

1998 *Die Burg Lähn im 12.-17. Jahrhundert*, Quaestiones Medii Aevi Novae, vol. 3, Warszawa, Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, Fundacja „Centrum Badań Historycznych”, wyd. DiG, s. 273-285.

- BUŚKO CEZARY, DYMEK KATARZYNA, PIEKALSKI JERZY
1990 *Rezultaty badań wykopaliskowych przeprowadzonych na zamku we Wleniu w 1988 roku*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 31, s. 283-308.
- 1991 *Badania architektoniczno-archeologiczne na zamku wleńskim w 1989 r.*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 32, s. 239-261.
- 1992 *Zamek Wleń w świetle badań przeprowadzonych w 1990 r.*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 33, s. 101-111.
- 1993 *Badania archeologiczno-architektoniczne przeprowadzone na zamku Wleń w 1991 r.*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 34, s. 367-384.
- 1994 *Zamek Wleń w świetle ostatnich badań*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 35, s. 427-441.
- BUŚKO CEZARY, MICHNIEWICZ JACEK
2006 *Application of Petrographical Comparative Analysis in Dating of Spatial Development of the Castle Wleń*, Przegląd Archeologiczny, t. 54, s. 183-211.
- BUŚKO CEZARY, NIEGODA JERZY, PIEKALSKI JERZY
1996 *Badania na zamku wleńskim w latach 1993-1994*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 37, s. 277-287.
- CDS (CODEX DIPLOMATICUS SILESIAE) (WG ODWOŁAŃ W TEKŚCIE)
1-36 (= t. 1-36), Breslau 1857-1933 (oprac. i wyd.: różne).
7/1 (= t. 7, cz. 1) *Regesten zur schlesischen Geschichte*, hrsg. Colmar Grünhagen, Breslau 1869, Verlag Josef Max & Comp.
14 (= t. 14) *Liber Foundationis Episcopatus Vratislaviensis*, hrsg. Hermann Markgraf, Josef Wilhelm Schulte, Breslau 1889, Verlag Josef Max & Comp.
27 (= t. 27) *Die Landständische Verfassung von Schweidnitz-Jauer*, hrsg. Gustav Croon, Breslau 1912, Ferdinand Hirt, Kgl. Universitäts- und Verlagsbuchhandlung.
30 (= t. 30) *Regesten zur schlesischen Geschichte 1338-1342*, hrsg. Konrad Wutke, Erich Randt, Breslau 1930, Priebatsch's Buchhandlung.
- CEMBRZYŃSKI PAWEŁ, LEGUT-PINTAL MARIA
2014 *Airborne laser scanning as a method of localisation and documentation of mining sites remains. Examples from Silesia*, Acta rerum naturalium, t. 16, s. 187-202.
- CETWIŃSKI MAREK
1982 *Rycerstwo śląskie do końca XIII w. Biogramy i rodowody*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
2001 *Śląski tygiel. Studia z dziejów polskiego średniowiecza*, Częstochowa, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie.
- CHOROWSKA MAŁGORZATA
2003 *Rezydencje średniowieczne na Śląsku. Zamki, pałace, wieże mieszkalne*, Wrocław, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej.
2008 *Zwischen palatium und castrum. Eine Stellungnahme zum Beginn der Burgen in Schlesien im 12.-13. Jahrhundert*, Quaestiones Mediae Aevi Novae, vol. 13. Palatium, castle, residence, Warszawa, Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, Fundacja „Centrum Badań Historycznych”, wyd. Societas Vistula, s. 63-88.
2010a *Parcelacja Głogowa na tle lokacji miejskich na Śląsku*, w: Bogusław Czechowicz, Małgorzata Konopnicka (red.), Głogovia Maior. Wielki Głogów między blaskiem dziejów i cieniem ruin, Głogów – Zielona Góra, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, s. 123-138 i 445-450.
- 2010b *Regularna sieć ulic. Powstanie i przemiany do początku XIV w.*, w: Jerzy Piekalski, Krzysztof Wachowski (red.), Ulice średniowiecznego Wrocławia, Wratislavia Antiqua. Studia z Dziejów Wrocławia 11, Wrocław, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Archeologii, s. 67-89.
- CHOROWSKA MAŁGORZATA, DUDZIAK TOMASZ, JAWORSKI KRZYSZTOF, KWAŚNIEWSKI ARTUR
brak r. wyd. [brw.] *Zamki i dwory obronne w Sudetach*, t. II: *księstwo jaworskie*, brak m-ca wyd., I-BiS. Usługi komputerowe. Wydawnictwo s.c.
- CHOROWSKA MAŁGORZATA, DUMA PAWEŁ, FURMANEK MIROSLAW, LEGUT-PINTAL MARIA, ŁUCZAK ANNA, PIEKALSKI JERZY
2016 (druk: 2017) *Wleń/Lähn District in the Sudetes Foothills, Poland: A Case Study of Cultural Landscape Evolution of an East Central European Settlement Microregion From the Tenth to the Eighteenth Centuries*, International Journal of Historical Archaeology, vol. 21, s. 66-106, DOI 10.1007/s10761-016-0351-8.
- CHOROWSKA MAŁGORZATA, JERZYK WOJCIECH, PASZKIEWICZ BORYS, PIEKALSKI JERZY
2008 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych zamku Wleń w 2005 r.*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 50, s. 303-322.
- CONOLLY JAMES, LAKE MARK,
2006 *Geographical Information Systems in Archaeology*, Cambridge, Cambridge University Press.
- CHRISTALLER WALTER
1933 *Die zentralen Orte in Süddeutschland: Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmässigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit Städtchen Funktionen*, Jena, Gustav Fischer Verlag.
- CZECHOWICZ BOGUSŁAW
1998 (rec.) *Kultura średniowiecznego Śląska i Czech, t. 2, Zamek*, red. K. Wachowski, Wrocław 1996, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, R. 46, nr 3-4, s. 411-420.
- DŁUGOSZ KS. 5
Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego, t. III, tłum. Julia Mrukówna, red. Krystyna Pieradzka, Warszawa 1973, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- DUMA PAWEŁ
2015 *Śmierć nieczysta na Śląsku. Studia nad obrządkiem pogrzebowym społeczeństwa przedindustrialnego*, Wrocław, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Archeologii.
- DZIEKOŃSKI TADEUSZ
1972 *Wydobywanie i metalurgia kruszców na Dolnym Śląsku od XIII do połowy XX wieku*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- EJSTRUD BO
2005 *Cost surface analysis and ancient roads: a comparison*, w: Jean-Francois Berger, Frédérique Bertoncello, Frank Braemer, Gourguen Davtian, Michiel Gazenbeck (ed.), Temps et espace de l'homme en société: analyses et modèles spatiaux en archéologie, Actes des XXVe rencontres

- internationales d'archéologie et d'histoire d'Antibes, 21-23 octobre 2004, Antibes, s. 135-139.
- EYSYMONTT RAFAŁ
2009 *Kod genetyczny miasta. Średniowieczne miasta lokacyjne Dolnego Śląska na tle urbanistyki europejskiej*, Wrocław, Via Nova.
- FIRSZT STANISŁAW
2006 *Badania archeologiczne nad dolnośląskim górnictwem kruszcowym w latach 1975-2000*, Prace Naukowe Instytutu Górnictwa Politechniki Wrocławskiej, nr 117, Studia i Materiały, nr 32, s. 75-79.
2009 *Badania archeologiczne nad śląskim górnictwem złota*, Z Otchłani Wieków, r. 64, nr 1-2, s. 133-142.
- GESCHWENDT FRITZ
1937 *Die Zeichen des Grenzsteins von Lähn*, Altschlesische Blätter, Bd. 12, Nr 5/6, s. 138-144.
- GUERQUIN BOGDAN
1974 *Zamki w Polsce*, Warszawa, Arkady.
- HANDBUCH
Handbuch der historischen Stätten. Schlesien, hrsg. Hugo Weczerka Stuttgart 1977, Kröner Verlag.
- HERZOG IRMELA
2010 *Theory and Practice of Cost Functions*, w: Francisco Javier Melero, Pedro Cano, Jorge Revelles (ed.), Fusion of Cultures. Abstracts of the XXXVIII Conference on Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology, CAA2010, April 6-9, 2010, Granada, Universidad de Granada, s. 431-434.
- HOSKINS WILLIAM.GEORGE
1969 *The Making of the English Landscape*, London, Hodder and Stoughton.
- JANKUHN HERBERT
1977 *Einführung in die Siedlungsarchäologie*, Berlin – New York, (wyd.) Walter de Gruyter (wyd. polskie: *Wprowadzenie do archeologii osadnictwa*, Warszawa 1983, wyd. Ministerstwa Kultury i Sztuki, Generalny Konserwator Zabytków).
- JANECZEK JANUSZ, KOZŁOWSKI KAZIMIERZ, ŻABA JERZY
1991 *Zbieramy minerały i skały. Przewodnik po dolnym Śląsku*, Warszawa, Wydawnictwa Geologiczne.
- JASIEWICZ JAROSŁAW
2009 *Zastosowanie analiz geoinformacyjnych w badaniu dawnych procesów osadniczych*, w: Zbigniew Zwoliński (red.), GIS – platforma integracyjna geografii, Poznań, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, s. 175-195.
- JASIEWICZ JAROSŁAW, HILDEBRANDT-RADKE IWONA
2009a *Zastosowanie oprogramowania open source GIS do oszacowania wpływu parametrów morfometrycznych terenu na rozwój osadnictwa pradziejowego, na przykładzie Równiny Kościańskiej*, w: Andrzej Kostrzewski, Renata Paluszkievicz (red.), Geneza, litologia i stratygrafia utworów czwartorzędowych, Seria Geografia, 88, t. V, Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 151-164.
2009b *Using multivariate statistics and fuzzy logic system to analyse settlement preferences in lowland areas of the temperate zone: an example from the Polish Lowlands*, Journal of Archaeological Science, t. 36, s. 2096-2107.
- JASIEWICZ JAROSŁAW, MAKOHONIENKO MIROSLAW
2009 *Zastosowania metod GIS w analizie pradziejowych i średniowiecznych szlaków migracji – uwagi wstępne*, w: Iwona Hildebrandt-Radke, Jarosław Jasiewicz, Monika Lutyńska (red.), Zapis działalności człowieka w środowisku przyrodniczym. VII Warsztaty Terenowe / IV Sympozjum Archeologii Środowiskowej, Kórnik 20-22 maja 2009, Środowisko i Kultura, tom 6, Poznań, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, s. 57-59.
- JAWORSKI GRZEGORZ
2009 *Opracowanie wyników nadzoru archeologicznego przeprowadzonego we Wleniu i Wleńskim Gródku (Łupki) w 2008 roku*, manuskrypt (Attyka. Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska i Architektoniczna Grzegorz Jaworski).
- JAWORSKI GRZEGORZ, MARCINKIEWICZ KAMILA, PIEKALSKI JERZY, SIEMIANOWSKA SYLWIA
2012 *Badania na zamku Wleń. Budowle 6 i 7 na zamku górnym*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 54, s. 143-273.
- JAWORSKI KRZYSZTOF
2005 *Grody w Sudetach (VIII-X w.)*, Wrocław, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Archeologii.
2009 *Wczesnośredniowieczne grodziska z okresu plemiennego nad górnym i środkowym Bobrem*, Z Otchłani Wieków, r. 64, nr 1-2, s. 145-154.
- KADŁUBEK
Mistrza Wincentego Kronika Polska, tłum. Kazimierz Abgarowicz, Brygida Kürbis, Warszawa 1974, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- KAJZER LESZEK
1993 *Zamki i społeczeństwo. Przemiany architektury i budownictwa obronnego w Polsce w X-XVIII wieku*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- KAJZER LESZEK, KOŁODZIEJSKI STANISŁAW, SALM JAN
2003 *Leksykon zamków w Polsce*, Warszawa, Arkady.
- KĄZMIERCZYK JÓZEF
1976 *Wyniki badań wykopaliskowych na terenie zagłębia złota koło Lwówka Śląskiego*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 18, s. 78-81.
1978 *Znaki naskalne w Górach Śląskich*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologiczna, nr. 25, Warszawa-Łódź, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 195-203.
- KĄZMIERCZYK JÓZEF, JAWORSKI KRZYSZTOF
1991 *Znaki graniczne koło wsi Sosnówka na tle znaków śląskich. Wyniki badań archeologicznych na projektowanej czaszy zbiornika wodnego „Sosnówka” uzyskane w 1988 r.*, Studia Archeologiczne, t. 20, Acta Universitatis Wratislaviensis, No. 1232, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 125-161.
- KDS
Kodeks Dyplomatyczny Śląska,
t. 1, oprac. Karol Maleczyński, Wrocław 1951, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
t. 2, oprac. Karol Maleczyński, Anna Skowrońska, Wrocław 1959, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
t. 3, oprac. Karol Maleczyński, Wrocław 1964, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- KIERSNOWSKI RYSZARD,
1960 *Znaki graniczne w Polsce średniowiecznej*, Archeologia Polski, t. 5, z. 2, s. 257-289.
- KNIE JOHANN GEORG
1845 *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien...*, Breslau, (wyd.) Graß, Barth und Co.
- KNOBLICH AUGUSTIN
1863 *Chronik von Lähn und Burg Länhaus am Bober: Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Städte, Ritterburgen, Fürsten, und Adelsgeschlechter Schlesiens*, Breslau, (wyd.) in Commission bei G.P. Aderholz.
- KOBYLIŃSKI ZBIGNIEW
1988 *Struktury osadnicze na ziemiach polskich u schyłku starożytności i w początkach wczesnego średniowiecza*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- KONIAS ANDRZEJ
1995 *Kartograficzny obraz Śląska na podstawie map księstw śląskich Jana Wolfganga Wielanda i Mateusza Schubartha z połowy XVIII wieku: (z oceną kartometryczną)*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 1462, Katowice, Uniwersytet Śląski.
- KOPCZEWSKA KATARZYNA, KOPCZEWSKI TOMASZ,
WÓJCIK PIOTR
2009 *Metody ilościowe R. Aplikacje ekonomiczne i finansowe*, Warszawa, CEDEWU.
- KOZACZEWSKI TADEUSZ
1990 *Wiejskie kościoły parafialne XIII wieku na Śląsku (miejsowości B-G)*, Prace Naukowe Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki, nr 23, Seria Monografie, nr 11, Wrocław, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej.
- KRONIKA WIELKOPOLSKA
Kronika Wielkopolska, tłum. Kazimierz Abgarowicz, Warszawa 1965, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- KRYZA JÓZEF, KRYZA RYSZARD
1982 *Mineralizacja agatowa w wulkanitach czerwonego spągowca w rejonie Nowego Kościoła (Góry Kaczawskie)*, Przegląd Geologiczny, vol. 30, No. 3, s. 122-125.
- KWAŚNY ZBIGNIEW, WOSCH JAN
1975 (oprac.) *Tabele podatku gruntowego i ludności wsi śląskichz około 1765 roku*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- LANDBUCH 2000-2007
Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, Poznań 2000-2007, oprac. Tomasz Jurek, Poznań, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- LEHNS I
Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter, cz. 1, hrsg. Colmar Grünhagen, Hermann Markgraf (= Publicationen aus den k. Preußischen Staatsarchiven, t. 7), Leipzig 1881, S. Hirzel Verlag.
- ŁUCZAK ANNA
2015 *Archiwalne mapy jako źródło w badaniach nad dawnym krajobrazem kulturowym. Wykorzystanie narzędzi GIS w ocenie kartometryczności średnioskalowych map topograficznych Śląska z XVIII i XIX wieku*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne 57, s. 271-290.
- ŁUCZAK ANNA, GRUSZKA BARTŁOMIJ
2012 *Najbliższe Zaplecze osadnicze wczesnośredniowiecznego grodu w Nowińcu, stan. 2, gm. Lubsko, woj. lubuskie*, w: B. Gruszka (red.), Nowiniec, stan. 2. Wczesnośredniowieczny gród na pograniczu śląsko-lużyckim w świetle badań interdyscyplinarnych, Zielona Góra, Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej, s. 15-27.
- ŁUCZYŃSKI ROMUALD MARIUSZ
2008 *Zamki, dwory i pałace w Sudetach*, Legnica, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Szkoły Zawodowej im. Witelona „Wspólnota Akademicka”.
- MADZIARZ MACIEJ, KOBYLAŃSKA MALWINA
2010 *„Złoto dla zuchwałych” – o perspektywach wznowienia poszukiwań i wydobycia złota w Sudetach, w świetle sytuacji na rynku złota i przeglądu ośrodków dawnej eksploatacji*, w: Paweł Przemysław Zagożdżon, Maciej Madziarz (red.), Dzieje górnictwa – element europejskiego dziedzictwa kultury, t. 3, Wrocław, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, s. 304-326.
- MAISEL WITOLD
1982 *Archeologia prawna Polski*, Warszawa-Poznań, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- MAREK LECH, PIEKALSKI JERZY
2005 *Dalsze badania zamku Wleń w 2004 r.*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 47, s. 161-174.
- MARTÍNEK JAN
2014 (ed.) *Poznáváme historické cesty Brno*, Centrum dopravního výzkumu,.
- MARTÍNEK JAN, DUŠAN ADAM
2014 (ed.) *Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu II.: sborník referátů z mezinárodní vědecké konference uspořádané Centrem dopravního výzkumu v Brně 11.-12.9.2014*. Brno, Centrum dopravního výzkumu.
- MICHNIEWICZ JACEK, NAWROCKA DANUTA, PAZDUR ANNA,
ŻURAKOWSKA MARTA
2007 *Issue of Actual Chronology of a Romanesque Chape at the Wleń castle (Lower Silesia, Poland) in the Light of Mortar Radiocarbon Dating*. Geochronometria: Journal on Methods and Applications of Absolute Chronology, vol. 26, s. 31-33.
- MIKULSKI STANISŁAW ZDZISŁAW
1999 *Złoto z Radzimowic w Górach Kaczawskich (Sudety) – nowe dane geochemiczne i mineralogiczne*, Przegląd Geologiczny, t. 47, nr 11, s. 999-1005.
- MIKULSKI STANISŁAW ZDZISŁAW, OSZCZEPALSKI SŁAWOMIR,
WOJCIECHOWSKI ANDRZEJ
2011 *Weryfikacja stanu wiedzy o złożach złota wraz z aktualną oceną perspektyw złożowych*, Raport Państwowego Instytutu Geologicznego, Warszawa, Państwowy Instytut Geologiczny.
- Wersja skrócona na stronę internetową: 2011: *Weryfikacja stanu wiedzy o złożach złota wraz z aktualną oceną perspektyw złożowych*, Warszawa, Państwowy Instytut Geologiczny.

- MILEWICZ JERZY
1964 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Lwówek Śląski (M33-32Ca) 1:25 000*, Warszawa, Wydawnictwa Geologiczne.
- 1970 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Lubomierz (M33-32Cc) 1:25 000*, Warszawa, Wydawnictwa Geologiczne.
- MILEWICZ JERZY, FRĄCKIEWICZ WERONIKA
1988 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Wleń 1:25 000*, Warszawa, Wydawnictwa Geologiczne.
- MILEWICZ JERZY, KOZDRÓJ WIESŁAW
1994 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Proboszczów 1:25 000*, Warszawa, Państwowy Instytut Geologiczny.
- MEYNARSKA-KALETYNOWA MARTA
1980 *Rozwój sieci miejskiej na Śląsku na przełomie XII/XIII i w XIII w.*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, t. 28, nr 3, s. 349-361.
- MOŹDZIOCH SŁAWOMIR
2002 *Castrum munitissimum Bytom. Lokalny ośrodek władzy w państwie wczesnopiastowskim*, Warszawa, DiG.
- MPH III
Monumenta Poloniae Historica, t. III, oprac. August Bielowski, Warszawa 1961, Państwowe Wydawnictwo Naukowe (reprint).
- MRUCZEK ROLAND
2005 *Wieloboczny bergfried zamku we Wleniu na tle architektury śląskiej i europejskiej*, w: Małgorzata Chorowska i in. (red.), Nie tylko zamki. Szkice ofiarowane Profesorowi Jerzemu Rozpędowskiemu w 75 rocznicę urodzin, Wrocław, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, s. 55-71.
- MÜLLER KARL ADAM
1837 *Vaterländische Bilder in einer Geschichte und Beschreibung der alten Burgen und Ritterschlösser Preußens*, Erster Theil: *Die Burgen und Ritterschlösser Schlesiens (beider Antheile), so wie der Greffschaft Glatz*, Glogau, Carl Flemming Verlag.
- MÜNCH HENRYK
1965 *Melioratio terrae nostrae. Szkice z dziejów miast Polski średniowiecznej*, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, t. 10: Teoria i historia, z. 2, s. 65-85, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- NASO EPHRAIM IGNATIUS
1667 *Phoenix redivivus ducatum Svidnicensis et Javroviensis*, Breslau, Baumannischen Erben Buchdruckerey.
- NICKE HERBERT
2001 *Vergessene Wege. Das historische Fernwegenetz zwischen Rhein, Weser, Hellweg und Westerwald, seine Schutzanlagen und Knotenpunkte (Land und Geschichte zwischen Berg, Wildenburg und Südwestfalen)*, Nümbrecht, Martina Galunder-Verlag.
- NIEGODA JERZY
2005 *Zmiany w zagospodarowaniu przestrzeni w rejonie placu Nowy Targ w XII-XIV w.*, w: Cezary Buśko (red.), Wschodnia strefa Starego Miasta we Wrocławiu w XII-XIV wieku. Badania na placu Nowy Targ, Wrocław, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Archeologii, s. 69-84.
- NIEGODA JERZY, PIEKALSKI JERZY
1996 *Zamek we Wleniu*, w: Krzysztof Wachowski (red.), Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Zamek, Wrocław, Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych, s. 93-99.
- NOWAKOWA JANINA
1951 *Rozmieszczenie komór celnych i przebieg dróg handlowych na Śląsku do końca XIV wieku*, Wrocław, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe.
- NOWAKOWSKI DOMINIK
2009 *Od kasztelanii do weichbildu. Podziały wewnętrzne ziemi głogowskiej w średniowieczu*, w: Sławomir Moździoch (red.), Stare i nowe w średniowieczu – pomiędzy innowacją a tradycją, Spotkania Bytomskie VI, Wrocław, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, s. 263-278.
- NOWOSIELSKA-SOBEL JOANNA, STRAUCHOLD GRZEGORZ, WISZEWSKI PRZEMYSŁAW
2016 *Gmina Świerzawa. Atlas materiałów i źródeł historycznych*, Przemysław Wiszewski (red.), Historia obok. Studia z dziejów lokalnych / History next to. Local past studies, t. 2, Wrocław, Wydawnictwo eBooki.com.pl & Uniwersytet Wrocławski.
- ORZECHOWSKI KAZIMIERZ
1972 *O przesłankach podziałów terytorialnych w feudalizmie (głównie na przykładzie Śląska)*, Przegląd Prawa i Administracji, t. 2, Acta Universitatis Wratislaviensis, No. 167, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 207-219.
- 1995 (oprac.) (rękopis poprzedzony wstępem historycznym) *Indycja dominiów, poddanych i miast śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku*, Wrocław, „Poligraf”.
- PATSCHOVSKY WILHELM
1925 *Baugeschichte und Baubeschreibung der Burg Lehnhaus bei Lähn, Kreis Löwenberg i. Schles.*, Schweidnitz, (wyd.) Brieger.
- PAUK MARCIN, WÓLKIEWICZ EWA
2013 *The administrative structure of Silesia as a determinant of legal and constitutional cohesion (12th–15th century)*, w: Przemysław Wiszewski (red.), Cuius regio? Ideological and Territorial Cohesion of the Historical Region of Silesia (c. 1000-2000), vol.1: The Long Formation of the Region Silesia (c. 1000-1526), Wrocław, Wydawnictwo eBooki.com.pl, s. 82-91.
- PIEKALSKI JERZY, WACHOWSKI KRZYSZTOF
2013 *„Rodzime i obce” w krajobrazie kulturowym średniowiecznych ziem polskich*, *Archaeologia Historica Polona*, t. 21, s. 127-169.
- PIEKALSKI JERZY, WYSOCKA IRENA
2000a *Badania wykopaliskowe zamku we Wleniu w 1999 roku*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 42, s. 217-226.
- 2000b *Badania zamku Wleń w 2000 roku*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 43, s. 321-332.
- PRUSINKIEWICZ ZBIGNIEW, BEDNAREK RENATA
1999 *Gleby*, w: Leszek Starkel (red.), *Geografia Polski. Środowisko przyrodnicze*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.

PTAK MARIAN

1997 *Weichbild* w strukturze terytorialnej Śląska, w: Piotr Jurek (red.), Podziały terytorialne Polski. Przeszość – terażniejszość – przyszłość: Materiały konferencji historyków prawa w Karpaczu (29 IX – 1 X 1997), Wrocław, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego, Instytut Historii Państwa i Prawa, s. 5-11.

PUDEŁKO JANUSZ

1964a *Próba pomiarowej metody badania planów niektórych miast średniowiecznych w oparciu o zagadnienie działki*, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, t. 9, z. 1, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 3-28.

1964b *Działka lokacyjna w strukturze przestrzennej średniowiecznych miast śląskich XIII wieku*, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, t. 9, z. 2, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 115-137

RS I-III

Regesty Śląskie,

t. I, red. Waław Korta, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1975, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

t. II, red. Waław Korta, Wrocław-warszawa-Kraków-Gdańsk, 1983, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

RINCK JOHANN HERMANN

1842 *Das Jubelbüchlein für die evangelische Gemeinde zu Wiesenenthal, Süßenbach und Mühlwaldau...*, Hirschberg [przedruk w: Löwenberger Heimatgrüße, Jhg. 27, 10. October 1975, nr 10, s. 1-8].

ROSPOND STANISŁAW

1970 *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 1 A-B, S., Warszawa-Wrocław, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

1984 *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

ROZPĘDOWSKI JERZY

1978 *Gród a zamek w Polsce – problem genezy i typologii*, Prace Naukowe Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, t. 12, Wrocław, PWN, s. 91-96.

1999 *Schlesien*, w: Burgen in Mitteleuropa. Ein Handbuch, t. 2, Stuttgart, Konrad Theiss Verlag, s. 265-268.

RÓŻAŃSKI LESZEK

2012a *Tropem wleńskich szubienic*, Pomniki Dawnego Prawa, z. 18, s. 46-49.

2012b *W poszukiwaniu wleńskich szubienic*, Pomniki Dawnego Prawa, z. 17, 2012, s. 52-57.

RUCHNIEWICZ MAŁGORZATA, WISZEWSKI PRZEMYSŁAW

2015 *Życie w dolinach. Dzieje Świerzawy i okolic*, Przemysław Wiszewski (red.), Historia obok. Studia z dziejów lokalnych / History next to. Local past studies, t. 1, Wrocław, Wydawnictwo eBooki.com.pl.

SCHAETZKE VICTOR

1927 *Schlesische Burgen und Schlösser*, Schweidnitz, Verlag L. Heege.

SCHULTE LAMBERT

1914 *Die Trebnitzer Urkunde des Breslauer Bischofs Lorenz von 1217 o.T. über Probsthain*, Zeitschrift des Vereins für Ge-

schichte und Altertum Schlesiens, Bd. 48, s. 309-331.

SCHWENCKFELD CASPAR

1600 *Stirpium et fossilium Silesiae catalogus*, Lipsiae, (wyd.) impensis Davidis Alberti bibliopolae Vratislaviensis; imprimebat Michael Lantzenberger.

SPENCER-WOOD SUZANNE M., BAUGHER SHERENE

2010 *Introduction to the Historical Archaeology of Powered Cultural Landscapes*, International Journal of Historical Archaeology, t. 14, s. 463-474.

STAFFA MAREK

2000-2003, (red.) *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 2/2003 (*Pogórze Izerskie*, cz. 1: A-Ł, cz. 2: M-Ż), t. 6/2000 (*Góry Kaczawskie*), t. 7/2002 (*Pogórze Kaczawskie*), Wrocław, I-BIS.

STAMM EDWARD

1936 *Miary powierzchni w dawnej Polsce*, Kraków, Polska Akademia Umiejętności.

STELMACH ROMAN

2014 *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, Wrocław-Racibórz, Wydawnictwo Agencja Informacyjna WAW Grzegorz Wawoczny

STOLARCZYK TOMASZ

2012 *The mining of the polymetallic ore in Dolni Slezsko 13th-17th century / Těžba polymetalických rud v Dolním Slezsku od 13. století do počátku 17. století*, Acta rerum naturalium, t. 12, 61-78, Jihlava, (wyd.) Muzeum Vysočiny, Jihlava, Muzeum Vysočiny, Třebíč

SUB

Schlesisches Urkundenbuch, t. 1-4, hrsg. Heinrich Appelt, Josef Joachim Menzel, bearb. Winfried Irgang, Köln-Wien 1963-1988, Bohlau Verlag.

SZAŁAMACHA JANUARY

1978 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Siedlęcín 1:25 000*, Warszawa, Wydawnictwa Geologiczne.

SZAŁAMACHA JANUARY, SZAŁAMACHA MARIA

1964 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Stara Kamienica 1:25 000*, Warszawa, Wydawnictwa Geologiczne.

1993 *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Dziwiszów 1:25 000*, Warszawa, Państwowy Instytut Geologiczny.

THOMAS JOHANN GEORGE

1825 *Die Burg Lehnhaus*, Hirschberg, C.W.J Krahn Verlag.

TOBLER WALDO RUDOLPH

1993 *Three presentations on geographical analysis and modeling: Non-isotropic geographic modeling speculations on the geometry of geography global spatial analysis*, Technical report (National center for geographic information and analysis) 93 (1). Retrieved 21 March 2013.

TRZCIŃSKI MACIEJ

2001 *Miecz katowski, przegierz, szubienica. Zabytki jurysdykcji karnej na Dolnym Śląsku (XIII-XVIII w.)*, Wrocław, Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego.

VERHAGEN PHILIP, JENESON KAREN

2012 *A Roman puzzle. Trying to find the Via Belgica with GIS*, w: Angeliki Chrysanthi, Patricia Murrieta-Flores, Constantinos Papadopoulos (eds.), *Thinking Beyond the Tool: Archaeological Computing and the Interpretive Process*, BAR International Series 2344, Oxford, Archaeopress, s. 123-130.

WISZEWSKI PRZEMYSŁAW

2013 *Region-integrating or region-disintegrating? The social groups of medieval Silesia*, w: Przemysław Wiszewski (red.), *Cuius regio? : Ideological and Territorial Cohesion of the Historical Region of Silesia (c. 1000-2000)*, vol.1: *The Long Formation of the Region Silesia (c. 1000-1526)*, Wrocław, Wydawnictwo eBooki.com.pl, s. 141-143.

WOJTUCKI DANIEL

2009 *Publiczne miejsca straceń na Dolnym Śląsku od XV do połowy XIX wieku*, Katowice, Fundacja „Zamek Chudów”.

ZIENTARA BENEDYKT

1973 *Z dziejów organizacji rynku w średniowieczu. Ekonomiczne podłoże „weichbildów” w arcybiskupstwie magdeburskim i na Śląsku w XII-XIII wieku*, *Przegląd Historyczny*, nr 64, z. 4, s. 686-687.

1975 *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy.

ZIMMERMANN FRIEDRICH ALBERT

1786 *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Sechster Band, Mit Kupfern*, Brieg, (wyd.) Johann Ernst Tramp.

ZWOŹNY MAREK

1986 *Wleń i okolice*, Wleń, (wyd.) TSKW.

ŻERELIK ROŚCISŁAW

2002 *Dzieje Śląska do 1526 roku*, w: Marek Czapliński, Elżbieta Kaszuba, Gabriela Wąs, Rościsław Żerelik, *Historia Śląska*, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 14-116.

Materiały kartograficzne

Ducatus Silesiae Iauranus, Fridericus Khünovio, Amstelodami [Amsterdam] 1697, Peter Schenk Verlag.

Ducatus Silesiae tabula geographica prima, Inferiorem eius partem, seu novem Principatus, quorum insignia hic adjecta sunt, secundum statum recentissimum complectens. Ad mentem Hasiani autographi majoris legitime delineate et edita curis Homann Heredum, Johann Matthias Haas, Norimbergae [Norymberga] 1745, (wyd.) Homann Heredum.

Krieges-Carte von Schlesien – 1747-1753, Christian Friedrich von Wrede, Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz, Kartenabteilung, sign.: Kart N 15 060.

Messtischblätter, różne arkusze, źródło: <http://igrek.amzp.pl> [Mapy Archiwalne Polski Środkowej].

Princip. Silesiae Iavoriensis in IV circulos Iaver, Hirschberg, Lemberg und Buntzlau, Johann Wolfgang Wieland, Mattheus von Schubarth, Norimbergae [Norymberga] 1736, (wyd.) ab Haered. Homannianis, cum spec. S. Caes. Reg. Maj. Priv.

Schlesien, links der Oder ohne Grafschaft Glatz, 1764-1770, Ludwig Wilhelm Regler, Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz, Kartenabteilung, sign.: Kart N 15 140.

Urmesstischblätter, Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz, Kartenabteilung, sign.: Kart N 729.

Materiały archiwalne

Karty AZP obszaru 81-15 (autorstwa Cezarego Buśko), archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, Delegatura w Jeleniej Górze.

Spis ilustracji

- Ryc. 1.** Lokalizacja i zasięg obszaru badań. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 2.** Mapa litologiczno-genetyczna utworów geologicznych występujących na obszarze badań. Oprac. M. Wistuba
- Ryc. 3.** Uproszczona mapa utworów powierzchniowych występujących na obszarze badań. Oprac. M. Wistuba
- Ryc. 4.** Miejscowości w obrębie dystryktu wleńskiego wg *Liber foundationis episcopatus Wratislaviensis* z około 1300-1305 r. i ich zasięg teoretyczny (wieloboki Thiessena). Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 5.** Miejscowości w obrębie dystryktu wleńskiego wg *Landbucha księstw świdnickiego i jaworskiego* z lat 1366-1376 i 1385-1407 i ich zasięg teoretyczny (wieloboki Thiessena). Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 6.** Porównanie granic obszarów wieloboków Thiessena (białe linie) dla miejscowości znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego z mapą Johanna Matthiasa Haasa z 1745 r. oraz nałożonymi granicami gmin z arkuszy Messtischblätter (1. poł. XX w.; żółte linie). Objaśnienia: żółte strzałki – podobieństwo przebiegu granicy z Messtischblätter z granicą na mapie J.M. Haasa; białe strzałki – podobieństwo przebiegu granicy wieloboków Thiessena z granicą na mapie J.M. Haasa. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 7.** Porównanie granic obszarów wieloboków Thiessena (białe linie) dla miejscowości znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego z mapą autorstwa Wielanda-Schubartha z 1736 r. oraz nałożonymi granicami gmin z arkuszy Messtischblätter (1. poł. XX w.; żółte linie). Objaśnienia: żółte strzałki – podobieństwo przebiegu granicy z Messtischblätter z granicą na mapie Wielanda-Schubartha; białe strzałki – podobieństwo przebiegu granicy wieloboków Thiessena a granicą na mapie Wielanda-Schubartha; czerwone strzałki – prawdopodobny przebieg granicy północno-zachodniej. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 8.** Porównanie granic obszarów wieloboków Thiessena (białe linie) dla miejscowości znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego z mapą autorstwa Fryderyka Khünoviusa z 1697 r. oraz nałożonymi granicami gmin z arkuszy Messtischblätter (1. poł. XX w.; żółte linie). Objaśnienie: czerwone strzałki wskazują znaczne przesunięcia granic weichbildów na mapie F. Khünoviusa. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 9.** Porównanie granic obszarów wieloboków Thiessena dla miejscowości, znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego, z obrysami granic pochodzącymi z map XVIII-wiecznych. Objaśnienia: A – granica wg mapy J.M. Haasa; B – granica wg mapy Wielanda-Schubartha; C – granica wg mapy Ch. F. von Wrede; D – granica wg mapy L. W. Reglera; E – granice gmin z Messtischblätter; F – granice wieloboków Thiessena. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 10.** Zrekonstruowana granica weichbildu wleńskiego na tle obszarów wieloboków Thiessena dla miejscowości, znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego (szrafurą zaznaczono obszary o niepewnej

przynależności do weichbildu wleńskiego). Oprac. A. Łuczak

Ryc. 11. Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych (czarne oznaczenia) na badanym obszarze; białe punkty – miejscowości. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 12. Rozkład gęstości stanowisk na badanym obszarze w promieniu 1 km² (KernelDensity).
Oprac. A. Łuczak

Ryc. 13. Mapa przedstawiająca wysokość terenu oraz podział cieków na rzędy wg Strahlera. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 14. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej wysokość terenu n.p.m. na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 15. Mapa przedstawiająca stopień nachylenia zboczy na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 16. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej stopień nachylenia zboczy na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 17. Mapa przedstawiająca wartość nasłonecznienia na dzień 22 XII. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 18. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej nasłonecznienie na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 19. Mapa przedstawiająca wartość indeksu wilgotności na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 20. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej indeks wilgotności na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 21. Mapa przedstawiająca wartość indeksu zdolności transportowania osadów na badanym terenie.
Oprac. A. Łuczak

Ryc. 22. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej indeks zdolności transportowania osadów na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 89. Kamień graniczny odkryty w latach 30. XX wieku przez Fritza Geschwendta (Geschwendt 1937, ryc. 1)

Ryc. 23. Mapa przedstawiająca wysokości względne nad poziomem lustra wody na badanym terenie.
Oprac. A. Łuczak

Ryc. 24. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej wysokość względną nad poziomem lustra wody na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 25. Mapa przedstawiająca odległość od cieków I rzędu na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 26. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków I rzędu na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 27. Mapa przedstawiająca odległość od cieków II rzędu na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 28. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków II rzędu na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 29. Mapa przedstawiająca odległość od cieków III rzędu na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 30. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków III rzędu na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak

- Ryc. 31.** Mapa przedstawiająca odległość od cieków IV rzędu na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 32.** Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków IV rzędu na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 33.** Mapa przedstawiająca odległość od cieków V rzędu na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 34.** Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków V rzędu na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 35.** Mapa przedstawiająca odległość od założeń obronnych rzędu na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 36.** Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od założeń obronnych na obszarze badań i w miejscach lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności, z uwzględnieniem podziału na rodzaje stanowisk. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 37.** Wykres krzywej ROC, w oparciu o wartości wrażliwości ($TP/(TP+FN)$) i specyficzności ($TN/(FP+TN)$). Gdzie: TP – true positive; FN – false negative; TN – true negative; FP – false positive. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 38.** Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Próba rekonstrukcji obszaru zajmowanego przez gród (niebieska szrafura) i osadę przyrodową (pomarańczowa szrafura) na przełomie X i XI wieku. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 39.** Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Obszar zajmowany przez zamek (niebieska szrafura) i osadę przyzamkową w 2. połowie XII wieku (pomarańczowa szrafura). Kolorem zielonym zaznaczono kościół p.w. NM Panny. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 40.** Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Wnętrze domu romańskiego, ściana zachodnia. Fot. J. Piekalski
- Ryc. 41.** Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Kaplica romańska po wczesnonowożytnej przebudowie. Widok od północy. Fot. J. Piekalski
- Ryc. 42.** Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Kaplica romańska, rzut i przekrój, Oprac. J. Piekalski
- Ryc. 43.** Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Murowana zabudowa zamku romańskiego. Oprac. N. Lenkow
- Ryc. 44.** Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Obszar zajmowany przez zamek (różowa szrafura) i osadę przyzamkową w 1. połowie XIII wieku (pomarańczowa szrafura). Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 45.** Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Zabudowa zamku u schyłku średniowiecza i w czasach wczesnonowożytnych. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 46.** Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Próba graficznej rekonstrukcji zamku wykonana podstawie opisu z 1599 r. Wg: Patschovsky 1925
- Ryc. 47.** Wleń-Łupki, Góra Zamkowa. Obszar zajmowany przez zamek (pomarańczowa szrafura) i osadę przyzamkową (niebieska szrafura; zabudowa – czerwona szrafura) w dobie późnego średniowiecza i okresu wczesnonowożytnego. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 48.** Wleń-Łupki. Widok zespołu pałacowego od południa. Poczłówa z początków XX wieku
- Ryc. 49.** Stanowiska górnicze w dolinie Jamnej; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak
- Ryc. 50.** Stanowiska górnicze między Radomicami, Pilchowicami i Maciejowcem; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak
- Ryc. 51.** Domniemany obiekt obronny w Dębowym Gaju (stan. 7); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak
- Ryc. 52.** Domniemany obiekt obronny na górze Grodowa w Nielestnie (stan. 3); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak
- Ryc. 53.** Nowożytnie fortyfikacje polowe i okopy w pobliżu Olesznej Podgórskiej; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal, A. Łuczak

- Ryc. 54.** Nowożytnie fortyfikacje polowe, Oleszna Podgórska (stan. 8 i stan. 9); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 55.** Fortyfikacja polowa w Pławnej Górnej (stan. 20); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 56.** Domniemany obóz polowy w Płóczkach Dolnych (stan. 7); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 57.** Kamieniołomy w Łupkach (stan. 48); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 58.** Kamieniołom w Łupkach (stan. 49); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 59.** Kamieniołomy i wyrobiska w między Nielestnem a Strzyżowcem; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 60.** Groble stawów na ciekach w pobliżu Płóczek; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 61.** Relikty dawnych dróg w pobliżu Wlenia; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 62.** Teren dawnego folwarku w Nagórzcu; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 63.** Rejon Góry Zamkowej i zamku Wleń; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 64.** Zamek Wleń – anomalie terenowe widoczne na modelu cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 65.** Miasto Wleń; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 66.** Grodzisko w Marczowie (stan. 1); model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 67.** Płaszczyna stan. 1, grodzisko/zamek; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 68.** Gradówek stan. 1, zamek Pirszyn; model cieniowanego reliefu. Oprac. M. Legut-Pintał, A. Łuczak
- Ryc. 69.** Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Mapa archiwalna z początku XIX wieku (Urmessstischblatt 2883 – Liebenthal, sygn. N 729)
- Ryc. 70.** Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Mapa archiwalna z początku XX wieku (Messtischblatt 4959 – Liebenthal)
- Ryc. 71.** Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Widok stanowiska od strony północno-zachodniej. Fot. M. Furmanek
- Ryc. 72.** Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Przekroju ostańca, na którym zlokalizowane jest stanowisko. Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 73.** Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Zobrazowanie satelitarne z interpretacją wyróżników wegetacyjnych (źródło: Google Earth, data wykonania zdjęcia: 21.04.2011). Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 74.** Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Wizualizacja danych lotniczego skanowania laserowego (model: hillshading from multipledirections, D32, H15). Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 75.** Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Zakres badań gradiometrycznych. Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 76.** Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości: A – zakres -3000/3000 nT, B – zakres -50/50 nT, C – zakres -10/10 nT, D – zakres -10/10 nT, w skali red and blue. Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 77.** Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości na podłożu ortofotomapy. Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 78.** Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Interpretacja wyników badań gradiometrycznych (kolor żółty) oraz zobrazowań satelitarnych (kolor czerwony). Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 79.** Łupki, stan. 7, gm. Wleń. Lokalizacja obszarów objętych badaniami geomagnetycznymi (strefy „sad” i „ogród”). Oprac. M. Furmanek

- Ryc. 80.** Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor „sad”. Magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości (kolejno – od góry, od lewej): zakres -3000/99 nT, zakres -100/100 nT, zakres -50/50 nT, zakres -20/20 nT, zakres -10/10 nT, oraz zakres -10/10 nT w skali red and blue. Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 81.** Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor: „sad”. Lokalizacja miejsca badań oraz magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości. Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 82.** Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor: „ogród”. Magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości (kolejno od góry, od lewej): zakres -3000/99 nT, zakres -100/100 nT, zakres -50/50 nT, zakres -20/20 nT, zakres -10/10 nT, oraz zakres -10/10 nT w skali red and blue. Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 83.** Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor: „ogród”. Lokalizacja miejsca badań oraz magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości. Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 84.** Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor: „ogród”. Interpretacja wyników badań: kolor żółty – anomalie związane ze współczesną infrastrukturą, kolor zielony – prawdopodobne obiekty o charakterze archeologicznym, kolor czerwony – prawdopodobny zarys budynku. Oprac. M. Furmanek
- Ryc. 85.** Mapa topograficzna Wlenia z 1823 r. (Urmesstischblatt 2884 – Lähn, sygn. N 729)
- Ryc. 86.** Szlaki drożne i ośrodki grodowo-miejskie na Śląsku w 1. tercji XIII wieku. Wg: Młynarska-Kaletynowa 1980
- Ryc. 87.** Plan rekonstrukcyjny Wlenia wg: Eysymontt 2009, s. 562, ryc. 557. 1 – kościół parafialny, 2 – kościół ewangelicki, 3 – ratusz, 4 – zamek. Schemat błędnie pokazuje przeprawę do Świeżawy
- Ryc. 88.** Rekonstrukcja pierwotnego układu przestrzennego Wlenia. Oprac. M. Chorowska
- Ryc. 89.** Kamień graniczny odkryty w latach 30. XX wieku przez Fritza Geschwendta (Geschwendt 1937, ryc. 1)
- Ryc. 90.** Lokalizacja znaków granicznych z okolic Wlenia (obręb dzisiejszego miasta Wleń oraz wsi Łupki), gmina Wleń, woj. dolnośląskie. Numeracja znaków do Aneksu 3. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 91.** Analiza widoczności znaków granicznych z wieży zamkowej we Wleniu z rekonstruowanej pierwotnej wysokości wieży – około 22 m. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 92.** Analiza widoczności znaków granicznych z pozycji lokalizacji znaku nr 5 serii II. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 93.** Analiza widoczności znaków granicznych z pozycji lokalizacji znaku nr 6 serii II. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 94.** Analiza widoczności znaków granicznych z pozycji lokalizacji znaku nr 7 serii II. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 95.** Analiza widoczności znaków granicznych z pozycji lokalizacji znaku nr 8 serii II. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 96.** Kamienie graniczne I serii według Cezarego Buśko (Buśko 1991, ryc. 2 a-c)
- Ryc. 97.** Fragment mapy przedstawiającej rozmieszczenie komór celnych i przebiegu dróg handlowych na Śląsku do końca XIV wieku. Wg: Nowakowa 1951
- Ryc. 98.** Przebieg rekonstruowanych dróg wraz z przedstawieniem ich częstotliwości na obszarze weichbildu wleńskiego oraz terenach przyległych. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 99.** Mapa gęstości podróży przez rekonstruowane drogi na obszarze weichbildu wleńskiego oraz terenach przyległych. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 100.** Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie Wielanda-Schubartha z 1736 r. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 101.** Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie Wielanda-Schubartha z 1736 r. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 102.** Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie Christiana Friedricha von Wrede z 1747-1753 r. (sygn. N 15060). Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 103.** Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie Ludwiga Wilhelma Reglera z 1764-1770 r. (sygn. N 15140). Oprac. A. Łuczak

- Ryc. 104.** Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na *Urmesstischblätter* z 1824 r. (sygn. N 729). Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 105.** Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na *Urmesstischblätter* z 1824 r. (sygn. N 729). Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 106.** Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na *Messtischblätter* z 2. połowy XX wieku. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 107.** Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na *Messtischblätter* z 2. połowy XX wieku. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 108.** Modrzewie, gm. Wleń. Widok w kierunku południowo-wschodnim badanego dawnego miejsca straceń z zaznaczonym miejscem, gdzie odnaleziono zostały relikty fundamentów szubienicy. Fot. P. Duma
- Ryc. 109.** Modrzewie, gm. Wleń. Plan dawnego miejsca straceń z zaznaczeniem wykopów archeologicznych i reliktyw szubienicy. Oprac. P. Duma
- Ryc. 110.** Modrzewie, gm. Wleń. Widok w kierunku północno-zachodnim reliktyw szubienicy podczas prac wykopaliskowych. Oprac. P. Duma
- Ryc. 111.** Modrzewie, gm. Wleń. Szczątki ludzkie *in situ* odnalezione w gruzie porozbiórkowym szubienicy. Fot. P. Duma
- Ryc. 112.** Modrzewie, gm. Wleń. Te same szczątki po złożeniu układają się w niekompletne prawe ramię osoby dorosłej. Fot. P. Duma
- Ryc. 113.** Modrzewie, gm. Wleń. Widok w kierunku południowo-zachodnim reliktyw szubienicy podczas prac wykopaliskowych. Fot. P. Duma
- Ryc. 114.** Lokalizacja szubienic na terenie weichbildu wleńskiego. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 115.** Analiza obszarów widocznych z wieży zamku we Wleniu. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 116.** Analiza obszarów widocznych z centrum miasta Wleń. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 117.** Analiza obszarów widocznych ze wsi Gościradz. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 118.** Analiza obszarów widocznych ze wsi Grzęba. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 119.** Analiza obszarów widocznych ze wsi Tarczyn. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 120.** Analiza obszarów widocznych ze wsi Nielestno. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 121.** Analiza obszarów widocznych ze wsi Dębowy Gaj. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 122.** Analiza obszarów widocznych ze wsi Sobota. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 123.** Analiza obszarów widocznych ze wsi Górczyca. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 124.** Analiza obszarów widocznych z punktu położenia szubienicy we Wleniu. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 125.** Analiza obszarów widocznych z punktu położenia szubienicy w Modrzewiu. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 126.** Analiza obszarów widocznych z punktu położenia szubienicy z szubienicy k. wsi Grzęba. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 127.** Lokalizacja szubienic pod względem odległości od granic gminnych. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 128.** Lokalizacja szubienic względem odległości od najbliższych miejscowości. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 129.** Lokalizacja szubienic względem odległości od rekonstruowanego przebiegu dróg. Oprac. A. Łuczak
- Ryc. 130.** Łupki stan. 44, AZP 81-15/95, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 131.** Klecza stan. 1, AZP 81-15/96, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 132.** Łupki stan. 45, AZP 81-15/97, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 133.** Łupki stan. 46, AZP 81-15/98, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 134.** Golejów stan. 6, AZP 81-15/99, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal

- Ryc. 135.** Radomice stan. 1, AZP 82-15/5, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 136.** Maciejowiec stan. 1, AZP 82-15/6, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 137.** Pławna Górna, stan. 19, AZP 81-15/100, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 138.** Pilchowice, stan. 4, AZP 82-15/7, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 139.** Strzyżowiec, stan. 2, AZP 82-15/8, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 140.** Miłęcice, stan. 7, AZP 81-14/22, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 141.** Miłęcice, stan. 8, AZP 81-14/23, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 142.** Oleszna, Podgórska stan. 7, AZP 81-14/24, zasięg stanowiska; cieniowany model reliefu. Oprac. M. Legut-Pintal
- Ryc. 143.** Znak nr 1, seria I (kopiec na planie pierwszym) oraz kamień serii II (AZP 81-15/24). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 144.** Znak nr 2, seria I (AZP 81-15/76). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 145.** Znak 2, seria I (AZP 81-15/76). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 146.** Znak nr 3, seria I (AZP 81-15/77). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 147.** Znak nr 5, seria II (AZP 81-15/25). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 148.** Znak nr 5, z seria II (AZP 81-15/25). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 149.** Znak nr 6, seria II (AZP 81-15/24). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 150.** Znak nr 6, seria II (AZP 81-15/24). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 151.** Znak nr 6, seria II (AZP 81-15/24). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 152.** Znak nr 7, seria II (AZP 81-15/31). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 153.** Znak nr 8, seria II. (AZP 81-15/34). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 154.** Znak nr 9, seria III. (AZP 81-15/36). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 155.** Znak nr 10, seria III. (AZP 81-15/65). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 156.** Znak nr 11, seria III. (AZP 81-15/33). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 157.** Znak nr 12, seria III. (AZP 81-15/70). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 158.** Znak nr 16, seria IV. (AZP 81-15/66). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 159.** Znak nr 17, seria IV. (AZP 81-15/67). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 160.** Znak nr 18, seria IV. (AZP 81-15/68). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 161.** Znak nr 18, seria IV. (AZP 81-15/68). Ślady rytów na ścianie bocznej kamienia. Fot. A. Łuczak
- Ryc. 162.** Znak nr 19, seria IV. (AZP 81-15/69). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 163.** Znak nr 24, seria Va. (AZP 81-15/79). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 164.** Znak nr 24, seria Va. (AZP 81-15/79). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 165.** Znak nr 26, seria Va. (AZP 81-15/71). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 166.** Znak nr 27, seria Va. (AZP 81-15/72). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 167.** Znak nr 28, seria Va. (AZP 81-15/87). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 168.** Znak nr 28, seria Va. (AZP 81-15/87). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 169.** Znak nr 29, seria Va. (AZP 81-15/88). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 170.** Znak nr 30, seria Vb. (AZP 81-15/73). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 171.** Znak nr 31, seria Vb. (AZP 81-15/91). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 172.** Znak nr 32, seria VIa. (AZP 81-15/80). Fot. A. Łuczak

- Ryc. 173.** Znak nr 33, seria VIa. (AZP 81-15/83). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 174.** Znak nr 43, seria VIa. (AZP 81-15/84). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 175.** Znak nr 35, seria VIa. (AZP 81-15/75). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 176.** Znak nr 36, seria VIa. (AZP 81-15/93). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 177.** Znak nr 38, seria VIb. (AZP 81-15/74). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 178.** Znak nr 39, seria VIb. (AZP 81-15/85). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 179.** Znak nr 40, seria VIb. (AZP 81-15/89). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 180.** Znak nr 41, seria VIb. (AZP 81-15/92). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 181.** Znak nr 42, seria VIIa. (AZP 81-15/78). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 182.** Znak nr 43, seria VIIb. (AZP 81-15/63). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 183.** Znak nr 43, seria VIIb. (AZP 81-15/63). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 184.** Znak nr 44, seria VIIb. (AZP 81-15/64). Kamień przed ogrodzeniem. Fot. A. Łuczak
- Ryc. 185.** Znak nr 44, seria VII b. (AZP 81-15/64). Kamień za ogrodzeniem. Fot. A. Łuczak
- Ryc. 186.** Znak nr 45, seria VII b. (AZP 81-15/86). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 187.** Znak nr 46, seria VIIc. (AZP 81-15/82). Fot. A. Łuczak
- Ryc. 188.** Znak nr 47, seria VIII. (AZP 81-15/90). Fot. A. Łuczak

Autorzy

MAŁGORZATA CHOROWSKA

Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej,
e-mail: malgorzata.chorowska@pwr.edu.pl

PAWEŁ DUMA

Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego,
e-mail: pawel.duma@uwr.edu.pl

MATEUSZ GOLIŃSKI

Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego,
e-mail: mateusz.golinski@uwr.edu.pl

MIROŚLAW FURMANEK

Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego,
e-mail: miroslaw.furmanek@uwr.edu.pl

IWO ŁABOREWICZ

Archiwum Państwowe we Wrocławiu,
Oddział w Jeleniej Górze, e-mail: jgora@ap.wroc.pl

MARIA LEGUT-PINTAL

Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej,
e-mail: maria.legut-pintal@pwr.edu.pl

ANNA ŁUCZAK

Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego

JERZY PIEKALSKI

Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego,
e-mail: jerzy.piekalski@uwr.edu.pl

MAŁGORZATA WISTUBA

Wydział Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego,
e-mail: malgorzatawistuba@gazeta.pl

